

RİZE İLİNDE SANAYİ

Bu kitap, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın desteklediği TR90/16/DFD/0013 Referans Numaralı RİZE İLİNDE SANAYİ VE İKTİSADİ KALKINMA RAPORU Projesi kapsamında hazırlanmıştır. İÇerik ile ilgili tek sorumluluk Rize Ticaret ve Sanayi Odası'na aittir ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın görüşlerini yansıtmaz.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

RİZE İLİNDE SANAYİ

Rize Ticaret ve Sanayi Odası

Atatürk Cad. No:359 Merkez

53100 RİZE

Tel: 0464 217 55 66 (Pbx)(6 Hat) Faks: 0464 212 22 00

E-Posta: rtso@rizetso.org.tr

www.rizetso.org.tr

Hazırlayan

Yrd. Doç. Ahmet ÇAVUŞ

Bu eserin tüm hakları Rize Ticaret ve Sanayi Odası'na aittir. Rize Ticaret ve Sanayi Odası'nın ismi kaydedilmek koşulu ile yayından alıntı yapılabilir.

Ancak Rize Ticaret ve Sanayi Odası'nın yazılı izni olmaksızın yayının tamamı ya da bir bölümü kopyalanamaz, çoğaltılamaz, ticari amaçlarla kullanılamaz.

Basım Yeri

Pegem Akademi Yayıncılık

Ankara

Basım Yılı

2016

ISBN

978-605-318-442-3

Yayın Kodu

RTSO-2016/04

SUNUŞ

Değerli Okuyucular,

Gün geçtikçe ve hayatımızı kolaylaştıran ürünler geliştikçe zamana olan ihtiyacımız azalması gerekirken artmaktadır. Özellikle iletişim araçlarının gelişimi, ticari alanda aksayan noktaların çözümünü hızlandırmış ve aslında bizlere zaman anlamında daha fazla yer açmıştır. Buna rağmen artan rekabet ve teknolojinin gelişim hızı zamanı yetersiz kılmaktadır.

Bu anlamda zamanı iyi kullanabilmek adına atılan her adım, bir plan ve alt-yapı çerçevesinde atılmalı, eskiden olduğu gibi kervan yolda düzelir diyerek yola çıkılmamalıdır.

Bir alanda yatırım yapabilmek için öncelikle sektörün genel hatları, yatırım yapılacak bölgenin ekonomisi, iş gücü potansiyeli, ham maddeye olan mesafesi vb. araştırılmalıdır. Bir alt yapı çalışması olmaksızın hesapsızca yapılan yatırımların sonuçlarına sadece yatırımcının kendisi değil, nice ümitlerle emek veren çalışanları ve bölge halkı da katlanmak durumunda kalmaktadır. Özellikle sanayi alanında yapılacak olan büyük yatırımlar, uzun vadeli hesaplar göz önüne alınarak yapılmaktadır.

Bu bağlamda Rize ilinin sanayi alanındaki portföyünü içeren bu çalışma, bölgemizdeki ve bölgemize gelmeyi planlayan yatırımcılar için bir başvuru kaynağı olarak hazırlanmıştır.

Var olan sanayi kuruluşları hakkında veriler içeren bu çalışma, aynı zamanda Rize için sanayi alanında bundan sonra nasıl bir yol haritası çizilmesi gerektiği konusunda da bizleri aydınlatan bir eser olmuştur.

Bütün bunların yanı sıra son yıllarda ilimizde yapılan, yapımına devam edilen ve yakın zamanda yapımına başlanacak olan projeler de özellikle sanayi alanında yatırım yapmayı planlayanlar için ilimizi gün geçtikçe daha cazip bir yatırım bölgesi haline getirmektedir.

Özellikle çok yakında tamamlanacak olan Ovit Tüneli ile 365 gün faal hale getirilecek Rize-Mardin Sevgi Yolu Projesi ilimizi ulaşım alanında Doğu, Güneydoğu ve uluslararası platformda Ortadoğu, Balkanlar ve Avrupa için bir lojistik bölge haline getirecektir. Tabii ki bu tek başına yol ile olmayacaktır. Rize'nin İyidere ilçesinde gerçekleşecek olan Doğu Karadeniz Endüstriyel Merkezi üretim ve tüketim pazarlarını birleştirecek ve bu proje ile herkes kazanmış olacaktır. Bu anlamda ulaşım ve konaklama konusundaki altyapı eksikliklerimiz de son dönemde yapılan yatırımlar ile hızla giderilmektedir. Özellikle ilimizin ve bölgemizin sanayi ve turizm alanında sınıf atlamasını sağlayacak olan Havalimanı ve 5 Yıldızlı Otel Projeleri yeni yatırımların önünü açmaktadır.

İlimizin gelişimine katkı sağlayacak her projede pay sahibi olma misyonuyla hareket eden Rize Ticaret ve Sanayi Odası olarak İlimizin tanıtımına ve gelişimine fayda sağlayacağına inandığımız bu eserin ortaya çıkmasına katkı sağlamaktan onur duymaktayız.

Saygılarımla.

Şaban Aziz Karamehmetoğlu

RTSO Yönetim Kurulu Başkanı

ÖN SÖZ

Rize İlinde Sanayi isimli bu araştırmayla ilde sanayileşme durumunun belirlenmesi, sorunların tespit edilmesi ve bunlara çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmıştır. Yerinde gözlem, 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerine uygulanan anketler ve diğer verilerden yararlanarak çalışma oluşturulmuştur.

Araştırma yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Rize ilinde sanayinin kuruluş yeri koşulları ele alınmış; bunların il sanayisinin kuruluşunda etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, sanayinin tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş; Cumhuriyet dönemi öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ana başlıkta incelenmiştir. Üçüncü bölümde, sanayinin sektörlere ve alt sektörlere göre durumu ile ilçelere göre dağılışı ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde, sanayi işletmelerinin fiziki yapıları, üretim ve istihdam özellikleri, hammadde ve pazar alanları, yatırım projeleri, hukuki yapıları gibi yapısal özellikleri sektörlere ve sanayi gelişim alanlarına göre incelenmiştir. Beşinci bölümde, Rize sanayisinin alansal dağılışı ve nedenleri ile sanayi işlev alanları ele alınmıştır. Altıncı bölümde, Rize ili sanayisinin tesis sayısı ve istihdam açısından Karadeniz Bölgesi sanayisindeki yeri ve bunun tarihsel gelişimi ortaya konulmuştur. Yedinci bölümde, il sanayisinin genel ve sektörlere göre sorunları incelenmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Araştırmayı hazırlarken birçok kişinin desteği olmuştur. Bunların başında bize Coğrafyayı sevdiren, akademik yaşamda yetişmemizde büyük emeği olan doktora tez danışmanım, hocam, **Prof. Dr. Hayati DOĞANAY** gelmektedir. Kendisine şükranlarımı sunarım.

Araştırmanın farklı aşamalarında desteklerini gördüğüm hocam Prof. Dr. Halil KOCA'ya, Doç. Dr. Ogün COŞKUN'a, Yrd. Doç. Dr. Fatih ORHAN'a, harita çizimlerinde katkı sunan Arş. Gör. Ozan Arif KESİK'e ve Metin GÜVEN'e teşekkürü borç bilirim.

Rize Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürü Erhan KAVAZ'a, ve aynı kurumun eski çalışanı Mümin GÜLER'e, Çaykur Genel Müdür Yardımcısı Dr. Turgay DURNA'ya, Çaykur yöneticileri ve personeline, ilde resmi kurumlarda veri temininde kolaylık sağlayan tüm çalışanlara, anket uyguladığımız sanayi tesisi sahibi ve işletmecilerine katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Rize Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Şaban Aziz KARAMEHMETOĞLU'na, Genel Sekreter Gafur KARALI'ye, Genel Sekreter Yardımcısı Hakkı ŞEKER'e ve Fatma Nur İZMİRLİ'ye desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında desteklerini gördüğüm, beni yetiştiren babam Osman ÇAVUŞ'a, annem Hamiyet ÇAVUŞ'a, eşim Kübra ÇAVUŞ'a, çocuklarım Evlanur ve Fatma Sena'ya ve aileme minnettarım.

Araştırmamızın sonunda ortaya çıkan bu kitabın Rize ili sanayisinin gelişimine, planlanmasına ve yeni yatırımlara katkı yapacağını sanmaktayım.

Umulan ve beklenen yararları sağlaması dileklerle,

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ar-ge	: araştırma ve geliştirme
Çaykur	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
da	: dekar
DHMİ	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Plânlama Teskilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DOKA	: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
ha	: hektar
HES	: Hidroelektrik Santral
HGK	: Harita Genel Komutanlığı
KGM	: Karayolları Genel Müdürlüğü
km	: kilometre
km²	: kilometrekare
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
kw	: kilowatt
m	: metre
m²	: metrekare
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü
OSB	: organize sanayi bölgesi
RİPORT	: Rize Limanı İşletmesi Yatırım A.Ş.
RTSO	: Rize Ticaret ve Sanayi Odası
s	: sayfa
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	v
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi.....	1
2. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri.....	3

1. BÖLÜM

SANAYİNİN BAŞLICA KURULUŞ YERİ KOŞULLARI

1. SANAYİNİN BAŞLICA KURULUŞ YERİ KOŞULLARI.....	9
1.1. HAMMADDE KAYNAKLARI.....	11
1.1.1. Tarımsal Hammadde Kaynakları.....	11
1.1.1.1. Toprakların Arazi Kullanımı Açısından Dağılımı.....	11
1.1.1.2. Bitkisel Üretim.....	13
1.1.1.3. Hayvansal Üretim.....	21
1.1.2. Madenler ve Maden Gibi İşletilen Hammadde Kaynakları.....	22
1.2. İŞGÜCÜ.....	23
1.2.1. Nüfusun Gelişimi.....	24
1.2.2. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı.....	27
1.2.3. Kırsal ve Şehirsel Nüfus.....	29
1.2.4. Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılışı.....	29
1.2.5. Nüfus Hareketleri (Göçler).....	31
1.3. SERMAYE.....	34
1.4. PAZAR.....	35
1.5. DEVLET YATIRIMLARI VE TEŞVİKLER.....	36

1.6. ULAŞIM	37
1.7. KİŞİSEL KARARLAR.....	42
1.8. ENERJİ KAYNAKLARI	43

2. BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2. RİZE'DE SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	45
2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE SANAYİLEŞME.....	45
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SANAYİLEŞME.....	46
2.2.1. 1927 Sanayi Sayımı.....	46
2.2.2. 1964 Sanayi Sayımı.....	48
2.2.3. 1973 Sanayi Sayımı.....	48
2.2.4. 1981 Sanayi Sayımı.....	49
2.2.5. 1989 Sanayi Sayımı.....	49
2.2.6. 1998 Sanayi Sayımı.....	50
2.2.7. 2013 Sanayi Verileri	50
2.3. Rize İlindeki Sanayi Tesislerin Kuruluş Dönemleri.....	51

3. BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIŞI

3. RİZE'DE SANAYİNİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIŞI.....	53
3.1. GIDA SANAYİ	54
3.1.1. Çay Sanayi.....	56
3.1.2. Un, Unlu Gıda ve Yem Sanayi	66
3.1.3. Et Ürünleri Sanayi.....	68
3.1.4. Tatlı, Şekerleme ve Helva Sanayi.....	69
3.1.5. Su Paketleme ve Süt Sanayi	70
3.1.6. Su Ürünleri Sanayi	71
3.2. TAŞA VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİ.....	72

3.2.1. Hazır Beton Sanayi.....	74
3.2.2. Beton Parke, Boru ve Briket Sanayi	76
3.2.3. Mermer ve Taş İşleme Sanayi	78
3.2.4. Çimento Dolum ve Paketleme Sanayi	79
3.3. METAL EŞYA VE MAKİNE SANAYİ	79
3.3.1. Makine Sanayi	81
3.3.2. Metal Eşya Sanayi.....	83
3.3.3. Mutfak Eşyaları Sanayi	83
3.3.4. Silah Sanayi	84
3.4. ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA SANAYİ.....	85
3.4.1. Kereste ve Doğrama Sanayi	87
3.4.2. Mobilya Sanayi	90
3.4.3. Pelet (Biyoyakıt) Üretimi	91
3.5. PLASTİK VE KİMYA SANAYİ.....	91
3.5.1. Plastik Doğrama Sanayi	93
3.5.2. Plastik Ürünleri Sanayi.....	94
3.5.3. Gaz Sanayi.....	96
3.6. METAL ANA SANAYİ.....	96

4. BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

4. RİZE'DE SANAYİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	97
4.1. SANAYİ KURULUŞLARININ ALANSAL BÜYÜKLÜKLERİ.....	97
4.2. SANAYİ KURULUŞLARININ DONANIM VE ÖRGÜTLENME YAPILARI	101
4.3. SANAYİ KURULUŞLARININ MÜLKİYET DURUMLARI.....	105
4.4. SANAYİ KURULUŞLARININ ÇEVİRİCİ GÜCÜ	105
4.5. SANAYİ KURULUŞLARININ ŞUBELERİ VE EK TESİSLERİ.....	107
4.6. SANAYİ KURULUŞLARININ ÜRETİM YAPISI.....	108
4.6.1. Sanayi Kuruluşlarının Üretim Miktarları	108

4.6.2. Sanayi Kuruluşlarının Çalışma Dönemleri ve Vardiyaları	109
4.6.3. Sanayi Kuruluşlarının Üretiminde Meydana Gelen Artış ve Azalışlar	111
4.6.4. Üretimde Standardizasyon ve AB Sürecinin Etkisi	113
4.7. SANAYİ KURULUŞLARININ İSTİHDAM YAPISI	114
4.7.1. İşgücünün Sektörlere Göre Dağılışı.....	114
4.7.2. İşgücünün Cinsiyete Göre Sektörlere Dağılışı	115
4.7.3. İşgücünün Niteliklerine Göre Dağılışı	117
4.7.4. İşgücünün Eğitim Durumu	119
4.7.5. Sanayi Kuruluşlarının İşgücü Büyüklüğü ve Sektörlere Göre Dağılışı	121
4.7.6. İşgücünün İlçelere Göre Dağılışı.....	123
4.8. HAMMADDE ALANLARI	125
4.9. PAZAR ALANLARI	129
4.9.1. Yurt İçi Pazar Alanları	129
4.9.2. Yurt Dışı Pazar Alanları	133
4.10. SANAYİ KURULUŞLARININ HUKUKİ DURUMLARI	134

5. BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN ALANSAL DAĞILIŞI VE BU DAĞILIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

5. RİZE'DE SANAYİNİN ALANSAL DAĞILIŞI VE BU DAĞILIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	135
5.1. RİZE'DE SANAYİNİN ALANSAL DAĞILIŞI	135
5.2. SANAYİ KURULUŞLARININ ALANSAL DAĞILIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	138
5.3. SANAYİ KURULUŞLARININ SANAYİ İŞLEV ALANLARINA GÖRE DAĞILIŞI VE NEDENLERİ.....	142
5.3.1. Taşlıdere-Güneysu Vadisi Sanayi İşlev Alanı	142
5.3.2. Çayeli-Fındıklı Karayolu Çevresi Sanayi İşlev Alanı.....	146
5.3.3. İyidere Vadisi Sanayi İşlev Alanı	151
5.3.4. Büyükdere Vadisi Sanayi İşlev Alanı	156

5.3.5. Fırtına Deresi Vadisi Sanayi İşlev Alanı.....	160
5.3.6. Gündoğdu Vadisi ve Çevresi Sanayi İşlev Sahası.....	164
5.3.7. Rize Kenti.....	167
5.3.8. Münferit Tesisler	170
5.4. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ	174
5.4.1. Rize Organize Sanayi Bölgesi	175
5.4.2. Ardeşen Organize Sanayi Bölgesi	176
5.5. KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ	176
5.5.1. Rize Merkez Küçük Sanayi Sitesi	177
5.5.2. Rize Modern Küçük Sanayi Sitesi	178
5.5.3. Çayeli Küçük Sanayi Sitesi	178
5.5.4. Çayeli Örnek Küçük Sanayi Sitesi.....	179
5.5.5. Ardeşen Küçük Sanayi Sitesi.....	179
5.5.6. Pazar Küçük Sanayi Sitesi.....	180

6. BÖLÜM

RİZE SANAYİSİNİN KARADENİZ BÖLGESİ SANAYİ

İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

6. RİZE SANAYİSİNİN KARADENİZ BÖLGESİ SANAYİ İÇİNDEKİ	
YERİ VE ÖNEMİ.....	181

7. BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN SORUNLARI VE

BAŞLICA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

7. RİZE'DE SANAYİNİN SORUNLARI VE BAŞLICA	
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	185
7.1. SANAYİNİN YAPISAL SORUNLARI	186
7.1.1. Sorunların Türü ve Öncelik Durumu.....	186

7.1.2. Sorunların Sektörlere Göre Dağılışı	188
7.1.2.1. Gıda Sanayinin Sorunları.....	189
7.1.2.2. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinin Sorunları.....	191
7.1.2.3. Plastik ve Kimya Sanayinin Sorunları.....	192
7.1.2.4. Taşa ve Toprağa Dayalı Sanayinin Sorunları.....	192
7.1.2.5. Metal Eşya ve Makine Sanayinin Sorunları.....	194
7.2. ÇEVRE SORUNLARI.....	195
7.3. KURULUŞ YERİYLE İLGİLİ SORUNLAR.....	196
7.4. SORUNLARLA İLGİLİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	198
SONUÇ	205
KAYNAKÇA	211
DİZİN	225
EKLER	231
Ek 1. Uygulanan Sanayi Anketi.....	231
Ek 2. Rize İlinde Anket Uygulanan Sanayi Tesisleri.....	236

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Sanayileşme; üretim, gelişme ve kalkınmanın temel dinamiklerinden biridir. Sanayileşmeyle birlikte toplumlarda güvenlik, adalet, eğitim, sağlık, ulaşım gibi birçok farklı alanda ilerleme görülür. Sanayileşmenin en önemli özelliklerinden biri de toplumları zenginleştirilmesi ve yaşam standartlarını yükseltmesidir. Bu nedenle ülkeler ve iller düzeyinde sanayileşme açısından büyük bir yarış yaşanmaktadır. Bu yarışın içinde olabilmek için mevcut durumu, potansiyeli, kaynakları, güçlü ve zayıf yönleri bilmek ve buna göre bir planlama yapmak, sürdürülebilir gelişim açısından önem arz etmektedir.

Rize İlinde Sanayi isimli bu araştırmada; il sanayisinin ayrıntılı şekilde analizi, sorunların tespiti ve çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için, Rize ilinde sanayinin kuruluşunda etkili olan faktörler, ilde sanayinin tarihsel gelişimi, sektörlere göre durumu, yapısal özellikleri, alansal dağılışı ve bu dağılışı etkileyen faktörler ile ilin bölge sanayisindeki yeri, sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Araştırmada öncelikle literatür taraması yapılarak, konuyla ilgili kaynaklar temin edilmiştir. Bilim Sanayi ve Teknoloji, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Meteoroloji, Çevre ve Şehircilik, DSİ, KOSGEB İl Müdürlükleri ile Çaykur, Rize Belediyesi, Ticaret Borsası, İl Özel İdaresi ve MTA Bölge Müdürlüğü gibi kuruluşlardan bilgi, doküman ve raporlar alınarak incelenmiştir. Bu kaynakların il sanayisini derinlemesine analiz etmek için yetersiz olduğu görülerek sanayi kuruluşlarından ayrıntılı veri temin etmenin gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bunun için Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (Bugünkü adıyla TÜİK) uyguladığı sanayi sayımlarındaki ve Okan Yaşar'ın Çanakale İlde Tarıma Dayalı Sanayiler¹ kitabındaki anket sorularından yararlanılarak 70 soruluk anket formu hazırlanmıştır (Ek 1). Ankette **yarı**

1 Okan Yaşar, 2003, Sanayi Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Türkiye'de Tarıma Dayalı Sanayiler. Çantay Kitapevi, Melisa Matbaacılık, İstanbul.

yapılandırılmış sorular bulunmaktadır.² Bazı sorular sınırlandırılmış iken (cevabı evet, hayır...vb.),³ soruların büyük bir kısmı açık uçludur. Anketlerde; sanayi tesisleriyle ilgili genel bilgiler, kuruluş aşaması ve koşulları, tesislerin fiziki yapısı, üretimi, istihdamı, hammadde ve pazar alanları, ulaşım durumu, yatırımları ve başlıca sorunları hakkında sorular bulunmaktadır.

İlde işgücü sayısına bakılmaksızın tüm sanayi işyerlerine anket yapılması düşünülmüş ancak bunun zaman, maliyet ve analiz açısından zorluğu görülerek vazgeçilmiştir. Bunun yerine daha önce bu alanda birçok çalışmada uygulandığı üzere, ilde 10 ve fazla çalışanı olan sanayi tesislerine anket yapılması uygun görülmüştür. Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü ile Rize Ticaret ve Sanayi Odası verilerinden faydalanılarak 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerinin yerleri ilçelere göre tespit edilmiştir. Anketlerin tamamı sahaya gidilerek yüz yüze uygulanmıştır.

Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi işyerine anket uygulanmış olup; bu sayı, il genelindeki tüm sanayi kuruluşlarını kapsamaktadır. (Ek 2.). Sanayi tesislerinden bazılarının 10'dan az işgücü çalıştırması, bazılarının da kapanmış olması nedeniyle 9 sanayi işyerine anket uygulanamamıştır. **Sanayi kuruluşlarının konumları ve yükseltileri GPS ile ölçülerek, ilde sanayinin alansal dağılışının analizinde bu verilerden faydalanılmıştır.** Sanayi işletmeleri, genellikle tesislerin iç ünitelerinde fotoğraf alınmasına müsaade etmemiştir. İlçelerdeki küçük sanayi sitelerine de gidilerek, sanayi işyerlerinin durumu, teknolojiyi kullanmaları, istihdamları, çalıştıkları alanlar hakkında, kooperatif başkanları ve yöneticileriyle mülakat yapılmıştır.

Anketler SPSS 22 (Statistical Package for the Social Science) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde her bir soruyla ilgili frekans tabloları oluşturularak; verilerin birbiriyle ilişkisi tablolarla ortaya konulmuştur. Anketlere göre işgücü dağılışının tespit edilmesinde ve sayısal verilerin çıkarılmasında Microsoft Excel 2010 programından faydalanılmıştır. Araştırma sahasının topoğrafya, konum, nüfus, göç, sanayi ve hammadde dağılış haritaları sayısallaştırılmış haritalar altlık olarak kullanılarak ArcGIS 10.2 programı ile çizilmiştir.

Araştırmanın yazım aşamasında her bir sanayi sektörüne ait bilgiler tek bir bölüm yerine farklı bölümlerde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu yaklaşımla Rize ilinde sanayinin kuruluş yeri koşulları, tarihsel gelişimi, sektörel dağılışı, yapısal özellikleri, alansal dağılışı, sorunları ve çözüm önerileri ayrı ayrı ele alınmıştır.

2 Niyazi Karasar, 2009, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.168.

3 Okan Yaşar, 2005, "Sanayi Coğrafyası Öğretiminde ve Araştırma Yöntemlerinde Anket ve Mülakatın Kullanılması", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 13, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 8.

Araştırmanın birinci bölümünde sanayinin kuruluş yeri koşulların neler olduğu ve ilin sanayileşmesi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. İkinci bölümde Rize ilinde sanayinin tarihsel gelişimi Cumhuriyet dönemi öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ana başlıkta incelenmiştir. Üçüncü bölümde ildeki sanayi kuruluşlarının sektörlere ve alt sektörlere göre durumu, ilçelere göre dağılışı ve özellikleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde sanayi kuruluşlarının yapısal özellikleri, üretim ve istihdam durumları, hammadde ve pazar alanları, hukuki yapıları anket sonuçlarına göre ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Beşinci bölümde ilde sanayileşmenin alansal dağılışı ve nedenleri, belirlenen sanayi gelişim alanlarına göre değerlendirilmiştir. Ayrıca organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri incelenmiştir. Altıncı bölümde il sanayisinin tesis sayısı ve istihdam açısından Karadeniz Bölgesi'ndeki durumu ve tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Yedinci bölümde ise il sanayisinin genel ve sektörlere göre sorunları değerlendirilerek çözüm önerileri getirilmiştir.

2. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Rize, Doğu Karadeniz Bölümünde yer alan küçük alanlı bir il olup, batısında Trabzon, doğusunda Artvin, güneyinde Bayburt ve Erzurum, kuzeyinde Karadeniz ile çevrilidir (Harita 1). İlin toplam alanı 3.921 km² olup, Türkiye topraklarının %0.5'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de iller arasında alan büyüklüğü açısından 72. sırada, Doğu Karadeniz Bölümü illeri arasında ise Bayburt'tan sonra en küçük yüzölçümüne sahip olan il durumundadır. ⁴

4 TÜİK, 2013, Türkiye İstatistik Yıllığı 2013, Ankara, s. 5.

Harita 1. Rize ilinin konumu

Rize ilinin 12 ilçesi bulunmaktadır (Tablo 1). Bunlardan yüzölçümü en büyük olanları; İkizdere (954 km²) ve Çamlıhemşin (699 km²) iken, en küçük ilçeler Derrepazarı (21 km²) ve İyidere'dir (25km²).⁵

Tablo 1. Rize ili ve ilçelerinin yüzölçümleri

İlçesi	Yüzölçümü (km ²)
Ardeşen	629
Çamlıhemşin	699
Çayeli	458
Derrepazarı	21
Fındıklı	395
Güneysu	89
Hemşin	176
İkizdere	954
İyidere	25
Kalkandere	115
Merkez	250
Pazar	110
Toplam	3.921

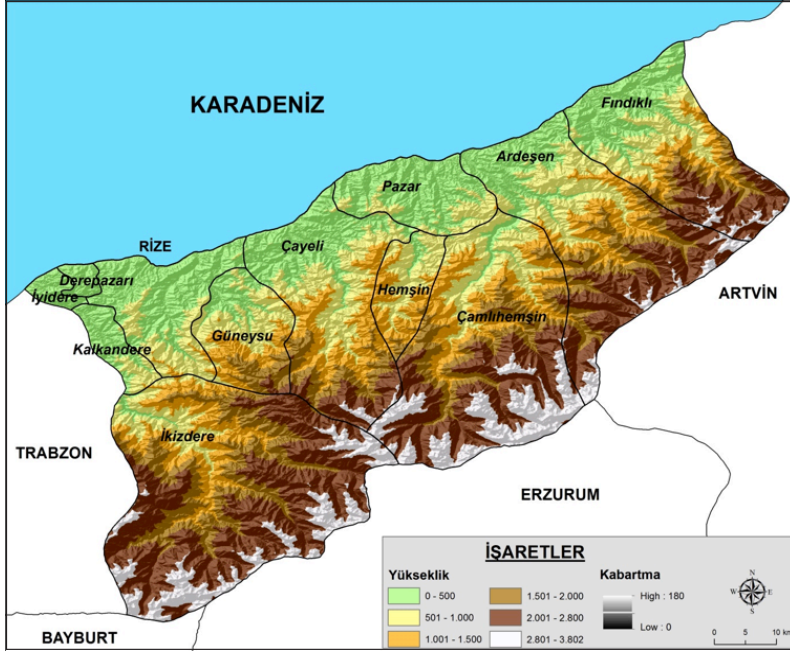
Kaynak: Harita Genel Komutanlığı

5 İl ve İlçe Alanları; http://www.hgk.msb.gov.tr/hgk/uygulamalar/haritauygulama/il_ilce_alanlari.pdf

Rize ili arazisinin önemli bir kısmı dağlık ve engebeli alanlardan oluşmaktadır (Harita 2). Dağlar doğu batı doğrultusunda hafif iç bükey yaylar çizerek uzanmaktadır. Çoğu yerde kıyıdan itibaren duvar gibi yükselmeye başlamakta, güneye doğru gittikçe yükselteleri artmaktadır. Nitekim kıyıdan 35-40 km güneyde yükselti 3500 m'yi aşar. İlin en yüksek noktaları güneydoğudadır ve buradaki bazı tepelerde yükselti 4.000 m'ye yaklaşır (Kaçkar Tepesi 3917 m, Üçdoruk Tepesi, 3711 m).⁶ Dağların denizden itibaren yükselmesi dolayısıyla genellikle kıyı şeridi dardır ve buralarda geniş düzlüklere rastlanmaz. Kıyıya paralel uzanan bu dağlardan kaynağını alan ve boyları kısa, akış hızları yüksek olan çok sayıda akarsu vardır. Bu akarsuların bazılarının ağız kısmında oluşan küçük delta düzlükleri bulunur. Büyük oranda akarsuların aşındırması ve getirdikleri alüvyonlar ile oluşan bu düzlükler, akarsuların denize kavuştuğu noktadan itibaren içeriye doğru daralmaktadır. Bunlardan en geniş olanı Ardeşen ilçe merkezinin yerleşim alanını oluşturan Fırtına Deresi'nin taban seviyesi ovasıdır.⁷ Bu düzlüklerin kıyıdaki genişlikleri bazı yerlerde 1000 m'nin üzerindedir. İlde yerleşme ve ekonomik faaliyet alanları genellikle bu sahalarda yer almaktadır.

6 Ali Uzun, 2007, "Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağında Coğrafi Yapı ve Sel İlişkisi." *TMMOB Afet Sempozyumu*, Ankara, s.388.

7 Aleattin Tandoğan, 1972, Çayeli-Pazar Yöresinin Fiziki Coğrafyası. Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Sayı: 3-4 Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Rize Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2012, 2011 Çevre Durumu Raporu, Rize.

Harita 2. Rize ilinin yeryüzü şekilleri

Rize'deki akarsuların boyları kısa ve akış hızları yüksektir. Bunun nedeni kaynaklarını hemen güneydeki dağlık kütlelerden almalarıdır. İl sınırları içinde uzunluğu 5 km'den fazla olan 23 akarsu vardır. Bunlardan 16'sı denize ulaşmakta olup, diğerleri bu akarsuların kolu durumundadır. Bu akarsulardan en uzun olanları; İyidere (78.4 km), Fırtına Deresi (68 km), Büyükdere (Sabuncular) (46 km), Hemşin Deresi (38.5 km), Taşlıdere (34 km), Çağlayan Deresi (34.7 km) ve Arılı Dere'dir (31.5 km).⁸ Yağış rejiminin de etkisiyle bu akarsuların akımları yıl boyu yüksek seviyede olup; bunlar hidro-elektrik enerji için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Nitekim ildeki akarsular üzerinde çok sayıda nehir tipi santral kurulmuş ve halen de kuruluşu devam edenler bulunmaktadır.

Rize ilinde tipik Karadeniz iklimi etkili olmaktadır. Kıyından iç kesimlere doğru gidildikçe yükseltinin artmasına, orografik şartlara bağlı olarak sıcaklık ve yağış değerlerinde önemli düşüşler yaşanmaktadır. İldeki iklim değerleri, kıyıda Merkez ilçe ve iç kesimde (yaklaşık 550 m yükseklikte) bulunan İkizdere'deki veriler karşılaştırılarak incelenmiştir. Rize Merkez ilçede yıllık ortalama sıcaklık 14.1 °C, Ocak ayında 6.5 °C, Temmuz'da 22.3°C'dir. İkizdere'de ortalama sıcaklık 11.1 °C, Ocak'ta 3.5°C, Temmuz'da ise 18.7°C'dir (Tablo 2). Bu dağılıma göre, yıllık sıcaklık ortalamaları kuzeyden güneye ya da bir başka ifadeyle kıyından iç kesime doğru düşüş eğilimi göstermektedir. Bu durum üzerinde denizellik, yükselti ve orografik uzanış gibi faktörlerin etkisi vardır.⁹

8 TÜİK, 2012, Şeçilmiş Göstergelerle Rize, Yayın No: 4085, Ankara, s. XII, XIII.

9 Oğün Coşkun, 2010, İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Ankara, s. 31.

Tablo 2. Rize ili Merkez ve İkizdere ilçelerinde aylık ortalama sıcaklıklar.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Merkez*	6.5	6.4	7.9	11.6	16	20.3	22.8	23.0	19.9	16.0	11.7	8.5	14.2
İkizdere**	3.5	3.8	6.4	10.7	13.4	16.3	18.7	19.0	16.4	12.4	8.1	5.0	11.1

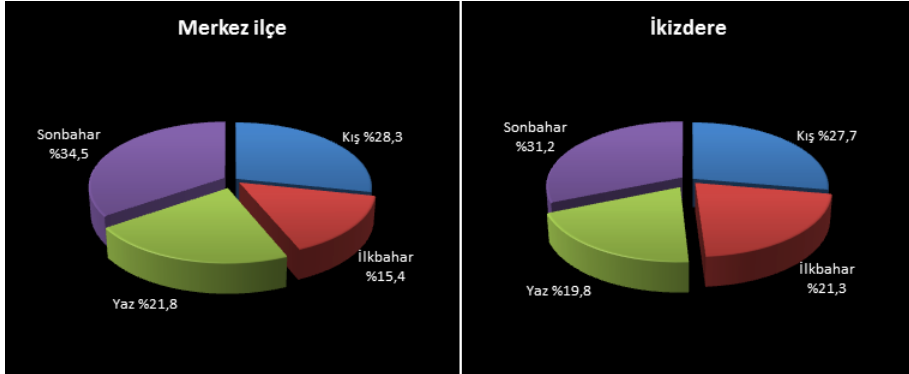
Kaynak: *Rize Meteoroloji İl Müdürlüğü (1960-2012 verileri), ** Ogün Coşkun, İkizdere İlçesi-nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Ankara, s. 31.

Bununla birlikte yağış miktarları incelendiğinde benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Rize Merkez’de ortalama yağış değeri 2.233,5 mm’ye ulaşmakta iken, İkizdere’de yarı yarıya düşmekte ve 1.094,7 mm olmaktadır. Yağışın mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde ise hem Rize hem de İkizdere’de en fazla yağışın sonbaharda düştüğü görülmektedir. Rize Merkez’de toplam yağışın %34.8’i, İkizdere’de ise %31’i sonbaharda düşmektedir (Tablo 3., Şekil 1.).

Tablo 3. Rize Merkez ve İkizdere’de yağışın mevsimlere göre dağılışı.

Mevsimler	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Toplam	
Merkez*	Yağış miktarı	638.6	345.7	471.2	778	2233.5
	%’si	28.7	15.5	22.0	34.8	100
İkizdere**	Yağış miktarı	303.4	232.9	216.3	342.1	1094.7
	%’si	27.7	21.3	19.8	31.2	100

Kaynak: *Rize Meteoroloji İl Müdürlüğü (1960-2012 verileri), ** Ogün Coşkun, a.g.e., s. 44.

Şekil 1. Rize Merkez ilçe ve İkizdere’de yağışın mevsimlere göre dağılışı

1.BÖLÜM

SANAYİNİN BAŞLICA KURULUŞ YERİ KOŞULLARI

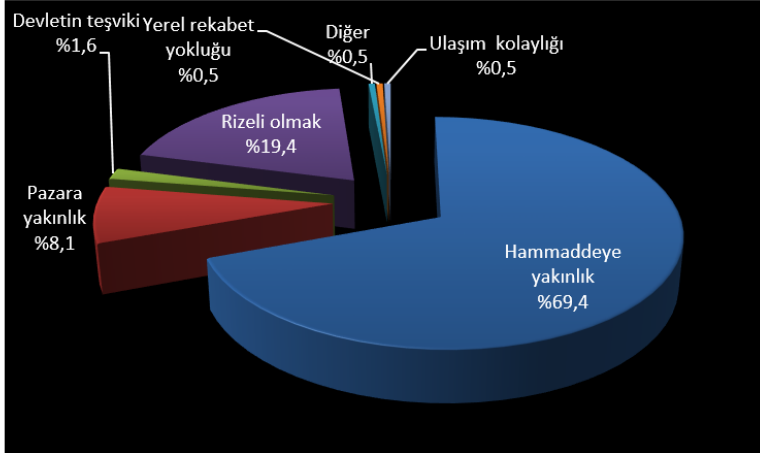
Sanayi faaliyetleri birçok beşeri ve iktisadi olay gibi, yeryüzünde eşit olarak dağılmamıştır. Dünyada sanayinin dağılışı incelendiğinde; kıtalar, ülkeler, bölgeler ve iller düzeyinde önemli farklılıklar bulunmaktadır.¹⁰ Bir yerin sanayileşmesini arazi yapısı, su kaynakları, bitki örtüsü, iklim özellikleri, yer altı kaynakları, ulaşım sistemleri, eğitim altyapısı, sahip olduğu tarihsel özellikler, yetişmiş insan gücü gibi bir çok fiziki ve beşeri faktör etkiler. Bunların biri ya da bir kaçının bir yerde bulunması sanayileşme açısından avantajlar sağlayabilir.

Sanayide başlıca kuruluş yeri koşulları; hammadde, sermaye, işgücü, enerji, ulaşım, pazar ve devlet teşvikleridir. Bunlar sanayinin kurulacağı bölgeyi belirlemektedir. Bununla birlikte lokal koşullar denilen ve sanayi tesisinin bölge içinde nereye kurulacağını belirler. Bunlar; arazi şartları ve arsa imkânları, alt yapı, su kaynakları, yerleşmeye yakınlık, imar planı ve sermaye sahibinin isteğidir.¹¹ Bu bölümde sanayinin kuruluş koşullarından; hammadde, işgücü, sermaye, pazar, devlet yatırımları ve teşvikleri, ulaşım şartları, enerji ile kişisel kararlar açısından Rize ilinin durumu incelenmiştir.

Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi tesisine uyguladığımız anketlerde, işletmecilerin Rize’de sanayi tesislerini kurmalarının birinci, ikinci ve üçüncü öncelikli nedeni önem sırasına göre sorulmuştur. Buna göre İşletmecilerin %69.4’ü hammaddeye yakınlık, %19.4’ü, Rizeli olmak, %8.1’i pazara yakınlığın Rize’de sanayi tesisi kurmalarında etkili olduğu belirtmişlerdir (Şekil 1.1).

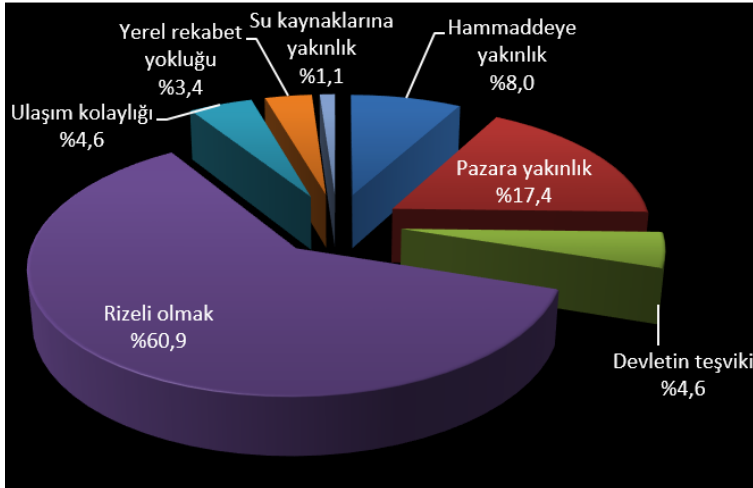
10 Erol Tümertekin, 1969, Sanayi Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yay. No: 751, İstanbul, s. 58.

11 Erol Tümertekin, 1972, İstanbul’da Sanayinin Kuruluş Yeri. İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1808, İstanbul, s. 2.

Şekil 1.1. Rize'de sanayi tesislerinin kurulmasının birinci öncelikli nedeni.

Sanayinin işletmecilerinin; %60,9'u Rizeli olmak, %17,4'ü pazara yakınlık, %8,1'i hammaddeye yakınlık, %4,6'sı devlet'in teşviki, %4,6'sı ulaşım kolaylığı, %3,4'ü, yerel rekabet yokluğu, %1,1'i ise su kaynaklarına yakınlığın ilde sanayi tesislerini kurmalarında ikinci öncelikli neden olduğunu belirtmişlerdir (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Rize'de sanayi tesislerinin kurulmasının ikinci öncelikli nedeni.

İlde sanayi tesisi kurmanızı sağlayan üçüncü öncelikli neden hangisidir sorusuna sadece 12 işletmeci cevap vermiştir. Bunlardan 4'ü pazara yakınlık, 4'ü Rizeli olmak, 1'i hammaddeye yakınlık, 1'i ulaşım kolaylığı, 1'i su kaynaklarına yakınlık, 1'i ise devlet'in teşviki cevabını vermiştir.

Yukarıdaki üç faktörün genel değerlendirmesi yapıldığında Rize’de sanayi tesislerinin kurulmasında en etkili faktörün hammadde kaynaklarına yakınlık olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum ildeki sanayi işletmelerinin çoğunluğunun (%62.4’ü) yaş çay işleme tesisi olması ve Rize ilinin Türkiye çay bahçelerinin %65.3’üne sahip olması ile açıklanabilir. Çanakkale,¹² Çorum,¹³ Denizli¹⁴ ve Trabzon’da¹⁵ sanayi tesislerinin kuruluşunda en etkili faktör buralı olmak iken; Rizeli olmak, ilde sanayi tesislerinin kuruluşunda ikinci öncelikli nedendir. Rizeli olmak gibi ekonomik olmayan bir faktörün ilde sanayi tesislerinin kurulmasının ikinci öncelikli neden olması; sermaye sahiplerinin bildiği yöreye yatırım yapmak istemeleri, yaşadıkları yere bağlılıkları gibi sosyal ve psikolojik sebepler ile açıklanabilir. Buna karşı, ucuz işgücü, enerji kaynaklarına ve su kaynaklarına yakınlık ilde sanayi tesislerinin kuruluşunda neredeyse hiç etkili olmamıştır.

1.1. HAMMADDE KAYNAKLARI

Gıda sanayi, alt sektör olarak da çay sanayi işletmeleri hammadde kaynağına bağlı olarak Rize ilinde kurulmuştur. Türkiye’de çay bahçelerinin %65.3’ünün Rize’de olması ve yaş çayın hemen işlenmesi zorunluluğu, bu tesislerin ilde kurulmasını sağlamıştır.

1.1.1. Tarımsal Hammadde Kaynakları

Araştırma sahasında birçok sanayi tesisinin hammadde kaynağı tarım ürünleridir. Bu nedenle ilde arazi kullanımı, bitkisel ve hayvansal üretim ile ilgili bilgiler verilmiştir.

1.1.1.1. Toprakların Arazi Kullanımı Açısından Dağılımı

Rize ilinin toplam alanı 392.000 hektar olup, bunun yaklaşık %14’ü (55.000 ha) tarım arazisi, %23’ü çayır ve mera arazisi, %40’ı orman arazisi ve %23’ü de diğer arazilerden oluşmaktadır (Tablo1.1, Şekil 1.3).

12 Okan, Yaşar, 2003, Çanakkale İlinde Tarıma Dayalı Sanayiler. Çantay Kitapevi, İstanbul, s.25

13 Ali Yılmaz, 2005, Çorum Sanayii. Etüt Yayınları, Samsun, s.29

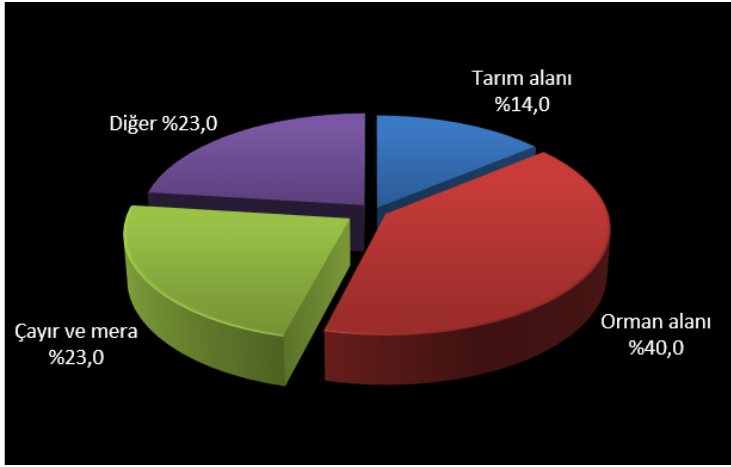
14 Mustafa Mutluer, 1995, Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii, Denizli Sanayi Odası Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, s.45..

15 Ahmet Çavuş, 2015, Trabzon’da Sanayileşme ve Başlıca Sorunlar. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Harman Yayıncılık, Trabzon, s.28.

Tablo 1.1. Rize ilinin arazi kullanımı.

Arazi kullanımı	Alanı (ha)	Dağılım %
Tarım arazisi	55.000	14
Orman arazisi	158.000	40
Çayır ve mera	90.000	23
Tarım dışı arazi	89.000	23
Toplam	392.000	100

Kaynak: Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü 2015 yılı verileri.

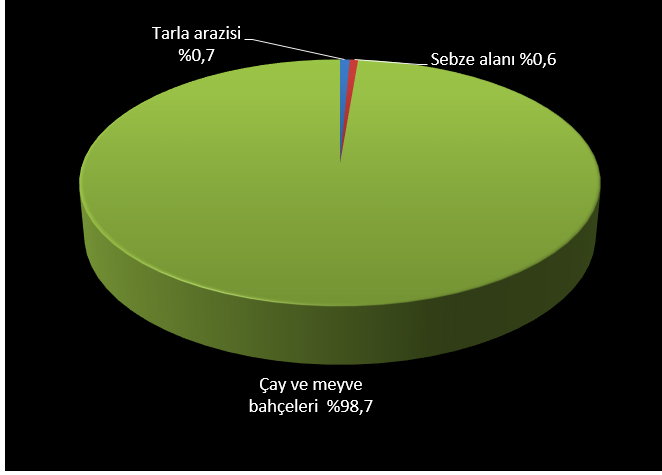
Şekil 1.3. Rize ilinin arazi kullanımı.

İlin 55.000 ha tarım alanlarının %0.7'si tarla arazisinden, %0.6'sı sebzeliklerden ve %98.7'si çay ve meyve bahçelerinden oluşmaktadır (Tablo 1.2, Şekil 1.4). Rize ilinde, tarım arazilerinin neredeyse tamamını çay bahçeleri oluşturmaktadır.

Tablo 1.2. Rize'de tarım arazilerinin bölünüşü.

Arazi kullanımı	Alanı (ha)	Dağılım %
Tarla arazisi	400	0.7
Sebze bahçeleri	350	0.6
Çay ve meyve bahçeleri	54.250	98.7
Toplam tarım arazisi	55.000	100

Kaynak: TÜİK 2015 yılı verileri

Şekil 1.4. Rize ili tarım arazilerinin bölünüşü.

Rize ilinde yetiştirilen en önemli tarım ürünü kuşkusuz çay bitkisidir. Bu üründen sonra fındık, kivi ve turuncgil bahçeleri diğer bitkisel üretim alanlarıdır.

1.1.1.2. Bitkisel Üretim

Rize’de bahçe kültürü çay, fındık, kivi ve mandalina bahçeleri ile temsil edilebilmekle birlikte, ilde bahçe tarımı neredeyse tamamen çay bahçeleri ile özdeşleşmiştir.

Rize ili için çay yeşil altın anlamına gelir. Ülkemizde çay tarımı Rize ilinde Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Ali Rıza Erten’in 1918-1922 arasında yaptığı incelemeler sonucunda Rize ve çevresinde çay tarımının yapılabileceğiyle ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bunun üzerine 1924’de I. Çay Kanunu (407 Sayılı Yasa) çıkarıldı. Ziraat Yüksek Mühendisi Zihni Derin Rize’ye gönderilmiş kendisinin çalışmalarıyla 1.5 da arazide Rize Deneme Çay Bahçesi adıyla ilk çay bahçesi (Bugünkü Çaykur Araştırma Enstitüsünün olduğu saha) kurulmuştur (Fotoğraf 1.1). İlde çay tarımını yaygınlaştırmak için Batum’dan 1937’de 2 ton, 1939’da 30 ton ve 1940’da 40 ton çay tohumu getirilerek çiftçilere dağıtılmıştır. Bu önlemler Rize ili Merkez ilçede çay bahçelerinin giderek yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte 1940’da II. Çay Kanunu (3788 Sayılı Yasa) çıkarıldı. Bu kanunla Rize ili merkez olmak üzere doğuda Sarp Köyü (Hopa-Artvin) ile batıda Karadere arasındaki yaklaşık 150 km uzunluk ve 10-15 km derinlikteki kıyı kuşağı Türkiye çay tarımı genişleme bölgesi olarak kabul edildi. Bu sınırlar içinde zamanla 30 bin ha çay bahçesi oluşturulması öngörüldü. Çayın 1942 yılında Tekel maddeler arasına alınması ve pazarlama sorunun ortadan kalkması, yetiştiricilere ucuz fiyatla ticari gübre sağlanması, ilk modern çay fabrikasının Rize Merkez’de inşa edilmesi gibi

önlemler sayesinde çay alanları giderek artış göstermiş ve 1939'da 155 ha olan çay bahçeleri alanı 1950'de 2650 ha alana ulaşmıştı. 1951'de çıkarılan III. Çay Kanunu (5748 Sayılı Yasa) ile Türkiye çay yetiştirme sahasına Artvin ve Trabzon ile, 1956'da yayımlanan bir bakanlar kurulu kararı ile Giresun ve Ordu illeri dahil edilmiştir.16

Fotoğraf 1.1. Ülkemizde ilk çay bahçesi Rize Deneme Çay bahçesi adıyla bugünkü Çaykur Araştırma Enstitüsü'nün olduğu alanda kurulmuştur.

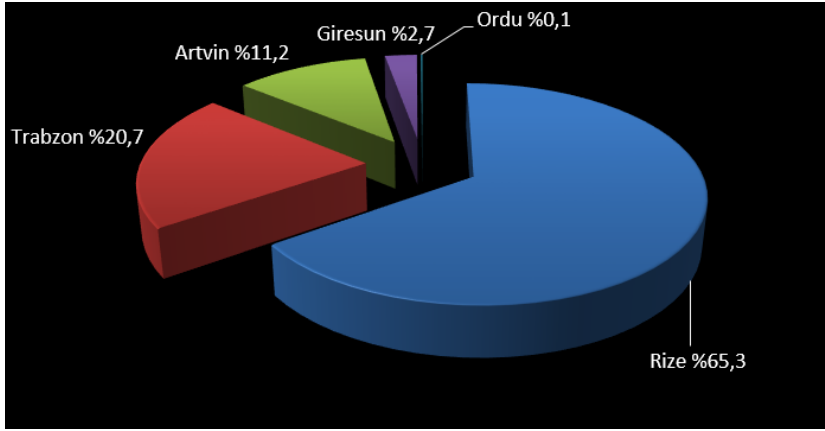
Bugün Rize başta olmak üzere Trabzon, Artvin, Giresun ve Ordu illeri kıyı kesiminde kıydan 15-20 km iç kesimlere ve 500-600 m yükseltilere kadar çay bahçeleri dağılışı göstermektedir. Ülkemizdeki çay bahçelerinin tamamı bu kıyı kuşağında yaklaşık 76 bin ha büyüklüğündedir. Bu çaylık arazinin %65.3'ü Rize'de bulunmaktadır. Bu ilimizi Trabzon, Artvin, Giresun ve Ordu illeri izlemektedir (Tablo1.3, Şekil 1.5, Harita 1.1).

- 16 - Hayati Doğanay, Ahmet Çavuş, 2016, Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Pegem Akademi Yayınları Ankara, s. 90-93.
- Tevfik Tarkan, 1973, Türkiye'de Çay Ziraatı ve Endüstrisi. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 195, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 41, Ankara, s. 13-23.
- Saliha Koday, 2000, "Türkiye'de Çay Tarım Alanlarının Dağılışı ve Çay Üretimimizdeki Gelişmeler." Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 35, İstanbul, s.327-328.

Tablo 1.3. Türkiye’de çay bahçelerinin yıllara ve illere göre dağılışı

İli	1989’da ha.	% si	2000’de ha.	% si	2015’de ha.	% si
Rize	55.183	61.6	50.062	65.2	49.869	65.3
Trabzon	21.504	24.0	15.582	20.3	15.826	20.7
Artvin	9.711	10.8	8.859	11.5	8.577	11.2
Giresun	3.064	3.5	2.221	3.5	2.028	2.7
Ordu	3	0.1	26	0.1	5	0.1
Toplam	89.525	100.0	76.750	100.0	76.307	100

Kaynak: Doğanay, Çavuş, s.93 ve TÜİK verileri

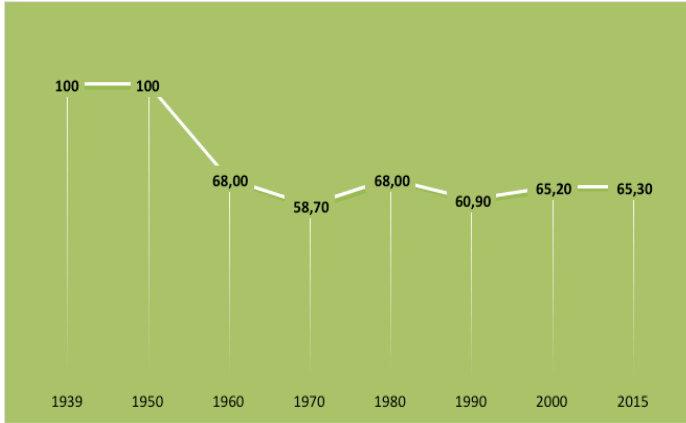
Şekil 1.5. Türkiye çay bahçelerinin illere göre dağılışı (2015).**Harita 1.1.** Türkiye çay bahçelerinin illere göre dağılışı (2015).

Rize ilinde devlet teşvikine ve çayın ekonomik getirisinin yüksek olmasına bağlı olarak çaylık alanlarda önemli artışlar olmuştur. Nitekim ildeki çay bahçelerinin büyüklüğü hem dikey hem de yatay yönde sürekli genişleyerek 1939'da 155 ha iken, 1950'de 2.657 ha, 1980'de 36.600 ha, 2015'de 49.869 ha'ya yükselmiştir. Türkiye'deki çay bahçelerinin tamamı 1950'ye kadar Rize ilinde bulunuyor iken, bu yıldan sonra diğer illerde de çay bahçelerinin kurulmasıyla birlikte bu oran azalmıştır (Tablo 1.4, Şekil 1.6).

Tablo 1.4. Türkiye'de çay bahçelerinin büyümesi ve Rize ilinin bundaki payı.

Yıl	Türkiye (ha)	Rize ili (ha)	Rize ilinin % si
1939	155	155	100
1940	734	734	100
1950	2.658	2.657	100
1960	13.543	9.320	68
1970	29.313	17.200	58,7
1980	53.811	36.600	68
1990	90.575	55.182	60,9
2000	76.750	50.062	65,2
2015	76.207	49.869	65,3

Kaynak: Doğanay, Çavuş, s.93 ve TÜİK verileri.

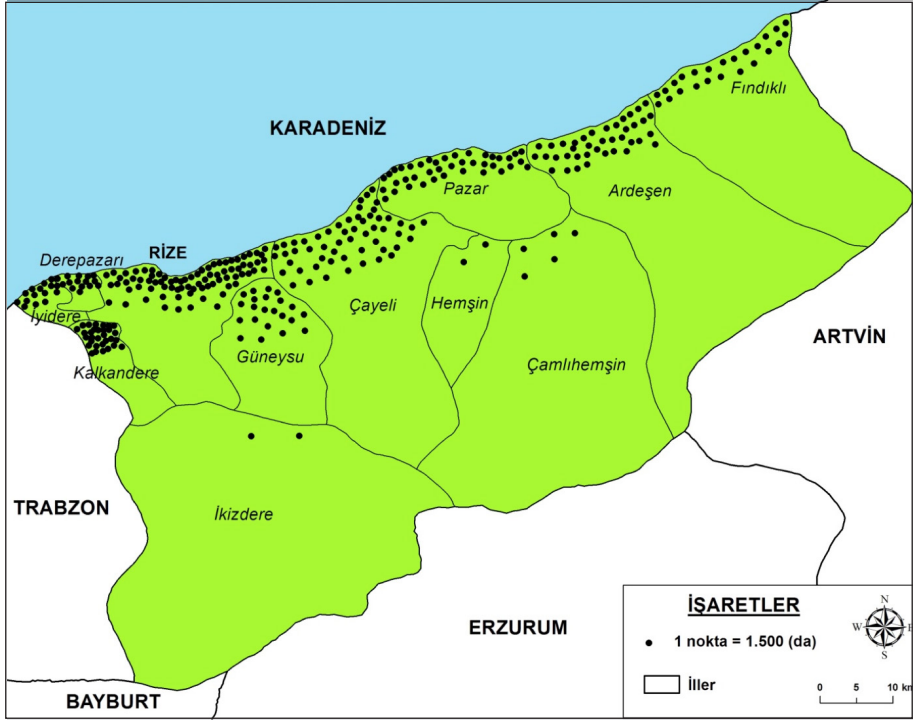
Şekil 1.6. Yıllara göre Rize ilindeki çay bahçelerinin Türkiye çay bahçelerine oranı (%)

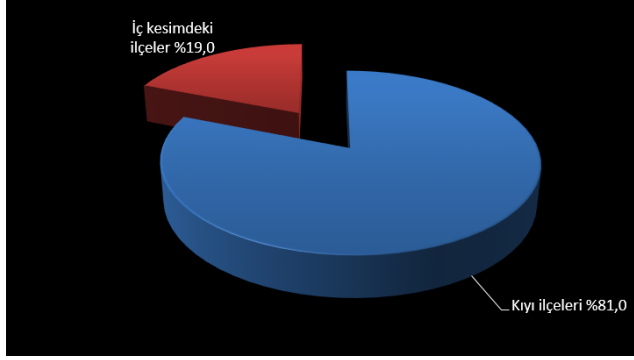
Rize ilinde çaylık alanların dağılışı incelendiğinde; Merkez ilçe (%24,6), Çayeli (%16,6), Pazar (%12,2) ve Ardeşen'in (%11,2) en fazla; İkizdere (%0,7), Hemşin (%0,8) ve Çamlıhemşin'in (%1,6) en az çaylık araziye sahip ilçeler olduğu görülür (Tablo 1.5, Harita 1.2). İldeki çaylık alanların %81'i kıyıdaki, %19'u iç kesimdeki ilçelerde yer almaktadır. (Şekil 1.7). Özellikle yükseltinin 300 m'nin üzerinde olduğu İkizdere, Hemşin ve Çamlıhemşin'de çaylık arazi toplamı sadece %3,1'dir. Buna bağlı olarak İkizdere ve Hemşin'de 1 yaş çay işleme tesisi var iken, Çamlıhemşin'de yoktur. Bu durum ilde sanayi tesislerinin dağılışında hammaddenin önemini göstermektedir.

Tablo 1.5. Rize’de ilçelere göre çaylık alanların dağılışı.

İlçeler	Çaylık alan (da)	%’si
Merkez	122.917	24.6
Çayeli	82.591	16.6
Pazar	60.637	12.2
Ardeşen	56.061	11.2
Kalkandere	46.624	9.3
Fındıklı	35.650	7.1
Güneysu	33.204	6.7
Derepazarı	22.975	4.6
İyidere	22.725	4.6
Çamlıhemşin	8.013	1.6
Hemşin	3.806	0.8
İkizdere	3490	0.7
Toplam	498.693	100

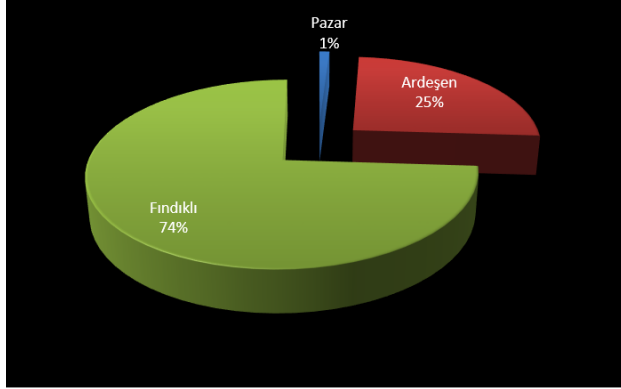
Kaynak: TÜİK, 2015 yılı verileri.

Harita 1.2. Rize ilindeki çaylık alanların ilçelere göre dağılışı.

Şekil 1.7. Rize ilindeki çaylık alanların kıyı ve iç kesimdeki ilçelere göre dağılışı.

İlde çaydan sonra en geniş alanda tarımı yapılan bitki fındıktır. Fındık bahçelerinin tamamı ilin doğu kıyısındaki üç ilçede bulunmaktadır. Bu bahçelerin %74'ü Fındıklı'da, %25'i Ardeşen'de ve %1'i Pazar ilçesindedir (Şekil 1.8).

Şekil 1.8. Rize ilinde fındık bahçelerinin bulunduğu ilçeler (2015)

İlde yetiştirilen bir diğer önemli tarım bitkisi de kivi olup, ülkemizde tarımının yapılmaya başlanıldığı ilk illerden biri de Rize'dir.¹⁷ Türkiye'de 2015 itibarıyla kivi bahçelerinin en fazla olduğu ikinci il durumunda olan Rize'de, Ardeşen (%38.1), Fındıklı (%19) Çayeli (%14.7) ve Merkez İlçe (%12.5) en fazla kivi bahçesi bulunan ilçelerdir (Tablo 1.6, Harita 1.3). İlde, kivi bahçeleri çoğunlukla çay bahçeleriyle aynı alanda polikültür tarım¹⁸ şeklinde yapılmaktadır. (Fotoğraf 1.2).

17 Saliha Koday, 2000, "Türkiye'de Kivi Üretimi" Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Erzurum, s. 115.

18 Polikültür Tarım: Aynı bahçe ya da tarlada birden fazla ürünün aynı anda yetiştirilmesine denir.

Geniş bilgi için bakınız: Doğanay, H., Coşkun, O., 2012, Tarım Coğrafyası. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

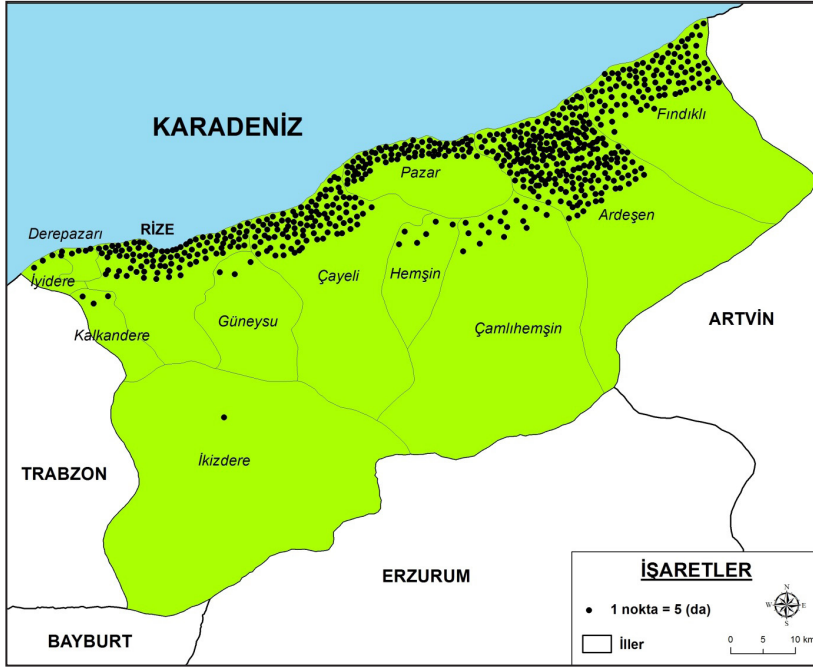
Bulut, İ., 2006, Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık Ankara.

Kivi bahçeleri ilk oluşturulurken çaya alternatif olarak düşünülmüştür. Kivi üretiminde, depolanmasında ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle bazı kivi bahçeleri sökülmiş, çaya alternatif olamayacağı, çiftçiyi destekleyici bir ürün olabileceği anlaşılmıştır.¹⁹

Tablo 1.6. Rize’de ilçelere göre kivi bahçelerinin dağılışı.

İlçeler	Kivilik alan (da)	%’si
Merkez	460	12.5
Ardeşen	1.400	38.1
Çamlıhemşin	86	2.3
Çayeli	540	14.7
Derepazarı	33	0.9
Fındıklı	700	19.0
Güneysu	16	0.4
Hemşin	30	0.8
İkizdere	5	0.1
İyidere	15	0.8
Kalkandere	16	0.4
Pazar	370	10
Toplam	3.671	100

Kaynak: TÜİK 2015 yılı verileri.

Harita 1.3. Rize’de kivi bahçelerinin ilçelere göre dağılışı

19 Ahmet Çavuş, 2016, “Rize İlinde Kivi Üretiminin Coğrafi Esasları.” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, Erzurum, s. 239

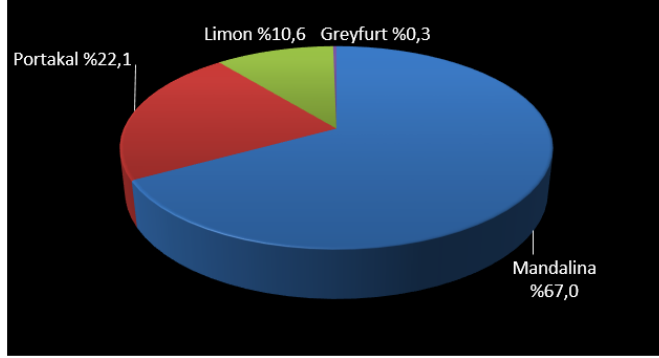
Fotoğraf 1.2. Rize’de kivi bahçeleri çay bahçeriyle polikültür tarım şeklinde iç içe bulunmaktadır. Buna iki örnek fotoğraf: a) Fındıklı’da b) Çayeli’nde çekilmiştir.

Rize ilinde bir diğer önemli bahçe kültürü turunçgillerdir. Turunçgil bahçelerinde hem ağaç sayısı hem de üretim miktarı olarak en önemli bitki mandalina olup bunu, portakal ve limon takip etmektedir (Tablo 1.7, Şekil 1.9). Turunçgiller, fındık ve kivi bahçeleri gibi çay bahçeleriyle aynı alanda yetiştirilmektedir. Turunçgillerin de bulunduğu bahçelerin tamamı, iklim özelliklerinin uygun olduğu kıyı ilçelerinde yer alır.

Tablo 1.7. Rize ilinde yetiştirilen turunçgil meyvelerinin üretimi.

Ürünler	Üretim (ton)	%si
Portakal	569	22,1
Mandalina	1 721	67
Limon	272	10,6
Greyfurt	7	0,3
Toplam	2 569	100

Kaynak: TÜİK 2015 yılı verileri.

Şekil 1.9. Rize ilinde turunçgil meyveleri üretiminin dağılışı (2015)

1.1.1.3. Hayvansal Üretim

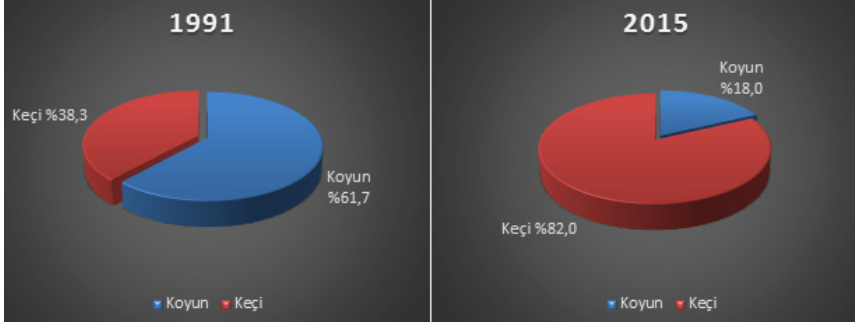
Rize’de daha çok büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. İlde 2015’de beslenen 28.320 büyükbaş hayvanın %67’si melez, %21’i kültür, %12’si yerli ırktan oluşmaktadır. Büyükbaş hayvan sayısında son dönemde önemli ölçüde azalma olmuştur. Nitekim, ilde beslenen sığır sayısı 1991’de 76.165 baş iken, 2000’de 59.165 başa, 2014’de ise 28.320 başa gerilemiştir (Tablo 1.8). Azalış 24 yılda %63 seviyesindedir. Hayvan sayılarının bu kadar azalması ilde geçim türü hayvancılığın yapılması, hayvan besleme maliyetlerinin yüksek oluşu nedeniyle karlılığın düşük olması, ticari sığır yetiştiriciliğinin yok denecek kadar az olması gibi nedenlerle açıklanabilir. İlde büyükbaş hayvancılık daha çok süt üretimine yöneliktir.

Tablo 1.8. Rize’de yıllara göre yerli, melez ve kültür ırkı büyük baş hayvan sayıları.

Yıllar	Yerli Irkı	Melez Irk	Kültür Irkı	Toplam
1991	29.007	39.498	7.660	76.165
2000	24.880	30.600	4.130	59.160
2015	3.429	18.950	5.941	28.320

Kaynak: TÜİK verileri.

İlde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği de yapılmakta olup; 28.896 küçükbaş hayvanın %82’si keçi, %18’i koyunlardan oluşmaktadır. Son 20 yılda keçi sayısında önemli bir artış, koyun sayısında ise azalış yaşanmaktadır. 1991’de küçükbaş hayvanların %61.7’si koyunlardan oluşurken, 2015’de %82’si keçilerden oluşmaktadır (Şekil 1.10). Ayrıca ilde 90.799 yeni, 3.704 eski olmak üzere toplam 94.503 kovan bulunmakta olup; bunlardan, 660.8 ton bal ve 46.8 ton bal mumu elde edilmektedir.

Şekil 1.10. Rize'de küçükbaş hayvanların 1991 ve 2015'deki durumu.

1.1.2. Madenler ve Maden gibi İşletilen Hammadde Kaynakları

Yer altı kaynakları bir yerde sanayi tesislerinin kurulmasında önemli bir işlev görmektedir. Rize ilinde tespit edilen başlıca madenler; bakır, kurşun, çinko, demir ve manganezdır. Ayrıca sanayiye hammadde olabilecek kaolin, kil, mermer ve feldspat sahaları da bulunmaktadır. İlde çıkarılan en önemli madenler Çayeli-Madenköy sahasında rezervleri bulunan bakır-kurşun-çinkodur. Bu sahadan yan ürün olarak altın ve gümüş de elde edilmektedir. Fındıklı-Kartiba ve Akyaka'da demir, Fındıklı-Aslandere, Çamlıhemşin-Topluca ve Ardeşen-Bayırcık sahalarında manganez yatakları bulunmaktadır. Ayrıca metalik olmayan madenlerden tuğla ve kiremit sanayi hammaddesi olan kaolin rezervleri Fındıklı Kube ve Ardeşen Issızdere sahalarında, mermer İkizdere Memişoğlu ve Ardeşen Baş mahalle sahalarında bulunmaktadır²⁰ (Tablo 1.9 Harita 1.4). Bu yer altı kaynakları içinde sanayi hammaddesi durumundaki ürün Çayeli Madenköy sahasında çıkarılmakta olan bakır-kurşun-çinko bileşimidir.

Çayeli Bakır İşletmesi A.Ş. 1984'de kurulmuş olup, 1994'den beri Çayeli ilçesi Madenli Beldesi sınırları içinde bakır çıkarılmaktadır. İşletme 615 bin m² alan üzerine kurulu olup, madende yılda 1.2 milyon ton cevher üretilmekte, konsantre tesislerinde zenginleştirilerek 170 bin ton konstantre bakır ve 110 bin ton konsantre çinko elde edilmekte ve yurt dışına ihraç edilmektedir. 2004 yılında özelleştirilen işletme Kanadalı Inmet firması tarafından satın alınmıştır. 2013'de bu işletme hisselerini Kanadalı madencilik firması olan First Quantum Minerals'e satmıştır. Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş. Türkiye'nin en büyük yeraltı metalik maden işletmelerinden biri durumundadır. Rize ilinin en önemli ihracatçısı olan işletmenin 2015 yılı sonu itibarıyla 471 çalışanı bulunmakta olup, yerin 560 m derinine kadar maden çıkarımı yapılabilmektedir.²¹

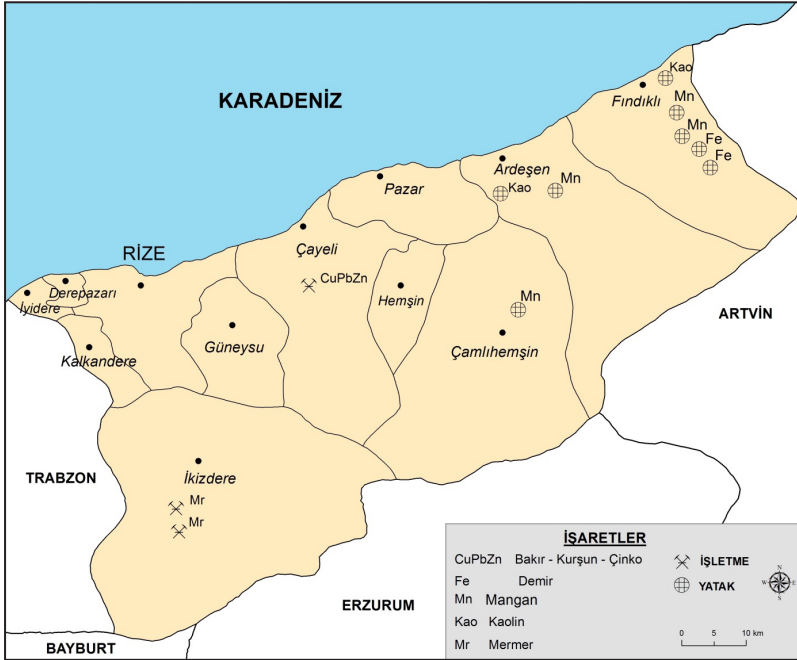
20 MTA, Rize İli Maden ve Enerji Kaynakları; http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/rize_madenler.pdf

21 Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.; <http://www.cayelibakir.com/tr/default.asp>

Tablo 1.9. Rize ilindeki başlıca yer altı kaynakları ve rezervleri.

Madenin adı	Rezerv miktarı	Bulunduğu Yer	Durumu
Bakır-Kurşun-Çinko	10.600.000	Çayeli- Madenköy	İşletiliyor
Demir	3.600.000	Fındıklı-Kartiba	İşletilmiyor
Demir	400.000	Fındıklı-Akkaya	İşletilmiyor
Manganez	12.000	Fındıklı-Aslandere	İşletilmiyor
Manganez	15.000	Çamlıhemşin-Topluca	İşletilmiyor
Manganez	30.000	Ardeşen-Bayırcık	İşletilmiyor
Mermer	-	İkizdere-Memişoğlu Keçikayası	İşletilmiyor
Kaolin	365.000	Fındıklı -Kube Mah.	İşletilmiyor
Kaolin	240.000	Ardeşen- Issızdere	İşletilmiyor

Kaynak: MTA Rize İli Maden ve Enerji Kaynakları.

Harita 1.4. Rize ili maden haritası.

1.2. İŞGÜCÜ

Sanayinin kuruluş şartlarında biri de işgücüdür. Diğer faktörlerle birlikte iyi eğitilmiş nüfusun varlığı sanayinin gelişimine katkı sağlayabilir. Bu nedenle Rize ili nüfus özellikleri incelenmiştir.²²

22 Çavuş, 2015, s. 40.

1.2.1. Nüfusun Gelişimi

Rize’de nüfusun gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki ayrı kategoride incelenmiştir. Cumhuriyet dönemi öncesine ilişkin veriler son derece sınırlı olup, vilayet salnamelerine ve bazı tarihi kaynaklara dayandırılmıştır. Bu kaynakların genel özelliği, çoğu zaman verilerinin birbiri ile örtüşmemesidir. Ayrıca verilerin oluşturulduğu dönem ile Cumhuriyet dönemindeki idari bölünüşün farklılıklar göstermesi, döneme ait kaynak yetersizliği ve verilerin sağlıklı olmayışı gibi nedenlerle, söz konusu dönemin nüfus özelliklerini açıklamak oldukça güçtür. Fakat tüm bu eksikliklerine rağmen, dönemin nüfusunu konu edinen az sayıdaki çalışmanın, genel bir fikir vermeleri açısından faydalı oldukları şüphesizdir.²³

Eldeki verilere dayanarak Rize ve çevresinin, tarihin farklı dönemlerinde önemli bir nüfus birikim sahası olduğu sonucuna ulaşılabilir. Rize’de 1486’da 30.392, 1554’de 29.427²⁴, 1831’de 30.547,²⁵ 1901’de 88.746²⁶ kişi yaşamaktaydı (Tablo 1.10).

Tablo 1.10. Rize’nin Cumhuriyet dönemi öncesi belli yıllara ait nüfusu (1486-1901).

Yıllar	Nüfus
1486 *	30.392
1554 *	29.427
1831**	30.547
1901****	88.746

Kaynak: * Bostan, 201-207,** Karpat, 154, *** Trabzon Vilayeti Salnamesi 1871, 199-201, **** Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901, 429.

Cumhuriyet döneminde Rize il nüfusu 1927’de 171.667 iken, 2015’de 328.979’a ulaşmıştır. Artış 88 yılda yaklaşık 1.9 kat olmuştur. Aynı dönemde ülke nüfusu 13.6 milyondan 78.7 milyona çıkarak yaklaşık 5.8 kat artmıştır. Türkiye’deki nüfus artışı oranı, Rize’ye göre üç kat fazla olmuştur (Tablo 1.11).

Rize ilinde sayım dönemlerine ait nüfus verileri dikkatle incelendiğinde su sonuçlar göze çarpmaktadır: Nüfus artışı açısından 1927 – 2015yılları arasında üç farklı dönem vardır. Bunlar;

1927–1950 arasında birinci devre; nüfus artış hızının son derece düşük olduğu bir dönem olarak görülür. Söz konusu devrede il nüfusu 9.845 kişi artarak 171.667’den 181.512’ye yükselmiştir. Yeni bir devletin kurulması ve 1939-1945

23 Serhat Zaman, Ogün Coşkun, 2008, “Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme.” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 12, Erzurum, s. 265.

24 Hanefi Bostan, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 201-207.

25 Kemal H. Karpat, 2003, Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, No:133, İstanbul, s. 154

26 Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901., 2008, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), Trabzon İl ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, KMS Matbaacılık, Ankara, s. 429.

arasında yaşanan II. Dünya Savaşında milyonlarca erkek nüfusun silah altında olmasının etkisi vardır.

İkinci dönem olarak belirlediğimiz 1950–1985 devresi ise Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Rize ilinde de nüfusta en fazla artış yaşanan dönemdir. Bu artış Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikler 1955–1960 arası nüfus artışının (%3.5), en hızlı yaşadığı dönemdir. Bu durum, II. Dünya Savaşının sona ermesi ile silahlıdaki erkek nüfusun evlerine dönmesi, evlenmesiyle çocuk sayısının artması, sağlık ve ekonomik şartların iyileşmeye başlaması ile bağlanmıştır.²⁷ Rize ilinde nüfusun artışında bu yıllarda ilde çay ziraatının yaygınlaşmasıyla oluşan istihdamın da katkısı vardır.²⁸ Bütün bunlara bağlı olarak 1950'de il nüfusu 181 bin iken, 1985'de 374 bine yükselmiştir.

Üçüncü dönem ise 1985–2015 devresi ise Rize ili nüfus artışın azaldığı ve göçün hızlandığı dönemdir. Bu dönemde hem büyük şehirlere hem de yurt dışına göç verilerek ildeki nüfus artış hızında büyük bir azalış yaşanmıştır (Tablo 1.11). İlin bu devredeki nüfus artış hızı, Türkiye ortalamasının bir hayli altında kalmıştır.²⁹

Tablo 1.11. Rize ili ve Türkiye'de yıllara göre toplam nüfus, yıllık nüfus artış miktarı ve oranı.

Yılı	Rize İli nüfusu	Nüfustaki değişme	Yıllık nüfus artış hızı (%)	Türkiye nüfusu	Nüfustaki değişme	Yıllık nüfus artış hızı (%)
1927	171.667	-	-	13.648.270	-	-
1935	169.913	-1 754	-0.1	16.158.018	2.509.748	3.6
1940	172.764	2851	0.3	17.820.950	1.662.932	2.0
1945	171.929	-835	-0.1	18.790.174	969.224	1.1
1950	181.512	9583	1.1	20.947.188	2.157.014	2.3
1955	211.967	30.455	3.3	24.064.763	3.117.575	3.0
1960	248.930	36.963	3.5	27.754.820	3.690.057	3.1
1965	281.099	32.169	2.5	31.391.421	3.636.601	2.7
1970	315.700	34.601	2.4	35.605.176	4.213.755	2.7
1975	336.278	20.578	1.3	40.347.719	4.742.543	2.7
1980	361.258	24.980	1.5	44.736.957	4.389.238	2.2
1985	374.206	12.948	0.7	50.664.458	5.927.501	2.6
1990	348.776	-25.430	-1.3	56.473.035	5.808.577	2.3
2000	365.938	17.162	0.5	67.803.927	11.330.892	4.0
2007	316.252	-49.686	-1,9	70.586.256	2.782.329	0.6
2015	328.979	12.727	0.5	78.741.053	8.154.797	1.4

Kaynak: Zaman, Coşkun, s. 267 ve TÜİK verileri.

27 Murat Özgür, 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basın-Yayın, Ankara, s. 18

28 Tevfik Tarkan, 1973, Rize-Hopa Yöresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayın No: 145, Erzurum, s. 17.

29 Zaman, Coşkun, s. 267 -268.

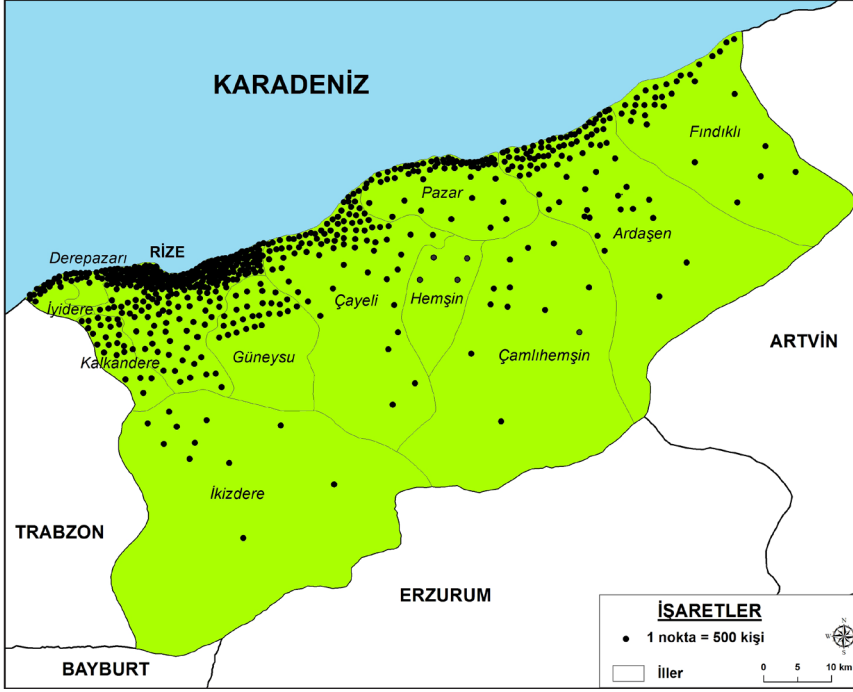
Rize ilinde nüfus Doğu Karadeniz'in genelinde olduğu gibi düzensiz dağılmıştır. Bunda yeryüzü şekillerinin dağlık ve engebeli olması, iklim şartları, ulaşım olanakları ve ekonomik faaliyetler etkilidir. Rize arazisinin büyük bir kısmının dağlık ve engebeli olması, dağların kıyıdağlıktan itibaren duvar gibi yükselmesi yerleşmeyi, ulaşımı, ziraati, sanayiye ve diğer beşeri faaliyetleri oldukça zorlaştırmıştır. Bu doğal şartlar beşeri faktörleri de etkilemiş olup, il nüfusunun çoğunluğu yerleşmeye en uygun alanlarda, daha çok kıyı kesiminde ve yükseltinin fazla olmadığı akarsu vadilerinde toplanmıştır. Rize ilinde nüfusun en fazla olduğu ilçeler Merkez İlçe (143.461), Çayeli (41.916), Ardeşen (40.278) ve Pazar (30.534) iken nüfusun en az olduğu ilçeler Hemşin (2.365), İkizdere (5.711) ve Çamlıhemşin'dir (6.203). İl nüfusunun %87.8'i kıyı kesimindeki, %12.2'si iç kesimdeki ilçelerde yaşamaktadır (Tablo 1.12, Harita 1.5).

Türkiyede nüfus yoğunluğu km^2 'ye 100 kişi iken, Rize ilinde 84 kişidir. İldeki nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının altında olmasına rağmen kıyı kesimindeki bazı ilçeler (Merkez İlçe'de km^2 'ye 574 kişi, İyidere'de 364, Der pazarı'nda 352, Pazar'da 277 kişi) Türkiye ortalamasının birkaç katı nüfus yoğunluğuna sahiptir (Tablo 1.12). Nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu ilçeler iç kesimde yer alan İkizdere (6 kişi) Çamlıhemşin (9 kişi) ve Hemşin'dir (13 kişi).

Tablo 1.12. Rize ili ilçelerinin 2015 yılı nüfusu, yüzölçümleri ve nüfus yoğunlukları.

İlçeler	Nüfus	Yüzölçümü (km^2)	Nüfus Yoğunluğu (km^2 / kişi)
Merkez	143.461	250	574
Ardeşen	40.278	629	64
Çamlıhemşin	6.203	700	9
Çayeli	41.916	457	92
Der pazarı	8.104	23	352
Fındıklı	16.163	395	41
Güneysu	13.794	89	155
Hemşin	2.365	176	13
İkizdere	5.711	954	6
İyidere	8.373	23	364
Kalkandere	12.077	116	104
Pazar	30.534	110	277
Toplam	328.979	3.921	84

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları.

Harita 1.5. Rize ili nüfus dağılışı (2015).

1.2.2. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Herhangi bir yerin nüfus özellikleri arasında cinsiyet ve yaş yapısı da vardır. Bu özellikler yalnızca demografik yönden değil sosyal ve ekonomik bakımdan da fikir vermesi açısından önem taşır.³⁰ Bir nüfus kitlesinde 100 kadın başına düşen erkek nüfus sayısı nüfusun cins yapısı diye tanımlanır.³¹

Rize ilinde her dönemde kadın nüfus fazlalığı dikkati çeker (Tablo 1.13). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kadın nüfus fazlalığı savaflara bağlanmaktadır. Türkiye ortalamalarının üzerinde seyreden kadın nüfus oranı ilin dışarıya verdiği göçlerle de ilgilidir. Çalışmak için göç edenlerin daha çok erkekler olması da kadın nüfus oranının yüksekliğinin nedenlerindedir.³²

2015 yılında Türkiye’de nüfusun %50.2’si erkek ve %49.8’i kadın iken, Rize il nüfusunun ise %49.7’si erkeklerden %50.3’ü kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye’de azda olsa erkek nüfus fazla iken, Rize’de ise kadın nüfusun fazla oluşu dikkat çekmektedir. Bu da hala ilden iş amaçlı erkek nüfusun göç edilişle bağlantılı olabilir.

30 Alaettin Tandoğan, 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Lega Kitabevi, Trabzon, s.110.

31 Hayati Doğanay, Fatih Orhan, 2016, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Pegem Akademi Yayınları, Ankara, s. 183.

32 Zaman, Coşkun, s. 272.

Tablo 1.13. Rize ilinde nüfusun cinsiyet yapısı ve oransal dağılışı (1927-2015).

Yıl	Erkek Nüfus	Erkek (%)	Kadın Nüfus	Kadın (%)	Cinsiyet Oranı (%)
1927	71.948	41.9	99.719	58.1	72.1
1940	72.559	42.0	100.205	58.0	72.4
1950	77.377	42.6	104.135	57.4	74.3
1960	113.345	45.5	135.585	54.5	83.6
1970	150.099	47.5	165.601	52.5	90.6
1980	173.651	48.0	187.607	52.0	92.5
1990	166.481	47.7	182.295	52.3	91.3
2000	181.200	49.5	184.738	50.5	98.0
2015	163.379	49.7	165.600	50.3	98.7

Kaynak: TÜİK verileri ve Zaman, Coşkun, s. 272.

Nüfusun yaş yapısı, nüfus kitlesinin belirli yaşlar veya yaş grupları itibariyle gösterdiği dağılım şeklidir. Yaş yapısı, demografik, askeri, siyasi, sosyal ve iktisadi bakımlardan büyük önem taşır. Bir yerdeki iktisaden faal olabilecek nüfus ve insan gücü ile yaş grupları arasında yakın ilgi vardır.³³

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılım tablosu çalışma çağındaki nüfusun belirlenmesi açısından dikkatle incelenmelidir. Rize ilinde geniş aralıklı yaş grupları dağılımına göre il nüfusunun %19,6'sı 0-14 yaş, %68,6'sı 15-64 yaş ve %11,8'i 65 ve üstü yaştan oluşmaktadır. Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında, Rize ilinde 0-14 yaş grubunun ülke ortalamasının altında olduğu, buna karşın çalışma çağı yaşı kabul edilen 15-64 yaş grubu ile 65 ve üzeri yaş grubunun ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Tablo1.14). Rize il nüfusunda çocuk nüfusun azalışı ve yaşlı nüfusun artışı dikkat çekmektedir.

Tablo 1.14. Rize ili nüfusunun yaş gruplarına göre geniş aralıklı dağılımı (2015).

Yaş grubu	Rize nüfusu	Rize %'si	Türkiye nüfusu	Türkiye %'si
0-14	64.405	19.6	18.886.220	24.0
15-64	225.694	68.6	53.359.594	67.8
65+	38.880	11.8	6.495.239	8.2
Toplam	328.979	100	78.741.053	100

Kaynak: TÜİK verileri.

1.2.3. Kırsal ve Şehirsel Nüfus

Nüfusun kır ve şehir dağılımı, şehirleşme oranını göstermesi açısından önemlidir. Şehirli nüfusun sanayi ile ilişkisi kırdan daha güçlü ve farklıdır. Her şeyden önce sanayi şehri kırdan ayıran özelliklerden biridir ve şehrin bir fonksiyonu olarak kabul edilmektedir. Şehirde çalışanların önemli bir bölümünün sanayide istihdam olmasının yanı sıra, şehirli nüfus sanayi ürünleri için en önemli pazar alanı durumundadır.³⁴

Kır şehir ayırımında nüfus açısından birçok kriter bulunmakta birlikte, çalışmada bunlar içinde 10.000 nüfus kriteri kullanılmıştır. Buna göre ilde 2015 yılında Rize, Ardeşen, Çayeli, Pazar ve Fındıklı olmak üzere beş adet şehir yerleşmesi bulunmaktadır (Tablo 1.15). Bu yerleşmelerde yaşayanlar (189.355 kişi) il nüfusunun 57.6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 1.15. Rize ilindeki şehirler ve nüfusları.

Rize	111.212	Pazar	16.457
Ardeşen	27.643	Fındıklı	10.541
Çayeli	23.682	Toplam	189.355

Kaynak: TÜİK 2015 yılı verileri.

İlde nüfusun büyük bölümünün başta Rize olmak üzere, kıyıda birkaç şehir yerleşmesinde toplandığı ve iç kesimlerdeki kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfusun giderek azaldığı görülmektedir. İç kesimlerdeki nüfus, çoğunlukla vadiler boyunca kurulmuş yerleşmelerde yaşamaktadır.

1.2.4. Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılışı

Rize ilinde nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılışı DİE'nin 1955, 1965, 1975, 1985, 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarından faydalanılarak incelenmiştir. 1955-1965 arasındaki sayımlarda 15-65 yaş, 1970 ve sonrası için 12-65 yaş çalışma çağı nüfusu olarak kabul edilmiştir.³⁵

Rize'de tarımda çalışan nüfus 1955'de ilde çalışanların %84.7'sini oluştururken, 2000 yılında bu oran %64.3'e gerilemiştir (Tablo 1.16). Buna karşılık hizmetler sektöründe çalışan nüfus oranı 1985 dışında her dönem artmış; 1955'de %7.7 iken, 2000'de %26.5'e çıkmıştır. Sanayide çalışanların oranı 1955'de %4.9 iken,³⁶

34 Yılmaz, 2005, s. 42.

35 Rize ilinin nüfusunun 2000 yılından sonra ekonomik faaliyet kollarına dağılışıyla ilgili herhangi bir veri bulunamamıştır.

36 DİE, 1955 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları. Yayın No: 399, İstanbul 1961, s. 327.

1965'te %6.7 olmuş,³⁷ 1975'de %10.8,³⁸ 1985'de %14.2'ye çıkmış,³⁹ 2000'de ise %9.2'ye gerilemiştir.⁴⁰

Türkiye'de 1955'de çalışanların %77.3'ü tarımda, %6'sı sanayide, %10.7'si hizmetler sektöründe çalışmaktayken; 2000'de ise tarımda çalışanların oranı %48.4'e gerilemiş, sanayide çalışanlar %12.6'ya, hizmet sektöründe çalışanlar ise %38.9'a yükselmiştir. Rize ilinde her dönemde tarımda çalışanların oranı ülke ortalamasının bir hayli üzerinde iken hizmetler ve sanayi sektörü ülke ortalamasının altında kalmıştır. Bununla birlikte ülke ortalamasına en yakın sektörün sanayi olduğu da dikkati çekmektedir.

Tablo 1.16. Rize ilinde çalışan nüfusun yıllara göre ekonomik faaliyet kollarına dağılışı.

Sektörler		Tarım	Sanayi	Hizmetler	Diğer	Toplam
Yıllar						
1955	Ç.N.	90.241	5.186	8.173	2.940	106.540
	%	84.7	4.9	7.7	2.7	100
1965	Ç.N.	96.897	8.041	11.999	2.615	119.552
	%	81.1	6.7	10	2.2	100
1975	Ç.N.	84.542	13.016	21.141	2.057	120.756
	%	70	10.8	17.5	1.7	100
1985	Ç.N.	122.338	24.933	27.785	345	175.056
	%	69.9	14.2	15.9	0.02	100
2000	Ç.N.	95.468	13.626	39.179	99	148.372
	%	64.3	9.2	26.5	0.007	100

Kaynak: D.İ.E., 1955,1965,1975,1985, 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçları (Ç.N.: Çalışan Nüfus).

2000 yılından sonra ildeki çalışanların ekonomik faaliyet gruplarına dağılışı hakkında veri bulunmamaktadır. Ancak Doğu Karadeniz Bölümündeki (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin ve Gümüşhane) illerdeki çalışanların ekonomik faaliyet kollarına göre dağılışı iki farklı yıldaki veri incelenerek karşılaştırılmıştır. Doğu Karadeniz'de 2004'de hizmetler sektöründeki istihdam %29.6 iken, 2013'de %38.6'ya, aynı dönemde sanayideki istihdam %8.4'den %14.3'e yükselmiş; buna karşın tarımdaki istihdam ise 2004'de %62 iken, 2013'de %47.1'e gerilemiştir (Şekil 1.11). 2013 yılında Türkiye'de çalışanların ekonomik faaliyet kollarına göre dağılışı incelendiğinde ise tarımın %23.6, sanayinin %26.4, hizmetler sektörünün %50 olduğu görülmektedir. Doğu Karadeniz illerinde tarımda çalışanlar Türkiye ortalamasının iki katından fazla iken, sanayide çalışanlar ise ülke ortalamasının neredeyse yarısı kadardır⁴¹ (Şekil 1.12).

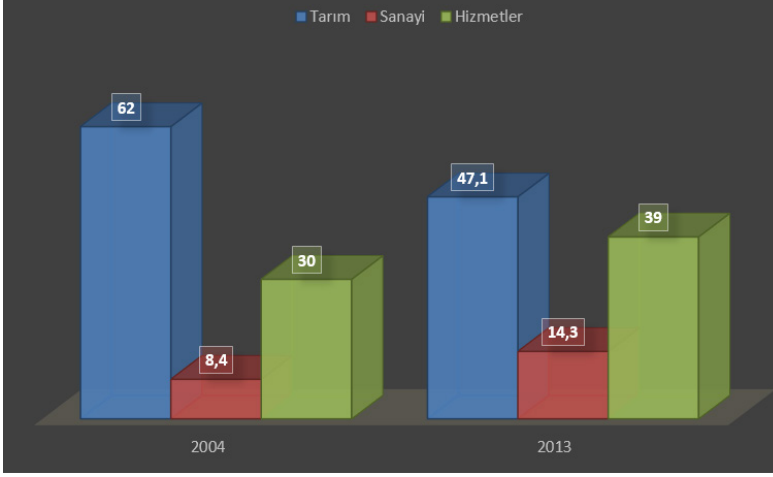
37 DİE, 1965 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Yayın No: 568, Ankara 1969, s. 572-573.

38 DİE, 1975 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Rize. Yayın No: 843, Ankara 1979, s. 34.

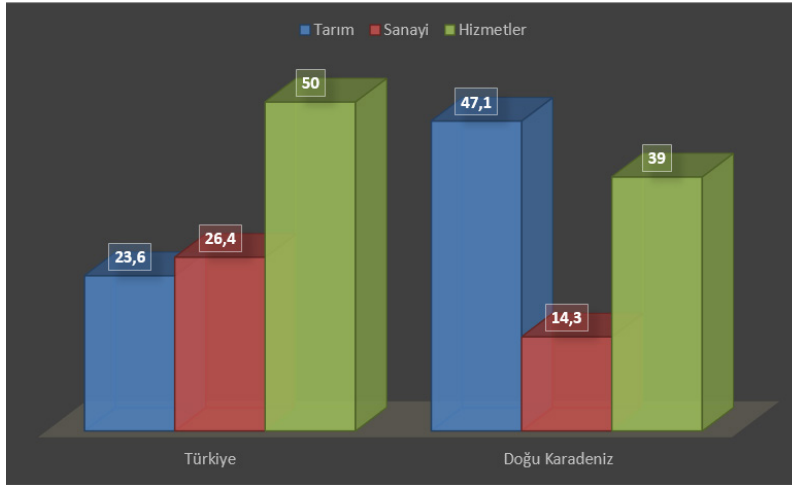
39 DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Rize. Yayın No: 1237, Ankara s. 80-81.

40 DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Rize. Yayın No: 2593, Ankara 2002, s. 84.

41 TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar 2004-2013.

Şekil 1.11. Doğu Karadeniz illerinde sektörlere göre istihdamın 2004 ve 2013 arasındaki değişimi (%).

Şekil 1.12. Türkiye'de ve Doğu Karadeniz illerinde çalışanların sektörel dağılımı (2013,%).

1.2.5. Nüfus Hareketleri (Göçler)

Önemli nüfus parametrelerinden biri olan göç hareketi; değişik sosyal, ekonomik ve siyasal sebeplerden kaynaklanır.⁴² Göçler bir yerin gelişmesi ve sanayileşmesi hakkındaki göstergelerden biridir. Sanayi ülkeleri daima göç alan konumundadır. Ülkemizde İstanbul başta olmak üzere Marmara Bölgesi'nin göç almasında sanayi tesislerinin buralarda yoğunlaşması ve işgücü ihtiyacı en önemli sebeplerdendir.⁴³

42 Doğanay, Orhan, 2016, s. 193.

43 Çavuş, 2015, s. 46.

Türkiye’de il düzeyindeki göç istatistikleri 1975 yılından itibaren tutulmaya başlanmıştır. Rize ilinde 1975-2014 arasında göç istatistikleri analiz edildiğinde her dönemde verdiği göçün aldığı göçten daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. En fazla göç verilen dönem, 1985-1990 arası olup net göç⁴⁴ – 28.726’dır. İlde en az göçün verildiği dönem ise 2007-2014 dönemi olup bu yıllar arasındaki net göç – 4.074 kişidir. (Tablo 1.17, Harita 1.6).

Tablo 1.17. Dönemler itibariyle Rize ilinde nüfus hareketleri (1975-2014) .

Dönemi	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı ‰
1975-1980	325.985	22.830	31.454	- 8.624	-26.1
1980-1985	339.902	21.662	32.919	- 11.257	-32.6
1985-1990	327.715	20.159	48.885	- 28.726	-84.0
1995-2000	337.609	25.050	32.523	- 7.473	-21.9
2007-2014	329.779	100.602	104.676	-4.074	-12.4

Kaynak: TÜİK verileri.

Rize ilinin 2009-2014 arası göç aldığı başlıca iller, İstanbul, Trabzon, Ankara, Artvin, Samsun, Erzurum, İzmir, Ordu, Bursa ve Kocaeli’dir. Rize’ye göç eden nüfusun %73.1’i bu illerden gelmiştir. Rize’den göç eden nüfus incelendiğinde ise sıra değişmekle birlikte yine en fazla göç çeken illerle benzerlik görülür. Nitekim Rize’den en fazla göçün yaşandığı iller sırasıyla İstanbul, Trabzon, Ankara, Samsun, Artvin, İzmir, Erzurum, Kocaeli, Bursa ve Ordu’dur. Rize’den göçen nüfusun %73.8’i bu illere gitmiştir (Tablo 1.18, Harita 1.6, Harita 1.7).

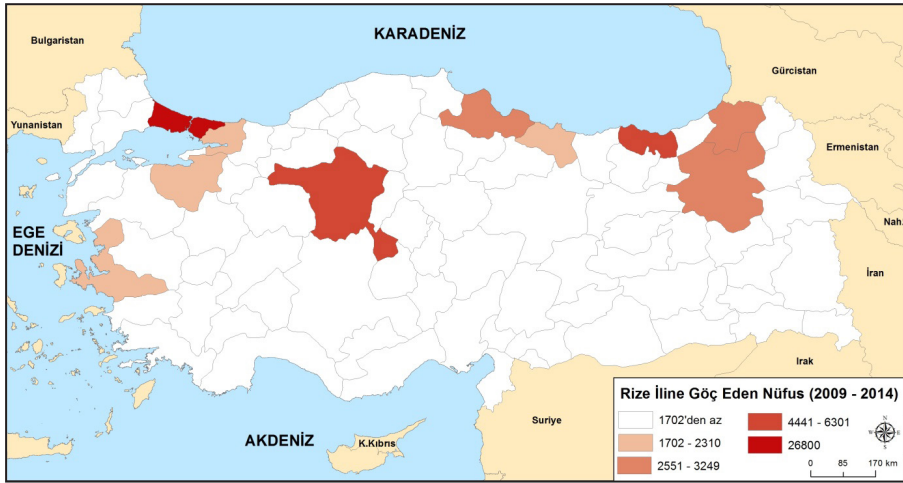
Rize’nin en fazla göç verdiği iller incelendiğinde İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli’nin Türkiye’de en fazla göç alan iller oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Trabzon, Artvin, Samsun, Erzurum ve Ordu illerinin ise Rize’ye komşu ve yakın olmasının göç vermesi ve almasında etkili olduğu düşünülmektedir.

44 Net Göç: Belirli bir alanın aldığı göç ile verdiği göç arasındaki fark. Verilen göç, alınan göçten fazla ise net göç negatiftir. Alınan göç verilenden fazla ise net göç pozitifdir. Kaynak: Doğanay, Orhan, 2016, s. 669.

Tablo 1.18. Rize ilinin göç verdiği ve aldığı başlıca iller (2009-2014).

Rize iline göç eden nüfusun illere göre dağılımı (2009-2014)			Rize ilinden göç eden nüfusun illere göre dağılımı (2009-2014)		
İller	Rize'ye göç eden nüfus	Göç %'si	İller	Rize'den göç eden nüfus	Göç %'si
İstanbul	26 800	36.2	İstanbul	27 376	35.5
Trabzon	6 301	8.5	Trabzon	6 305	8.2
Ankara	4 441	6.0	Ankara	5 008	6.5
Artvin	3 249	4.4	Samsun	3 503	4.5
Samsun	2 955	4.0	Artvin	3 198	4.2
Erzurum	2 551	3.4	İzmir	2 507	3.3
İzmir	2 310	3.1	Erzurum	2 340	3.0
Ordu	2 172	2.9	Kocaeli	2 338	3.0
Bursa	1 714	2.3	Bursa	2 313	3.0
Kocaeli	1 702	2.3	Ordu	1 960	2.5
Toplam	54 195	73.1	Toplam	56 848	73.8
Diğer İller	19 901	19.9	Diğer İller	20 178	26.2
G.Toplam	74 096	100	G. Toplam	77 026	100

Kaynak: TÜİK ADNKS sonuçları.⁴⁵

Harita 1.6. Rize iline göç eden nüfusun illere dağılımı (2014).

Harita 1.7. Rize ilinden göç eden nüfusun geldiği illerin dağılımı (2014).

Rize'den diğer illere göç yoluyla büyük bir nüfus gitmiştir. Nüfusu göç etmeye sevk eden nedenler dikkatle ele alınmalıdır. Göç olayında itici güçler ve çekici güçler bulunmaktadır.⁴⁶ Bu yüzden göçlerin nedenleri açıklanırken, göç alan yerlerin, göç veren yerlere göre avantajları olarak adlandırılabilir çekim güçlerinin de göz önünde tutulması gerekir. Bunlar, yüksek istihdam olanakları, daha iyi yaşam koşulları, kaliteli eğitim kurumları, sağlıkla ilgili olanaklar ve diğer sosyal, kültürel çekicilikler de olabilmektedir.

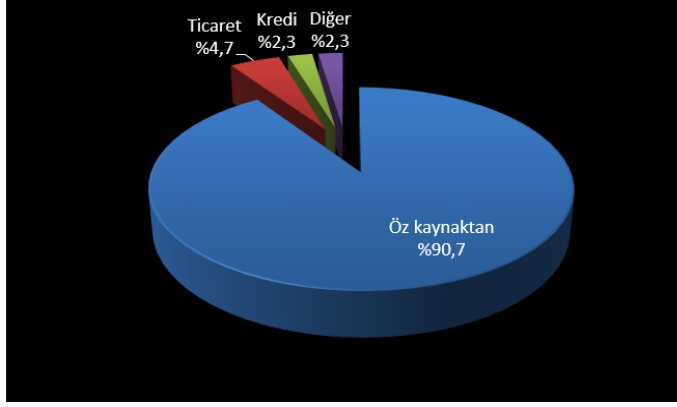
1.3. SERMAYE

Bir ülkede sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesi için yeterli sermaye birikiminin sağlanması gereklidir. Üstelik sanayi kuruluşlarının gerek kapasite, gerekse makineleşme açısından giderek gelişmekte olması sermayeye olan gereksinimi daha da artırmaktadır. Bu nedenle sermayenin sanayi faaliyetlerinin kuruluş yeri faktörü olarak önemi gün geçtikçe artmaktadır.⁴⁷

İldeki sanayi tesislerinden %90.7'si öz kaynaktan, %4.7'si ticaretten, %2.3'ü kredi ile kuruluş sermayelerini sağlamışlardır (Şekil 1.13). Sanayi işletmecilerinin sermaye sağlama şekillerini ayrıntılı öğrenmek için daha önceki işleri sorulmuştur. Buna göre ildeki sanayi işletmecilerinin %47.9'u ticaretten, %36.8'i sanatkar ve küçük sanayicilikten, %5.1'inin ilk işinin sanayicilikten, %3.4'ü çiftçilikten, %0.9'unun ise kamu çalışanı iken sanayi işletmesi kurduğu anlaşılmaktadır. Rize ili sanayicilerinin daha çok ticaret, küçük ve orta ölçekli sanayiden sermaye birikimi sağladığı; ancak, tarım sektörünün, sermaye birikimi sağlamada ülkemizdeki diğer alanlara göre yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

46 Erol Tümertekin, 1968, Türkiye'de İç Göçler. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1371, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 54. Taş Matbaası, İstanbul.

47 Mutluer, 1995, s. 66.

Şekil 1.13. Rize ilinde sanayi tesislerinin kuruluş sermayesini sağlama şekilleri.

1.4. PAZAR

Ekonomik bir faaliyet olan sanayinin kurulması ve varlığını sürdürmesi için mamul maddenin belirli bir düzeyin üzerinde satışı gereklidir. Bu açıdan pazar sanayi kuruluşları için büyük önem taşımaktadır. Özellikle az gelişmiş, alım gücü düşük toplumlarda sanayinin gelişmemesinin önemli nedenlerinden biri de pazarın yokluğudur. Alım gücü düşük toplumlarda sanayi ürünlerine talep sınırlı kalmakta, dolayısıyla sanayi gelişme imkânı bulamamaktadır.⁴⁸

Pazara yakınlık, sanayi tesislerinin kuruluş yerini belirleyen temel faktörlerden biridir. Özellikle ulaşım şartlarının gelişmesi ve enerjiye olan bağımlılığın azalmasıyla sanayi tesislerinin pazara yakın yerlerde kurulması daha da önemli hale gelmiştir. Rize ili ülkemizdeki büyük pazarlara uzaktır ve ulaşım maliyetlerini yüksektir. Buna bağlı olarak ildeki sanayi tesislerinin kuruluş koşullarında bazı sektörler dışında pazar şartları yeterince etkili olmamıştır. Bununla birlikte Rize ilinde sanayi işletmelerinin kuruluşunda hammaddeye yakınlık ve Rizeli olmaktan sonra üçüncü sırada pazar şartları gelmektedir. Özellikle hazır beton ile metal eşya ve makine sanayinin gelişiminde pazar faktörünün kuruluş koşulu olarak etkili olduğu görülür.

Rize ilindeki sanayi işletmecilerine uygulanan anketlerde ürünlerini nelerde sattıkları sorulmuş ve pazar alanları belirlenmeye çalışılmıştır. Alınan cevaplardan pazar alanlarının sektörlere göre değiştiği, ancak genel olarak ilk pazar alanının Rize ve Doğu Karadeniz Bölümü, ikinci pazar alanının Türkiye, üçüncü pazar alanının ise çevre ülkeler ve Avrupa ülkeleri olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte uluslararası pazara satış yapan işletme sayısının oldukça sınırlıdır. Konu, Rize İlinde Sanayinin Yapısal Özellikleri bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

48 Yılmaz, 2005, s. 54.

1.5. DEVLET YATIRIMLARI VE TEŞVİKLER

Teşvikler, devlet tarafından ekonomik gelişme, kalkınmanın ve büyümenin sağlanması, istihdam, ihracat ve rekabet gücünün artırılması, teknoloji transferi yapılması, geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi gibi amaçlarla belli kriterlere ve sürelerle göre uygulanan ekonomi politikalarıdır. Bu uygulamaların başlıcaları ücretsiz arsa tahsisi, vergi ve sigorta indirimi, yatırım-ihracat destekleri ve hibelerdir. Ülkelerin uyguladıkları teşvik politikaları ve gelişmişlik seviyelerine göre değişmektedir.⁴⁹

Rize ilinde ilk teşvikler 1940'lerden itibaren çay bahçelerinin oluşturulması ve çay alımına devlet garantisi verilmesiyle başlamıştır. Bu durum ilde çay tarım alanlarının genişlemesini ve çay sanayinin kurulmasını sağlayarak ilin kalkınmasına katkı sunmuştur.

Rize, ilk kez 1972-1978 yılları arasında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmıştır. Bu dönemdeki teşviğin sadece bazı ilçelerde (İkizdere ve Kalkandere) uygulanması nedeniyle ilde sanayileşmeye katkısı yeterince olmamıştır. 1984'de çıkarılan **3092 Sayılı Çay Kanunu** ile devlet dışında gerçek ve tüzel kişilerin yaş çay işleme ve çay paketleme fabrikaları kurup işletebilmeleri ve yaş çay alımları serbest hale getirilmiştir.⁵⁰ Bu da çay sanayisinde devlet tekelinin sona ermesi ve özel sektörün de piyasaya girmesini ve sanayi tesisleri sayısının artmasını sağlamıştır. Rize 1997'de tekrar kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınmış, bu uygulamaya 2003 yılında çıkarılan **5084 Sayılı Teşvik Kanunu ile devam edilmiştir**. Bu teşvikten Aralık 2012'ye kadar yararlanmış ve ilde en fazla sanayi tesisi kurulan dönemlerden biri 2003 sonrası olmuştur.⁵¹ *15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar"* ile Türkiye'deki tüm iller, Kalkınma Bakanlığının 2011 yılında yapmış olduğu sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi çalışması çerçevesinde ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeylerine göre aşağıda gösterildiği gibi 6 farklı bölgeye ayrılmıştır. Her ilde desteklenecek sektörler, illerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiştir. Bu çerçevede, hangi illerde hangi yatırım konularının bölgesel desteklerden yararlanabileceği, asgari sabit yatırım tutarları ve kapasiteleri belirlenmiştir.⁵² Bu kapsamda **Rize ili 4. Teşvik Bölgesi** içinde yer almaktadır (Tablo 1.19).

49 Mustafa Sungur Duran, 1999, Türk Teşvik Sisteminin Yapısal Özellikleri ve Rasyonel Bir Teşvik Sisteminin Esasları, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 14759, s. 38-47.

50 19/12/1984 Tarih ve 3092 Nolu Çay Kanunu; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3092.pdf>

51 Yıllar İtibariyle Kalkınmada Öncelikli Yöreler; <http://www.kalkinma.gov.tr/bolgesel.Portal>

52 Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>

Tablo 1.19. Türkiye’de yatırım teşvik uygulamalarında bölgeler ve iller.

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyon	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardaahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	Gökçeada ve
			Sivas		Bozcaada İlçeleri
8 İl	13 İl	12 İl	17 İl	16 İl	15 İl
					2 İlçe

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 2012/3305-Ek 1.

1.6. ULAŞIM

Modern sanayiye diğer imalat şekillerinden ayıran önemli özelliklerden birisi de çok miktarda hammadde kullanması ve yine çok miktarda mamul madde üretmesidir. Hammaddenin fabrikaya getirilmesi, mamul maddenin pazara götürülmesi ve işçilerin tesislere götürülüp, getirilmesi iyi ve gelişmiş bir ulaşım sistemini gerekli kılmaktadır. Bu gerekliliğe bağlı olarak sanayi tesisleri ulaşım ağlarına yakın yerlerde kurulmuşlardır.⁵³

Ulaşımın gelişmesiyle; hem hammadde hem de mamul madde daha ucuza taşınabilmekte, bu da sanayi tesislerinin üretim maliyetini düşürmekte ve rekabet imkânlarını artırmaktadır. Günümüzde sanayi tesislerinin ulaşım yollarına yakın yerlerde kurulması, hatta bazı tesislerin birkaç alternatif ulaşım türünün kesişim yerinde bulunması, bu faktörün önemini ortaya koymaktadır.⁵⁴

Rize ilinde ulaşım neredeyse bütünüyle karayolu ile sağlanır. İldeki karayolları dağların doğu batı doğrultusunda uzanışına bağlı olarak kıyı boyunca ve akarsu vadilerinden iç kesimlere doğru uzanış gösterir. İli İstanbul ve Ankara gibi mer-

53 Yılmaz, 2005, s.52.

54 Çavuş, 2015, s.49 .

kezlere bağlayan karayolu Samsun'a kadar kıyıdan devam eder. Kıyıdan sahil boyunca ulaşımın sağlandığı bu yol arazinin engebeli, kıyı şeridinin çoğu yerde dar olması nedeniyle tek gidiş gelişli iken, 2007 yılında **Karadeniz Sahil karayolunun** tamamlanmasıyla hem standardı yükseltilmiş hem de Samsun'dan Sarp'a kadar tamamı bölünmüş hale getirilmiştir (Fotoğraf 1.3). Karadeniz Sahil karayolunun hizmete girmesi ile Doğu Karadeniz Bölümündeki iller, ülkemizin orta ve batı kesimi ve Avrupa ile daha hızlı ve güvenli ulaşım imkânına kavuşmuştur. Rize ilinde sanayi işletmecilerinin **%94'ü Karadeniz Sahil karayolunun kendilerini hem maliyet hem de zaman açısından olumlu etkilediğini belirtmişlerdir**. İlin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, Irak, İran ve Ortadoğu ülkeleri ile bağlantısı Mayıs- Ekim arasında İkizdere Ovit Dağı Geçidi, İspir-Erzurum üzerinden sağlanırken; yılın diğer zamanlarında Ovit Dağı Geçidinin çok yüksek olması (2640)⁵⁵ ve buna bağlı olarak yoğun kar yağışı ve çığ nedeniyle kapalı kalması dolayısıyla⁵⁶ Rize-Trabzon-Erzurum ya da Rize-Artvin-Erzurum karayolları üzerinden sağlanmaktadır. Ancak bu güzergâhlardan Rize-Trabzon-Erzurum arası 379 km, Rize-Artvin-Erzurum arası 387 km iken; Rize-Ovit Dağı-Erzurum arası mesafe 256 km'ye düşmektedir.⁵⁷ Rize ilini Ovit Dağı üzerinden iç kesimlere bağlayan karayolu, diğer güzergâhlara göre yaklaşık 120 km daha kısadır. Bu avantajın yıl boyu kullanılabilmesi için 2012 yılında Ovit Dağında Tünel inşaatına başlanmıştır. Birbirine paralel olan iki tünelin her birinin 12.6 km uzunlukta olması ve 2016 sonunda bitirilmesi planlanmaktadır.⁵⁸ Ovit Tünelinin hizmete girmesiyle yıl boyu ulaşım bu güzergâhtan sağlanabilecektir. Doğu Karadeniz kıyılarının Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile en kısa karayolu bağlantısı sağlanmış olacaktır. Bu durum, Doğu Karadeniz bölümündeki sanayi ve ticaret başta olmak üzere birçok sektörün gelişimine büyük katkı yapacaktır.

55 İbrahim Fevzi Şahin, 2013, Türkiye'de Karayolu Ulaşımı ve Geçitler. Pegem Akademi Yayınları, Ankara, s.247.

56 Ünsal Bekdemir, Ogün Coşkun, 2010, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Ovit Geçidi". Turkish Studies Academic Journal, Volume 5/3, s. 884.

57 Karayolları Genel Müdürlüğü İller Arası Mesafe; <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/illerArasiMesafe.aspx>

58 Karayolları Genel Müdürlüğü Tüneller Şubesi; <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/MerkezBirimler/SanatYapilariDairesiBaskanligi/Calismalar/tunellersubesi.pdf>

Fotoğraf 1.3. Karadeniz sahil karayolu Rize geçişinden bir görünüm.

Bir limanın gelişebilmesinde geniş bir hinterlandın (art bölge) varlığı önemlidir.⁵⁹ İlin iç kesimlerle bağlantısını sağlayan Ovit Dağı Geçidi'nin yılın yaklaşık altı ayı ulaşıma kapalı olması nedeniyle Rize Limanı yeterince gelişmemiştir. İç kesimlerle ulaşım avantajlarına sahip olan Trabzon Limanı ve Hopa Limanı arasında yer alması da Rize Limanının gelişmemesinin sebepleri arasındadır.

Rize ilinde üretilen ketenin 1559 yılında Rize İskelesinden gönderildiği ve burada Gümrük İdaresi bulunduğu tarihi kaynaklarda yer almaktadır.⁶⁰ İlde Cumhuriyet döneminde liman inşasına 1966'da balıkçı barınağı olarak başlanmış, 1991'e kadar farklı birimleriyle liman inşaatı tamamlanmıştır. Rize Limanı 1997'de özelleştirilerek RİPORT Rize Limanı İşletmesi A.Ş.'ye devredilmiştir. Rize Limanı, iç liman ve dış liman olarak ikiye ayrılmaktadır. İç limanda küçük gemilere ve balıkçı teknelerine hizmet veren 2.5 - 4.5 m derinliğinde ve yaklaşık 500 m uzunluğunda bir rıhtım bulunmaktadır. Dış limanda ise 8-12 m derinlikte 3 adet ana ticaret rıhtımı ve bir adet Ro Ro rıhtımı vardır⁶¹ (Tablo 1.120). Yıllık 2.5 milyon ton elleçleme kapasitesine sahip limanda 170 bin m² açık ve 11 bin m² kapalı depolama alanı mevcuttur (Fotoğraf 1.4).

59 Serkan Doğanay, 2014, Ulaşım Coğrafyası Açısından Bir Araştırma Trabzon Limanı ve Hinterlandı. Pegem Akademi Yayınları, Ankara, s. 87.

60 İdris Bostan, 2008, Rize. Türkiye Diyanet Vakfı, , İslam Ansiklopedisi, Cilt 35,s.148.

61 Rize Liman İşletmesi A.Ş.; <http://www.riport.com.tr/hakkinda.html>

Tablo 1.20. Rize Limanı rıhtımlarının uzunluğu, derinliği ve gemi kabul kapasitesi.

Rıhtım İskele Numarası	Uzunluğu (m)	Derinliği (m)	Gemi Kabul Kapasitesi (Adet)
Rıhtım 1	200	12	1
Rıhtım 2	130	9	2
Rıhtım 3	200	8	2
Rıhtım 4	30	6,5	1
Rıhtım 5	130	2.5 - 4	2
Rıhtım 6	72	2.5 - 4	1
Rıhtım 7	95	2.5 - 4	3
Rıhtım 8	200	2.5 - 4	5

Kaynak: Ercan Yüksek Yılmaz, 2010, s. 54 ⁶²

Fotoğraf 1.4. Rize Limanı'nın havadan görünüşü. ⁶³

Rize'ye en yakın havalimanı Trabzon'da bulunmakta olup yaklaşık 70 km uzaklıktadır. Trabzon Havalimanı 1957'de⁶⁴ hava trafiğine açılmış olup; hizmet sahası Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsar. 2015 itibariyle 3.362.779 yolcusu ve 30.790 ton yük miktarıyla Türkiye'de dokuzuncudur (Tablo 1.21). ⁶⁵ Taraça üzerinde inşa edilmiş havalimanı 2640 x 45 m uzunlukta piste,660

62 Ercan Yüksek Yılmaz, 2010, Trabzon, Samsun, Rize ve Hopa Limanlarının Ardbölge Analizi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, s.54.

63 Rize Liman İşletmesi A.Ş'den alınmıştır.

64 Yahya Kadioğlu, 2007, "Trabzon Havalimanı'na Coğrafi Bir Yaklaşım." Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 15, İstanbul, s. 173.

65 DHMİ, Trabzon Havalimanı; <http://www.trabzon.dhmi.gov.tr/havaalanlari/Default.aspx?hv=8>

x 120 m ebatlarında aprona sahiptir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan havalimanının kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Karadeniz sahil karayolu vardır (Fotoğraf 1.5).

Rize ili, Pazar ilçesinde denizin doldurulmasıyla yapılması planlanan Rize Havalimanı bulunmaktadır. Arazi çalışmalarında sanayicilerin büyük bir kısmının il sanayisi ve diğer sektörlerin gelişimine büyük katkısını olacağını belirttikleri bu havalimanı, ülkemizde OR-Gİ'den sonra deniz doldurularak yapılması planlanan ikinci havalimanı olacaktır.

Fotoğraf 1.5. Trabzon Havalimanı; a) girişi, b) pisti ve apronu, c) dış hatlar terminali, d) iç hatlar.⁶⁶

Tablo 1.21. Trabzon Havalimanı yük miktarı, yolcu ve uçak sayıları (2007-2015).

Yıllar	Yolcu Sayısı	Yük miktarı (ton)	Uçak Sayısı
2007	1.482.760	17.479	14.574
2010	1.963.169	19.887	17.795
2015	3.362.778	30.790	25.391

Kaynak: DHMİ verileri

Doğu Karadeniz'de demiryolu ulaşımı bulunmamaktadır. Rize ilinde anket yapılan **sanayi işletmecilerin %78.4'ü ilde demiryollarının olmayışının işletmelerini maliyet ve zaman açısından olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.**

1.7. KİŞİSEL KARARLAR

Sanayi tesislerine yer seçiminde insan faktörü sanıldığından daha etkili olup, bu üretim etkinliğinin kendiliğinden büyümediği, insan kararlarının bir sonucu olarak geliştiği, unutulmamalıdır. Her ne kadar bu kararlar ekonomik kaygılardan büyük ölçüde etkileniyorsa da, yer seçiminde son karar yine insan tarafından verilmektedir.⁶⁷

Rize'deki sanayicilere, işletmelerini Rize'de kurmalarının birinci, ikinci ve üçüncü öncelikli sebebi sorulmuştur. Birincisinde %19.4'ü, ikincisinde %61'i, üçüncüsünde %33.3'ü Rizeli oldukları için işletmelerini bu ilde kurduklarını belirtmişlerdir. "*Girişimcilerin akrabalarına veya ailelerine yakın olma, kişisel olarak tanındığı bir bölgede veya kentte daha kolay pazar bulabilme, çevresinde gelişmiş bulunan ve aynı alanda üretim yapan sanayi kuruluşlarıyla dayanışma ve yardımlaşma, kendi çevresinde yenilikleri kolaylıkla izleyebilme, yöresine olan tutkunluk, doğdukları yörelerde yatırım yapma gibi sebepler kendi şehirlerine yatırım yapmalarında etkili olmuştur.*"⁶⁸ Çorum'daki sanayicilerin %39.6'sı,⁶⁹ Çanakkale'de, %44.5'i⁷⁰, Trabzon'da %52.7'si⁷¹ ve Denizli'de %65.3'ü,⁷² sanayi tesislerini bu illerde kurmalarının birinci derecedeki sebebini buralı olmaya bağlamışlardır. Bu durum Rize'de diğer illere göre Rizeli olmanın ilde yatırım yapmada daha az etkili olduğunu sonucunu ortaya koymaktadır.

Sanayi tesislerinin sahiplerinin nereli oldukları ve önceki meslekleri de kişisel kararlar içinde değerlendirilmekte ve kuruluş yeri üzerinde etkili olabilmektedir. **Rize'deki sanayi tesislerinin %71.7'sinin sahibi Rizelidir. İlde Kamu İktisadi Teşekkülü olan tesis oranı %17.6 iken, tesislerin %10.7'si ise diğer şehirlerden olan girişimcilerin ve çok ortaklı şirketlerin Rize'ye yatırımlarıdır.**

Sanayi tesisi sahiplerinin önceki meslekleri incelendiğinde %47.9'u ticaret, %36.8'i sanatkâr küçük sanayi, %5.1'inin ilk işi sanayicilik, %3.4'ünün çiftçi, %6.8'inin diğer alanlarda çalıştığı tespit edilmiştir (Şekil 1.14). Bundan da sanayicilerin çok büyük bir kısmının ticaretten, küçük sanayicilikten ve ilk işi sanayicilik geldiği sonucu çıkarılabilir. Az da olsa memurluktan, çiftçilikten ve diğer iş alanlarından sanayi tesisi kuran girişimciler de bulunmaktadır.

67 Tümertekin, Özgüç, 2007, s. 432.

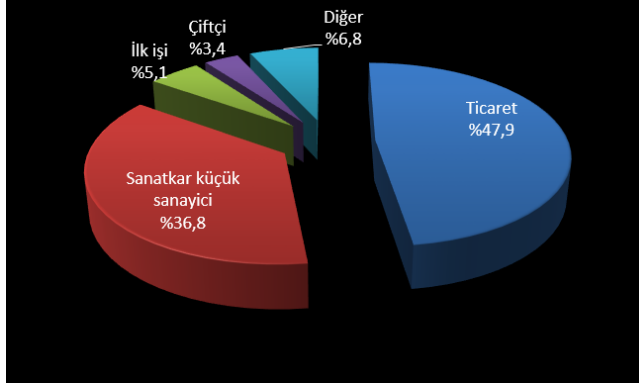
68 Mutluer, 1995, s. 78.

69 Yılmaz, 2005, s. 56.

70 Yaşar, 2003, s. 25

71 Çavuş, 2015, s. 29.

72 Mutluer, 1995, s. 78.

Şekil 1.14. Rize'deki sanayi tesisi sahiplerinin önceki meslekleri (Anket sonuçları).

1.8. ENERJİ KAYNAKLARI

Sanayileşmenin ilk devrelerinde, enerjinin nakil hatları ile uzak mesafelere taşınmaması nedeniyle, sanayi kuruluşları enerji kaynağına yakın yerlerde kurulmaktaydı. Günümüzde elektrik ve doğalgazın dağıtımının yaygınlaşması, istenilen yere kolaylıkla götürülebilmesiyle, modern sanayinin kuruluş yerinin belirlenmesinde enerji kaynaklarının önemi büyük ölçüde azalmıştır.

Rize ilinde enerji üretim tesisi olarak nehir tipi hidroelektrik santraller bulunmaktadır. İl arazisinin büyük bir bölümünün dağlık ve engebeli olması ve hızlı akışa sahip birçok küçük akarsuyun bulunması dolayısıyla hidroelektrik potansiyel yüksektir. Nitekim ilde üretime başlamış 12, inşa halinde 7, proje aşamasında 23, fizibilite aşamasında 30 olmak üzere toplam 72 hidro elektrik santral (HES) bulunmaktadır.⁷³

73 DSİ Rize İl Müdürlüğü verileri (2015).

2.BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde Rize’de sanayinin tarihsel gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Cumhuriyet devri öncesi Rize sanayisi, sınırlı olan bazı tarihi kaynaklar ve salnamelerden yararlanılarak hazırlanılmıştır. İlin Cumhuriyet dönemi sanayileşmesi ise, DİE’nin 1927, 1964, 1973, 1981, 1989 ve 1998 deki genel sanayi ve işyerleri sayımı sonuçlarına, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2013’de yayınlanan 81 İl Sanayi Durum Raporuna göre incelenmiştir. Ayrıca Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi tesisine uyguladığımız anket sonuçlarından da yararlanılmıştır.

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE SANAYİLEŞME

Rize ilinde 15. yy’da kenevir tarımı ve buna bağlı Rize Bezi (Feretiko) üretimi yapılmakta idi. Bu üretim faaliyeti il için önemli olup, 1486’da Rize bezinden alınan vergi 15.801 akçe iken, 1515’de 18.226 ve 1554’de 30.738 akçe olmuştur.⁷⁴ Rize’de 1874’de 40 bin top keten bezi (Feretiko) imalatı yapılmakta olup; Erzurum, Bağdat, Arabistan ve İstanbul’a gönderilmekteydi. İlde keten ipliğinden dokunan peşkir, şal, kayıkçılar için makara ve bıçak üretimi yapılmaktaydı.⁷⁵ 1881’de Rize’de 20 fırın ve 17 fabrika⁷⁶ bulunmakta olup; kiremit, 50 bin top keten bezi üretilmekte ve keten bezlerinin bir kısmından elbise yapılmaktaydı. Pazar ilçesinde balık ağı ve balık yağı, keten bezi, yün çorap ve şal yapılırdı.⁷⁷ 1901 yılında Rize iskelesinden gönderilen ürünler arasında kendir, balmumu ve balık yağı bulunmaktaydı.⁷⁸

74 Bostan, H., 2002, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 510.

75 Trabzon Vilayeti Salnamesi 1874, 1995, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara, s.213-215.

76 Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901, 2008, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara, s. 445.

77 Trabzon Vilayeti Salnamesi 1881, 1999, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı. Ankara, s. 279-362-363.

78 Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901, 2008, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara, s. 445.

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE SANAYİLEŞME

Cumhuriyet döneminde Rize ilinde sanayileşme TÜİK (eski adı DİE) istatistiklerinden ve sanayi tesislerine uygulanan anketlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu sanayi sayımlarından karşılaştırma yapmak oldukça güçtür. Çünkü 1927 yılında çalıştırılan işgücü sayısına bakılmaksızın tüm işyerleri; 1964, 1973, 1981'de on ve daha fazla işgücü çalıştıran iş yerleri; 1986 ve sonrasındaki sayımlarda 25 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri sayılmıştır. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 81 İl Sanayi Durum Raporu'nda sanayi siciline kayıtlı olan tüm sanayi işyerleri işgücü sayısına bakılmaksızın kapsama dahil edilmiştir. Uygulanan sanayi sayımları, dönemlere göre farklı olmakla birlikte, Rize sanayisinin cumhuriyet devri sonrasındaki gelişimini değerlendirebilmek için önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi işletmesine uygulamış olduğumuz anket sonuçlarından da yakın dönemdeki tarihsel gelişimi değerlendirebilmek için faydalanılmıştır.

2.2.1. 1927 Sanayi Sayımı

1927 yılında yapılan sanayi sayımlarında Rize ilinde 554 sanayi tesisi bulunmakta ve bunlarda 1140 kişi çalışmaktaydı. İlde bulunan sanayi işletmelerinin %53.8'inde 1 kişi, %3.3'ünde 1 kişi ve aile bireyleri, %34.9'unda 2-3 kişi, %6.5'inde 4-5 kişi, %1.1'inde 6-10 kişi çalışmaktaydı. 21-50 arasında çalışanı olan 2 işyeri, 51-100 arasında çalışanı olan ise 1 işyeri vardı. İldeki sanayi işletmelerinin %99.5'inde 10'dan az işgücü, %88.7'sinde 3 ve daha az işgücü çalışmakta olup, işyerlerinin büyük bir bölümünün küçük işletmelerden oluştuğu dikkat çekmektedir.⁷⁹

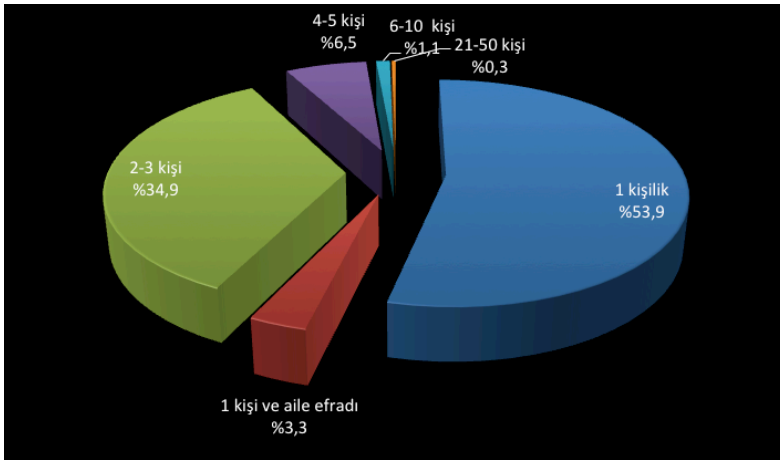
1927'de Rize'de sanayi sektöründe çalışanlar ile Türkiye'de bu sektörle çalışanlar karşılaştırıldığında; ülkede 10'dan fazla işgücü çalıştıran sanayi işyeri oranı %3.2 iken, Rize'de %0.4; ülkede 1 işgücü çalıştıran işyeri oranı %35.7 iken, Rize'de 53.8; ülkede 3 ve daha az işgücü çalıştıran işyeri oranı %72.1 iken, Rize'de %88.7 olduğu görülür (Tablo 2.1, Şekil 2.1). Bu verilerden anlaşılacağı üzere 1927'de Rize ili sanayi işyerleri ülke ortalamasına göre çok küçük işyerleridir. İldeki sanayi işyerleri bir ya da birkaç kişinin çalıştığı küçük işletmeler durumundaydı.

79 Devlet İstatistik Enstitüsü, 1969, *Sanayi Sayımı 1927*. DİE Yayın No: 584, Ankara, s.39-46-56.

Tablo 2.1. 1927 'de, Rize ili ve Türkiye'deki sanayi işyerlerinin işgücü büyüklüğüne göre dağılımı.

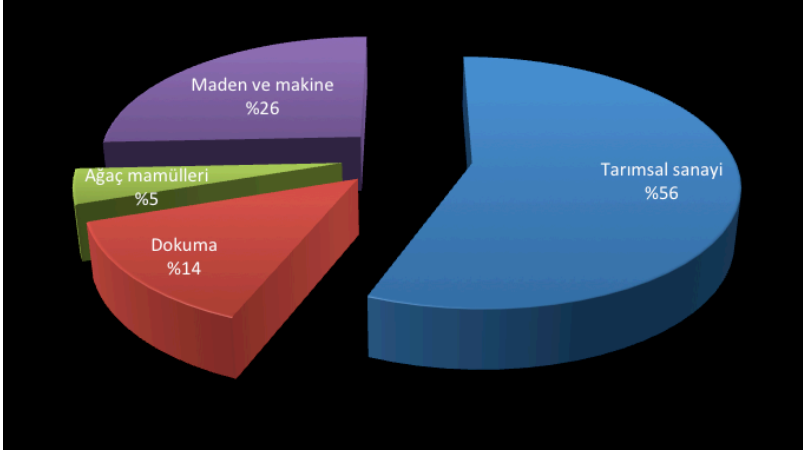
Sayım yılı	Rize ili	Türkiye
1 kişilik	53.8	35.7
1 kişi ve aile efradı	3.3	7.5
2-3 kişi	34.9	35.8
4-5 kişi	6.5	11.8
6-10 kişi	1.1	6.1
11-20 kişi	-	1.8
21-50 kişi	0.3	0.8
51-100 kişi	0.1	0.25
101- +	-	0.25
Toplam	100	100

Kaynak: DİE, 1927 Yılı Sanayi Sayımı.

Şekil 2.1. 1927 yılında Rize ilinde, sanayi işyerlerinin işgücü büyüklüğüne göre dağılımı.

1927'deki ildeki sanayi işletmelerinin sektörlere göre dağılışı incelendiğinde; %56'sının tarıma dayalı sanayi, %26'sının maden ve makine sanayi, %14'ünün dokuma ve %5'inin ağaç mamulleri sanayi kolunda olduğu görülür (Şekil 2.2). İlde ağırlıklı olarak tarıma dayalı sanayi üretimi varken, dokuma sanayi işyerlerinin hâlâ önemli bir oranda (%14) olması dikkat çekicidir.

Şekil 2.2. 1927 yılında Rize ilinde sanayi işyerlerinin işgücü büyüklüğüne göre dağılımı.

2.2.2. 1964 Sanayi Sayımı

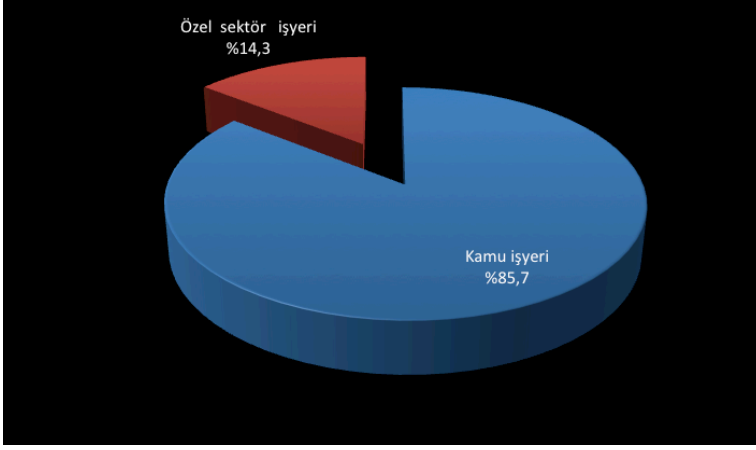
1964'de 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işyerleri sayılmış olup, Rize'de 6 sanayi tesisinde 1.828 işgücü çalışmaktaydı. Bunların tamamı devlete ait işletmeler olup, dördü gıda, ikisi orman ürünleri sanayi kolundaydı. Orman ürünleri sanayisindeki iki işletmede 204 işgücü çalışmaktaydı. Çay sanayisindeki dört işyerindeki işgücü sayısı, mevsimlik olarak değişmekle birlikte ortalama 1.624 kişiydi. Nitekim Kasım'da istihdam 767 iken, Mayıs'ta geçici işçilerle birlikte 2.816'ya kadar çıkmaktaydı. Bir önceki sayım dönemi olan 1927'de 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran işyeri sayısı üç iken, 1964'de altı olmuştur.⁸⁰

2.2.3. 1973 Sanayi Sayımı

Türkiye'de 1973 sanayi sayımlarına göre **Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 28 sanayi kuruluşu bulunmaktaydı.** Bunların 24'ü kamuya, 4'ü özel sektöre aitti (Şekil 2.3)⁸¹ Bu işyerlerinde 13.268 işgücü çalışmakta olup; bunların sadece 88'i (%0.7) özel sektörde, geri kalan 13.180'i (%99.3) ise kamu işletmelerinde istihdam edilmekteydi.

80 DİE, 1968, Sanayi ve İşyerleri Sayımı: İmalat Sanayi 1964. DİE Yayın No: 547, Ankara, s. 353.

81 DİE, 1982, Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1973. DİE Yayın No: 1005, Ankara, s. 103.

Şekil 2.3. 1973 yılında Rize ilinde sanayi işyerlerinin kamu ve özel sektöre göre dağılımı.

Mevsimlere göre işgücü istihdamında büyük değişim görülmekte olup, örneğin Şubat'ta sanayi işyerlerinde 4.559, Mayıs'ta 23.260 işgücü çalıştırılmıştır. Bu durum sanayi işletmelerinin büyük bölümünün yaş çay işleme tesisleri olmaları ve çay hasadına bağlı istihdam edilen mevsimlik işgücü sayısının değişmesiyle ilgilidir. 1973'de bir önceki sayım dönemine (1964) göre tesis sayısında büyük bir artış yaşanmış ve altı olan sanayi tesisi 28'e yükselmiştir. Birçok yeni sanayi tesisinin kuruluşundaki en önemli sebep, ilde çay tarım alanlarının hızla büyümesi ve hammadde artışıdır.

2.2.4. 1981 Sanayi Sayımı

1981'de Rize ilinde sanayi sektöründe 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işletmesi sayısı 42 olmuştur. Bunların 9'u özel sektöre, 33'ü kamuya aittir. Bu dönemde sanayide çalışan işgücü sayısı 14.567'dir. Bunun sadece 243'ü özel sektör istihdamı iken, 14.324'ü kamu istihdamıdır. 1973'de ildeki sanayi tesisleri 28 iken bu dönemde 42'ye, özel sektör işletmeleri 4'den 9'a çıkmıştır.⁸²

2.2.5. 1989 Sanayi Sayımı

Türkiye'de uygulanan sanayi sayımlarında, 1983'e kadar 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işyerleri sayılırken, bu yıldan sonra 25 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işyerleri sayılmaya başlanmıştır.⁸³ **Rize ilinde 1989'da 25 ve daha fazla işgücü çalıştıran 57 sanayi tesisi vardı. Bunların 34'ü devlete, 33'ü özel sektör aitti. Buralarda istihdam edilen 15.894 işgücününün 12.583'ü kamuda,**

82 DİE, 1983, 1981 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri. DİE Yayın No: 1024, Ankara, s. 95.

83 DİE, 1992, Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1989. DİE Yayın No: 1504, Ankara, s. III.

3.311'i özel sektörde çalışmaktaydı. Bu tesislerin biri orman ürünleri ve mobilya sanayide, diğerleri çay sanayi kolunda faaliyet göstermekteydi.⁸⁴ Geçmiş dönemlere göre özel sektörde tesis ve işgücü sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu artış, 1984'de çıkarılan 3092 Sayılı Çay Kanunu⁸⁵ ile özel sektörün yaş çay işleme tesisi kurmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir.

2.2.6. 1998 Sanayi Sayımı

1998'de Rize ilinde sanayi işyeri sayısı 58 olup; bunların 33'ü kamuya, 25'i özel sektöre ait kuruluşlardı. Sanayi işletmelerinin %91.4'ü gıda sanayi tesislerinden oluşmaktaydı. Bu işyerlerinde, %13.6'sı özel sektörde, %86.4'ü ise kamuda toplam 10.928 işgücü istihdam edilmekteydi.

2.2.7. 2013 Sanayi Verileri

2013'de Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yayınladığı 81 İl Sanayi Durum Raporu'na göre⁸⁶ Rize ilinde sanayi siciline kayıtlı işyerlerinin sayısı 217'dir. Bunların 34'ü kamuya, 183'ü özel sektöre ait kuruluşlardır. Bu sanayi işyerlerinde toplam 14.202 işgücü istihdam edilmektedir.

Rize ilinde sanayileşme, 1940'lardan itibaren çay ziraatının başlaması ve buna bağlı olarak kurulan çay sanayi tesisleri ile sağlanmıştır. İlde 1984'e kadar sanayileşme büyük ölçüde devlet eliyle; 1985'den sonra ise (özel sektörün çay sanayide üretimine başlaması ile) daha çok özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak 1990 sonrasında, sanayi işyeri sayısı artmakla birlikte, sanayi istihdamının da aynı oranda artmadığı ve durağanlaştığı dikkati çekmektedir. (Tablo 2.2) Bu durumun sebeplerinden biri, ilin en büyük sanayi kuruluşu olan Çaykur'un kâr eden bir sanayi işletmesi haline getirilme çapası ve ihtiyaç kadar istihdam politikasının benimsenmesidir. Çaykur'da belli dönemlerde yeni işgücü alınsa bile istihdam sayısında 2000 yılından sonra bir düşüş göze çarpar. Bununla birlikte 2015'de Rize'de sanayide çalışan işgücünün %51.3'ü Çaykur tarafından istihdam edilmektedir. İl sanayisinde tesis sayısına göre istihdamın son dönemde yeterince artmamasının sebeplerinden biri de yeni kurulan sanayi tesislerinin çoğunluğunun küçük ve orta ölçekte işletmelerden oluşmasıdır.

84 DİE, 1992, Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1989. DİE Yayın No: 1504, Ankara, s. 244.

85 3092 Sayılı Çay Kanunu; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3092.pdf>

86 Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013, *81 İl Sanayi Durum Raporu*, s.308.

Tablo 2.2. Rize ilindeki sanayi sayımlarına göre sanayi işyerleri ve istihdam durumu.

Sayım yılı	Sanayi işyeri	Sanayi istihdamı
1927	554	1.140
1964	6	1.828
1973	28	13.268
1981	42	14.567
1989	57	15.589
1998	58	10.928
2013	217	14.202

Kaynak: DİE'nin 1927, 1964, 1973, 1981, 1989, 1998 sanayi sayımları ve Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 81 İl Sanayi Durum Raporu.⁸⁷

2.3. Rize İlindeki Sanayi Tesislerin Kuruluş Dönemleri

Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerinde uyguladığımız ankette kuruluş yılları ile ilgili sorular da bulunmaktadır. Buna göre sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri 10'ar yıllık dilimler halinde belirlenmeye çalışılmıştır. 2000 yılı ve sonrası tek dönem olarak değerlendirilmiştir. Rize ilinde **2016 itibarıyla, 10 ve daha fazla çalışanı olan 194 sanayi tesisinde toplam 14.485 işgücü istihdam edilmektedir.**

Rize'de ilk modern sanayi tesisi 1947'de açılmış olan Zihni Derin Çay fabrikasıdır.⁸⁸ İlde çay tarımının yoğunlaşmaya başladığı 1950 ve sonrasında sanayi tesislerinin de artması dikkat çekicidir. Sanayileşme 1980'lerin ortasına kadar büyük oranda devlet eliyle ve Çaykur tarafından gerçekleştirilmiştir. 1950'den itibaren çay sanayi ile birlikte metal eşya ve makine sanayinin de gelişmeye başladığı görülmüştür. Bunda çay fabrikalarının yapım ve bakım işlerinin bu tesisler tarafından gerçekleştirilmesinin etkisi büyüktür. **Rize ilinde sanayileşme 1980 sonrasında artmış olup, ildeki mevcut sanayi tesislerinin %80,9'u bu dönemden sonra üretime başlamıştır.** Sanayi işyerlerinin en fazla kurulduğu dönemler; 1990-1999 arası (65 tesis), 2000-2016 arası (53 tesis) ve 1980-1989 arasındadır (39 tesis).

Özellikle 1984'den sonra çay üretiminde devlet tekelinin kalkması⁸⁹ ve özel sektörün de bu üretim alanına girmesi, ilde yeni birçok sanayi tesisinin kurulmasını sağlamıştır (Tablo 2.3, Şekil 2.4). Nitekim ildeki sanayi tesislerinin büyük bir bölümünü oluşturan çay sanayi tesislerinin %79,3'ünün (96 tesis) 1985'den sonra faaliyete başlaması bu tespiti doğrulamaktadır. **Rize'de 2000 yılı sonrasında sanayileşmenin yoğunlaşmasında, 2003'de çıkarılan 5084 Sayılı Teşvik Kanunu'yla ilin Kalkınmada Öncelikli Yörelere arasına alınmasının büyük bir**

87 1927 sanayi sayımlarında tüm işyerleri, 1964, 1973 ve 1981 sayımlarında 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran; 1989 ve 1998'de 25 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işletmeleri sayılmıştır. 2013'de ise sanayi siciline kayıtlı işyerleri sayılmıştır.

88 Tevfik Tarkan, 1973, Türkiye'de Çay Ziraatı ve Endüstrisi. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 195, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 41, Ankara, s. 18-19.

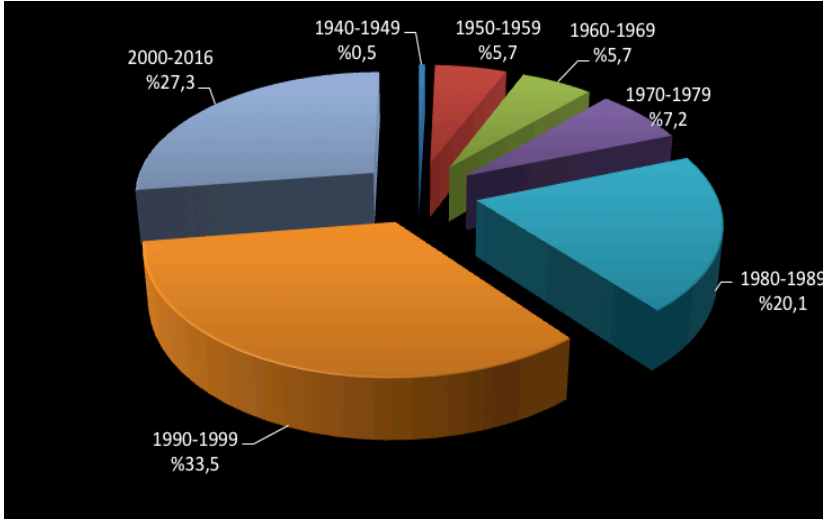
89 19/12/1984 Tarih ve 3092 Nolu Çay Kanunu; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3092.pdf>

katkısı olmuştur. İlde 2000 yılından sonra en fazla tesisin kurulduğu ikinci sektör taşa ve toprağa dayalı sanayi işletmeleridir. Özellikle bu sektörde 1999 Marmara Depremi'nden sonra çıkarılan Yapı Denetim Usul ve Esasları Yönetmeliği⁹⁰ ile betonun hazır beton tesislerinde üretilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Bu durum ülke genelinde olduğu gibi Rize ilinde de bu tesislerin sayısının artmasını sağlamıştır.

Tablo 2.3. Rize ilindeki sanayi tesislerin sektörlere göre kuruluş dönemleri.

Sektörler	Gıda	Orman ürünleri ve mobilya	Plastik ve kimya	Taşa ve toprağa dayalı	Metal ana	Metal eşya ve makine	Toplam
Dönemler							
1940-1949	1	-	-	-	-	-	1
1950-1959	10	-	-	-	-	1	11
1960-1969	8	1	-	-	-	2	11
1970-1979	8	2	-	-	-	4	14
1980-1989	34	3	1	1	-	-	39
1990-1999	50	2	3	5	-	4	65
2000-2016	26	4	6	12	1	5	53
Toplam	137	12	10	18	1	16	194

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 2.4. Rize ilindeki sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

90 Yapı Denetim Usul ve Esasları, 12/08/2001 Tarih ve 24491 Sayılı Resmi Gazete; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/08/20010812.htm>

3.BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIŞI

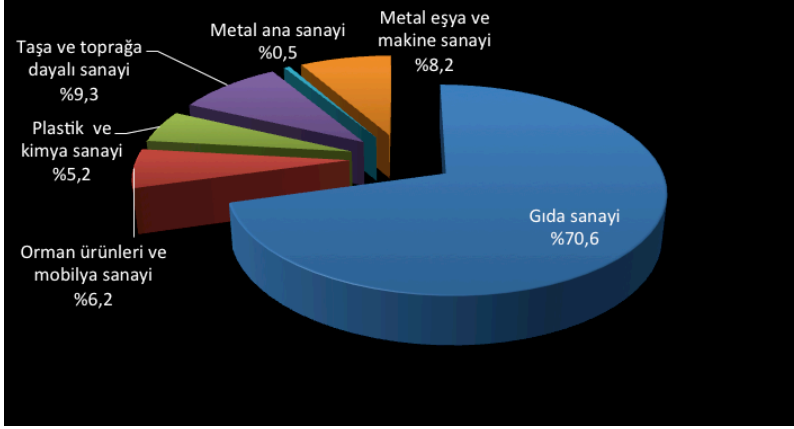
Araştırmanın bu bölümünde Rize ilinde sanayinin sektörlerle ve alt sektörlerle göre dağılışı ve diğer sektörlerle ilişkileri incelenmiştir. Bu inceleme tesis sayısına göre yapılmıştır. İlde bölge ya da Türkiye ölçeğinde önemli olan işletmeler hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmada Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerine uygulanan anket sonuçları esas alınmıştır. Buna göre ilde sanayi işletmelerinin %70.6'sı (137 tesis) gıda sanayi, %9.3'ü (18 tesis) taşa ve toprağa dayalı sanayi, %8.2'si (16 tesis) metal eşya ve makine sanayi, %6.2'si (12 tesis) orman ürünleri ve mobilya sanayi, %5.2'si (10 tesis) plastik sanayi ve %0.5'i (1 tesis) metal ana sanayide faaliyet göstermektedir (Tablo 3.1, Şekil 3.1) Verilerden de anlaşılacağı üzere en önemli sanayi sektörü gıda sanayi olup, ildeki her üç tesisten ikisi bu sektörde faaliyet göstermektedir. Gıda sanayisinden sonra taşa ve toprağa dayalı sanayi, metal eşya ve makine sanayi ile orman ürünleri ve mobilya sanayi diğer önemli sektörler olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.1. Rize ilindeki sanayi kuruluşlarının sektörlerle göre dağılışı.

Sektörler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Gıda sanayi	137	70.6
Taşa ve toprağa dayalı sanayi	18	9.3
Metal eşya ve makine sanayi	16	8.2
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	12	6.2
Plastik ve kimya sanayi	10	5.2
Metal ana sanayi	1	0.5
Toplam	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 3.1. Rize’de sanayi kuruluşlarının sektörlere göre dağılışı.

3.1. GIDA SANAYİ

Geçmişten günümüze gıda sanayi ildeki en önemli sanayi sektörü olmuştur. Nitekim 1927’de ildeki sanayi tesislerinin %56.1’i⁹¹ 1973’de %57.1’i,⁹² 2016’da ise %70.6’sı gıda sanayi tesislerinden oluşmaktadır. Bu durumun temel sebebi hammaddedir. Türkiye’de çay bahçelerinin %65.3’ünün Rize ilinde olması, çayın hasadından sonra hemen işleme zorunluluğu, çay sanayinin Rize ilinde kurulmasını sağlamıştır. Öyle ki ilde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran gıda sanayi işletmelerinin %88.4’ü tüm sanayi işletmelerinin ise %62.4’ü çay işleme tesislerinden oluşmaktadır. İlde çay sanayinin dışında gıda sanayisinde diğer alt sektörlerin payı son derece düşük olup; un, unlu gıda sanayi (%3.6), et ürünleri sanayi (%2.9), tatlı şekerleme ve helva sanayi (%2.2), su paketleme ve süt sanayi (%2.2) ile su ürünleri sanayi (%0.7) diğer alt sektörlerdir (Tablo 3.2, Şekil 3.2)

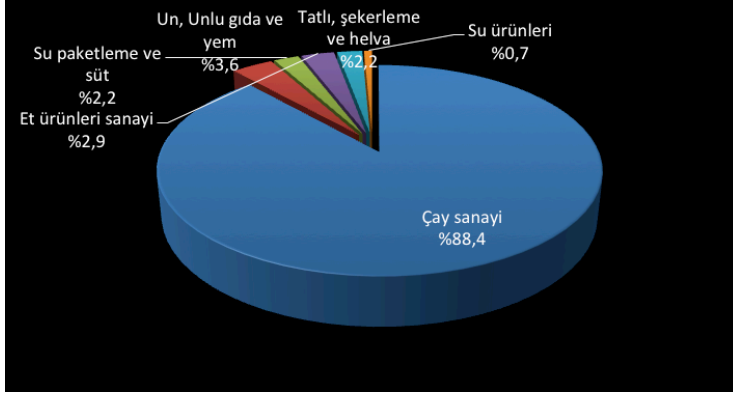
Tablo 3.2. Rize ilinde gıda sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

Sektörler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Çay sanayi	121	88.4
Un, unlu gıda ve yem sanayi	5	3.6
Et ürünleri sanayi	4	2.9
Su paketleme ve süt sanayi	3	2.2
Tatlı, şekerleme ve helva sanayi	3	2.2
Su ürünleri sanayi	1	0.7
Toplam	137	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri)

91 Devlet İstatistik Enstitüsü, 1969, *Sanayi Sayımı 1927*. DİE Yayın No: 584, Ankara, s.39

92 DİE, 1982, *Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1973*. DİE Yayın No: 1005, Ankara, s. 103.

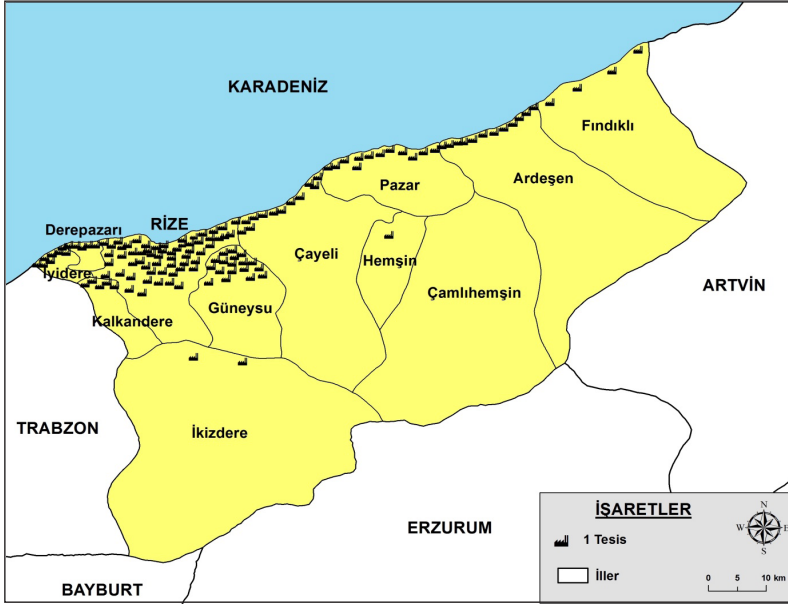
Şekil 3.2. Rize ilinde gıda sanayi kuruluşlarının alt sektörlere göre dağılışı.

Rize ilinde gıda sanayi işletmelerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde en fazla tesisin Merkez ilçe (%43.2’si), Güneysu (%13.1’i), Çayeli (%8.8’i), Ardeşen (%8.8’i), Pazar (%8’i) ve İyidere’de (%5.8’i) olduğu görülür (Tablo 3.3, Harita 3.1).

Tablo 3.3. Rize’de gıda sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	59	43.2
Güneysu	18	13.1
Çayeli	12	8.8
Ardeşen	12	8.8
Pazar	11	8.0
İyidere	8	5.8
Derepazarı	5	3.6
Kalkandere	5	3.6
Fındıklı	4	2.9
İkizdere	2	1.5
Hemşin	1	0.7
Toplam	137	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri)

Harita 3.1. Rize'de gıda sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

3.1.1. Çay Sanayi

Çay sanayisi yaş çayın kuru çay haline getirilişi ve paketlenmesine kadar olan aşamaları içerir. Bu aşamalar: soldurma, kıvrıma, fermentasyon, kurutma, tasnif ve ambalajlama safhalarından oluşur.

Soldurma, sıcak hava ile yaş çay yaprağının kıvrıma işlemi için uygun hale dönüştürülmesidir. Yaş çay yaprağı içindeki %70-80 oranındaki öz su 32-38°C sıcaklıkta buharlaştırılarak %50-55 düzeyine indirilir. Bu sayede yaş çay yaprağının kıvrıma işlemine uygun, gevşek ve yumuşak bir hale gelmesi sağlanır. Soldurma süresi ortalama 6 saattir.

Kıvrıma, solmuş çay yapraklarının değişik çay imalat makinelerinde parçalanması, ezilmesi, bükülmesiyle hücre öz suyunun kıvrılmış yaprak yüzeyine yayılması ve oksidasyonun başlaması işlemidir. Çay yaprağına iki farklı kıvrıma işlemi uygulanır. Birinci kıvrıma düz makinelerde en az 45 dakika yapılır. İkinci kıvrıma, birinci kıvrımda yeterince parçalanmamış kaba yaprakların presli ve göbekli kıvrıma makinelerinde parçalanması işlemidir (Fotoğraf 3.1).

Fermentasyon aşaması, kıvrılan yaş çay yapraklarının hücre öz suyunda bulunan kimyasal bileşiklerinin oksidasyon ile değişikliğe uğrayarak siyah çayda istenen renk, parlaklık, koku ve aromanın oluşması işlemidir. Fermentasyon süresi kıvrımın başlamasından oksidasyonun tamamlanmasına kadar geçen zamandır. Bu zaman 2,5 - 3 saat sürer. Fermentasyon sırasında nispi nem oranı %90 - 95'iken, sıcaklık 21- 32 °C arasında değişir.

Kurutma, kıvrılmış ve fermente olmuş çay yaprağının nem oranını % 2- 4 seviyelerine indirilmesi ve çayın depolanabilir, paketlenabilir ve taşınabilir hale

getirilmesi işlemidir. Fırına verilen fermente edilmiş çaylar; normal şartlar altında 90 - 100 °C sıcaklıkta, 27 - 32 dakikada kurutulur.

Fırından çıkan yarı mamul kuru çayın tasnif elekleriyle elenerek kalitelere göre sınıflandırılması tasnif işlemidir. Üretilen çaylar imalat kırığı ve kırık çay olmak üzere iki sınıfta toplanmaktadır. Kurutmalardan çıkıp tasnife gelen ve herhangi bir kırma işlemine tabi tutulmadan elenen çaylara **imalat kırığı çaylar** (1.nevi, 2.nevi, 3.nevi çay) denir. İlk elemde eleklerden geçmeyen çayların mekanik olarak kırılıp, tekrar elenmesi sonucu elde edilen çaylara ise **kırık çaylardır** (4.nevi, 5. nevi, 6.nevi ve 7.nevi).

Tasnif işlemine tabi tutulan çaylar ikili ambalaj şeklinde içte bez torba, dışta naylon torbaya konularak neme karşı korunur ve depolanır. Son aşamada ise çay paketleme tesislerinde farklı kalite, ağırlık ve türlere göre paketlenir ve satışa hazır hale getirilir.⁹³

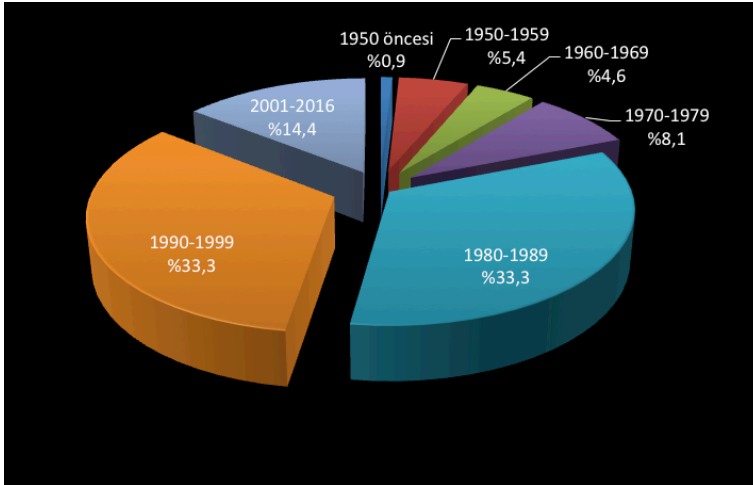

Fotoğraf 3.1. Çay imalatının aşamaları: **a-** soldurma, **b-** kıvrma, **c-** fermentasyon, **d-** kurutma, **e-** tasnif ve ambalajlama, **f-** paketleme.⁹⁴

93 Çaykur İstatistik Bülteni 2015, s.14-15; <http://www.caykur.gov.tr/Pages/Yayinlar/IstatistikBulteni.aspx>

94 Çaykur İstatistik Bülteni 2015, s. 14-15.

İlde başta gelen sanayi sektörü kuşkusuz çay sanayidir. **Rize, Türkiye çay tarım alanlarının %65.3'üne sahip olup en fazla yaş çay yetiştirilen ildir.** Hammadde kaynağına bağlı olarak ülkemizde çay sanayinin merkezi durumundadır. İlk yaş çay işleme tesisi 1947 yılında kurulan Zihni Derin Çay fabrikasıdır. Rize'de bugün 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 121 çay işleme tesisi bulunmaktadır. Bunların kuruluş dönemleri incelendiğinde, en fazla tesisin 1980-1989 ile 1990-1999 arasında faaliyete başladığı görülür. Her iki dönemde de ildeki çay sanayi tesislerinin %33.3'ü üretime başlamıştır (Şekil 3.3). İlde 1981 sonrasında çay sanayi tesislerinin yoğunlaşması 1984'den sonra devlet tekelinin bu alandan kalması ve özel sektöründe yatırımlarının başlamasıyla ilgilidir.

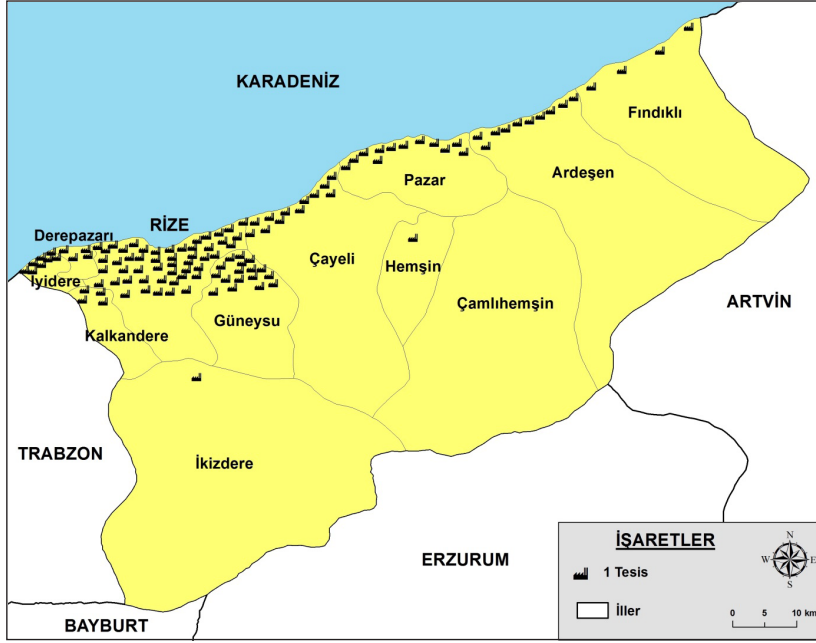
Şekil 3.3. Rize'de çay işleme sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

Rize'de çay sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde en fazla tesisin Merkez ilçede (%41.3) olduğu, bu ilçeyi Güneysu (%14.1), Çayeli (%9.9), Ardeşen (%8.3) ve İyidere'nin (%6.6) izlediği görülür. Çamlıhemşin'de çay fabrikası bulunmaz iken Hemşin ve İkizdere'de birer çay fabrikası vardır (Tablo 3.4, Harita 3.2)

Tablo 3.4. Rize’de çay sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	50	41.3
Güneysu	17	14.1
Çayeli	12	9.9
Ardeşen	10	8.3
Pazar	10	8.3
İyidere	8	6.6
Fındıklı	4	3.3
Kalkandere	4	3.3
Derepaazarı	4	3.3
Hemşin	1	0.8
İkizdere	1	0.8
Toplam	121	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tesisler).

Harita 3.2. Rize’de çay sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Ülkemizde çay sanayisindeki en önemli üretici kuruluş şüphesiz Çaykur’dur. Çay Kurumu Genel Müdürlüğü adıyla 1971 yılında kurulmuş bu kurum, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı iktisadi devlet teşekkülü olarak Rize’de faaliyetine devam etmektedir (Fotoğraf 3.2).

Fotoğraf 3.2. Çaykur'un genel müdürlük binası.⁹⁵

Çaykur'un 2015 itibariyle 45 fabrikasında günlük yaş çay işleme kapasitesi 8.000 tondur (Tablo 3.5 Şekil 3.4, Harita 3.3.). Bu tesislerin 32'si Rize'de yer almaktadır. Çaykur, Rize'de en fazla işgücü çalıştıran sanayi kuruluşudur.⁹⁶

Tablo 3.5. Çaykur'a ait çay fabrikaları ve illere göre dağılımları.

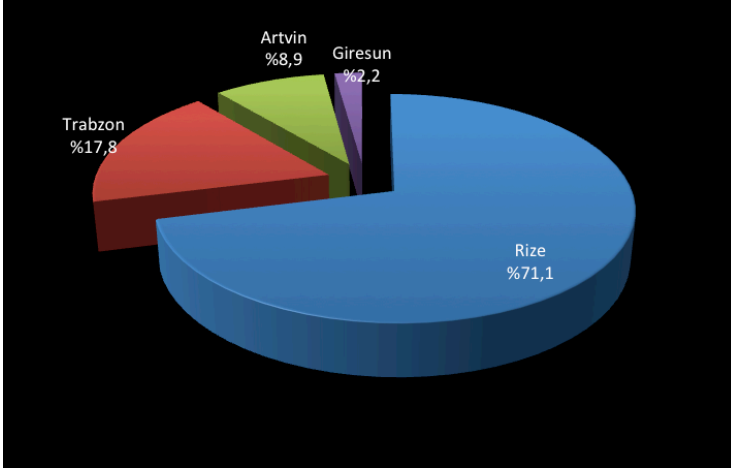
İller	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Kapasite	Kapasite yüzdesi
Rize	32	71.1	5.665 ton	70.8
Trabzon	8	17.8	1.365 ton	17.1
Artvin	4	8.9	790 ton	9.9
Giresun	1	2.2	180 ton	2.2
Toplam	45	100	8.000 ton	100

Kaynak: Çaykur verileri.

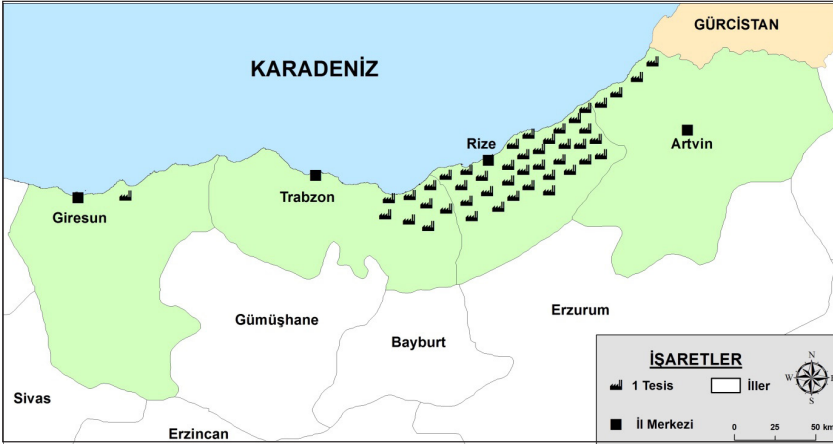
95 Çaykur, 2016, Çay Sektörü Raporu 2015, s. 10.

96 Çaykur, 2016, Çay Sektörü Raporu 2015, s.21;

<http://www.caykur.gov.tr/Pages/Yayinlar/YayinDetay.aspx?ItemType=5&ItemId=163>

Şekil 3.4. Çaykur'a ait çay fabrikalarının illere göre dağılışı.

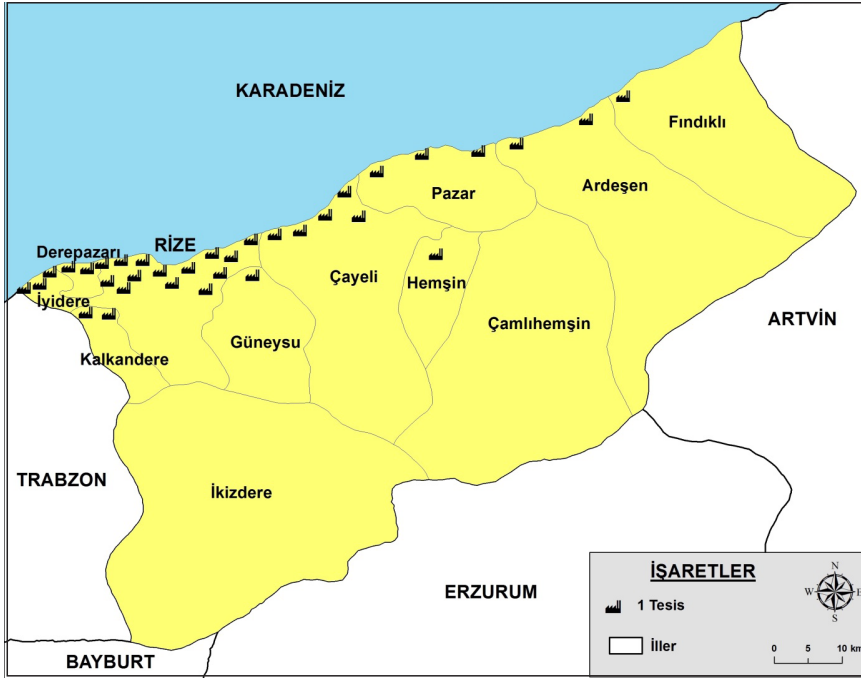
Harita 3.3. Çaykur'a ait çay fabrikalarının illere göre dağılışı.

Rize ilinde Çaykur'a ait yaş çay fabrikalarının ilçelere göre dağılışı incelendiğinde Merkez ilçede 12, Çayeli'nde 5, İyidere ve Pazar'da 3, Ardeşen, Derepazarı ve Kalkander'e 2, Güneysu, Fındıklı ve Hemşin'de 1 tesisin olduğu görülür. İkizdere ve Çamlıhemşin'de kuruma ait çay fabrikası bulunmamaktadır (Tablo 3.6, Harita 3.4). Ayrıca Merkez ilçede Çaykur Paketleme ve Anatamir fabrikası da vardır. Bununla birlikte Hemşin'deki çay fabrikası yalnız organik çay üretmektedir (Fotoğraf 3.3).

Tablo 3.6. Rize ilinde Çaykur'a ait fabrikaların ilçelere göre dağılımları (2016)

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	14	41.2
Çayeli	5	14.8
Pazar	3	8.8
İyidere	3	8.8
Ardeşen	2	5.9
Kalkandere	2	5.9
Derepazarı	2	5.9
Güneysu	1	2.9
Fındıklı	1	2.9
Hemşin	1	2.9
Toplam	34	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tesisler).

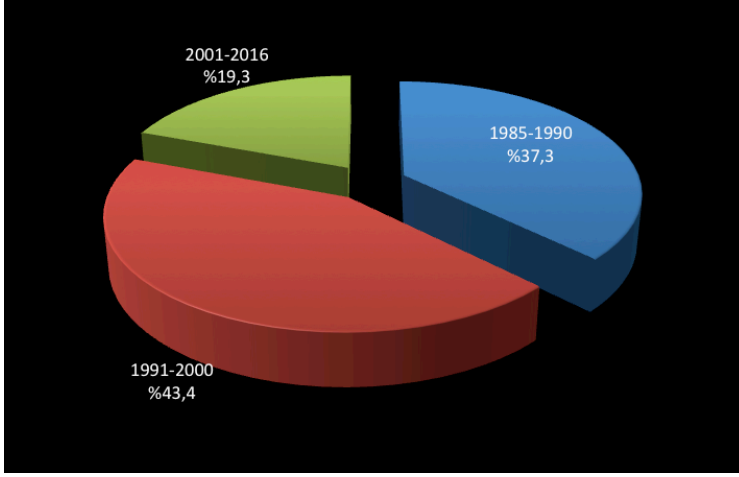
Harita 3.4. Rize ilinde Çaykur'a ait fabrikalarının ilçelere göre dağılımları (2016).

Fotoğraf 3.3. Çaykur Hemşin Organik Çay Fabrikası tesisleri.

Ülkemizde 1984'e kadar çayın üretimi, işletilmesi ve pazarlanması devlet tekeli ile Çaykur tarafından yapılmakta iken; 4 Aralık 1984 Tarih ve 3092 Sayılı Yasa⁹⁷ ile serbest bırakılmıştır. Buna bağlı olarak, ilde özel sektör tesisleri kurulmaya başlanmış ve serbest piyasa koşullarında üretim ve pazarlama dönemine girilmiştir. Devletin çay üretimindeki tekelinin kaldırılmasında öncelikle Çaykur yaş çay fabrikalarının işleme kapasitelerinin yetersizliğinin ve büyük miktarda yaş çayın işlenmeden zayi olmasının etkisi vardır. Bununla birlikte 1980 sonrasında ülke yönetimine gelen iktidarın, ülkede serbest piyasa koşullarını sağlamak istemesi de çay sektöründeki devlet tekelinin kaldırılmasında etkili olmuştur. Ayrıca devlet, özel sektör kuruluşlarının çay sanayi tesisi kurmaları için teşvikler de vermiştir. Nitekim bu teşvikler sonucunda çay sanayisinde üretim yapan özel sektöre ait tesis sayısı hızla artmıştır. Rize ilinde özel sektör tarafından kurulan çay sanayi tesislerinin %37.3'ü 1985 - 1990 arasında, %43.4'ü 1991-2000 arasında, %19.3'ü ise 2001'den 2016'ya kadar olan dönemde kurulmuştur (Şekil 3.5).

97 3092 Sayılı Çay Kanunu; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3092.pdf>

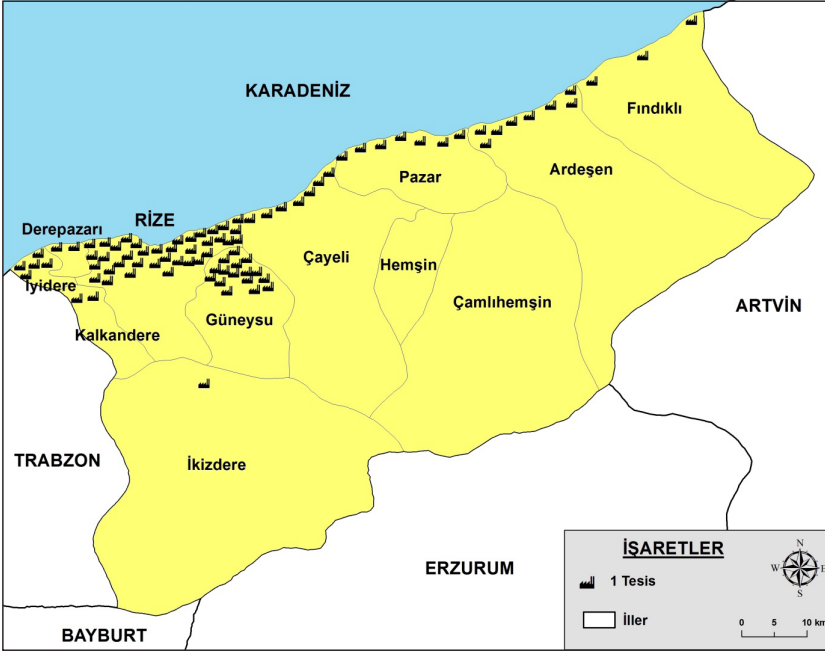
Şekil 3.5. Rize’de ilinde özel sektöre ait çay sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

Rize ili çay sanayisinde **özel sektöre ait 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 88 tesis** bulunmaktadır. Bu tesislerin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde %42’sinin Merkez ilçede, %18.2’sinin Güneysu’da, %9.1’inin Ardeşen’de, %8’inin Çayeli’nde, %8’inin Pazar’da, %5.7’sinin İyidere’de üretim yaptığı görülür (Tablo 3.7, Harita 3.5).

Tablo 3.7. Rize ilinde özel sektöre ait fabrikaların ilçelere göre dağılışları.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis %’si
Merkez İlçe	37	42
Güneysu	16	18.2
Ardeşen	8	9.1
Çayeli	7	8
Pazar	7	8
İyidere	5	5.7
Findıklı	3	3.4
Derepazarı	2	2.3
Kalkandere	2	2.3
İkizdere	1	1.1
Toplam	88	100

Kaynak: Anket sonuçları.

Harita 3.5. Rize ilinde özel sektöre ait fabrikaların ilçelere göre dağılışı.

Rize ili çay üretiminde en büyük özel sektör kuruluşu **Doğuş Çay**'dır. Merkez ilçe, Kalkandere, İyidere, Fındıklı ve Pazar ilçelerinde beş yaş çay işleme fabrikası bulunan kurum, sezonda 1.000 kişinin üzerinde istihdam oluşturur ve tesislerin toplam kapasitesi günlük 2.180 tondur. Doğuş Çay'dan sonra özel sektörde çalıştırılan işgücü ve kapasite açısından başta gelen işletmeler **Karali Çay, Okumuş Çay, Dosan Gıda (Lipton), Ofçay, ve Özgür Çay** şeklinde sıralanmaktadır.

İlde sanayi sektöründe çalışan işgücünün büyük bir kısmı çay sanayide istihdam edilmektedir. Genellikle Mayıs'ta işe başlayan bu işgücü Kasım ayına kadar çalıştırılmaktadır. Çay sanayide en büyük istihdamı oluşturan tesis Çaykur'a ait 100. Yıl Çay Paketleme fabrikasıdır ve burada 650'nin üzerinde işgücü çalışmaktadır. Yaş çay işleme tesisleri arasında en fazla işgücü Çaykur Ardeşen Çay Fabrikası'nda çalışmakta ve burada 316 işgücü istihdam edilmektedir. Özel sektör çay fabrikaları arasında en fazla işgücü 292 kişinin istihdam edildiği Karali Çay'ın Çaykent fabrikasıdır. Bununla birlikte ilde birkaç işgücü çalıştıran pek çok yaş çay işleme atölyesi de bulunmaktadır (Fotoğraf 3.4). Bunların büyük bir bölümü ürettikleri çayları büyük işletmelere satmaktadır. Rize ilinde üretilen çay ülke geneline ve başta Avrupa ve çevre ülkeler olmak üzere 50'den fazla ülkeye pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 3.4. Rize ilinde küçük ve orta ölçekli bir çok sanayi tesisi vardır. Bunlardan biri de Merkez ilçede faaliyet gösteren Altın Başak Çay tesisleridir.

3.1.2. Un, Unlu Gıda ve Yem Sanayi

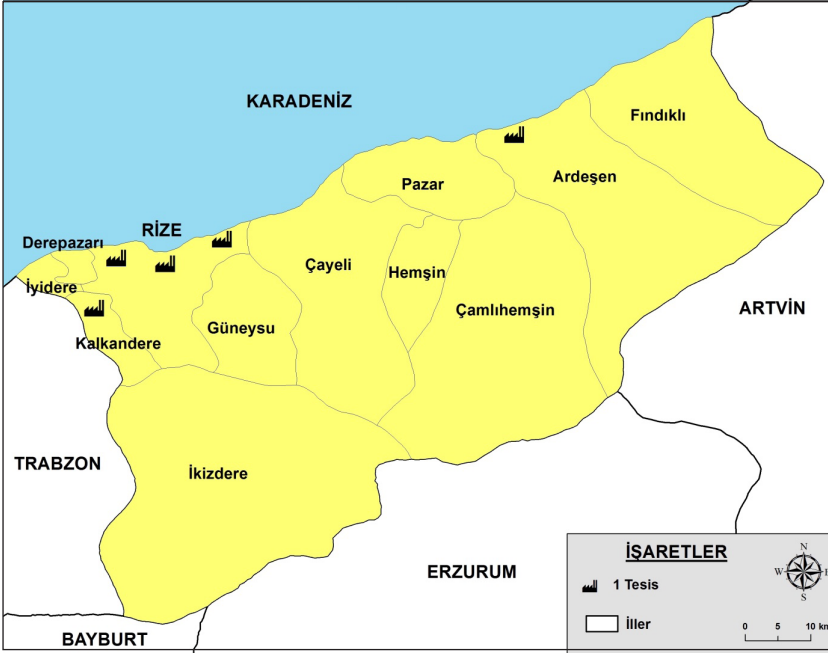
Un, unlu gıda ve yem sanayi alt sektöründe ilde beş tesis bulunmakta olup, bunlardan ikisi 1980-1989 arasında, üçü 2000 - 2016 arasında kurulmuştur. İşletmelerin dördü unlu gıda üretmekte olup, üçü merkez ilçede biri Ardeşende yer almaktadır (Tablo 3.8, Harita 3.6). Unlu gıda maddeleri üreten onlarca tesis olmakla birlikte 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tesislerde en az 16 en fazla 40 kişi olmak üzere toplam 125 işgücü istihdam edilmektedir. Bu tesislerin tamamı ürünlerini Rize ilinde pazarlamaktadır.

İlde tek un fabrikası bulunmaktadır. Söz konusu tesis, 1981 yılında Kalkanderede üretime başlamış olup, tesiste 26 işgücü istihdam edilmektedir (Fotoğraf 3.5). İşletmede yılda 12 bin tondan fazla buğday öğütülmektedir. Temel hammadde kaynağı olan buğday, Çorum, Tokat, Bayburt, Gümüşhane gibi illerden ve zaman zaman ithalat yoluyla Macaristan, Ukrayna ve Rusya Federasyonu'ndan temin edilmektedir. İşletmede unun dışında hayvan yemi de üretilmekte ve ürünler Doğu Karadeniz Bölümünde pazarlanmaktadır.

Tablo 3.8. Rize'de un, unlu gıda ve yem sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Merkez	Ardeşen	Kalkandere	Toplam
3	1	1	5

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tesisler).

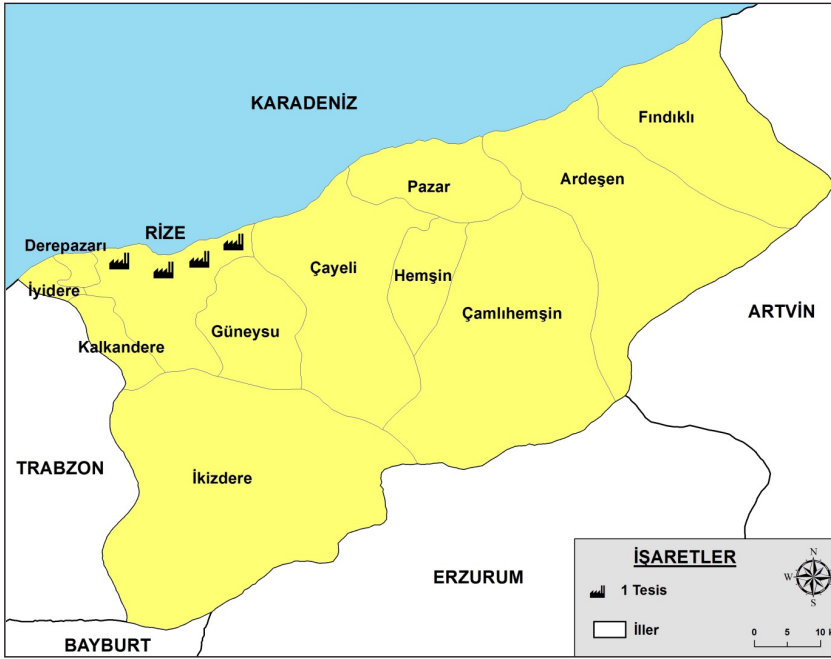
Harita 3.6. Rize'de un, unlu gıda ve yem sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Fotoğraf 3.5. Rize ilindeki tek un fabrikası olan Akme Mehmet Un tesislerinden bir görünüm.

3.1.3. Et Ürünleri Sanayi

Et ürünleri sanayi alanında ilde dört sanayi tesisinin tamamı Merkez ilçede bulunmaktadır. İşletmelerden ilki Boğaz Mahallesi'nde, diğerleri Gündoğdu'nun güneyinde Pınarbaşı Köyü'nde ve Veliköy'de yer almaktadır (Harita 3.7, Fotoğraf 3.6). Pınarbaşı köyündeki işletme sahiplerinin dikkat çeken özelliği birbirinin akrabaları olmalarıdır. Birkaç nesil öncesinden dedeleri tarafından başlatılan kavurma üretimi bugün torunlar tarafından farklı işletmelerde sürdürülmektedir. Bu özelliğiyle işletmeler uzun yıllardır devam eden bir geleneğin üretime yansımış halidir. İşletmelerdeki en önemli ürün kavurmadır. Doğu Anadolu Bölgesinden Erzurum, Kars ve Ardahan'dan ayrıca Bayburt, Amasya'dan getirilen büyükbaş hayvanlar kesilmekte ve bunlardan kavurma yapılarak başta İstanbul olmak üzere Marmara Bölgesine ve farklı bölgelerdeki daha çok büyükşehirilere pazarlanmaktadır.

Harita 3.7. Rize'de et ürünleri sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Fotoğraf 3.6. Rize ilinde et ürünleri sanayi alanında en önemli işletmelerden olan Ri-Karet Kavurma tesislerinden bir görünüm.

3.1.4. Tatlı, Şekerleme ve Helva Sanayi

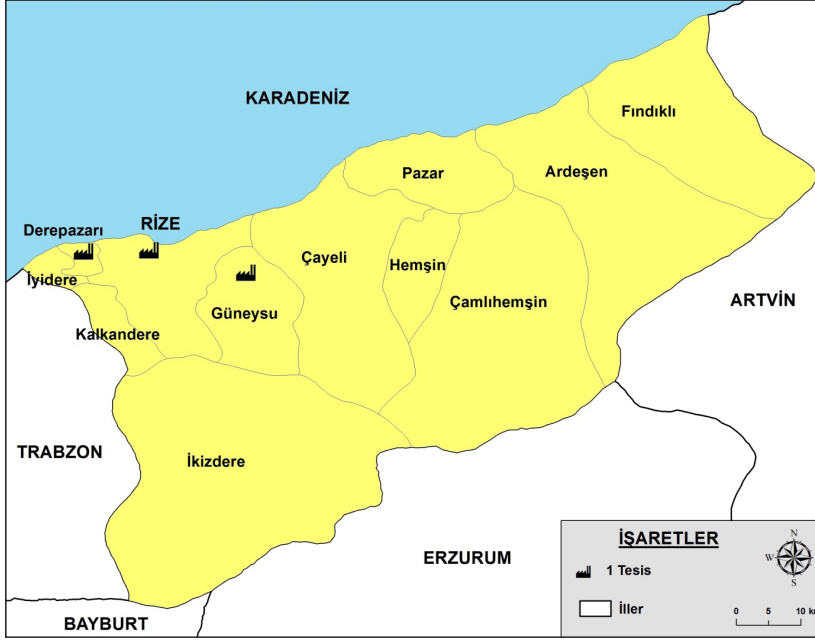
Bu sektörde üç sanayi işletmesi vardır. İşletmeler, Merkez ilçe, Güneysu ve Derepazarı'nda üretim yapmaktadır (Tablo 3.9, Harita 3.8). Bunlardan ikisi helva, şekerleme ürünleri imal etmektedir. İlki 1958 yılında kurulmuş olup, Taşlıdere Vadisi'nde yer almaktadır. İşyerinde başta helva olmak üzere lokum, reçel, tahin ve pekmez gibi birçok ürün imal edilmektedir. Tesislerde 49 işgücü çalışmakta ve ürünler başta Marmara ve Karadeniz Bölgesi olmak üzere ülkenin farklı yerlerine pazarlanmaktadır. Helva üreten ikinci işletme Güneysu Adacami Mahallesi'nde 2013'de kurulmuştur. Toplamda 30 işgücünün çalıştığı işyerinde ürünler daha çok Doğu Karadeniz Bölümü'nde pazarlanmaktadır.

Tatlı, pasta ve benzeri ürünler imal eden sanayi kuruluşu 1985'de kurulmuş olup, Rize, Trabzon ve Artvin'de şubeleri bulunmaktadır. Derepazarı'nda üretim yapan bu işletmede 58 işgücü istihdam edilmektedir.

Tablo 3.9. Rize’de tatlı şekerleme ve helva sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

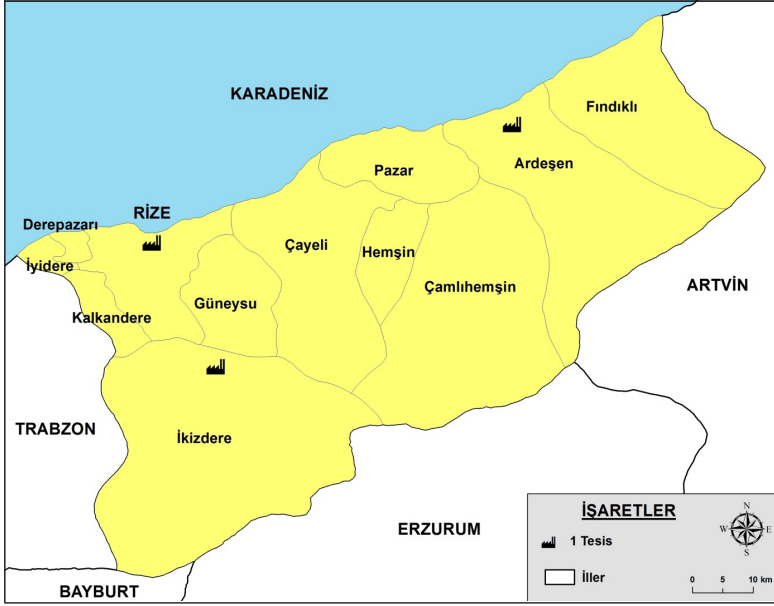
Merkez	Güneysu	Derepaşarı	Toplam
1	1	1	3

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tesisler).

Harita 3.8. Rize’de tatlı şekerleme ve helva sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

3.1.5. Su Paketleme ve Süt Sanayi

Su paketleme alanında ilde iki kuruluş bulunmakta olup, biri İkiizdere, diğeri de Ardeşen Armağan Köyü’ndedir (Harita 3.9, Fotoğraf 3.7). İlki 2006 ikincisi 2008’de imalata başlamıştır. Günde üç vardiya usulüne göre çalışan iki işletmede toplam 124 işgücü istihdam edilmekte olup, ürünler daha çok Doğu Karadeniz Bölümü’nde ve Gürcistan’da pazarlanmaktadır.

Harita 3.9. Rize’de su paketleme ve süt sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

3.1.6. Su Ürünleri Sanayi

İlde bu sanayi kolunda tek sanayi kuruluşu vardır. Merkezi Samsun’da bulunan işletmenin şubesi olan tesis Pazar ilçesinde balık avlanma döneminde (genellikle Kasım-Şubat ayları arasında) mevsimlik olarak üretim yapmaktadır. İki vardiyada 7’si sürekli olmak üzere toplam 25 işgücü istihdam edilen tesiste en önemli hammadde kaynağı hamsidir. Kuruluş yeri kıyıya çok yakın bir konumdadır ve bunda hammadde kaynağına yakınlık etkili olmuştur. Tesis günlük 400 ton kapasiteli olup; burada balık unu, balık yağı ve balık yemi üretilmektedir.

Fotoğraf 3.7. Ardeşen Armağan Köyü'nde üretim yapan Ayder Su tesisleri.

İlde süt sanayinde tek kuruluş Merkez ilçede bulunmakta olup, 2011'de faaliyetine başlamıştır. İşletmenin ürünleri sadece Rize'de pazarlanmaktadır.

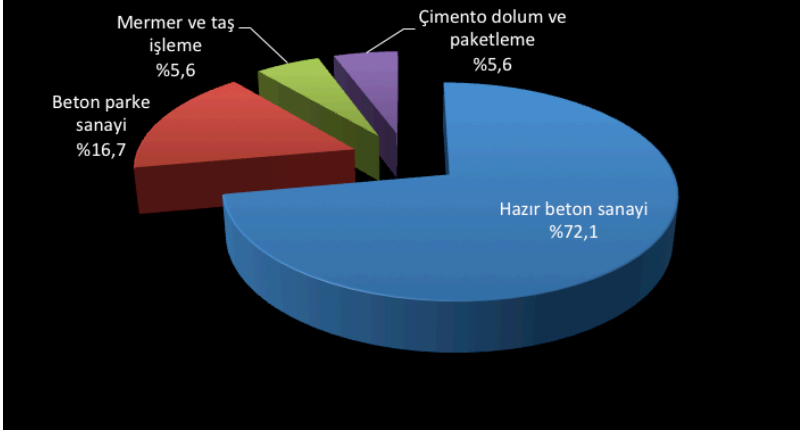
3.2. TAŞA VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİ

İlde gıda sanayinden sonra ikinci önemli sektör taş ve toprağa dayalı sanayidir. Bu sanayi alanında üretim yapan 18 sanayi tesisi bulunmakta olup, ildeki toplam sanayi tesislerinin %9.3'ünü oluşturur. Bunların %72.1'i hazır beton sanayi, %16.7'si beton parke ve briket sanayi, %5.6'sı mermer ve taş işleme sanayi, %5.6'sı çimento dolum ve paketleme sanayi tesislerinden oluşur (Tablo 3.10, Şekil 3.6).

Tablo 3.10. Rize ilinde taş toprağa dayalı sanayi tesislerinin alt sektörler göre dağılışı.

Sektörler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Hazır beton sanayi	13	72.1
Beton parke, boru ve briket sanayi	3	16.7
Mermer ve taş işleme sanayi	1	5.6
Çimento dolum, paketleme sanayi	1	5.6
Toplam	19	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

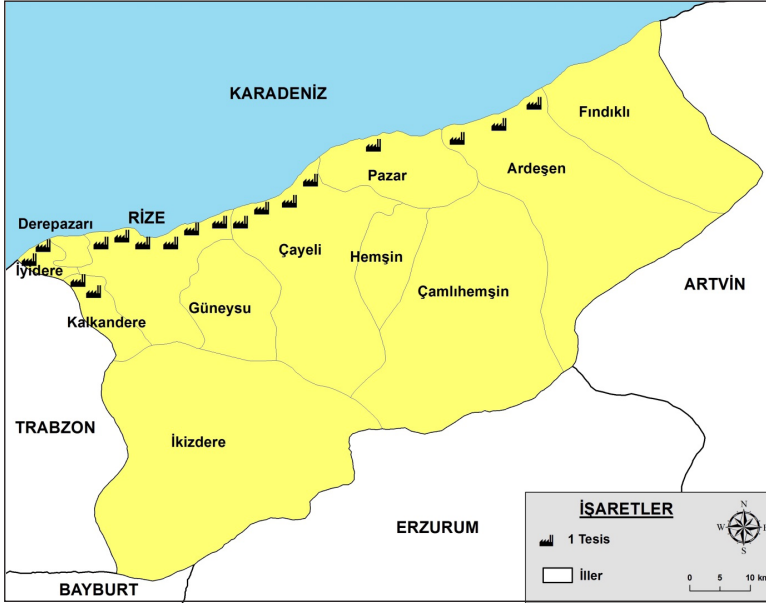
Şekil 3.6. Rize ilinde taşa toprağa dayalı sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı

Rize ilinde taşa ve toprağa dayalı sanayi işletmelerinin %58.8'i 1991-2000 arasında, %29.4'ü 2001-2016 arasında %11.8'i ise 1981-1990 arasında kurulmuştur. Bu sektördeki sanayi kuruluşlarının ilçelere göre dağılışı incelendiğinde %33.3'ü Merkez ilçede, %22.2'si Çayeli'nde, %16.7'si Ardeşende %11.1'i İyidere ve Kalkandere ile %5.6'sı Pazar'da üretim yaptığı görülür (Tablo 3.11, Harita3.10).

Tablo 3.11. Rize ilinde taşa toprağa dayalı sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	6	33.3
Çayeli	4	22.2
Ardeşen	3	16.7
İyidere	2	11.1
Kalkandere	2	11.1
Pazar	1	5.6
Toplam	18	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri)

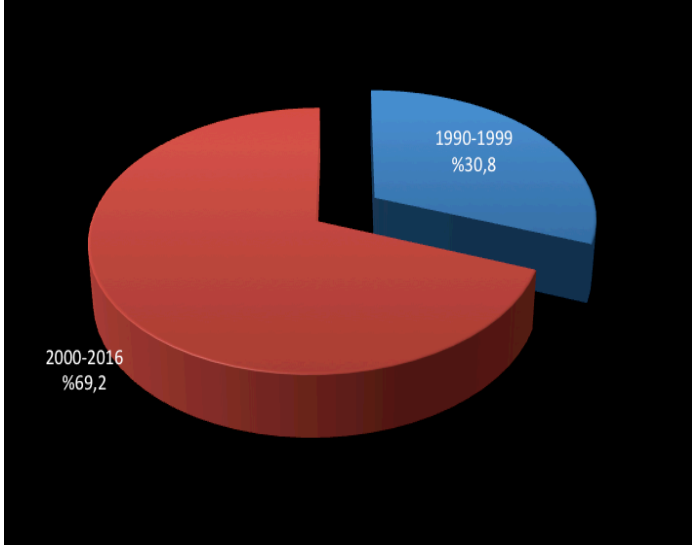
Harita 3.10. Rize ilinde taşa toprağa dayalı sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Taşa ve toprağa dayalı sanayi kuruluşlarının büyük bölümünün hammadde ve pazar koşulları dikkate alınarak kuruluş yerlerinin belirlendiği dikkati çekmektedir.

3.2.1. Hazır Beton Sanayi

Betonun mutlak hacmini %70'ini agrega (kum, çakıl, mıcır), %10'unu çimento, % 20'sini su oluşturur. Gerektiğinde, çimento ağırlığının %5'inden fazla olmak kaydıyla, katkı malzemesi ilave edilebilir.⁹⁸ Betonun içine en fazla katılan kum, çakıl, mıcır ve su olup; hammadde ile pazar faktörü bu tesislerin kuruluş yerini belirleyen temel etmenlerdir. İlde hazır beton tesislerinin biri dışında tamamı hammaddeye bağlı olarak akarsu vadilerinde kurulmuştur. Taşlıdere Vadisi'nde 4, İyidere Vadisi'nde 3, Büyükdere Vadisi'nde 3, Fırtına Deresi Vadisi'nde 2 ve Hemşin Deresi Vadisi'nde 1 tesis üretim yapmaktadır. Bu tesislerin tamamının kendine bağlı konkasör (taş kırma ve öğütme) üniteleri de vardır. Bununla tesislere yakın yerlerden sökülüp getirilen kayalar istenilen boyuta göre öğütülür, çakıl ve mıcır malzeme üretilir.

Taşa ve toprağa dayalı sanayi kuruluşlarından %72.2'si hazır beton sanayi işletmelerinden oluşur. İldeki hazır beton sanayi tesislerinin büyük bir bölümü (%69.2'si) 2000 yılı ve sonrasında kurulmuştur (Şekil 3.7). Bu durumun sebebi 1999 Marmara depremi neticesinde Yapı Denetim Usul ve Esaslarının değişmesi ve betonun imaline sadece beton santrallerinde izin verilmesidir.⁹⁹ Buna bağlı olarak Türkiye'nin bir çok yerinde olduğu gibi Rize'de de hazır beton sanayi tesislerin sayılarında önemli bir artış olmuştur.

Şekil 3.7. Rize'de ilinde hazır beton sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

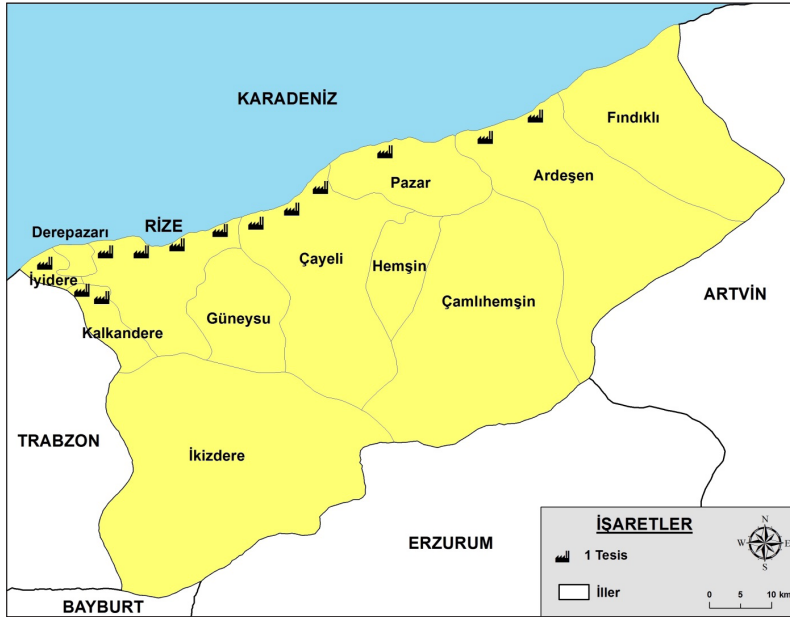
İldeki hazır beton tesislerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde; işletmelerin %30.8'inin Merkez ilçede, %23.1'inin Çayeli'nde, %15.4'ünün Ardeşen'de ve %15.4'ünün Kalkander'e'de olduğu görülür. Tesislerin altısının doğu ilçelerinde, yedisinin Merkez ve batı ilçelerinde bulunması pazar alanlarına yakınlıkla ilgilidir. Biri dışında tüm hazır beton işletmeleri akarsu vadilerinde kurulması ise hammadde kaynağına yakınlıkla ilgilidir (Tablo 3.12, Harita 3.11). Hazır beton sanayi-de ilde çalışan işgücü sayısı 426'dır. Ayrıca Ovit Tüneli inşası dolayısıyla İkizdere ilçesi sınırları içinde iki adet hazır beton tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin geçici bir zaman için burada faaliyet göstermeleri nedeniyle ilde üretim yapan hazır beton tesisleri arasında gösterilmemişlerdir.

99 Yapı Denetim Usul ve Esasları, 12/08/2001 Tarih ve 24491 Sayılı Resmi Gazete; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/08/20010812.htm>

Tablo 3.12. Rize ilinde hazır beton sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

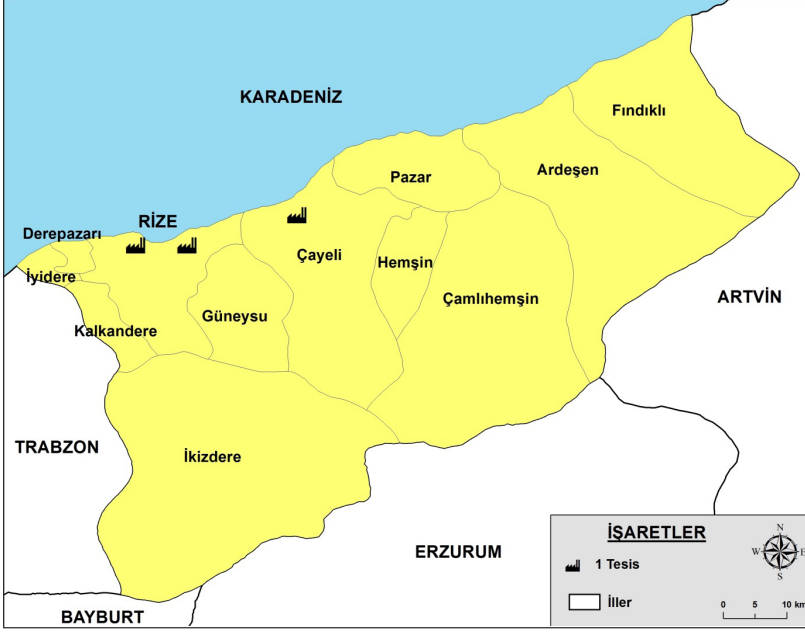
İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	4	30.8
Çayeli	3	23.1
Ardeşen	2	15.4
Kalkandere	2	15.4
Pazar	1	7.7
İyidere	1	7.7
Toplam	13	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.11. Rize'de hazır beton tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

3.2.2. Beton Parke, Boru ve Briket Sanayi

İlde bu alt sektörde üretim yapan üç işletme bulunmaktadır (Harita 3.12). Bunlardan ikisinde bordür, parke ve briket üretimi gerçekleştirilmektedir. Bunlardan biri Merkez ilçe Engindere Mahallesinde, diğeri Çayeli'ndedir. Toplamda 34 işgücünün çalıştığı bu işletmelerde ürünlerin büyük bir bölümü Rize ve çevre illere pazarlanmaktadır.

Harita 3.12. Rize’de beton parke, boru ve briket sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Ayrıca diğer bir işletme de kanalizasyon ve yağmur suyunu tahliye etmek için farklı ebatlarda beton boru ve ilgili malzemeler üretilmektedir (Fotoğraf 3.8). Merkez ilçe Taşlıdere Vadisi’nde 1998’de kurulmuş olan tesis, Ankara merkezli bir işletmenin şubesidir. Ürünler, Doğu Karadeniz Bölümünde daha çok kamu kuruluşları ve müteahhitlere pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 3.8. Rize ilinde beton boru ve aksamı üreten tek kuruluş Salarha Vadisi'ndedir.

3.2.3. Mermer ve Taş İşleme Sanayi

Rize'de Mermer ve taş işleme sanayide üretim yapan 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tek kuruluş İyidere'de bulunmaktadır (Fotoğraf 3.9). 2001 yılında kurulan işletmede en önemli hammadde kaynağı olan mermer, Marmara Adası'ndan getirilmekte tesiste işlenerek Doğu Karadeniz Bölümü'nde küçük işletmelere ve müteahhitlere pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 3.9. İyidere'de üretim yapan İyidere Mermer tesisleri.

3.2.4. Çimento Dolum ve Paketleme Sanayi

Çayeli ilçesi Limanköy Mahallesinde bulunan işletme 1999'da kurulmuştur. Ünye Çimento'ya ait olan tesiste Ünye'den deniz yoluyla getirilen çimento, burada paketlenmekte ve dökme olarak hazır beton santrallerinde gönderilmektedir. Buradaki çimento Rize, Artvin ve Trabzon'un doğusunda pazarlanmaktadır.

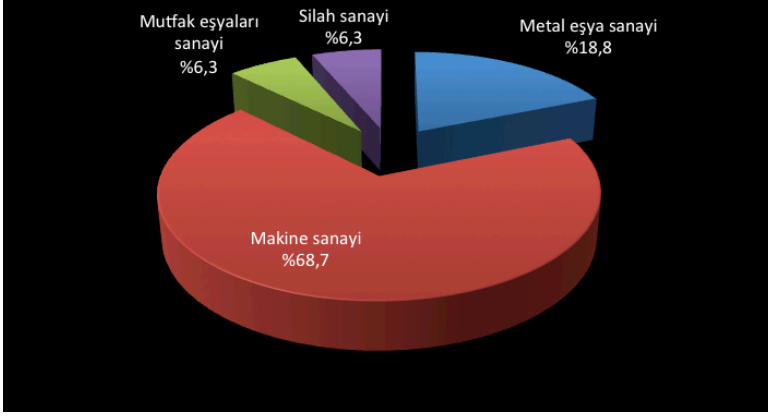
3.3. METAL EŞYA VE MAKİNE SANAYİ

İl sanayisinde tesis sayısı açısından üçüncü önemli sektör metal eşya ve makine sanayidir. Bu sektörde ilde üretim yapan 16 işletme bulunmaktadır. Bunların %68.8'i makine sanayi, %18.8'i metal eşya sanayi, %6.3'ü mutfak eşyaları sanayi, %6.3'ü silah sanayi alanında üretim yapmaktadır (Tablo 3.13, Şekil 3.8).

Tablo 3.13. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

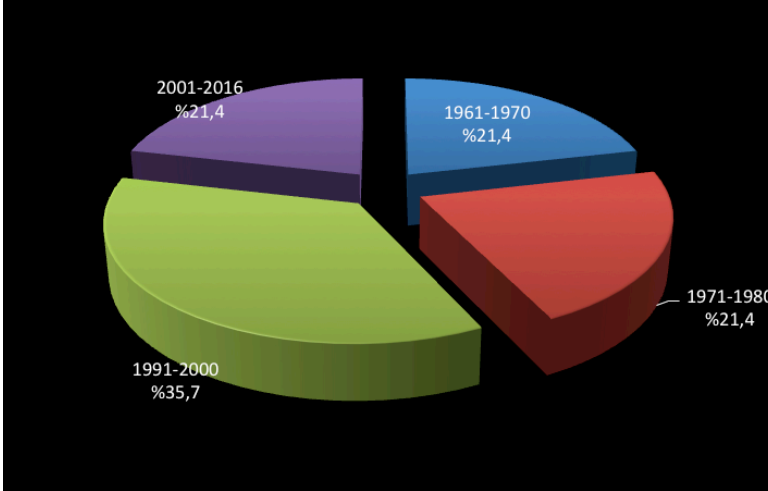
Sektörler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Makine sanayi	11	68.8
Metal eşya sanayi	3	18.8
Mutfak eşyaları sanayi	1	6.3
Silah sanayi	1	6.3
Toplam	16	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 3.8. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

Metal eşya ve makine sanayisindeki işletmelerin kuruluş dönemleri incelendiğinde 1990-1999 arasında %35,7'sinin, 1960-1969, 1970-1979 ve 2000-2016 arasında da %21,4'ünün üretime başladığı görülür (Şekil 3.9).

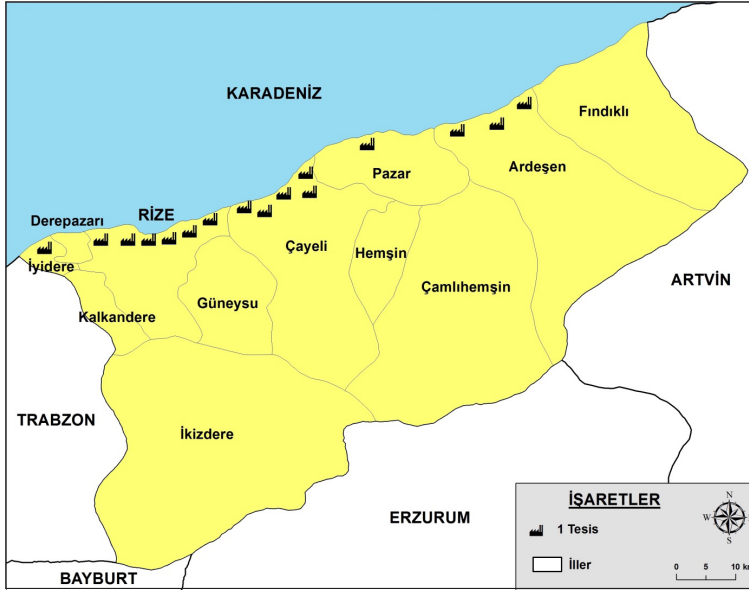
Şekil 3.9. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

Rize ilinde bu sektördeki işletmelerinin %37,5'i Merkez ilçede, %31,3'ü Çayeli'nde, %18,8'i Ardeşende, %6,3'ü İyidere'de ve %6,3'ü Pazar'da faaliyet göstermektedir (Tablo 3.14, Harita 3.13) .

Tablo 3.14. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	6	37.5
Çayeli	5	31.3
Ardeşen	3	18.8
Pazar	1	6.3
İyidere	1	6.3
Toplam	16	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.13. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

3.3.1. Makine Sanayi

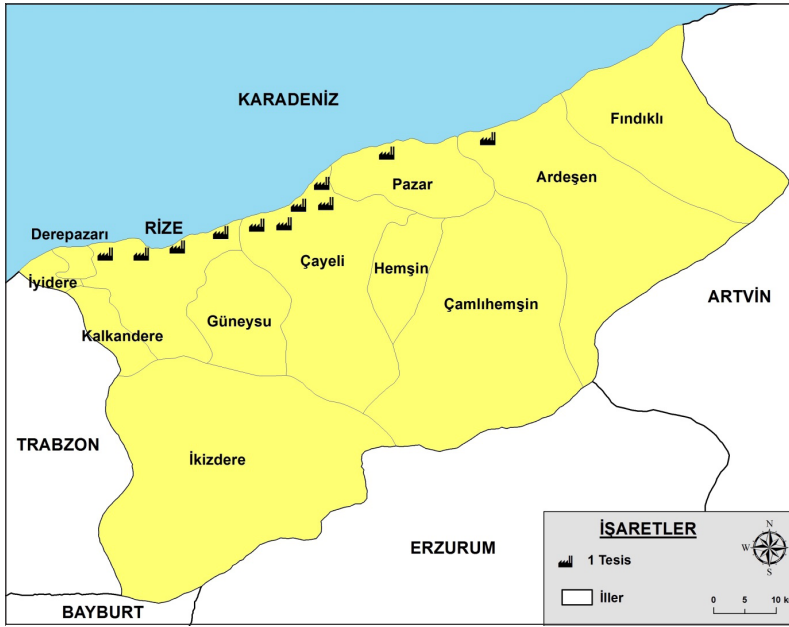
İlde makine sanayi alanında faaliyet gösteren 11 işletme bulunmaktadır. Bunların Rize'de yoğunlaşmasında **çay sanayinin önemi** büyüktür. Çay fabrikalarının yapımı, bakımı, onarımı bu işletmeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, Çayeli Bakır tesislerinin ve 2000 yılından sonra sayıları hızla artan hazır beton tesislerinin birçok ünitesinin kurulması ve makine işleri bu işletmeler tarafından yapılmaktadır. Yığılma avantajları olarak nitelendirilebilecek bu durum, bir yerdeki sanayi tesislerinin diğer sektörlerdeki sanayi tesislerini yakın bir konuma çekmesi olarak ifade edilebilir.

Makine sanayi işletmelerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde en fazla tesisin Çayeli ve Merkez ilçede olduğu görülür. İşletmelerin %45.5'i Çayeli'nde, %36.4'ü Merkez ilçede bulunur (Tablo 3.15, Harita 3.14).

Tablo 3.15. Rize ilinde makine sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Çayeli	5	45.5
Merkez İlçe	4	36.4
Ardeşen	1	9.1
Pazar	1	9.1
Toplam	11	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.14. Rize ilinde makine sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Bu sektörde ildeki en önemli kuruluş Çaykur'a ait Anatamir fabrikasıdır. Bu tesis Çaykur'un yaş çay fabrikalarına yeni makine yapmakta, mevcut fabrikaların makine aksamının bakım ve onarım işlerini gerçekleştirmektedir. Engindere Mahallesinde bulunan işletmede 127 işgücü çalışmaktadır.

Özel sektör işletmelerinde ise en az 10 en fazla 31 olmak üzere toplam 202 işgücü istihdam edilmektedir (Fotoğraf 3.10). Bu sektörde daha çok sipariş üzerine iş yapılmakta, ürünler genellikle Rize, Trabzon, Artvin ve zaman zaman da Gürcistan'a gönderilmektedir. İşlerin en yoğun olduğu dönem çay hasadının bittiği ve çay işleme sanayi tesislerinin çalışmadığı Kasım-Mayıs arasıdır. Bu dönemde çay işleme tesislerine hem tamir ve bakım hem de yeni makine imalatı yapılmaktadır. Çay işleme sanayi makineleri dışında taşıyıcı bantlar, mikserler, metal silolar, teleferik, telesiyaj gibi farklı ürünler de imal edilmektedir.

Fotoğraf 3.10. Rize Merkez ilçede bulunan Metal Teknik Makine tesislerinin bir bölümü.

3.3.2. Metal Eşya Sanayi

İlde metal eşya sanayinde üretim yapan üç sanayi tesisi bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde çelik kapı ve ferforje imal etmektedir. Merkez ilçe Pekmezli Köyünde bulunan işletme 2004'de kurulmuş olup ürünlerini Doğu Karadeniz Bölümünde pazarlamaktadır. İkinci işletme 1969'da Ardeşen'de kurulmuştur. Ardeşen küçük sanayi sitesinde ferforje, demir kapı, gibi ürünler imal etmekte, Rize ve çevre illerde pazarlamaktadır. Üçüncü işletme Çaysan ismiyle 1977'de İyidere'de üretime başlamıştır. Çaysan'ın en büyük ortaklarından biri Çaykur'dur. İşyerinde 48 işgücü çalışmakta ve daha çok çayın pazarlandığı farklı büyüklüklerde tenek kutular imal edilmektedir. Bunun yanı sıra karton kutuların da üretildiği işletmedeki ürünler Rize'deki çay sanayi tesislerine pazarlanmaktadır.

3.3.3. Mutfak Eşyaları Sanayi

Rize'de mutfak eşyaları üreten kuruluş, Merkez ilçe Akarsu Köyünde Yelkençiler Endüstriyel Mutfak ve Soğutma adıyla hizmet vermektedir. 1996 yılında kurulan işletmede krom alaşımlı çelikten paslanmaz mutfak malzemeleri, pişirme üniteleri ve sanayi tipi buzdolabı imal edilmektedir. Ürünler, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesine, Gürcistan ve Azerbaycan'a pazarlanmaktadır.

Merkez ilçe Engindere Mahallesinde 1979'dan beri makine sanayide üretim yapmakta olan Torsan Makine 2009'da aynı tesiste endüstriyel mutfak ve soğutma gereçleri üretimine başlamıştır. Ayrıca 10'dan az işgücü çalıştıran Mehmet Kaynak Endüstriyel Mutfak isimli işletme Rize Merkez Yolveren köyünde mutfak malzemeleri üretimi gerçekleştirmektedir.

3.3.4. Silah Sanayi

İlde silah sanayi alanında tek kuruluş Ardeşen ilçesi Fırtına Vadisinde bulunmaktadır. Tesiste 9 mm çaplı, 15+1 kapasiteli Atmaca 53, Fırtına gibi modellerde tabancalar üretilmektedir. Kuruluşu 1992 olan tesiste 12 işgücü çalışmaktadır. Bu tesiste üretilen silahlar Karadeniz insanının ustalığının üretime yansımış halidir (Fotoğraf 3.11).

Fotoğraf 3.11. Ardeşen Silah sanayi, a-tesisi, b- Fırtına modeli.¹⁰⁰

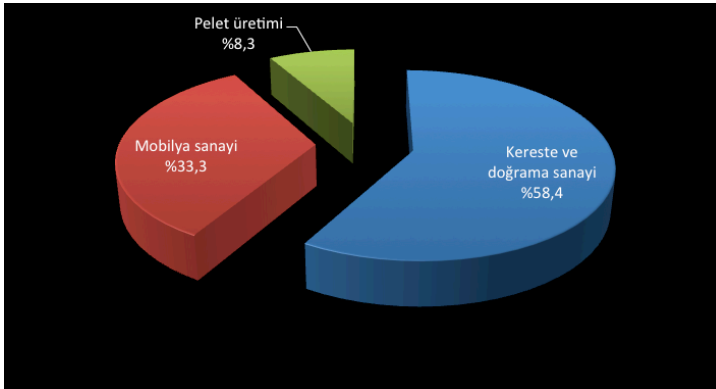
3.4. ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA SANAYİ

Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayide kereste, parke, ahşap kapı, mutfak mobilyaları ve ev mobilyaları ile pelet üretimi yapılmaktadır. Bu sektörde ilde üretim yapmakta olan 12 işletmede 234 işgücü çalışmaktadır. Tesislerin %58.4'ü kereste ve doğrama sanayinde, %33.3'ü mobilya sanayinde üretim yapmakta, %8.3'ü ise pelet imal etmektedir (Tablo 3.16, Şekil 3.10).

Tablo 3.16. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

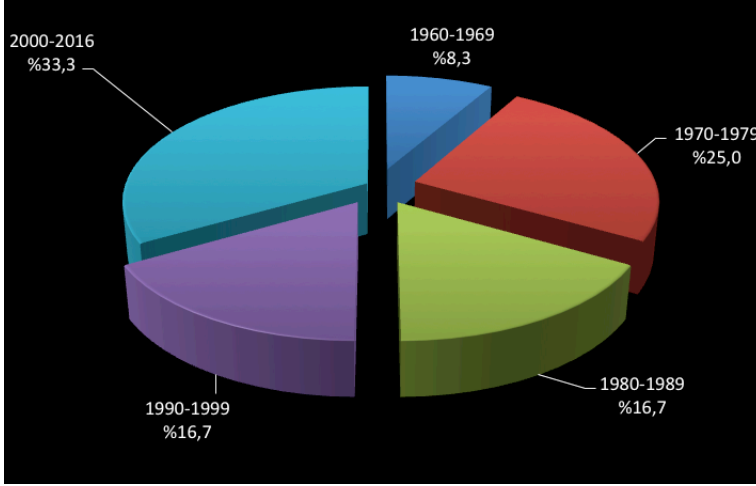
Sektörler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Kereste ve doğrama sanayi	7	58.4
Mobilya sanayi	4	33.3
Pelet üretimi	1	8.3
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 3.10. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

Sektördeki ilk işletme 1961'de kurulmuş olup; %33.3'ü 2000 yılından sonra, %25'i 1970-1979 arasında, %16.7'si 1980-1989 ile 1990-1999 arasında üretime başlamıştır (Şekil 3.11).

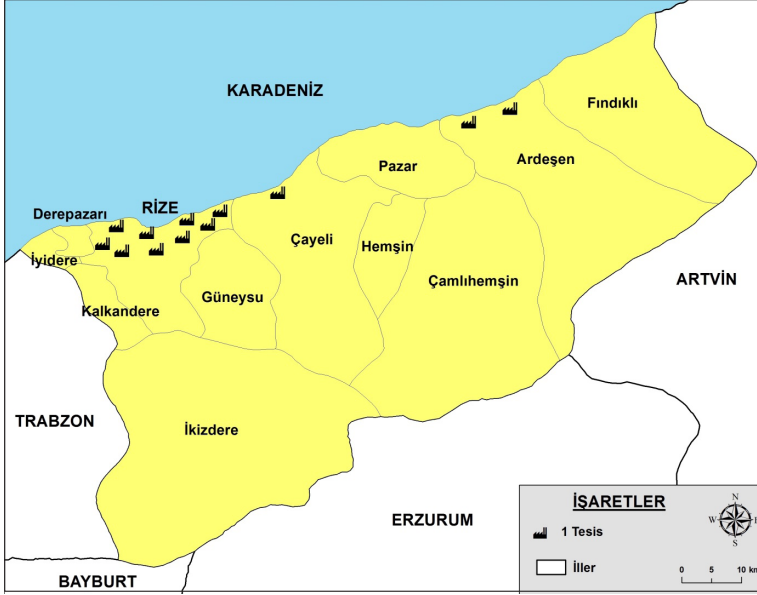
Şekil 3.11. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

Orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin %75'i Merkez ilçede, %18.9'u Ardeşen'de, %8.3'ü Çayeli'nde faaliyet göstermektedir (Tablo 3.17, Harita 3.15). Tesislerin Merkez ilçe Taşlıdere Vadisi'nde yoğunlaşması dikkat çekmektedir.

Tablo 3.17. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	9	75
Ardeşen	2	16.7
Çayeli	1	8.3
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.15. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

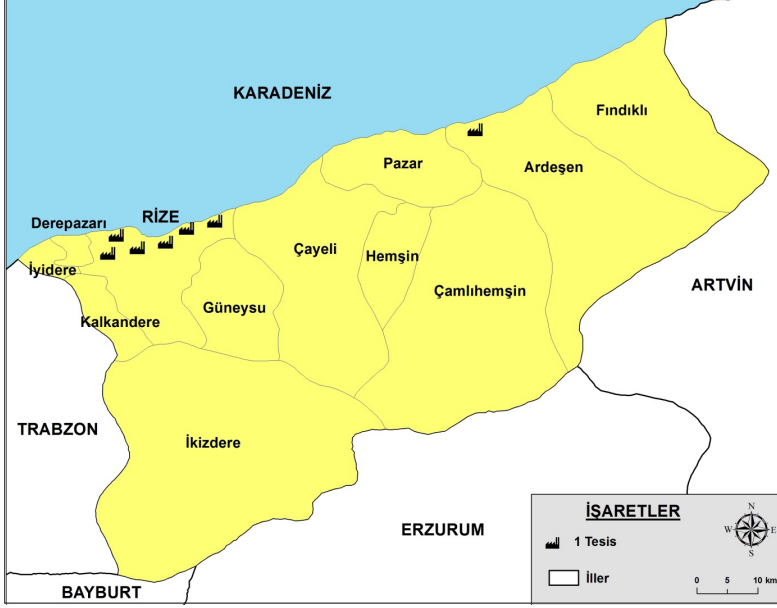
3.4.1. Kereste ve Doğrama Sanayi

Kereste ve doğrama sanayi alt sektöründe yedi işyeri bulunmakta olup bunların beşinde kereste, parke, yer döşeme tahtaları imalatı, diğer iki tesiste ise kapı imalatı yapılmaktadır. Kereste sanayisinde üretim yapan tesislerin tamamı Merkez ilçededir (Tablo 3.18, Harita 3.16).

Tablo 3.18. Rize ilinde kereste ve doğrama sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	6	85.7
Ardeşen	1	14.3
Toplam	7	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.16. Rize ilinde kereste ve doğrama sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Bu sektördeki işletmelerin dördü Taşlıdere Vadisi'nde, biri Gündoğdu Mahallesi'ndedir. İşletmeler tomruk ihtiyaçlarını daha çok Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki orman işletmelerinden ve zaman zaman da ithalat yoluyla Rusya Federasyonu'ndan temin etmektedir. İnşaatlık ve çatılık kereste, döşeme ve tavan tahtası, parke, lambri, palet, sandık imalatı ve mobilya aksamı üretilmektedir (Fotoğraf 3.12). Bu sektördeki iki işletme kapı ve mobilya aksamı da imal etmektedir. En az 1500 m³, en fazla 20 bin m³ tomruğun işlendiği tesislerdeki mamul maddeler daha çok çevre illere, Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu Bölgelerindeki illere ve İstanbul'a gönderilmektedir.

Fotoğraf 3.12. Merkez ilçe, Salarha Vadisi'ndeki Horasan Orman Ürünleri tesislerinde kadınlar da istihdam edilmektedir.

Doğrama sanayinde iki işletme bulunmakta olup, biri Merkez İlçe Salarha Vadisi'nde diğeri Ardeşende faaliyet göstermektedir. İki işletme de 2012 yılında kurulmuş olup farklı modellerde ahşap kapı üretimi yapmaktadır. Büyük olan işletmede 60'ın üzerinde işgücü çalışmakta ve ürünler Karadeniz, Marmara, İç Anadolu ve Ege Bölgelerine pazarlanmaktadır (Fotoğraf 3.13). Diğeri işletmede ise 10 işgücü istihdam edilmekte ve ürünler Doğu Karadeniz'de pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 3.13. Ardeşende Fırtına Vadisi'nin doğusunda bulunan Kalkavan Orman Ürünleri.

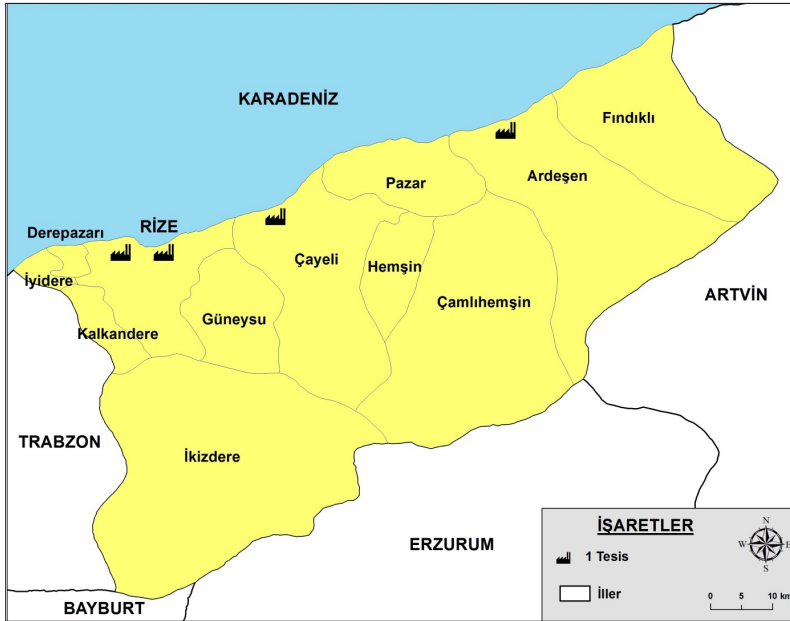
3.4.2. Mobilya Sanayi

Rize ilinde mobilya sanayide dört işletme bulunmaktadır. Bunların ikisi Merkez ilçede, biri Çayeli diğeri de Ardeşen'dedir (Tablo 3.19, Harita 3.17). İlk tesis 1981'de diğeri ise 1982, 1993 ve 2006 yılında kurulmuştur. İşletmelerde mutfak mobilyaları, ofis, banyo ve bahçe mobilyaları imalatı gerçekleştirilmektedir. İşletmelerin en büyük pazar alanı Doğu Karadeniz Bölümü olup, bir işletme Doğu Anadolu'ya ve Gürcistan'a da ürünlerini pazarlamaktadır Ürünler, müteahhitlere, kamu kuruluşlarına ve doğrudan tüketiciye gönderilmektedir. En az 13 en fazla 45 kişinin çalıştığı tesislerde toplam 97 işgücü istihdam edilmektedir. Ana üretim alanı metal mutfak eşyaları üretimi olan ve Merkez ilçede bulunan iki sanayi kuruluşu aynı zamanda mutfak mobilyaları da üretmektedir.

Tablo 3.19. Rize ilinde mobilya sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	2	50
Çayeli	1	25
Ardeşen	1	25
Toplam	4	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.17. Rize ilinde mobilya sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

3.4.3. Pelet (Biyoyakıt) Üretimi

Pelet; talaş, odun yongaları, ağaç kabuğu, zirai ürünler, ekinlerin sapları, fındık, badem, ceviz kabukları, hatta atık kâğıt gibi maddelerin öğütüldükten sonra yüksek basınç altında sıkıştırılarak elde edilen, genellikle 6-8 mm çapında, 10-11 mm uzunluğunda, silindirik yapıya sahip tamamen doğal bir yakıttır.¹⁰¹

Dünya'da ve ülkemizde hızla yayılan bir sektör olan pelet üretimi alanında Rize ilinde ilk tesis 2013'de Güneysu Vadisi eski Akfa Çay fabrikasında kurulmuştur. Burada çay atıkları ve tozlarından pelet üretilerek, bu maddeleri değerlendirerek ve geri dönüşümünü sağlamak amaçlanmıştır. İlde 100'ün üzerinde çay fabrikası bulunması ve üretim sonrası binlerce ton atık madde ortaya çıkması bu tesisin Rize'de kurulmasını cazip hale getirmiştir. Ürünler başta evler, fırınlar ve lokantalar olmak üzere farklı alanlarda kullanılmaktadır. Ancak çok yaygın ve bilinen bir tüketim şekli değildir.

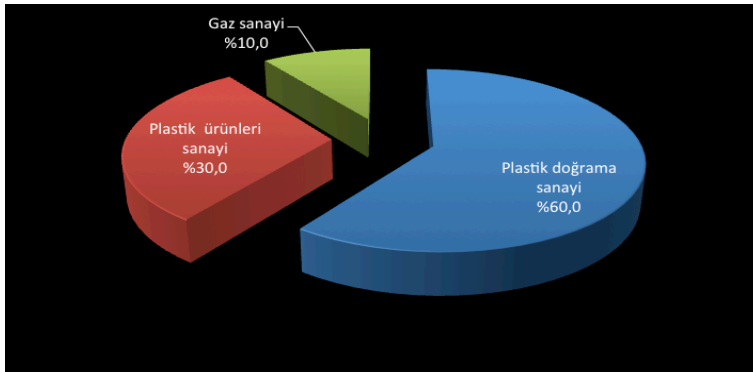
3.5. PLASTİK VE KİMYA SANAYİ

Rize ilinde plastik ve kimya sanayi alanında 10 işyeri bulunmaktadır. Bunların %30'u plastik ürünleri, %60'ı plastik doğrama, %10'u ise gaz sanayi alanında üretim yapmaktadır (Tablo 3.20, Şekil 3.12).

Tablo 3.20. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

Sektörler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Plastik doğrama sanayi	6	60
Plastik ürünleri sanayi	3	30
Gaz sanayi	1	10
Toplam	10	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 3.12. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

101 -Pelet Nedir; <http://www.hepsienerji.net/Pellet-nedir,DP-6.html>

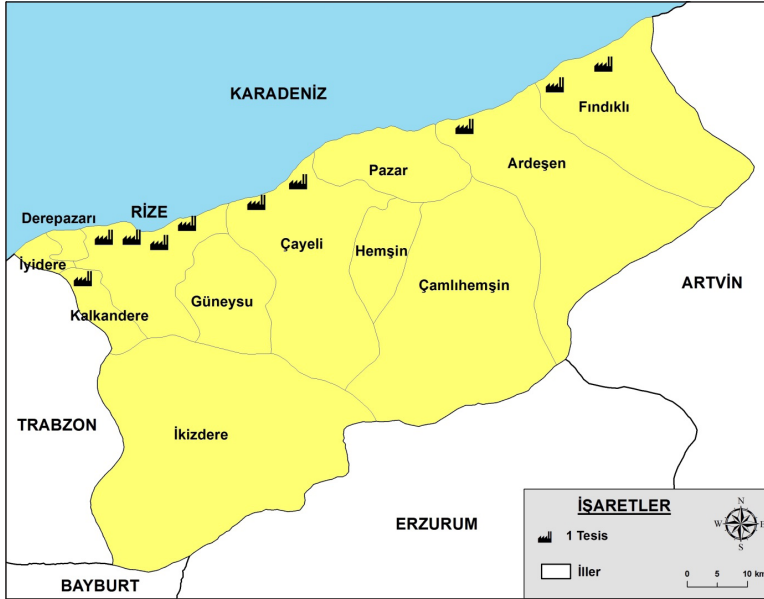
- Ali Tüplek, 2011, Odun Talaşı ve Tozundan Pelet Biyoyakıt Üretimi ve Yanma Analizi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, 21-22.

İş yerlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde en fazla tesisin Merkez ilçede olduğu, onu Çayeli ve Fındıklı'nın izlediği görülür (Tablo 3.21, Harita 3.18). Rize ilinde plastik ve kimya sanayinde ilk tesis 1985'de kurulmuş, 1990-1999 arasında %30'u, 2000 yılından sonra ise %60'ı faaliyete başlamıştır (Şekil 3.13).

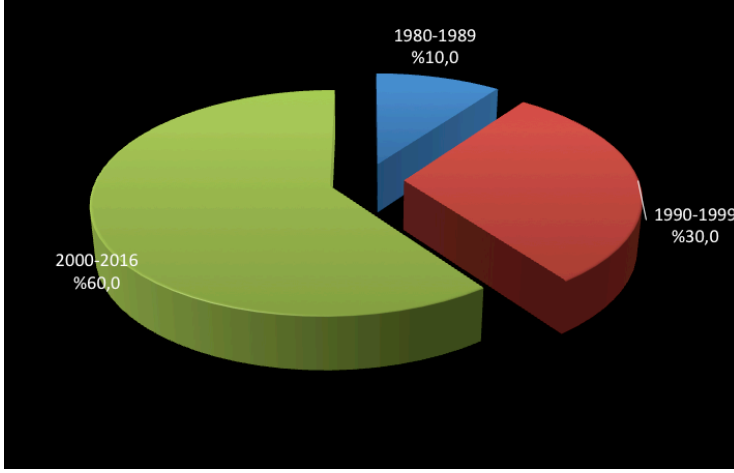
Tablo 3.21. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	4	40
Çayeli	2	20
Fındıklı	2	20
Ardeşen	1	10
Kalkandere	1	10
Toplam	10	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.18. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Şekil 3.13. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi tesislerinin kuruluş yıllarına göre dağılışı

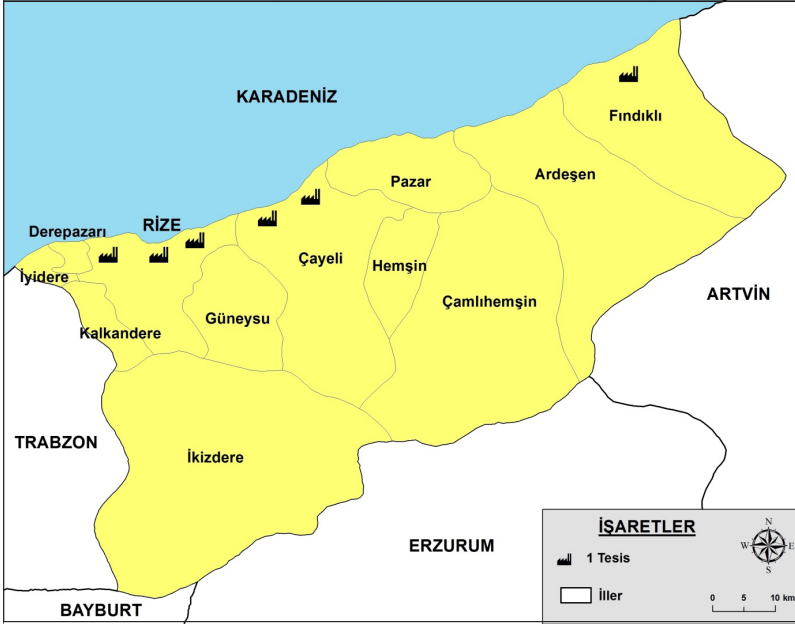
3.5.1. Plastik Doğrama Sanayi

Plastik doğrama sanayi sektöründe plastik profillerden (pvc) kapı, pencere imal edilmektedir. İlde bu sektörde faaliyet gösteren, 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran altı işletme bulunmaktadır. Bunların üçü Merkez ilçede, ikisi Çayeli'nde, biri de Fındıklı'dadır (Tablo 3.22, Harita 3.19). İlk işletmenin 1985'de kurulduğu bu alt sektörde 1990-1999 arasında 3, 2000 yılı sonrasında ise 2 işletme kurulmuştur (Şekil 3.14). İnşaat sezonuna bağlı olarak 4.-10. aylar arasında daha yoğun bir üretimin olduğu işyerlerinde en az 12 en fazla 43 olmak üzere toplam 205 işgücü çalışmakta ve ürünler daha çok Doğu Karadeniz Bölümünde pazarlanmaktadır.

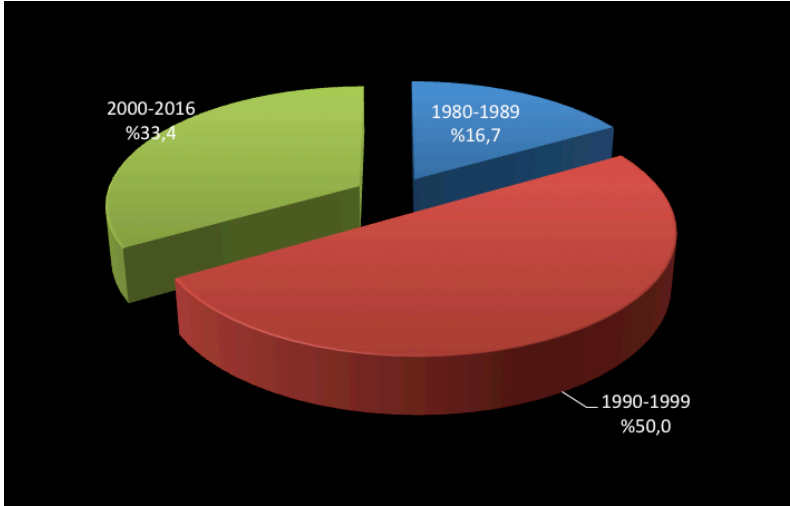
Tablo 3.22. Rize ilinde plastik doğrama sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	3	50
Çayeli	2	33,4
Fındıklı	1	16,6
Toplam	6	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 3.19. Rize ilinde plastik doğrama sanayi tesislerinin ilçelere dağılışı.

Şekil 3.14. Rize ilinde plastik doğrama sanayi tesislerinin kuruluş yıllarına göre dağılışı

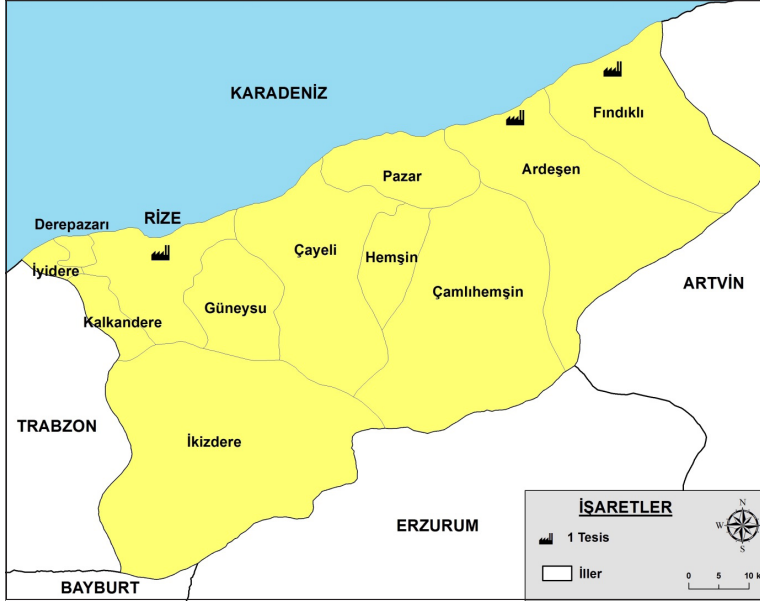
3.5.2. Plastik Ürünleri Sanayi

Plastik ürünleri sanayi alanında ilde üç işletme bulunmakta olup, bunlardan ilki Merkez ilçe, ikincisi Ardeşen ve diğeri de Fındıklı'da faaliyet göstermektedir (Tablo 3.23, Harita 3.20.).

Tablo 3.23. Rize ilinde plastik ürünleri sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez İlçe	1	33.3
Ardeşen	1	33.3
Fındıklı	1	33.3
Toplam	3	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri)

Harita 3.20. Rize ilinde plastik ürünleri sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Merkez ilçede üretim yapan işletme 2004'de Engindere Mahallesinde üretime başlamış ve polietilende farklı boyutlarda baskılı ve baskısız poşet imalatı yapmaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü ile Gürcistan'da marketlere, dükkânlara ve diğer ticari kuruluşlara ürünlerini pazarlayan işletmede 13 işgücü istihdam edilmektedir.

İkinci işletme Ardeşen ilçesi Fırtına Vadisi'nde yer almakta ve duşa kabin imalatı yapmaktadır. 2001'de kurulmuş, 2009'da bugünkü imalat yerine taşınmıştır. Halen burada faaliyetine devam eden işletmede 32 işgücü istihdam edilmektedir. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz bölgeleri ile Gürcistan ve Kuzey Irak'ta daha çok müteahhitlere ürünler pazarlanmaktadır.

Fındıklı ilçesinde başta kivi olmak üzere farklı meyve ve sebzeler için plastikten kasalar üreten işletme 2009'da faaliyete başlamıştır. Mevsimlik olarak 4-12. aylar arasında üretim yapılan tesiste sezonda 12 işgücü istihdam edilmekte ve ürünler daha çok Doğu ve Orta Karadeniz Bölgeleri ile Gürcistan'a pazarlanmaktadır.

3.5.3. Gaz Sanayi

İlde bu sektörde tek sanayi kuruluşu 2014 yılında Kalkandere’de kurulmuş olan Naturel gaz tesisidir. Özellikle doğalgazın boru hatlarıyla götürülemediği sanayi tesislerinin doğalgaz ihtiyacının karşılandığı işletmede 42 işgücü çalıştırılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü’nde başta çay ve fındık işleme sanayi olmak üzere, madencilik ve farklı alanlardaki kuruluşlara hizmet verilmektedir.

3.6. METAL ANA SANAYİ

İlde metal ana sanayi sektöründeki tek kuruluş Çayeli’nde bakır çıkarılan ve işlenen tesislerdir. İşletme devlet eliyle 1984 yılında Çayeli Bakır İşletmesi A.Ş. adıyla kurulmuş olup, Çayeli ilçesi Madenli Beldesi’ndedir (Fotoğraf 3.14). 2004 yılında özelleştirilerek Kanadalı bir firmaya devredilmiş, 2013’de ise başka bir Kanadalı firmaya satılmıştır. Kurumda 471 işgücü istihdam edilmekte olup, Türkiye’nin en büyük maden işletmelerinden biri durumundadır. Tesislerde -560 m derinliğe kadar inilerek yıllık 1.2 milyon ton cevher çıkarılmakta, konsantre tesislerde zenginleştirilerek 170 bin ton konsantre bakır ve 110 bin ton konsantre çinko üretilmektedir. Rize ilinin en büyük ihracatçısı olan kuruluşta işlenen yer altı kaynağının tamamı ihraç edilmektedir.¹⁰²

Fotoğraf 3.14. Türkiye’de en büyük madencilik kuruluşlarından biri Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.¹⁰³

102 Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.; <http://www.cayelibakir.com/tr/default.asp>

103 Çayeli Bakır İşletmeleri; <http://www.vibrasyon.com/images/2010/cayeli/CBI.jpg>

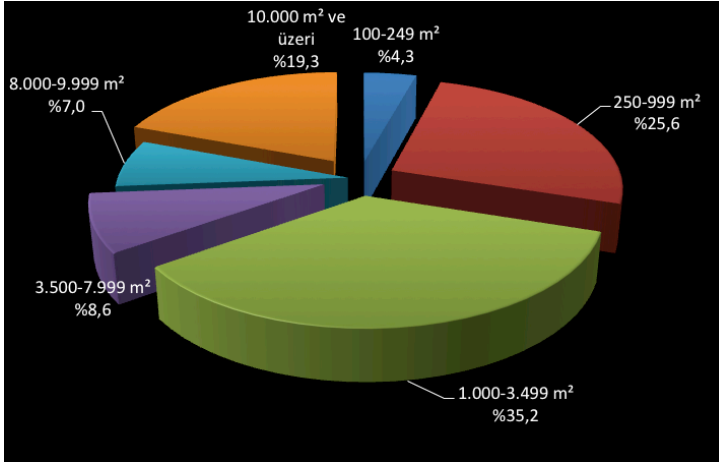
4.BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde Rize ilindeki sanayi işletmelerinin yapısal özellikleri; kapalı ve açık alan büyüklükleri, donanım ve örgütlenme yapıları, mülkiyet durumları, çevirici güçleri, şubeleri ve ek tesisleri, üretim yapıları, istihdam durumları, ham madde sağlama şekilleri, pazar alanları, hukuki durumları gibi konular ayrıntılı olarak incelenmiştir. Anket uygulanan 194 sanayi tesisindeki bilgiler değerlendirilerek bölüm oluşturulmuştur. Ancak bazı sorulara tüm sanayi işletmecileri cevap vermemiş, bu durumda cevap veren sanayi kuruluşlarındaki sonuçlara göre değerlendirme yapılmıştır.

4.1. SANAYİ KURULUŞLARININ ALANSAL BÜYÜKLÜKLERİ

Sanayi kuruluşlarının kapalı ve açık alan durumları, büyüklüklerini gösteren kriterler arasındadır. Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi işletmesinin 187'si kapalı ve açık alan bilgisini paylaşmış olup, değerlendirmeler bu sayıya göre yapılmıştır. İldeki sanayi tesislerinin, %35.2'si 1.000-3.499 m², %25.7'si, 250-999 m², %19.3'ü 10.000 m² ve üzeri, %8.6'sı 3.500-7.999 m², %7'si 8.000-9.999 m², %4.3'ü 100-249 m² kapalı alana sahiptir. Buna göre **ildeki tesislerin %70.2'si 1.000 m²'den, %34.9'u 3.500 m²'den, %19.3'ü ise 10.000 m²'den büyük kapalı alanda faaliyet göstermektedir** (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Rize ilinde sanayi tesislerinin sahip oldukları kapalı alan büyüklükleri.

İlde en büyük kapalı alanda üretim yapan sektör gıda sanayi, alt sektör olarak da çay sanayidir. 10 bin m² ve üzerindeki sanayi tesislerinin %97.3'ü (biri hariç tümü) gıda sanayi işletmelerinden oluşur. Buna karşılık en küçük kapalı alanda üretim yapan sektör taşa ve toprağa dayalı sanayi olup, buradaki işletmelerinin %76.4'ü 1.000 m²'den daha küçük kapalı alanda üretim yapmaktadır (Tablo 4.1).

Gıda sanayinde işletmelerin %77.6'sında 1.000 m²'nin, %50'sinde ise 3.500 m²'nin üzerinde kapalı alanda üretim yapılmaktadır. İlde 10.000 m²'den büyük kapalı alana sahip tesislerin %97.3'ü, 3.500 m²'den büyük tesislerin ise %90.8'i gıda sanayi kolundadır. Kuşkusuz bunda en önemli etken gıda sanayinin % 88.3'ünü oluşturan çay sanayidir. Çay sanayi tesislerinin %79.3'ü 1.000 m²'den, %47.1'i 3.500 m²'den, %38.8'i 8.000 m²'den ve %28.9'u 10.000 m² den büyük kapalı alanda üretim yapmaktadır. Bu sektördeki tesislerin geniş kapalı alana sahip olması; birçok farklı üretim ünitesinin bulunması ve mamul madde için geniş depolara ihtiyaç duyulmasıyla ilgilidir. Gıda sanayi içinde en küçük kapalı alanda üretim yapan alt sektörler et ürünleri ve unlu gıda sanayi tesisleridir. Bu alt sektörde 1.000 m² üzerinde kapalı alanda üretim yapan tesis oranı %75'dir (Tablo 4.1).

İlde en küçük kapalı alanda üretim yapan sektörlerin başında taşa ve toprağa dayalı sanayi gelmektedir. Hazır beton sanayideki işletmelerin %76.9'u 1.000 m²'den daha küçük kapalı alana sahiptir. Hazır beton tesislerinin üretim, depolama, araç park yerleri, yükleme alanları gibi işlerin büyük kısmının açık alanda olması dolayısıyla kapalı alana ihtiyaç diğer sektörler göre daha azdır.

Orman ürünleri ve mobilya sanayide tüm işletmeler 8.000 m²'den küçük kapalı alanda faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte %75'i 1.000 m²'den, %25'i de 3500 m²'den büyük kapalı alana sahiptir. Plastik ve kimya sanayi de 3.500 m² den büyük kapalı alanda üretim yapan işletme bulunmamaktadır. Bu sektördeki işletmelerin %50'si 1.000 m²'den küçük kapalı alana sahiptir (Tablo 4.1).

Metal eşya ve makine sanayideki yalnızca bir işletme 8.000 - 10.000 m² arasında kapalı alan büyüklüğüne sahip iken, diğerleri 8.000 m²'den küçüktür. Ayrıca bu sektördeki işletmelerin %71.4'ü 1.000 m²'nin üzerinde kapalı alanda üretim yapmaktadır. Metal ana sanayideki tek işletme 10.000 m²'den büyük kapalı alanda faaliyet göstermektedir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlere göre kapalı alan büyüklükleri.

Kapalı alan (m ²)		100-249	250-999	1000-3499	3500-7999	8000-9999	10000-+	Toplam
Sanayi sektörleri	T.S.	3	32	45	12	12	35	137
	%	2.2	21.9	32.8	8.8	8.8	25.5	100
Gıda	T.S.	4	9	4	-	-	-	17
	%	23.5	52.9	23.5	-	-	-	100
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	1	3	8	1	1	-	14
	%	7.1	21.4	57.1	7.1	7.1	-	100
Metal eşya ve makine	T.S.	-	3	6	3	-	-	12
	%	-	25	50	25	-	-	100
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	-	3	3	-	-	-	6
	%	-	50	50	-	-	-	100
Plastik ve kimya	T.S.	-	-	-	-	-	1	1
	%	-	-	-	-	-	100	100
Metal Ana	T.S.	8	50	64	16	13	36	187
	%	4.3	26.7	34.2	8.6	7	19.3	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

En fazla sanayi tesisinin bulunduğu Merkez ilçede hem büyük hem de küçük kapalı alana sahip tesis sayısı fazladır. Öyle ki ilde 1.000 m²'nin altında kapalı alana sahip işletmelerin %58.9'u, 10.000 m²'nin üzerindeki kapalı alanı bulanan tesislerin ise %33'ü bu ilçede faaliyet göstermektedir. Merkez ilçedeki 82 sanayi işletmesinin %40.2'si 1.000 m² den, %14.6'sı da 10.000 m²'den büyük kapalı alanda üretim yapan tesislerdir (Tablo 4.2).

İlde sanayi tesislerinin %89'u altı ilçede bulunmaktadır. Bunlar arasında 1.000 m²'nin üzerinde kapalı alanda üretim yapan tesislerin oransal dağılımının en yüksek olduğu ilçeler; İyidere (%81.1), Ardeşen (%78.9), Pazar (%75) ve Güneysu (%72.2) iken, en düşük Merkez ilçe (%59.8) ve Çayeli'dir (%68).

Kalkandere, Derepaşarı ve Hemşindeki tüm işletmelerin 1.000 m²'nin üzerindeki kapalı alanda faaliyet göstermektedir. Buradaki sanayi işletmelerinin neredeyse tamamının çay sanayi sektöründe olmasının etkisi büyüktür. Fındıklı'daki işletmelerin %80'i 8.000 m²'nin üzerinde kapalı alana sahiptir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Rize ilinde ilçelere göre sanayi tesislerinin kapalı alan büyüklükleri.

İlçeler	Kapalı alan (m ²)	100-	250-	1000-	3500-	8000-	10000-	Toplam
		249	999	3499	7999	9999	+ +	
Merkez	T.S.	5	28	26		3	12	82
	%	6.1	34.1	31.7	9.8	3.7	14.6	100
Çayeli	T.S.	2	6	7	3	2	5	25
	%	8	24	28	12	8	20	100
Ardeşen	T.S.	-	4	11	2	-	2	19
	%	-	21.1	57.9	10.5	-	10.5	100
Güneysu	T.S.	-	5	10	1	-	2	18
	%	-	27.8	55.6	5.6	-	11.1	100
Pazar	T.S.	1	2	4	-	1	4	12
	%	8,3	16,7	33,3	-	8,3	33,3	100
İyidere	T.S.	-	2	1	1	4	3	11
	%	-	18.2	9.1	9.1	36.4	27.3	100
Kalkandere	T.S.	-	-	3	1	-	3	7
	%	-	-	42.9	14.3	-	42.9	100
Derepazarı	T.S.	-	-	3	-	-	2	5
	%	-	-	60	-	-	40	100
Fındıklı	T.S.	-	1	-	-	1	3	5
	%	-	20	-	-	20	60	100
İkizdere	T.S.	-	-	1	-	1	-	2
	%	-	-	50	-	50	-	100
Hemşin	T.S.	-	-	-	-	1	-	1
	%	-	-	-	-	100	-	100
Toplam	T.S.	8	48	66	16	13	36	187
	%	4.3	25.7	35.3	8.6	7	19.3	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

İlde en geniş açık alanda üretim yapan işletmeler incelendiğinde, ilk sırada taş ve toprağa dayalı sanayi gelmektedir. Bu sanayi kuruluşlarının tamamı 1.000 m²'nin üzerinde, %23.5'i ise 10.000 m²'nin üzerinde kapalı alanda üretim yapmaktadır (Tablo 4.3). Yukarıda açıklandığı üzere bu işletmelerin hammadde, üretim, araç park yerleri gibi farklı birimlerinin açık alanda olması, bu durumun temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Orman ürünleri ve mobilya sanayi tesislerinin de %75'i 1.000 m²'nin üzerinde açık alana sahiptir. Plastik ve kimya sanayi tesislerinin tamamının 3.500 m²'den küçük açık alanı bulunmaktadır. En geniş açık alanı olan sektörlerden biri de çay sanayi olup; % 66.1'i 1.000 m²'nin, %22.3'ü ise 10.000 m²'nin üzerinde açık alana sahiptir.

Tablo 4.3. Rize ilinde sektörlere göre sanayi tesislerinin sahip oldukları açık alan büyüklükleri.

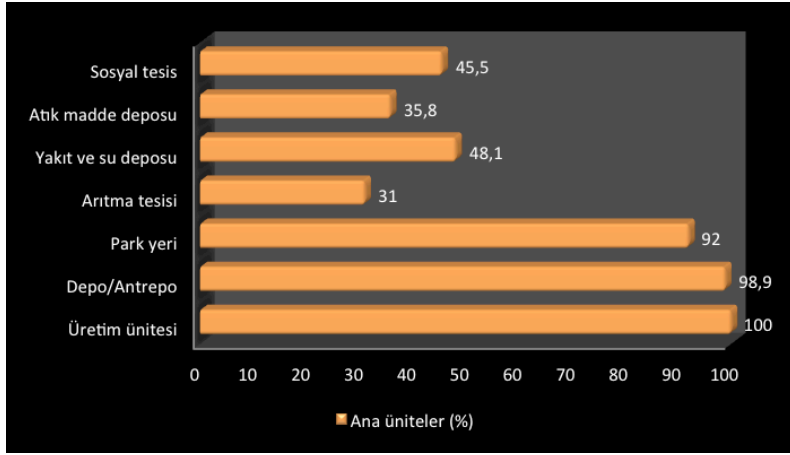
Kapalı alan (m ²)		Açık alanı yok	100-249	250-999	1000-3499	3500-7999	8000-9999	10000- +	Toplam
Sanayi sektörleri	T.S.	7	11	34	35	17	5	28	136
	%	5.1	8.1	24.8	25.5	12.5	3.7	20.6	100
Gıda	T.S.	-	-	-	5	6	2	4	17
	%	-	-	-	29.4	35.3	11.8	23.5	100
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	1	3	6	1	3	-	-	14
	%	7.1	21.4	42.9	7.1	21.4	-	-	100
Metal eşya ve makine	T.S.	-	-	3	5	2	1	1	12
	%	-	-	25	41.7	16.7	8.3	8.3	100
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	1	1	1	3	-	-	-	6
	%	16.7	16.7	16.7	50	-	-	-	100
Plastik ve kimya	T.S.	-	-	-	-	-	-	1	1
	%	-	-	-	-	-	-	100	100
Metal Ana	T.S.	9	15	44	49	28	8	34	187
	%	4.8	8.5	23.5	25.3	15.1	4.3	18.3	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.2. SANAYİ KURULUŞLARININ DONANIM VE ÖRGÜTLENME YAPILARI

Donanım ve örgütlenme yapıları sanayi kuruluşlarının durumunu gösteren ölçütlerden biridir. Sanayi tesislerinin donanım ve örgütlenme yapıları denince sahip olunan ana ve alt üniteler anlaşılmaktadır. Bunlardan, üretim, depo-antrepo, park yeri, arıtma tesisi, yakıt ve su deposu, atık madde deposu, sosyal tesis ana üniteler; yönetim, hammadde alımı, kalite kontrol, personel, araştırma geliştirme (ar-ge), pazarlama, halkla ilişkiler, ithalat-ihracat, muhasebe alt üniteler olarak kabul edilmektedir. Bu yapılar, sanayi tesislerinde üretim, kalite, pazarlama, rekabet şartlarını belirleyebilmektedir.

Rize ilindeki sanayi kuruluşlarının; %98.9'unda depolama ünitesi, %92'sinde park yeri, %48.1'inde yakıt ve su deposu, %45.5'inde sosyal tesis, %31'inde arıtma tesisi, %35.8'inde atık madde deposu bulunmaktadır (Şekil 4.2). **Üretim dışında en fazla sahip olunan üniteler depo ve park yeri iken; en az bulunan üniteler çevre açısından çok önemli olan atık madde deposu ve arıtma tesisidir.**

Şekil 4.2. Rize ilindeki sanayi tesislerinin ana ünitelere sahiplik durumu.

Sanayi tesislerinin çevreye verdikleri zararı azaltmak için uygulanan tedbirlerden biri de arıtma tesisi kurmaktır. Bazı sanayi kollarında arıtma tesisi kurmak zorunlu iken bazılarında bu zorunluluk yoktur. Rize ilindeki 59 sanayi tesisinde (%31.5'inde) arıtma tesisi vardır. Taşa ve toprağa dayalı ve metal ana sanayi tesislerinin tamamında, gıda sanayi tesislerinin %23.5'inde arıtma tesisi bulunmaktadır (Tablo 4.4). Diğer sektörlerde arıtma tesisi yoktur. Gıda sanayisinde arıtma tesislerinin %95.4'ü çay sanayi işletmelerinde yer alır. Su ürünleri ile tatlı, şekerleme ve helva imalatı alt sektöründe birer kuruluştaki da arıtma tesisi vardır.

Metal ana sanayinin tamamında, taşa ve toprağa dayalı sanayinin %72.2'sinde, gıda sanayinin %54'ünde su deposu bulunmaktadır (Tablo 4.4). Hazır beton tesislerinde betona katılan unsurlardan birinin de su olması nedeniyle tüm tesislerde su deposu vardır. Yaş çay işleme tesislerinin %90.5'inde su deposu bulunmaktadır.

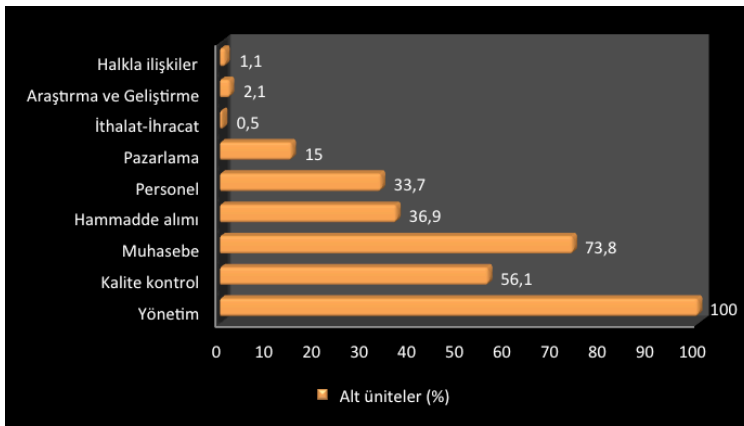
Rize'deki sanayi tesislerinin sadece %29.9'unda atık madde deposu bulunmakta olup, metal ana sanayinin dışında, taşa ve toprağa dayalı sanayi ve gıda sanayi en fazla atık madde deposunun bulunduğu sektörlerdir. Bu üniteye en az sahip olan sektörler ise: plastik ve orman ürünleri sanayidir.

Tablo 4.4. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlere göre ana ünitelere sahiplik durumu.

Ana üniteler		Üretim ünitesi	Park yeri	Aritma tesisi	Yakıt-su deposu	Atık madde deposu	Sosyal tesis
Sanayi sektörleri							
Gıda	T.S.	136	128	44	74	56	70
	%	100	94.1	32.3	54.4	41.2	51.5
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	18	18	14	13	9	11
	%	100	100	77.8	72.2	50	11
Metal eşya ve makine	T.S.	14	10	-	2	-	2
	%	100	71.4	-	14.3	-	61.1
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	12	11	-	2	2	1
	%	100	91.6	-	16.7	16.7	8.3
Plastik ve kimya	T.S.	6	5	-	1	1	1
	%	100	83.3	-	16.7	16.7	16.7
Metal Ana	T.S.	1	1	1	1	1	1
	%	100	100	100	100	100	100
Toplam	T.S.	187	173	59	93	69	86
	%	100	92.5	31.5	49.7	36.9	46

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

Sanayi tesislerinde yönetim, hammadde alımı, kalite kontrol, personel, araştırma ve geliştirme (ar-ge), pazarlama, halkla ilişkiler, ithalat-ihracat, muhasebe gibi birimler alt ünite olarak değerlendirilmektedir. Rize ili sanayi tesisleri alt ünitelere göre değerlendirildiğinde; yönetim biriminin tüm işletmelerde olduğu, sanayi tesislerinin %73.8'inde muhasebe, %56.1'inde kalite kontrol, %36.9'unda hammadde alımı ve %33.1'inde personel ünitesi bulunduğu görülür. İşletmelerin en az sahip olduğu üniteler ise ithalat ihracat, halkla ilişkiler, ar-ge ve pazarlamadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Rize ilinde sanayi tesislerinin alt ünitelere sahiplik durumu.

Rize ilindeki en önemli sanayi sektörü olan çay sanayi, alt ünitelere sahip olma bakımından da tüm sektörlerden daha iyi durumdadır. Bunda ulusal ve uluslararası üretim yapan işletme sayısının fazlalığının ve diğer sektörlerle göre kurumsallaşmanın iyi düzeyde olmasının etkisi büyüktür (Tablo 4.5). Buna karşılık orman ürünleri ve mobilya ile metal eşya ve makine sanayi kuruluşlarının büyük bölümünde birçok alt ünite bulunmamaktadır. Bu sektördeki işyerlerinin çoğunun küçük işletme olması bu durumun nedeni olabilir.

Ünitelerin sektörlerle göre değerlendirilmesi yapıldığında, muhasebe biriminin yönetimden sonra en fazla sahip olunan ünite olduğu dikkati çekmektedir. Muhasebe ünitesine en az sahip olan orman ürünleri sektöründe bile işletmelerin %66.7'sinde bu birim bulunmaktadır (Tablo 4.5).

Kalite kontrol ünitesi, en fazla hazır beton, metal ana ve çay sanayi tesislerinde mevcuttur. Hazır beton tesislerinde kalite kontrol biriminin olması Yapı Usul ve EsaslarıYönetmeliği¹⁰⁴ gereği zorunludur. Çay sanayi işletmelerinde bu birim büyük işletmelerin çoğunda bulunmaktadır.

Hammadde alımı ünitesinin en fazla olduğu sektör çay sanayidir. Nitekim bu sektörde hammadde alımı ünitesine sahip tesis oranı %92.7'dir. İlde yüzlerce çay ekserpi çay alım döneminde bu birimlerde görev yapmaktadır.

İldeki 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerinde, ithalat-ihracat birimi 1 işletmede, halkla ilişkiler birimi 2 işletmede, ar-ge birimi ise sadece 4 işletmede bulunur (Tablo 4.5).

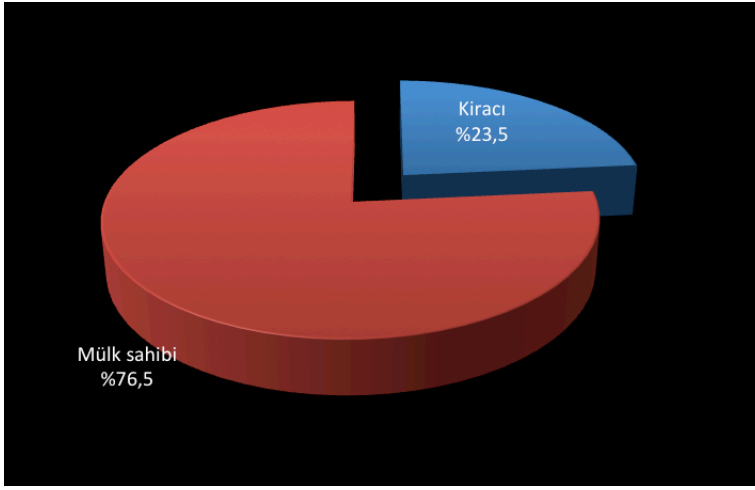
Tablo 4.5. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlerle göre alt ünitelere sahiplik durumları.

Alt üniteler		Yönetim	Ham- madde alımı	Kalite kontrol	Personel	Ar- Ge	Pazarlama	Halkla İlişkiler	İthalat- İhracat	Muhasebe
Sektörler										
Gıda	T.S.	136	64	86	57	2	19	2	-	100
	%	100	47.1	63,2	41.9	1.5	14	1.5	-	73.5
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	12	1	1	-	-	2	-	-	8
	%	100	8.3	8.3	-	-	16.7	-	-	66.7
Plastik ve kimya	T.S.	6	1	2	2	-	3	-	1	6
	%	100	17.1	33.3	33.3	-	50	-	17.1	100
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	18	-	12	2	2	2	-	-	13
	%	100	-	66.7	11.1	11.1	11.1	-	-	72.2
Metal ana	T.S.	1	-	-	1	-	-	-	-	1
	%	100	-	-	100	-	-	-	-	100
Metal eşya ve makine	T.S.	14	3	4	1	-	2	-	-	10
	%	100	21.4	28.6	7.1	-	14.3	-	-	71.4
Toplam	T.S.	187	69	105	63	4	28	2	1	138
	%	100	36.9	56.1	33.7	2.1	15	1.1	0.5	73.8

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.3. SANAYİ KURULUŞLARININ MÜLKİYET DURUMLARI

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının mülkiyet durumları incelendiğinde % 76.5'inin üretim yaptıkları bina ve işyerlerinin sahibiyken; %23,5'inin ise kiracı olduğu görülür (Şekil 4.4). Gıda tesislerinin %86.8'i, metal eşya ve makine tesislerinin %71.4'ü, orman ürünleri ve mobilya tesislerinin %58.3'ü mülk sahipleri tarafından işletilmektedir. Buna karşın plastik ve kimya sanayi tesislerinin %83.3'ü ve taş ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin %66.7'sinde işletmeciler kiracı durumundadır (Tablo 4.6).

Şekil 4.4. Rize ilinde sanayi tesislerinin sahiplik ve kiracılık durumları.

Tablo 4.6. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlere göre sahiplik ve kiracılık durumları.

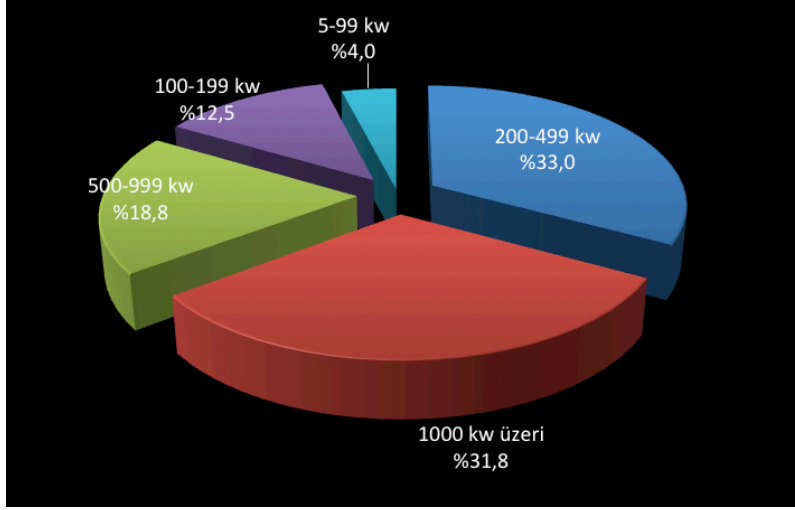
Sektörler	Kira		Sahip		Toplam	
	T.S.	%	T.S.	%	T.S.	%
Gıda	18	13.2	118	86.8	136	100
Orman ürünleri ve mobilya	5	41.7	7	58.3	12	100
Plastik ve kimya	5	83.3	1	16.7	6	100
Taşa ve toprağa dayalı	12	66.7	6	66.6	18	100
Metal ana	-	-	1	100	1	100
Metal eşya ve makine	4	28.6	10	71.4	14	100
Toplam	44	23.5	143	76.5	187	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.4. SANAYİ KURULUŞLARININ ÇEVİRİCİ GÜCÜ

Rize ilinde sanayi tesislerinin %33'ünün 200-499 kw, %31.8'inin 1000 kw'dan daha fazla, %18.8'inin 500-999 kw, %12.5'inin 100-199 kw, %4'ünün ise 5-99 kw

güce sahip oldukları görülmektedir (Şekil 4.5). İşletmelerin %83,6'sı 200 kw'dan, %50,6'sı 500 kw'dan, %31,8'inin ise 1000 kw'dan daha fazla çevirici güce sahiptir. İldeki işletmelerin %49,5'i 500 kw'dan küçük çevirici güce sahiptir.

Şekil 4.5. Rize ilinde sanayi tesislerinin çevirici güç büyüklükleri.

Gıda, metal ana ile hammaddesi taş ve toprak olan sanayi tesisleri en fazla çevirici güce sahiptir. Plastik ve kimya, orman ürünleri ve mobilya ile metal eşya ve makine sanayi tesislerinin çevirici gücü daha düşüktür. İlde 1.000 kw ve üzerinde enerji gücüne sahip olan tesislerin %24,5'i, 500 kw ve üzerinde çevirici güce sahip işletmelerin %35,9'u gıda sanayi kolunda üretim yapmaktadır. Gıda sanayi alt sektörleri içinde çay sanayi tesisleri en büyük, et ürünleri sanayi tesisleri en küçük çevirici güce sahiptir (Tablo 4.7).

Tablo 4.7. Rize ilinde sektörlere göre sanayi tesislerinin çevirici güç büyüklükleri (%).

Çevirici güç (kw)	5-99	100-199	200-499	500-999	1000- +	Toplam
Sanayi sektörü						
Gıda (%)	3.9	12.4	30.2	17.1	36.4	100
Orman ürünleri ve mobilya (%)	8.3	16.7	58.3	8.3	8.3	100
Plastik ve kimya (%)	25	25	-	50	-	100
Taşa ve toprağa dayalı (%)	-	5.6	25.2	33.3	38.9	100
Metal ana (%)	-	-	-	-	100	100
Metal eşya (%)	-	16.7	66.7	16.7	-	100

Kaynak: Anket sonuçları (T.S.: Tesis sayısı, kw: kilowatt).

İlçelere göre tesislerin çevirici güç büyüklüğü incelendiğinde; 1000 kw ve üzerinde çevirici güce sahip olan tesislerin %23.8'inin, 500 kw'nin üzerindeki tesislerin %75.9'unun Merkez ilçede faaliyet gösterdiği anlaşılır (Tablo 4.8). Bu durum, Merkez ilçenin ilde en fazla tesis sayısı ve sektörel çeşitliliğe sahip, farklı büyüklükteki sanayi tesislerinin bir arada bulunduğu ilçe olmasıyla ilgilidir. Ayrıca da 1000 kw'nin üzerindeki tesislerin % 60.7'si Merkez ilçe, Çayeli ve Pazar'da yer almaktadır. Bununla birlikte Fındıklı'daki tesislerinin tamamının çevirici gücü, 1000 kw ve üzerindedir.

Tablo 4.8. Rize ilinde ilçelere göre sanayi tesislerin çevirici güç büyüklükleri.

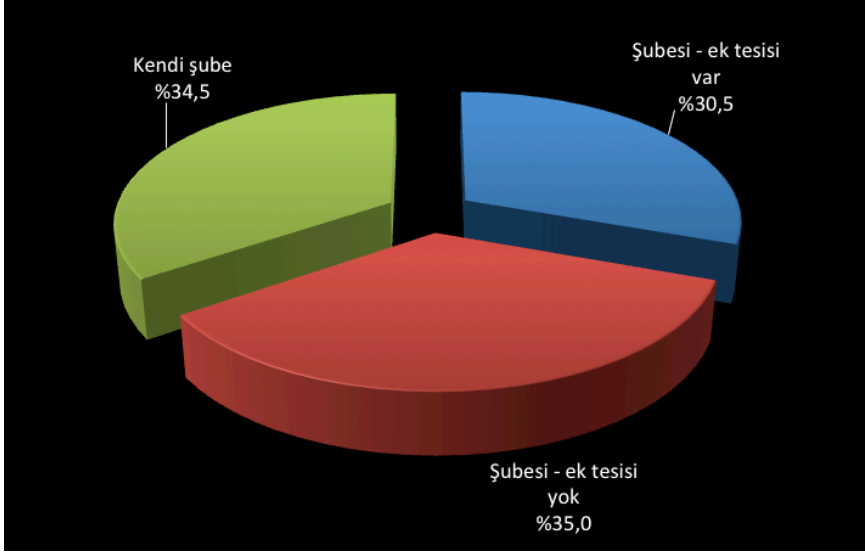
Çevirici güç (kw)		5-99	100-199	200-499	500-999	1000- +	Toplam
Sanayi sektörü	T.S.						
	%						
Merkez	T.S.	6	16	25	14	19	80
	%	7.5	20	31.3	17.5	23.8	100
Çayeli	T.S.	-	1	8	5	8	22
	%	-	4.5	36.4	22.7	36.4	100
Ardeşen	T.S.	-	3	6	3	5	17
	%	-	17.6	35.3	17.6	29.4	100
Güneysu	T.S.	-	-	11	2	3	16
	%	-	-	68.8	12.5	18.8	100
Pazar	T.S.	1	1	2		7	11
	%	9.1	9.1	18.2		63.6	100
İyidere	T.S.	-	-	2	5	4	11
	%	-	-	18.2	45.5	36.4	100
Kalkandere	T.S.	-	-	1	2	4	7
	%	-	-	14.3	28.6	57.1	100
Derepaşarı	T.S.		1	2		2	5
	%		20	40		40	100
Fındıklı	T.S.	-	-	-	-	4	4
	%	-	-	-	-	100	100
İkizdere	T.S.	-	-	1	1	-	2
	%	-	-	50	50	-	100
Hemşin	T.S.	-	-	-	1	-	1
	%	-	-	-	100	-	100
Toplam	T.S.	7	22	58	33	56	176
	%	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.5. SANAYİ KURULUŞLARININ ŞUBELERİ VE EK TESİSLERİ

İldeki sanayi kuruluşlarının %27.9'unun şubeleri ya da ek tesisleri varken, %32.1'inin şubesi ve ek tesisi bulunmamaktadır. Sanayi işletmelerinin %31.6'sı ise Rize'de veya il dışında bulunan sanayi kuruluşlarının şubeleridir. (Şekil 4.6).

Özellikle çay sanayi ilde en fazla şube ve ek tesisin olduğu alt sektördür. Türkiye'deki çay üretiminin büyük bir bölümünün Rize'de yapılması, ülke genelinde gıda alanında üretim yapan işletmelerin Rize'de çay fabrikası kurmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, Çaykur ve diğer büyük firmalar hammadde kaynaklarıyla bağlantılı olarak ilin farklı yerlerine birçok tesis kurmuşlardır. Hazır beton tesislerinde de benzeri bir durum vardır.

Şekil 4.6. Rize ilinde sanayi tesislerinin şube ve ek tesisleri.

4.6. SANAYİ KURULUŞLARININ ÜRETİM YAPISI

Bu başlık altında işletmelerin üretim miktarları, üretimdeki değişim, çalışma dönemleri ve vardiyaları, üretimde meydana gelen artış-azalış ve nedenleri dönemlere ve sektörlerle göre incelenmeye çalışılmıştır.

4.6.1. Sanayi Kuruluşlarının Üretim Miktarları

Rize ilinde 6 ana sektör ve 20 alt sektörde faaliyet gösteren sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bunların üretim miktarlarını sınıflandırmak, artış ve azalışlarını belirlemek oldukça zordur. Bunun yerine ilde sanayide oluşan katma değer ve bunun sektörlerle ve yıllara göre incelenmesi daha doğru olabilir. Bunun için, DİE'nin 1981, 1989 ve 2001 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri kullanılmıştır. Ancak 1981 ve 1989'da 25 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerine göre 2001'de ise 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerine göre üretilen katma değer miktarı tespit edilmiştir. Bu durum tam olarak verileri yansıtmaya bile fikir vermesi açısından önemlidir. 2001'den sonra Rize ilinde sanayi sektöründe üretilen katma değer ve sektörlerle göre dağılışıyla ilgili herhangi bir veriye rastlanamamıştır.

Rize ilinin 1981'de sanayiden elde ettiği katma değer 9 milyar 904 milyon TL'dir. ¹⁰⁵ Bunun 9 milyar 823 milyon TL'si (%99.2'si) devlete ait olan sanayi kurumlarının, 80 milyon TL'si özel sektör sanayi kurumlarının ürettiği katma değerdir.

105 DİE, 1983, 1981 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri. DİE Yayın No: 1024, Ankara, s.129.

1989'da ilin sanayiden elde ettiği gelir 264 milyara çıkmıştır. ¹⁰⁶ Bu tutarın 230 milyar 811 milyonu (%87.4'ü) kamu sanayi kuruluşları, 29 milyar 682 milyonu özel sektör sanayi kuruluşlarının oluşturduğu katma değerdir. Özel sektörün gelirden 1981 yılına göre dikkat çekici bir artış olmuştur. Bu artışta 1985'den itibaren özel sektörün çay sanayisinde üretim yapmasına izin verilmesi ve bu dönemde kurulan onlarca sanayi tesisinin etkisi vardır. 1989'da çay sanayi il sanayisinin katma değer üretiminin %98.5'ini sağlamıştır.

2001'de ilin sanayiden elde ettiği katma değer yaklaşık 93.7 trilyona yükselmiştir. ¹⁰⁷ Bu tutarın 72.6 trilyonu (%82.6'sı) kamu, 21.1 trilyonu (%17.4'ü) özel sektör sanayi kuruluşlarından sağlanmıştır. Özel sektörün sanayi işletmelerinin gelirindeki artış bu dönemde de sürmüştür.

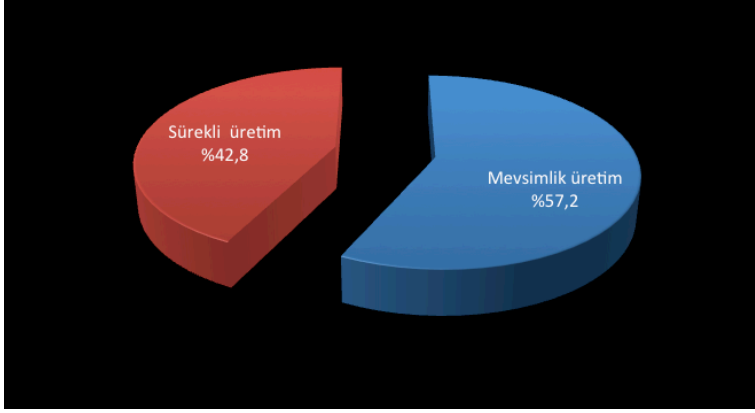
İlin, sanayiden elde ettiği katma değer, Rize için çay yetiştiriciliği ve üretiminin ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. Nitekim diğer sektörlerden elde edilen gelirin çay sanayiyi karşılaştırıldığında çok az olduğu görülür.

4.6.2. Sanayi Kuruluşlarının Çalışma Dönemleri ve Vardiyaları

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının %42.8'inde yıl boyu, %57.2'sinde ise mevsimlik üretim yapılmaktadır (Şekil 4.7). Mevsimlik olarak çalıştırılan 111 tesisin tamamı gıda sanayi alanında faaliyet göstermektedir (Tablo 4.9). Bu sektörde yaş çay işleme ve su ürünleri tesisleri mevsimlik olarak çalıştırılmaktadır. Yaş çay tesisleri çay hasat döneminde çalışmaya başlayıp, çay hasadı bitince faaliyetine son verilir. Bu dönem genellikle 5.- 11. aylar arasında olup, mevsimlik işçiler tesislerde bu dönemde çalıştırılır. Mevsimlik üretim yapan tesis sayısının bu kadar fazla olması, il sanayi tesislerinin %62.4'ünün çay sanayi işletmelerinden oluşmasıyla ilgilidir. İlde su ürünleri alanında faaliyet gösteren tek sanayi kuruluşu balık avlanma döneminde Kasım - Şubat arasında çalıştırılmaktadır. Diğer sektörlerdeki sanayi kuruluşlarında yıl boyu üretim devam etmektedir.

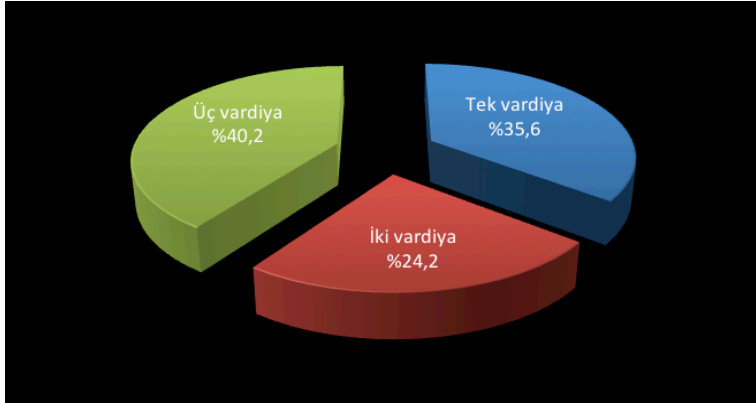
106 DİE, 1992, *1989 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri*, DİE Yayın No: 1504, Ankara, s.245.

107 DİE, 2004, *2001 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri*, DİE Yayın No: 2891, Ankara, s.181.

Şekil 4.7. Rize ilinde sanayi tesislerinin çalışma dönemleri.

Sanayi kuruluşlarının günlük çalışma süreleri hammadde kaynaklarına, pazar şartlarına, kapasiteye ve benzeri faktörlere göre bir, iki ya da üç vardiya olabilmektedir. Rize ilinde sanayi tesislerinin %35.6'sı tek, %24.2'si iki, %40.2'si üç vardiya çalışmaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. Rize ilinde sanayi tesislerinin vardiya sayılarına göre dağılımı.

Orman ürünleri ve mobilya sanayi ile metal eşya ve makine tesislerinin tamamı, taşa ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin %88.9'u, plastik ve kimya sanayinin %80'i tek vardiya çalışmaktadır. Gıda sanayinin %33.6'sı ile taşa ve toprağa dayalı sanayinin %5.6'sı iki; metal ana sanayinin tamamı, gıda sanayinin %54'ü, plastik ve kimya sanayinin %20'si ile taşa ve toprağa dayalı sanayinin %5.6'sı ise üç vardiya çalışmaktadır. **Rize ilinde işgücünün üç vardiya çalıştığı sanayi tesislerinin %92.3'ü, iki vardiya çalıştığı sanayi tesislerinin ise %89'u çay sanayi sektöründe yer almakta ve mevsimlik üretim yapmaktadır.** Gıda sanayisinde işgücünün üç vardiya çalıştırıldığı bir diğer sektör su paketleme sanayidir. Plastik ve kimya

sanayide iki, hammaddesi taş ve toprak olan sanayide bir tesis üç vardiya çalıştırılmaktadır (Tablo 4.9).

Tablo 4.9. Rize ilinde sektörlere göre vardiya sayılarının dağılımı.

Sektörler	1		2		3		Toplam	
	T.S.	%	T.S.	%	T.S.	%	T.S.	%
Gıda	17	12.4	46	33.6	74	54	137	100
Orman ürünleri ve mobilya	12	100	-	-	-	-	12	100
Plastik ve kimya	8	80	-	-	2	20	10	100
Taşa ve toprağa dayalı	16	88.9	1	5.6	1	5.6	18	100
Metal ana	-	-	-	-	1	100	1	100
Metal eşya ve makine	16	100	-	-	-	-	16	100
Toplam	69	35.9	47	24.2	78	40.2	194	100

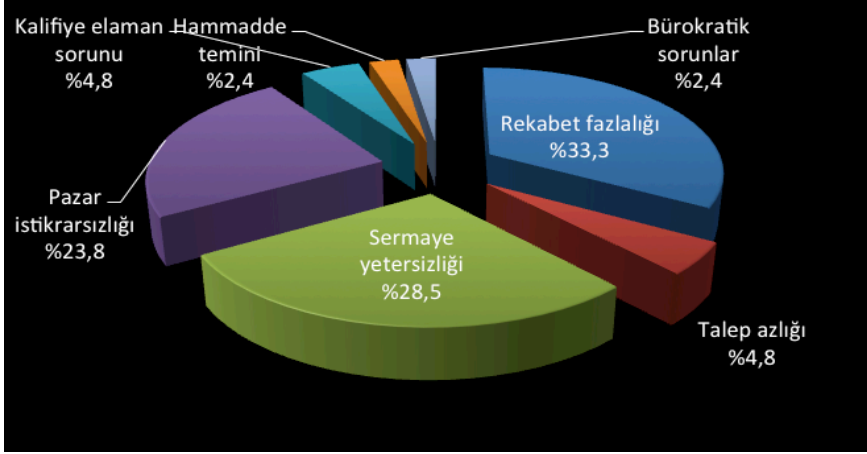
Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.6.3. Sanayi Kuruluşlarının Üretiminde Meydana Gelen Artış ve Azalışlar

Tüm ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi sanayi alanında da en büyük hedef kârlılıktır. Bunun için ilk amaç büyüme ve üretim artışıdır. Ancak piyasa şartlarındaki olumsuzluk, rekabet fazlalığı, sermaye yetersizliği gibi birçok neden üretim artışını sınırlandırabilmektedir. Rize ilinde sanayi işletmecilerine, kuruluşlarının faaliyete başladığı yıldan günümüze kadar üretimde bir artışın gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmuş, 166 sanayi kuruluşu bu soruyu cevaplamıştır. Bunların %78.9'unda üretim artmış, %19.3'ünde üretim azalmış, %2.4'ünde ise üretim durağan devam etmiştir. Üretimde azalmanın olduğu 32 sanayi kuruluşundan %84.4'ü gıda, %12.5'i taş ve toprağa dayalı, %3.1'i ise orman ürünleri ve mobilya sanayi sektöründe yer almaktadır. Plastik ve kimya, metal eşya ve makine, metal ana sanayi kuruluşlarında kuruluştan günümüze üretimde artış sağlanmıştır (Tablo 4.10).

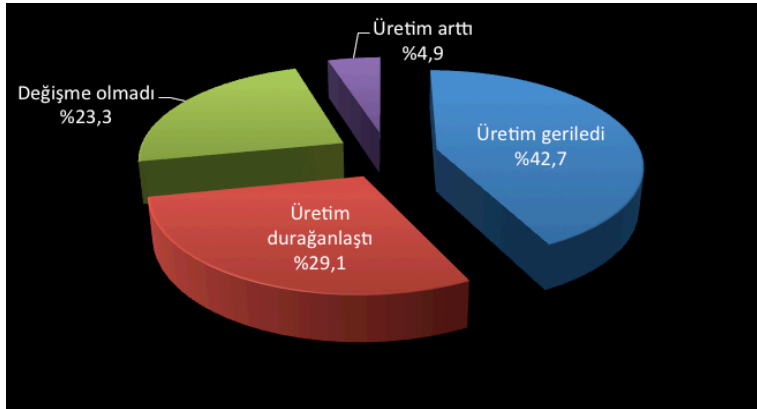
Rize ilinde, üretimde en fazla azalış gıda sanayi, alt sektör olarak da çay sanayi tesislerinde yaşanmaktadır. **İl sanayi üretiminde azalmanın yaşandığı işletmelerin %75'i çay sanayi alanındadır.** Bu durum rekabet fazlalığı, hammadde temini ve sermaye yetersizliği gibi sorunlar nedeniyledir. İl nüfusunun artmasına rağmen, et ürünleri sanayi tesislerinde de üretimde azalış yaşanmaktadır. İlde bu alandaki dört sanayi kuruluşundan ikisinde bu durum görülmektedir. Ayrıca unlu gıda maddeleri üreten bir işletmede kuruluştan günümüze üretim artışı sağlanamamıştır. Üretim azalışı olan ikinci sektör taş ve toprağa dayalı sanayidir. Özellikle hazır beton sanayi azalışın en fazla olduğu alt sektördür. Rize'de birçok ilçede birden fazla hazır beton tesisi bulunmakta olup, rekabet fazlalığı ve pazar darlığı bu durumun sebebi olarak ifade edilebilir.

İldeki sanayi kuruluşu yetkililerine üretiminin gerilemesi ve durağanlaşmasının sebepleri sorulmuş; işletmecilerin %33.3'ü rekabet fazlalığı, %28.5'i sermaye yetersizliği, %23.8'i pazar istikrarsızlığının bu durumun nedeni olduğunu belirtmişlerdir (Şekil 4.9).

Şekil 4.9. Rize ilindeki sanayi kuruluşlarının üretimlerinin gerileme ve duraklama sebepleri.

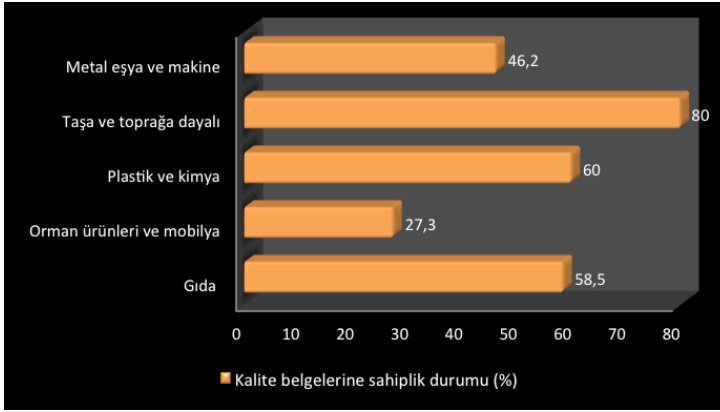
Rize ilindeki sanayi kuruluşlarının ülkemizde (1994, 2000-2001) ve Dünyada (2008-2009) yakın zamanda yaşanan ekonomik krizlerden nasıl etkilendiği sorusuna; sanayi işletmecilerinin %42.7'si üretimin gerilediği, %29.1'i üretimin durağanlaştığı, %23.5'i herhangi bir değişme olmadığı, %4.9'u ise üretimin arttığı cevabını vermişlerdir (Şekil 4.10). İl sanayi işletmelerinin %71.8'inde üretiminin gerilemesi ve durağanlaşması; il sanayisinin büyük bir bölümünün ulusal ve uluslararası pazara entegre olmasıyla ilgilidir.

Şekil 4.10. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının yakın dönemdeki krizlerden etkilenme durumları.

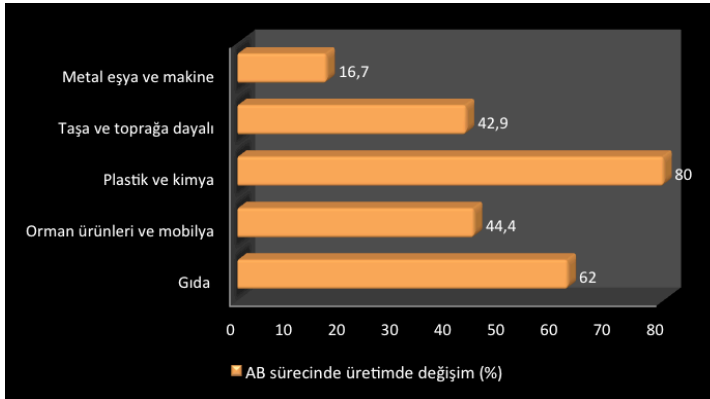
4.6.4. Üretimde Standardizasyon ve AB Sürecinin Etkisi

Sanayi kuruluşları ISO 9001-9002-14001-22000, HACCP, CE, BRC, IFS gibi kalite, güvenlik ve hijyen sertifikaları alarak, üretimin uluslararası standartlarda ve kalitede olduğunu belgelemekte ve duyurmaktadır. İldeki sanayi tesislerinin %57.5'i bu kalite belgelerinden bir ya da bir kaçına sahipken, %42.5'inde bu belgeler bulunmamaktadır. Taşa ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin %80'inde, gıda sanayi tesislerinin %58.5'inde, plastik ve kimya sanayi tesislerinin %60'ında, metal eşya ve makine sanayi tesislerinin %46.2'sinde bu belgeler vardır (Şekil 4.11). Orman ürünleri ve mobilya sanayi tesisleri ise bu belgelere en az sahip olan sektördür.

Şekil 4.11. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının sahip olduğu kalite belgelerinin (ISO 9001-9002- 14001- 22000, HACCP, CE, BRC, IFS gibi) sektörlere göre dağılımı.

Rize ilindeki sanayi işletmecilerinin %47.6'sında ülkemizin Avrupa Birliğiyle müzakere sürecinde üretim şartlarında bir değişme yaşanmış, %52.4'ünde ise herhangi bir değişme olmamıştır. Bu değişimin en fazla yaşandığı sektörler plastik ve kimya ile gıda işletmeleri iken, en az yaşandığı sektör taşa ve toprağa dayalı sanayi işletmeleridir (Şekil 4.12.).

Şekil 4.12. Rize ilinde AB müzakere sürecinde üretim şartlarında değişme olan sanayi tesislerinin sektörlere göre dağılışı.

4.7. SANAYİ KURULUŞLARININ İSTİHDAM YAPISI

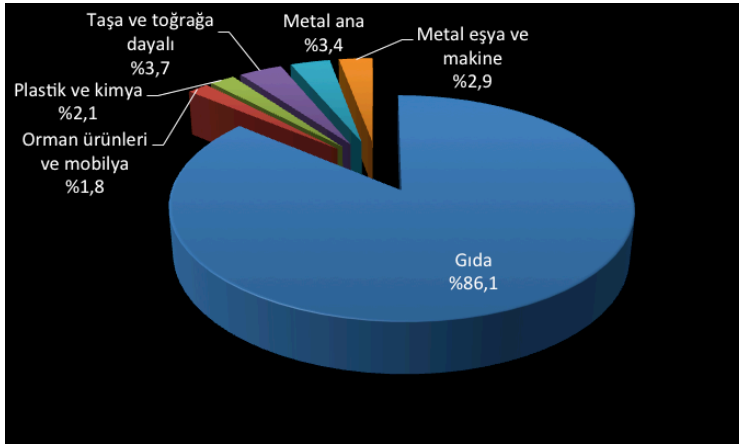
4.7.1. İşgücünün Sektörlere Göre Dağılışı

Rize ilinde **10 ve daha fazla çalışanı olan sanayi tesislerinde toplam 14.485 işgücü istihdam edilmektedir**. Bu işgücünün %86.1'i (12 465 işgücü) gıda sanayinde çalışmaktadır. Gıda sanayi ürettiği ekonomik değer ve istihdam açısından ilde en önemli sektördür. Bu durumun sebebi ülkemizdeki çay tarım alanlarının %65'inin ve çay üretiminin %70'den fazlasının Rize ilinde yapılmasıdır. Bu sonuç **çay yetiştiriciliğinin Rize ilinde alternatifsiz bir ekonomik faaliyet olduğunu göstermektedir**. Gıda sanayinden sonra işgücü açısından taş ve toprağa dayalı sanayi (%3.7), metal ana (%3.6), metal eşya ve makine (%2.9), plastik ve kimya (%2.1) ile orman ürünleri ve mobilya sanayi (%1.8) diğer sektörler olarak dikkat çekmektedir. (Tablo 4.10, Şekil 4.13).

Tablo 4.10. Rize ilinde sanayide çalışan işgücünün sektörler göre dağılışı.

Sektörler	Çalışan sayısı	Çalışan %'si
Gıda	12.465	86.1
Orman ürünleri ve mobilya	265	1.8
Plastik ve kimya	304	2.1
Hammadesi taş ve toprak olan	539	3.7
Metal ana	486	3.4
Metal eşya ve makine	426	2.9
Toplam	14.485	100

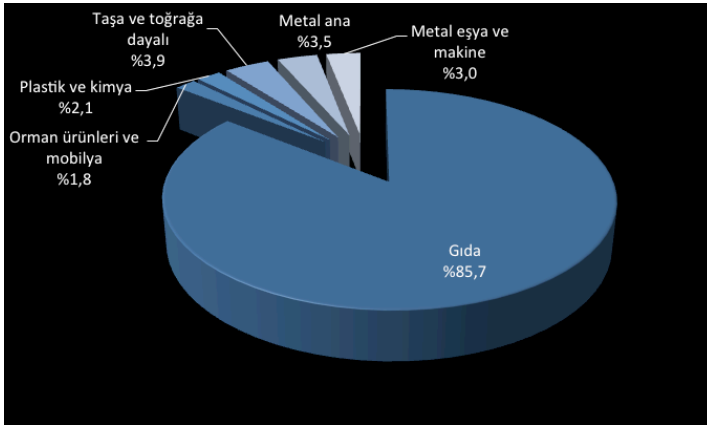
Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

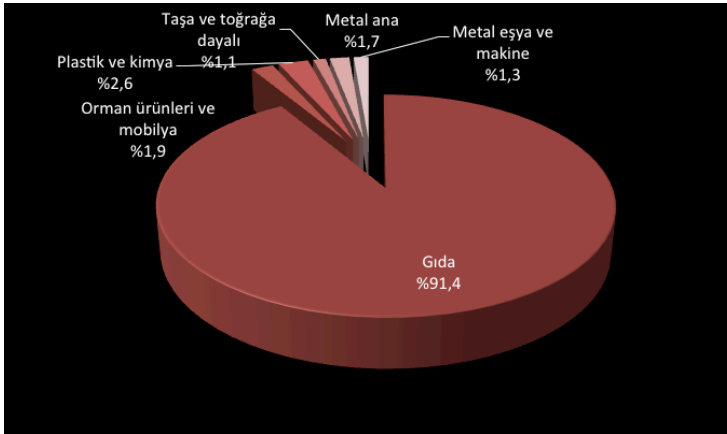
Şekil 4.13. Rize ilinde sektörler göre işgücünün dağılışı.

4.7.2. İşgücünün Cinsiyete Göre Sektörlere Dağılışı

Rize ilinde 10 ve daha fazla çalışanı olan sanayi tesislerinde istihdam edilen 14.485 işgücününün %93.5'i erkeklerden, %6.5'i kadınlardan oluşmaktadır. İlde erkek işgücününün; %85.7'si gıda, %3.9'u taşa toprağa dayalı, %3.5'i metal ana, %3'ü metal eşya ve makine, %2.1'i plastik ve kimya, %1.8'i orman ürünleri ve mobilya sanayi alanında çalışmaktadır (Şekil 4.14). Buna karşılık ilde sanayide istihdam edilen 942 kadın işgücününün; %91.4'ü gıda, %2.6'sı plastik ve kimya, %1.9'u orman ürünleri ve mobilya sektöründe çalışmaktadır (Şekil 4.15).

Şekil 4.14. Rize ilinde sanayide çalışan erkek işgücününün sektörlere dağılışı

Şekil 4.15. Rize ilinde sanayide çalışan kadın işgücününün sektörlere dağılışı

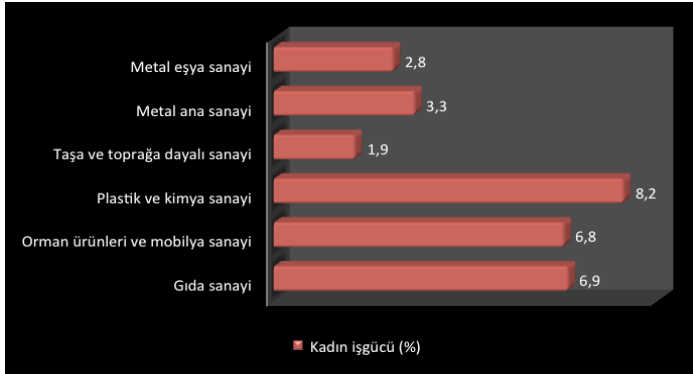
İl sanayisinde, tüm sektörlerde kadın işgücü oranı %10'un altındadır (Tablo 4.11, Şekil 4.16). Kadın işgücü oranının en yüksek olduğu sektörler plastik ve kimya (%8.2), gıda (%6.9) ile orman ürünleri ve mobilya sanayidir (%6.8). En düşük

olduğu sektörler ise taşa toprağa dayalı (%1.9), metal eşya ve makine (%2.8) ile metal ana sanayidir (%3.3). Türkiye'nin farklı illerinde yapılan sanayi araştırmalarında kadın işgücü oranı; Denizlide %35.2,¹⁰⁸ Trabzon'da %21.9,¹⁰⁹ Çorum'da %12.1 iken,¹¹⁰ Rize'de sadece %6.5 olması dikkat çekicidir. Bunda Rize ilinde kadın işgücünün yoğun olarak istihdam edildiği orta ve büyük ölçekte giyim sanayi tesislerinin olmamasının etkisi vardır.

Tablo 4.11. Rize ilinde sanayide çalışan işgücünün cinsiyete göre sektörlere dağılışı.

Sanayi sektörü	Cinsiyet	Erkek	Kadın	Toplam
	Gıda	Ç.S.	11 605	861
%		93.1	6.9	86.1
Orman ürünleri ve mobilya	Ç.S.	247	18	265
	%	93.2	6.8	1.8
Plastik ve kimya	Ç.S.	279	25	304
	%	91.8	8.2	2.1
Hammaddesi taş ve toprak olan	Ç.S.	529	10	539
	%	98.1	1.9	3.7
Metal ana	Ç.S.	470	16	486
	%	96.7	3.3	3.4
Metal eşya ve makine	Ç.S.	413	12	426
	%	96.9	2.8	2.9
Toplam	Ç.S.	13543	942	14485
	%	100	100	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, Ç.S.: Çalışan sayısı).

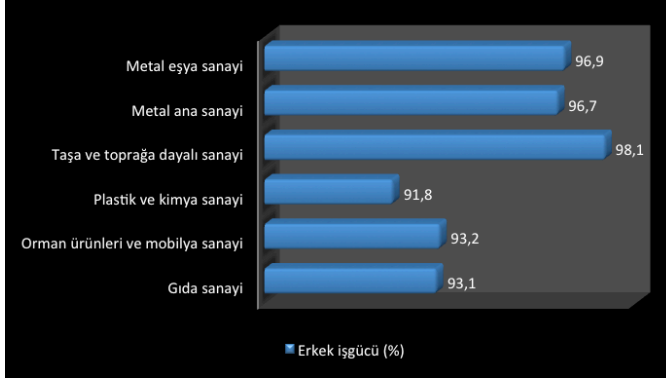
Şekil 4.16. Rize ilinde sektörlere göre kadın işgücünün oransal dağılışı.

Rize ilinde tüm sektörlerde sanayide çalışan toplam işgücü içerisinde erkek işgücü oranı %90'ın üzerindedir. Erkek işgücü oranının en yüksek olduğu sektörler; taşa ve toprağa dayalı sanayi, metal ana sanayi ile metal eşya ve makine sanayidir (Şekil 4.17).

108 Mutluer, 1995, s. 185.

109 Çavuş, 2015, s. 147.

110 Yılmaz, 2005, s. 131.

Şekil 4.17. Rize ilinde sektörlere göre erkek işgücünün oransal dağılışı.

4.7.3. İşgücünün Niteliklerine Göre Dağılışı

Rize ilinde sanayide çalışanların büyük bir bölümü işçilerdir. İlde sanayide istihdam edilen işgücünün %71.7'si işçilerden, %9.6'sı teknik personelden, %6.3'ü diğer personelden oluşmaktadır (Tablo 4.12). Ustabaşı ve yöneticiler ilde çalışanlar arasında en küçük iki gruptur. İşçilerin oransal olarak en fazla olduğu sektör gıda sanayi (%72.7) iken, en az olduğu orman ürünleri ve mobilya sanayidir (%62.3). İlde teknik personel oranının en fazla olduğu metal ana sanayi (%16.5), en az ise orman ürünleri ve mobilya (%6.4) sanayidir. İlde çalışanlar içinde en küçük grubu oluşturan ustabaşlarının oranı orman ürünleri ve mobilya sanayide en yüksek, metal ana sanayide en düşüktür. İstihdam edilen teknik personel oranı sadece metal ana sanayide %10'un üzerinde iken, diğer sektörlerde %10'un altındadır. Tek bayan ustabaşı da gıda sanayide çalışmaktadır (Tablo 4.13, Tablo 4.14). Yönetim personeli oranının en yüksek olduğu sektör orman ürünleri ve mobilya sanayi iken, en düşük olduğu metal ana sanayidir.

Tablo 4.12. Rize ilinde sanayi kuruluşlarında çalışan işgücünün sektörlere göre nitelikleri.

İşgünün nitelikleri		Teknik	Ustabaşı	İşçi	Yönetim P.	Büro	Diğer	Toplam
Sektörler		P.				P.		
Gıda	Ç.S.	1189	352	9062	494	565	804	12465
	%	9.5	2.8	72.7	4	4.5	6.5	100
Orman ürünleri ve mobilya	Ç.S.	17	23	165	27	17	16	265
	%	6.4	8.7	62.3	10.2	6.4	6	100
Plastik ve kimya	Ç.S.	21	26	196	23	24	14	304
	%	6.9	8.5	64.5	7.6	7.9	4.6	100
Hammaddesi taş ve toprak olan	Ç.S.	47	36	350	37	32	37	539
	%	8.7	6.7	64.9	6.9	5.9	6.9	100
Metal ana	Ç.S.	80	11	337	16	20	22	486
	%	16.5	2.3	69.3	3.3	4.1	4.5	100
Metal eşya ve makine	Ç.S.	38	33	277	31	25	21	426
	%	8.9	7.7	65	7.3	5.9	4.9	100
Toplam	Ç.S.	1392	481	10387	628	683	914	14485
	%	9.6	3.3	71.7	4.3	4.7	6.3	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, Ç.S.: Çalışan sayısı).

Tablo 4.13. Rize ilinde sanayi kuruluşlarında çalışan kadın işgücünün sektörlere göre nitelikleri.

İşgünün nitelikleri		Teknik P.	Ustabaşı	İşçi	Yönetim P.	Büro P.	Diğer	Toplam
Sektörler								
Gıda	Ç.S.	80	1	450	45	200	85	861
	%	9,3	0,1	52,3	5,2	23,2	9,9	10
Orman ürünleri ve mobilya	Ç.S.	2	-	4	1	5	6	18
	%	11,1	-	22,2	5,6	27,8	33,3	100
Plastik ve kimya	Ç.S.	-	-	3	4	12	6	25
	%	-	-	12	16	48	24	100
Hammaddesi taş ve toprak olan	Ç.S.	1	-	-	3	4	2	10
	%	10	-	-	30	40	20	100
Metal ana	Ç.S.	-	-	-	6	5	5	16
	%	-	-	-	37,6	31,2	31,2	100
Metal eşya ve makine	Ç.S.	1	-	-	1	8	2	12
	%	8,3	-	-	8,3	66,7	16,7	100
Toplam	Ç.S.	84	1	457	60	234	106	942
	%	8,9	0,1	48,5	6,4	24,8	11,2	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, Ç.S.: Çalışan sayısı).

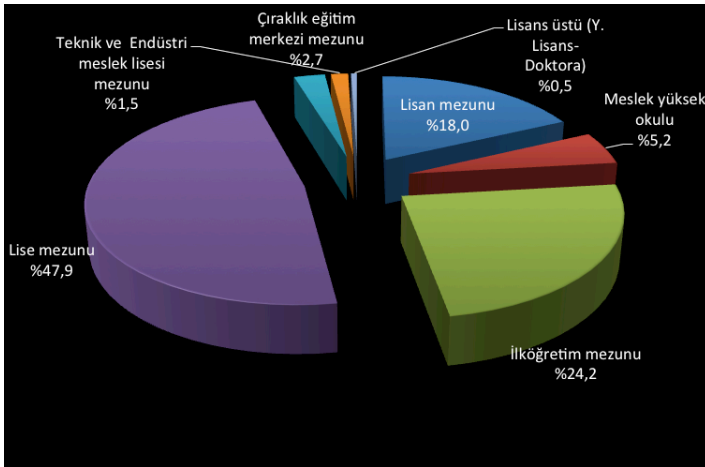
Tablo 4.14. Rize ilinde sanayi kuruluşlarında çalışan erkek işgücünün sektörlere göre nitelikleri.

İşgünün nitelikleri		Teknik P.	Ustabaşı	İşçi	Yönetim P.	Büro P.	Diğer	Toplam
Sektörler								
Gıda	Ç.S.	1109	351	8612	449	365	719	11605
	%	9,6	3	74,2	3,9	3,1	6,2	100
Orman ürünleri ve mobilya	Ç.S.	15	23	161	26	12	10	247
	%	6,1	9,3	65,2	10,5	4,9	4	100
Plastik ve kimya	Ç.S.	21	26	193	19	12	8	279
	%	7,5	9,3	69,2	6,8	4,3	2,9	100
Hammaddesi taş ve toprak olan	Ç.S.	46	36	350	34	28	35	529
	%	8,7	6,8	66,2	6,4	5,3	6,6	100
Metal ana	Ç.S.	80	11	337	10	15	17	470
	%	17	2,3	71,7	2,1	3,2	3,6	100
Metal eşya ve makine	Ç.S.	37	33	277	30	17	19	413
	%	9	8	67,1	7,3	4,1	4,6	100
Toplam	Ç.S.	1308	480	9930	568	449	808	13543
	%	9,7	3,5	73,3	4,2	3,3	6	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, Ç.S.: Çalışan sayısı).

4.7.4. İşgücünün Eğitim Durumu

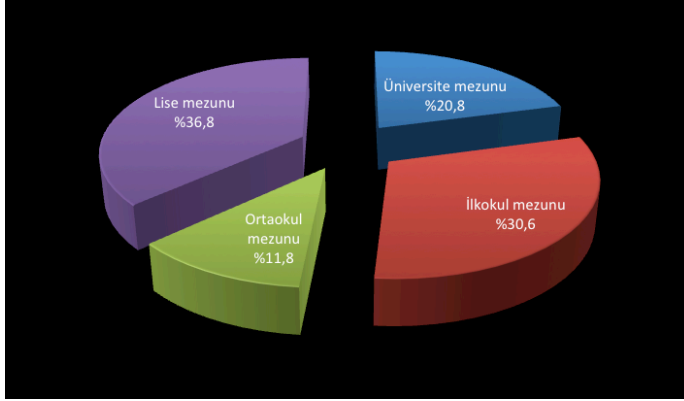
Rize ilinde sanayide çalışan işgücünün %47.9'u lise, %24.2'si ilköğretim, %18'i lisans, %5.2'si meslek yüksekokul, %2.7'si çıraklık eğitim merkezi, %1.5'i teknik ve endüstri meslek lisesi, %0.5'i ise yüksek lisans mezunlarından oluşur.¹¹¹ Sanayide çalışan işgücünün %47.9'u düz lise mezunu iken sadece %1.5'inin meslek lisesi mezunu olması dikkat çekici ve incelenmesi gereken bir durumdur. (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Rize ilinde sanayide çalışan işgücünün eğitim durumu.

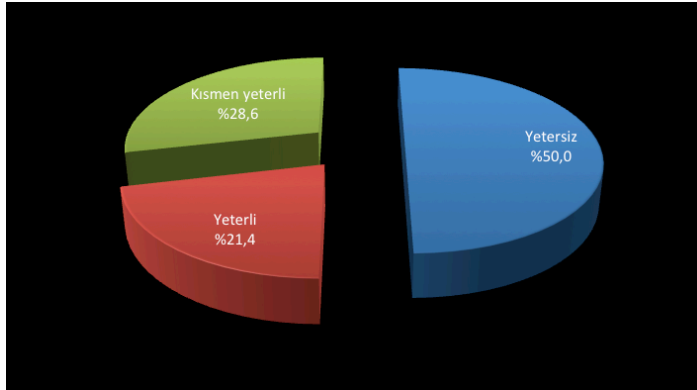
111 Rize Ticaret ve Sanayi Odası, 2011, Kobi Profilleri Analizi ve Yatırım Alanları Araştırması, Harman Yayıncılık, Trabzon, s. 36.

İldeki sanayi kuruluşlarının sahipleri ya da ortaklarının (288 kişi) eğitim durumları incelendiğinde; %36.8'inin lise, %30.6'sının ilkokul, %20.8'inin üniversite, %11.8'inin ortaokul mezunu oldukları görülür (Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının sahipleri ya da ortaklarının eğitim durumu.

Ankette, ildeki meslek yüksekokulları ve endüstri meslek liseleri işgücü ihtiyacını karşılamada yeterli mi sorusuna cevap veren 126 işletmecinin; %50'si yetersiz, %21.4'ü yeterli ve %28.6'sı kısmen yeterli cevabını vermiştir (Şekil 4.20). Bundan Rize ilinde endüstri meslek liselerinin ve meslek yüksekokullarının sanayinin işgücü ihtiyacını kısmen karşıladığı fakat bunun çok yeterli olmayıp geliştirilmesi gerekliliği anlaşılabilir.

Şekil 4.20. Rize ilinde endüstri meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının il sanayisindeki işgücü ihtiyacını karşılama durumları.

4.7.5. Sanayi Kuruluşlarının İşgücü Büyüklüğü ve Sektörlere Göre Dağılışı

İl sanayisinde çalışanların, tesis sayısına bölünmesiyle ortalama işgücü büyüklüğü bulunmaktadır. Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi kuruluşuna uygulanan anket sonuçlarına göre; ilin işgücü büyüklüğü 74.7 kişidir. Metal ana sanayi (486) işgücü büyüklüğünün en yüksek ve 100'ün üzerinde olduğu tek sektördür. Tesis ve işgücü sayısının en fazla olduğu gıda sanayinde ortalama işgücü büyüklüğü 91 iken, diğer sektörlerde bu ortalama 30 ve altındadır. İşgücü büyüklüğünün en az olduğu sektör orman ürünleri ve mobilya sanayidir. Bu durum sektördeki kuruluşların küçük işletmeler olmasından kaynaklanır (Tablo 4.15).

Tablo 4.15. Rize ili sanayi tesislerinin sektörlere göre işgücü büyüklükleri.

Sanayi sektörü	Toplam çalışan	İşyeri sayısı	Ortalama işgücü büyüklüğü
Gıda	12465	137	91
Orman ürünleri ve mobilya	265	12	22,1
Plastik ve kimya	304	10	30,4
Hammaddesi taş ve toprak olan	539	18	29,9
Metal ana	486	1	486
Metal eşya ve makine	426	16	26,6
Toplam	14485	194	74,7

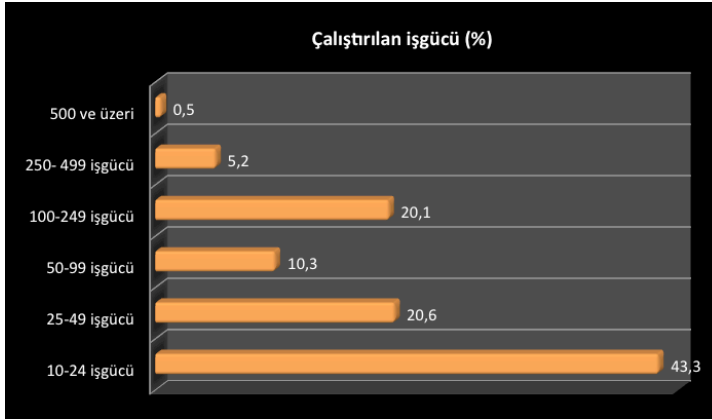
Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

İldeki sanayi kuruluşlarının %43.3'ü 25'den az, %20.6'sı 25-49 arası, %10.3'ü 50-99 arası, %20.1'i 100-249 arası, %5.2'si 250-499 arası ve %0.5'i ise 500'den fazla işgücü çalıştırmaktadır (Tablo 4.16, Şekil 4.21). Sanayi tesislerinin %63.9'u 50'den az, %74.2'si ise 100'den az işgücü çalıştırmaktadır. Bu durum **il sanayisinin büyük bir bölümünün küçük ve orta ölçekteki işletmelerden oluştuğunu göstermektedir.**

Tablo 4.16. Rize'de sanayi kuruluşlarının işgücü büyüklükleri.

İşgücü büyüklüğü	Tesis sayısı	Tesis %'si
10-24 işgücü	84	43.3
25-49 işgücü	40	20.6
50-99 işgücü	20	10.3
100-249 işgücü	39	20.1
250-499 işgücü	10	5.2
500- üzeri işgücü	1	0.5
Toplam	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 4.21. Rize’de sanayi kuruluşlarının işgücü büyüklükleri (%).

İlde sektörlere göre sanayide çalışan işgücü incelendiğinde; 25’den az işgücü çalıştıran işletmeler orman ürünleri ve mobilya tesislerinin %83.3’ünü, metal eşya ve makine tesislerinin %62.5’ini, plastik ve kimya sanayi tesislerinin %50’sini oluşturur (Tablo 4.17). Orman ürünleri ve mobilya, taşa ve toprağa dayalı ile plastik ve kimya sanayi sektörlerinde 100’den fazla işgücü çalıştıran tesis bulunmamaktadır. 250’den fazla işgücü çalıştıran tesislerin biri dışında tamamı, çay sanayi sektöründe üretim yapmaktadır. **Rize ilinde orta ve büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının neredeyse tamamı çay sanayi tesislerinden oluşur.**

Tablo 4.17. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının sektörlere göre işgücü büyüklüğü.

İşyeri büyüklüğü (işgücü) Sektörler		10-24	25-49	50-99	100-249	250-500	500+	Toplam
Gıda	T.S.	51	24	14	38	9	1	137
	%	37.2	17.5	10.2	27.7	6.6	0.7	100
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	10	1	1	-	-	-	12
	%	83.3	8.3	8.3	-	-	-	100
Plastik ve kimya	T.S.	5	4	1	-	-	-	10
	%	50	40	10	-	-	-	100
Hammaddesi taş ve toprak olan	T.S.	8	6	4	-	-	-	18
	%	44.4	33.3	22.2	-	-	-	100
Metal ana	T.S.	-	-	-	-	1	-	1
	%	-	-	-	-	100	-	100
Metal eşya ve makine	T.S.	10	5	-	1	-	-	16
	%	62.5	31.3	-	6.3	-	-	100
Toplam	T.S.	84	40	20	39	10	1	194
	%	43.3	20.6	10.3	20.1	5.2	0.5	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.7.6. İşgücünün İlçelere Göre Dağılışı

İlçelere göre işgücünün dağılışı incelendiğinde en fazla işgücünün Merkez ilçe (%37.9), Çayeli (%14.7), Pazar (%10.2), İyidere (%7.9) ve Ardeşen'de (%7.5) istihdam edildiği anlaşılmaktadır (Tablo 4.18, Harita 4.1). Bu beş ilçede sanayide çalışanlar, ilde sanayi sektöründeki istihdamın %81.2'sini oluşturur. Rize ilinde kıyı ilçelerinde sanayi tesisi ve istihdamın iç kesimdeki ilçelerden daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim ilde sanayi tesislerinin %84'ü, sanayi işgücünün ise %86.4'ü kıyı ilçelerindedir (Tablo 4.18). Bu durumda yükseltinin artması, iklim şartlarının değişmesi, tarım arazilerinin azalması, ulaşımın zorlaşması gibi fiziki ve beşeri faktörler etkili olmaktadır.

İşgücünün işyerlerine bölünmesiyle ortalama işgücü büyüklüğü elde edilmektedir. Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştırılan sanayi tesisleri işgücü büyüklüğü açısından incelendiğinde; İkizdere (46), Güneysu (50), Ardeşen (54) ve Merkez ilçede (65) ortalama işyeri büyüklüğü az iken, Pazar (123), Hemşin (116), Kalkandere (108) ve İyidere'de (104) ortalama işyeri büyüklüğü nispeten daha fazladır (Tablo 4.18).

Tablo 4.18. Rize ilinde ilçelere göre sanayi istihdamı, tesisleri ile ortalama işgücü büyüklüğü

İlçeler	İstihdam	İstihdam yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Ortalama işgücü büyüklüğü
Merkez İlçe	5.486	37.9	84	43.3	65
Güneysu	898	6.2	18	9.3	50
Çayeli	2.125	14.7	26	13.4	81.7
Pazar	1.476	10.2	13	6.7	123
Ardeşen	1.081	7.5	20	10.3	54
İyidere	1.142	7.9	11	5.7	104
Derepazarı	422	2.9	5	2.6	84
Fındıklı	787	5.4	4	3.1	197
Hemşin	116	0.8	1	0.5	116
İkizdere	91	0.6	2	1	46
Kalkandere	861	5.9	8	4.1	108
Toplam	14.485	100	194	100	56

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 4.1. Rize ilinde sanayide istihdam edilen işgücünün ilçelere göre dağılışı.

Rize ilinde en fazla sanayi tesisinin bulunduğu Merkez ilçede, işyerlerinin %71.4'ünde 50 ve daha az işgücü çalışmaktadır. Bununla birlikte ilde 100 ve üzerinde işgücüçalıştıran tesislerin %38'i Merkez ilçededir. Bu durum ilçedeki sanayi tesislerinin büyük bir bölümünün küçük işletmeler olduğunu ancak ildeki orta ve büyük ölçekteki işletmelerin de önemli bir kısmının Merkez ilçede üretim yaptığını göstermektedir. Merkez ilçenin ulaşım açısından sahip olduğu avantajlar ile nüfusun, işgücünün ve çaylık alanların en fazla bulunduğu ilçe olması; hem sektörel bazda hem de işyeri büyüklüğü açısından çeşitlenme sağlamıştır. Güneysu'daki sanayi tesislerinin %72.2'sinde, Çayeli'nde ise %69.2'sinde 50'den az işgücü çalıştırılmaktadır. İkizdere'de 100'ün üzerinde işgücü çalıştıran sanayi işyeri bulunmamaktadır. Fındıklı'da işyerlerinin %66.7'sinde, Pazar'da %46.2'sinde sanayi tesisleri 100 ve daha fazla işgücü çalıştırmaktadır (Tablo 4.19).

Tablo 4.19. Rize ilinde ilçelere göre sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İşyeri büyüklüğü (işgücü)		10-24	25-49	50-99	100-249	250-500	500+	Toplam
İlçeler								
Merkez	T.S.	43	17	5	17	1	1	84
	%	51.2	20.2	6	20.2	1.2	1.2	100
Güneysu	T.S.	9	4	3	1	1	-	18
	%	50	22.2	16.7	5.6	5.6	-	100
Çayeli	T.S.	13	5	1	5	2	-	26
	%	50	19.2	3.8	19.2	7.7	-	100
Pazar	T.S.	4	2	1	4	2	-	13
	%	30.8	15.4	7.7	30.8	15.4	-	100
Ardeşen	T.S.	9	6	3	1	1	-	20
	%	45	30	15	5	5	-	100
İyidere	T.S.	1	2	4	3	1	-	11
	%	9.1	18.2	36.4	27.3	9.1	-	100
Derepazarı	T.S.	2	-	1	2	-	-	5
	%	40	-	20	40	-	-	100
Fındıklı	T.S.	2	-	-	3	1	-	6
	%	33.3	-	-	50	16.7	-	100
Hemşin	T.S.	-	-	-	1	-	-	1
	%	-	-	-	100	-	-	100
İkizdere	T.S.	-	1	1	-	-	-	2
	%	-	50	50	-	-	-	100
Kalkandere	T.S.	1	3	1	2	1	-	8
	%	12.5	37.5	12.5	25	12.5	-	100
Toplam	T.S.	84	40	20	39	10	1	194
	%	43.3	20.6	10.3	20.1	5.2	0.5	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

4.8. HAMMADDE ALANLARI

Sanayi üretiminde hammadde kaynağı maliyet ve rekabet için önemli unsurlardan biridir. Ulaşım şartlarının gelişmesiyle hammadde temin alanları artmıştır. Bu başlık altında, sanayi tesislerinin Rize dışında yurt içi ve yurt dışındaki başlıca hammadde temin alanları belirlenmeye çalışılmıştır. Sanayi üretiminde birçok hammaddenin kullanılması nedeniyle tüm hammadde kaynaklarının nereden temin edildiğinin tespiti oldukça güçtür. Bu sebeple sektörlere göre bazı ana hammadde kaynakları üzerinde durulmuştur.

İldeki en önemli sanayi sektörü olan çay sanayi tesisleri, hammadde kaynağı olan yaş çayın büyük bir bölümünü Rize'den sağlamaktadır. Ancak zaman zaman az da olsa Artvin ve Trabzon'un Rize'ye yakın ilçelerinden de yaş çay getirilmekte ve ildeki tesislerde işlenmektedir. İldeki un sanayinin temel hammadde kaynağı olan buğday Bayburt, Gümüşhane, Çorum, Tokat, Muş ve Çankırı illerinden, ayrıca ülkedeki arz durumuna bağlı olarak da Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Macaristan'dan alınabilmektedir. Unlu gıda ile tatlı şekerleme ve helva sanayi tesislerinin ana hammadde kaynakları un ve şekerdir. Bunlardan un Rize ili dışında Trabzon, Samsun ve Çorum'dan getirilmektedir. Şeker ise Erzurum, Erzincan, Tokat ve Amasya'dan

temin edilmektedir. Helva ve birçok üründe kullanılan susam ise Mersin, Adana, Antalya ve İzmir'den satın alınmaktadır. Et ürünleri sanayi tesislerinin et ihtiyacı Bayburt, Amasya, Çanakkale ile Doğu Anadolu Bölgesi illerinden Erzurum, Ardahan, Kars, Ağrı ve Erzincan'dan temin edilmektedir (Harita 4.2).

Harita 4.2 Rize ilinde gıda sanayi tesislerinin hammadde temin alanları.

İlde taşa ve toprağa dayalı sanayinin bir çok farklı alt sektöründe kullanılan çimento, Rize ilindeki Ünye çimento tesislerinden ve Trabzon'dan alınmaktadır. Agregada adı verilen kum ve çakıl ise ildeki akarsu vadilerinde bulunan taş kırma ve öğütme (konkasör) tesislerinden temin edilmektedir. Hazır beton sanayideki en önemli hammadde kaynaklarından olan beton katkısı Kocaeli, İstanbul, Sakarya, Düzce ve Ankaradan getirilmektedir. Mermer blokları, Marmara Adası'ndan (Balıkesir) deniz yoluyla getirilmektedir (Harita 4.3).

Harita 4.3. Rize ilinde taş ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin hammadde temin alanları.

Orman ürünleri ve mobilya sanayide temel hammadde kaynaklarından tomruk, Rize ili dışında Artvin ve Giresun'daki orman işletme müdürlüklerinden, kereste Rize ilinden temin edilmektedir. Mobilya sanayide sunta, Kocaeli ve Samsun'dan; MDF, Kastamonu, Ordu, İstanbul, Eskişehir ve Kocaeli'nden; hazır panel ise Tekirdağ'dan getirilmektedir (Harita 4.4).

Harita 4.4. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya ile plastik ve kimya sanayi tesislerinin hammadde temin alanları.

Plastik ürünleri ve kimya sanayinde plastik poşet yapılan polietilen İzmir, İstanbul ve Adana'dan; su paketleme tesislerinin plastik su kapları imal etmekte kullandığı propan İstanbul, İzmir, Bursa ve Gaziantep'ten, Plastik doğrama sanayinin ana hammaddesi olan PVC ise İstanbul, Konya, Ankara ve Trabzon'dan alınmaktadır (Harita 4.5).

Harita 4.5. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi tesislerinin hammadde temin alanları.

Mutfak eşyaları üretiminde kullanılan paslanmaz krom sacın büyük bir bölümü, yurtdışından İsviçre, Fransa gibi ülkelerden getirilmektedir. Ancak Rize'deki sanayi işletmecileri bu hammaddeyi İstanbul, Samsun, İzmir, Ankara ve Konya'daki tüccarlardan almaktadır. Krom profil Samsun ve İstanbul'dan; çelik sac Zonguldak, İskenderun, Karabük, İstanbul, Bursa ve Samsun'dan getirilmektedir. Metal eşya ve makine sanayide geniş kullanımı olan çelik profil ve köşebent ise İstanbul ve Samsun'dan temin edilmektedir (Harita 4.6).

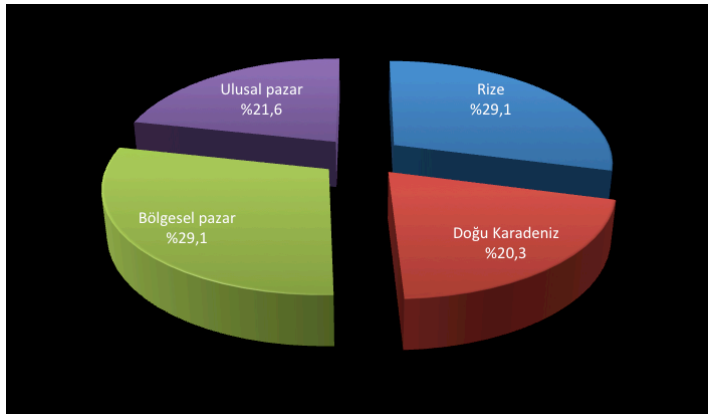
Harita 4.6. Metal eşya ve makine sanayinin hammadde temin alanları.

4.9. PAZAR ALANLARI

Bu başlık altında Rize ilinde sanayi kuruluşlarının pazar alanları ele alınmıştır. İldeki sanayi işletmelerinin yurt içi ve yurt dışı olmak üzere iki ana pazar alanı bulunmaktadır. Yurt içi pazar alanları; daha çok Rize ile Doğu Karadeniz illerini içine alan yakın çevre, bölgesel pazar ve ulusal pazardan oluşmaktadır.

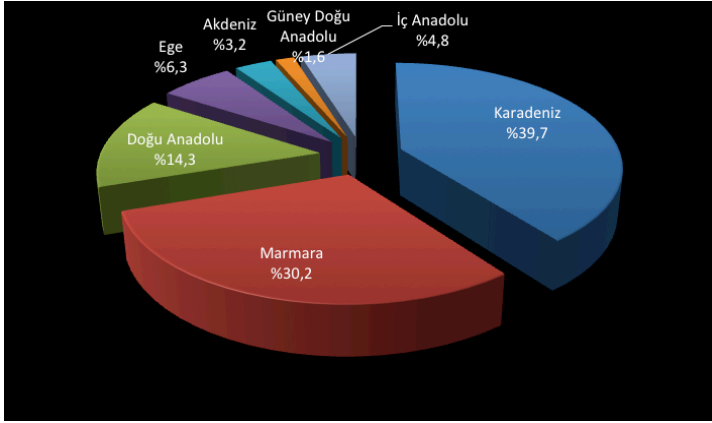
4.9.1. Yurt İçi Pazar Alanları

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının %29.1'i Rize'de, %20.3'ü Doğu Karadeniz Bölümü'nde, %29.1'i bölgesel pazarlarda, %21.6'sı ise ulusal pazarda ürünlerini satabilmektedir (Şekil 4.22). İldeki sanayi işletmelerinin %49.3'ü yalnızca Rize ili ve yakın çevresine ürünlerini pazarlayabilmektedir.

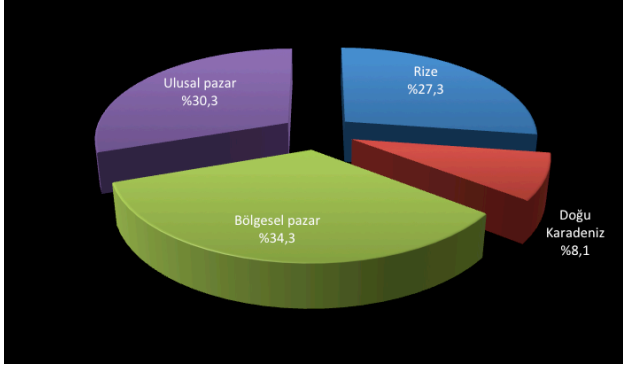
Şekil 4.22. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları.

İldeki sanayi tesislerinin bölgelere göre pazar alanları incelendiğinde; % 39.7'sinin Karadeniz Bölgesi'ne, %30.2'sinin Marmara Bölgesi'ne, %14.3'ünün Doğu Anadolu Bölgesi'ne ürünlerini gönderdikleri saptanmıştır (Şekil 4.23). İlin en önemli bölgesel pazarının Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi olmasında coğrafi yakınlık etkili olmuştur. Marmara Bölgesinde ise ülkemizin en büyük pazar alanı olması, nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin burada yoğunlaşmasının etkisi vardır. Ayrıca Rize'den Marmara Bölgesine göç eden önemli bir nüfus kitlesinin varlığı, ticari ilişkilerin geliştirilmesine ve sanayi ürünlerinin bölgede pazarlanmasına katkı sunmaktadır.

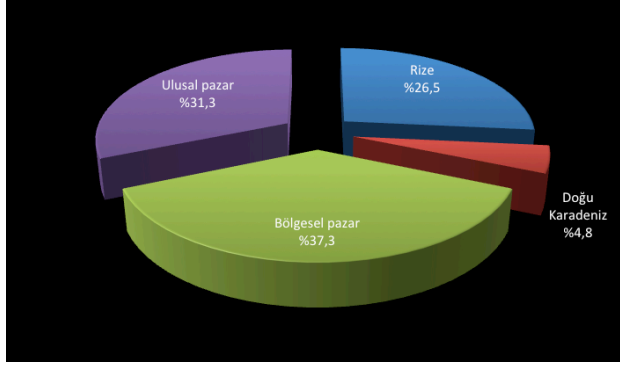

Şekil 4.23. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının bölgelere göre pazar alanları.

Gıda sanayi kuruluşlarının %27.3'ü sadece Rize'ye, %8.1'i Doğu Karadeniz Bölümü'ne, %34.3'ü bölgesel pazara, %30.3'ü ise ulusal pazara ürünlerini göndermektedir (Şekil 4.24). Çay sanayi sektöründeki işletmelerinin %31.3'ü ulusal pazarda, %37.3'ü bölgesel pazarda, %26.5'i sadece Rize'de ve %4.8'i ise Doğu Karadeniz Bölümü'nde ürünlerini pazarlayabilmektedir (Şekil 4.25). Özellikle 22 yaş çay işleme tesisinin ürünlerini sadece Rize'de pazarlaması, ulusal bazı gıda markalarının küçük işletmelerin ürünlerini alarak kendi markalarıyla satmalarıyla ilgilidir. Et ürünleri tesislerinin en büyük pazar alanı Marmara Bölgesi olup; İstanbul, Kocaeli, Sakarya ve Bursa ürünlerin satıldığı başlıca şehirlerdir. Su paketleme tesislerinin başlıca pazar alanı Doğu Karadeniz Bölümü ve Gürcistan olup, bölgesel pazarlara da ürünler gönderilmektedir. Tatlı şekerleme ve helva sanayideki işletmelerden ikisi Doğu Karadeniz, biri ulusal pazarda ürünleri satmaktadır.

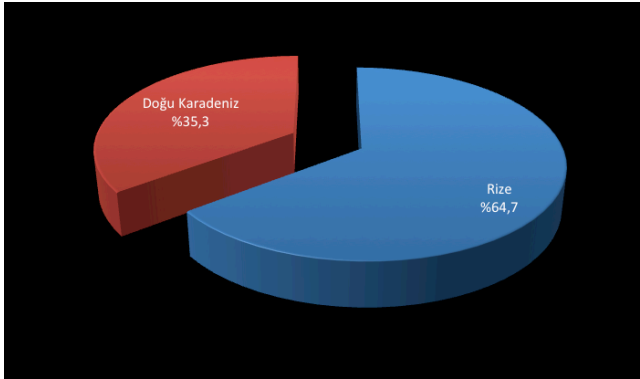

Şekil 4.24. Rize ilinde gıda sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları .

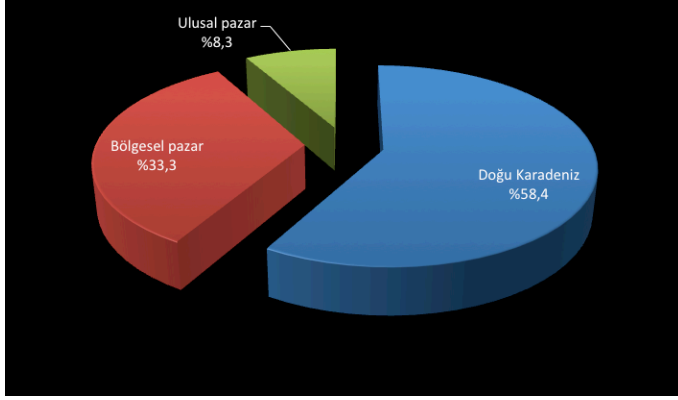
Şekil 4.25. Rize ilinde çay sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları .

Taşa ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin tamamının pazar alanı, Rize ili ve çevre illerdir. Bu sektörde bölgesel ve ulusal ölçekte üretim yapan sanayi işletmesi bulunmamaktadır (Şekil 4.26). Hazır beton sanayi tesislerinin pazar alanı Rize ilidir. Ancak Trabzon ve Artvin'in Rize'ye yakın ilçelerine de satış yapılmaktadır.

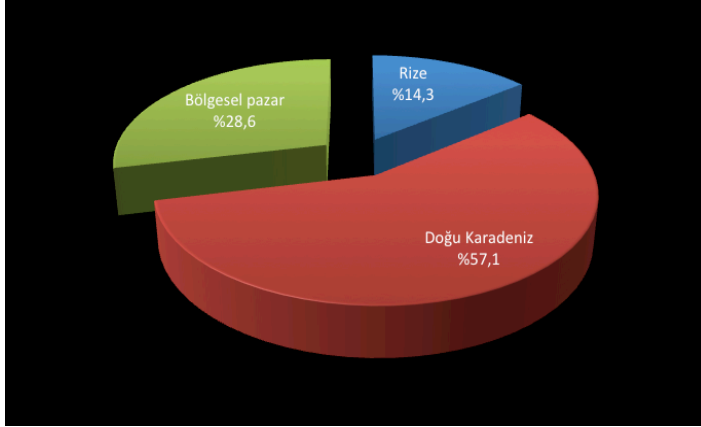
Şekil 4.26. Rize ilinde taş ve toprağa dayalı sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları.

Orman ürünleri ve mobilya sanayi işletmelerinin %58.3'ü Doğu Karadeniz Bölümü'ne, %33.3'ü bölgesel pazara, %8.3'ü ise ulusal pazara ürünlerini göndermektedir (Şekil 4.27). Bu sektörde kereste ve doğrama sanayideki tek kuruluş ulusal, diğerleri bölgesel ve yerel ölçekte pazarlama yapmaktadır. Ürünlerin gönderildiği en önemli bölgeler Karadeniz ve Doğu Anadolu'dur.

Şekil 4.27. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları.

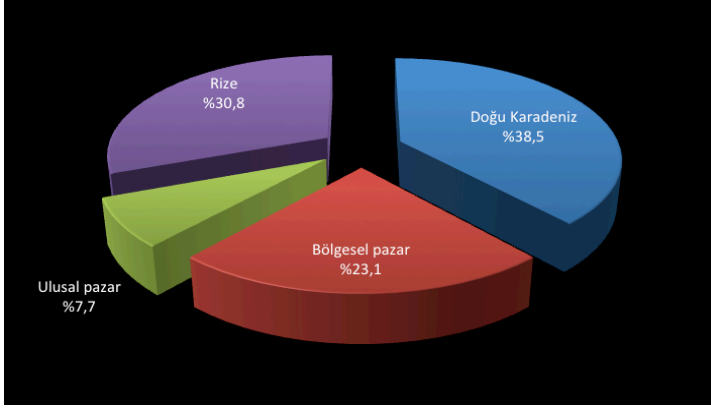
Plastik ve kimya sanayi kuruluşlarının %57.1'i Doğu Karadeniz Bölümü'ne, %28.6'sı bölgesel pazara, %14.3'ü Rize'ye ürünlerini satmaktadır. (Şekil 4.28). Özellikle PVC doğrama sanayi tesisleri, bölgesel pazarda Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki müteahhitlere ürünlerini satmaktadır. Ayrıca İstanbul ve Ankara bu sektörde ürünlerinin gönderildiği iki önemli il durumundadır.

Şekil 4.28. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları.

Metal eşya ve makine sanayi işletmelerinin %38.5'i Doğu Karadeniz'e, %30.8'i sadece Rize iline, %23.1'i bölgesel pazara ve %7.7'si ulusal pazara ürünlerini göndermektedir (Şekil 4.29) Sektördeki en büyük pazar alanı Rize ve çevre iller olup, ulusal pazara yönelik üretim yapan tek işletme vardır. Bu sektörde de Karadeniz ve

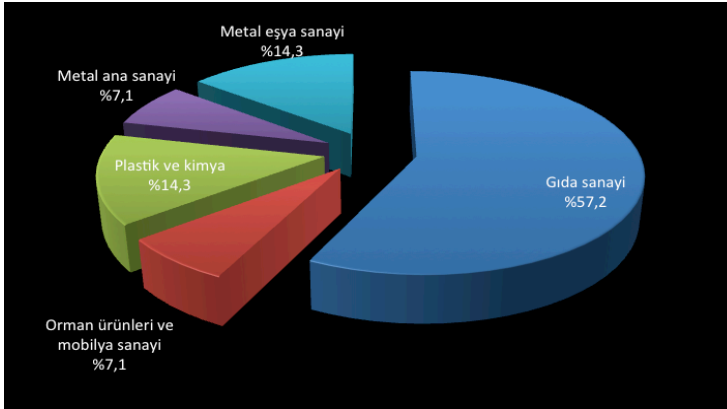
Doğu Anadolu Bölgeleri en önemli bölgesel pazar durumundadır.

Şekil 4.29. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi kuruluşlarının yurt içi pazar alanları.

4.9.2. Yurt Dışı Pazar Alanları

Sanayi kuruluşlarının ihracat yapabilmesi; kalite, rekabet, büyüme ve kurumsallaşma açısından çok önemlidir. **Rize ilinde sanayi kuruluşlarından sadece %9.2'si ihracat yapabilmektedir.** İhracat yapan işletmelerin %57.2'si gıda, %14.3'ü metal eşya ve makine, %14.3'ü plastik ve kimya, %7.1'i orman ürünleri ve mobilya, %7.1'i ise metal ana sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir (Şekil 4.30). Çay ve metal ana sanayi dışındaki ihracat yapan sanayi kuruluşları sadece yakın çevredeki birkaç ülkeye ürünlerini gönderebilmektedir.

Şekil 4.30. Rize ilinde ihracat yapan sanayi tesislerinin sektörlere göre dağılışı.

İlde sanayi sektöründe ihracat yapan kuruluşların yarısından çoğu gıda sanayinde üretim yapmaktadır. Bu sektörde ihracat yapan işletmelerin %75'i çay, %25'i su paketleme sanayi kolundadır. Çay sanayide ülke genelinde markalaşmış işletmeler,

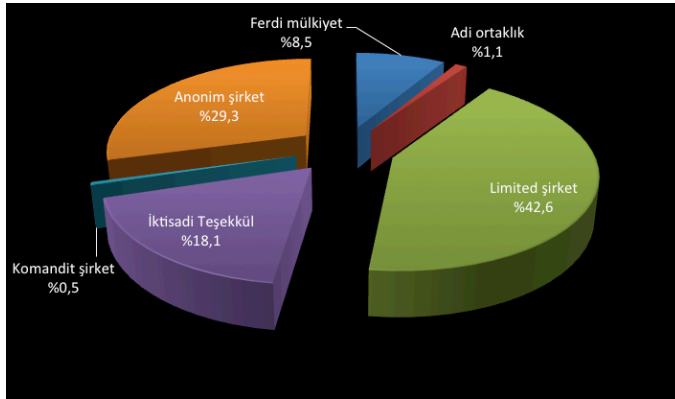
aynı zamanda ihracat gerçekleştirmektedir. **Çaykur, ihracattan elde edilen gelir ve ihraç edilen ülke sayısına göre sektördeki en önemli sanayi kuruluşudur.** Çaykur sadece kuruçay değil, son dönemde Didi markasıyla soğuk çay ihracatında da başarılı bir grafik çizmektedir. Bu kuruluş Avrupa, Ortadoğu ve Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere, 54 ülkeye ihracat gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte diğer markalar da başta AB ülkeleri ve Ortadoğu olmak üzere birçok ülkeye ihracat yapmaktadır. Anket sonuçlarına göre, çay sanayideki bölgesel ve yerel ölçekte üretimi olan hiçbir sanayi kuruluşu ihracat yapamamaktadır. Su paketleme sanayisinde iki işletme coğrafi yakınlığın da olumlu etkisiyle Gürcistan'a ürünlerini pazarlamaktadır.

Mobilya ve makine sanayisinde bir, plastik ürünleri sanayisindeki iki kuruluş Gürcistan'a ve mutfak eşyaları sanayi alanında bir kuruluş Gürcistan ve Azerbaycan'a ihracat yapmaktadır.

Bununla birlikte metal ana sanayide ildeki tek kuruluşun üretiminin tamamı ihraç edilmektedir. İhracattan en fazla gelirin elde edildiği bu sektörde Çin, Hindistan, İsveç, Finlandiya, Belçika ve Bulgaristan ihracat yapılan başlıca ülkelerdir.

4.10. SANAYİ KURULUŞLARININ HUKUKİ DURUMLARI

İşletmelerin farklı hukuki statüleri bulunmakta olup, bu durum sanayi işletmelerinin, yönetim, kurumsallaşma, büyüklük gibi özellikleri hakkında fikir verebilmektedir. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının %42.6'sı limitet şirket, %29.3'ü anonim şirket, %18.1'i iktisadi teşekkül, %8.5'i ferdi mülkiyettir (Şekil 4.31). İlde komandit şirket ve adi ortaklık şeklinde hukuki yapıya sahip işletme sayısı azdır. İl sanayisinde hukuki statü açısından dikkat çeken önemli bir husus, devlet teşekkülü olan Çaykur'a ait tesislerin il sanayisinin %18.1'ini oluşturmasıdır. Çaykur'un 34 sanayi tesisinde (32 yaş çay işleme, 1 paketleme ve 1 ana tamir), il genelinde sanayide çalışanların %51.3'ü (7438) istihdam edilmektedir. Bu durum il sanayisi için olumludur.

Şekil 4.31. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının hukuki durumları.

5.BÖLÜM

RİZE'DE SANAYİNİN ALANSAL DAĞILIŞI VE BU DAĞILIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sanayi tesislerinin kuruluş yerini belirleyen birçok faktör vardır. Bunların başlıcaları; hammadde, pazar, işgücü, ulaşım, enerji ve sermayedir. Bununla birlikte sanayi işletmelerinin bölge ya da il içinde kuruluş yerini belirleyen etmenler de bulunmaktadır. Arazi şartları, arsa olanakları, imar planları, yerel yönetimler, alt yapı imkânları ve kişisel kararlar bunlar arasında sıralanabilir.

Bu bölümde Rize ilindeki sanayi kuruluşlarının dağılışı ve bu dağılışı etkili olan faktörler, yerinde yapılan gözlem ile 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi kuruluşlarına uygulanan anket sonuçlarına göre incelenmiş; dağılışın sebepleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

5.1. RİZE'DE SANAYİNİN ALANSAL DAĞILIŞI

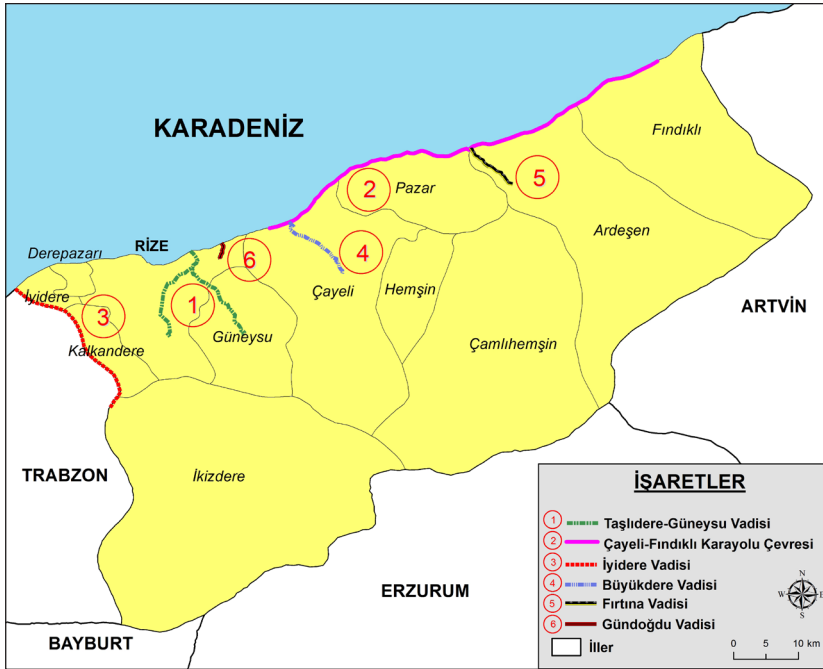
Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi kuruluşlarının yoğunlaşma alanları, sanayi işlev sahası olarak belirlenmiştir. Bu belirlemede; arazi yapısı, ana karayollarına göre konum, idari dağılış gibi özellikler dikkate alınmıştır. Sanayi işlev sahaslarında tesislerin kümelenme alanları ve nedenleri, kuruluş dönemleri, ana karayollarına uzaklıkları, sektörlere göre dağılışları, istihdam yapıları hakkında değerlendirme yapılmıştır.

Rize ilinde belirlenen başlıca sanayi işlev sahasları; Taşlıdere-Güneysu Vadisi, Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi, İyidere Vadisi, Büyük Dere Vadisi, Fırtına Vadisi ile Gündoğdu Vadisi ve çevresidir. Ayrıca Rize kent içinde ve münferit olarak ilin farklı yerlerinde bulunan sanayi tesisleri de vardır. (Tablo 5.1, Harita 5.1). Bu dağılımdan Rize ilinde sanayi kuruluşlarının belli alanlarda daha fazla yoğunlaştığı, bununla birlikte oldukça düzensiz bir dağılış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 5.1. Rize ilindeki sanayi tesislerinin sanayi gelişim alanlarına göre dağılışı.

Sanayi işlev alanı	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Taşlıdere-Güneysu Vadisi	67	34.6
Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi	29	14.9
İyidere Vadisi	26	13.4
Büyükdere Vadisi	19	9.8
Fırtına Vadisi	16	8.2
Gündoğdu Vadisi	13	6.7
Rize kent içi	12	6.2
Münferit tesisler	12	6.2
Toplam	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 5.1. Rize ilinde sanayi gelişim alanlarının dağılışı.

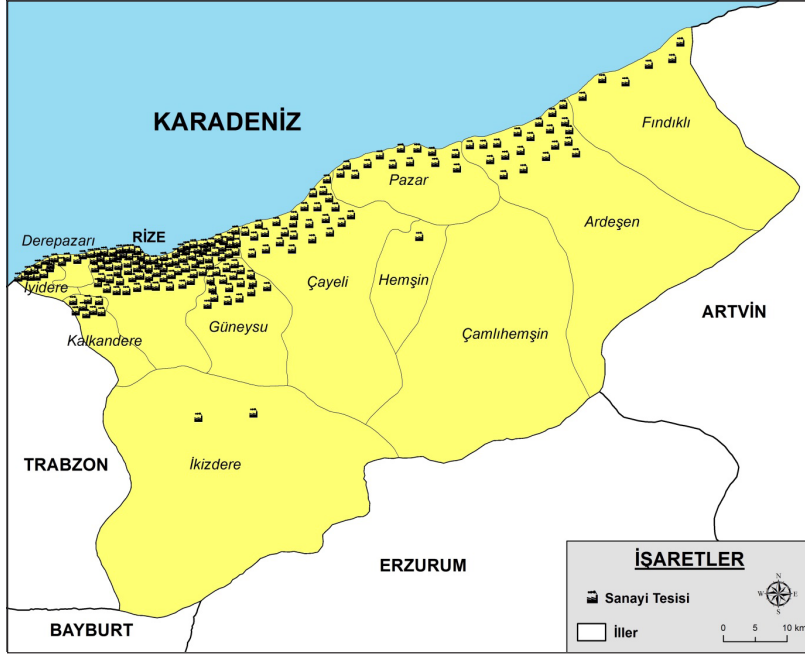
Rize ilindeki 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde; 84 tesisin Merkez ilçede, 26 tesisin Çayeli’nde, 20 tesisin Ardeşen’de, 18 tesisin Güneysu’da, 13 tesisin Pazar’da, 11 tesisin İyidere’de, 8 tesisin Kalkandere’de, 6 tesisin Fındıklı’da, 5 tesisin Derepaazarı’nda, 2 tesisin İkizdere’de, 1 tesisin Hemşin’de bulunduğu görülür. **İlde sanayi tesislerinin %43.3’ü Merkez ilçede yer alır.** İlde çay bahçelerinin en fazla bulunduğu ilçe olması, işgücü, pazar, ulaşım açısından avantajlı konumu, tarihi faktörler, arazi yapısı ve benzeri sebepler sanayinin burada yoğunlaşmasını sağlamıştır. Buna karşılık ilde 10 ve

daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisinin bulunmadığı tek ilçe Çamlıhemşindir (Tablo 5.2, Harita 5.2). Diğer bazı ilçelerde de sanayi tesisi sayısı oldukça azdır. (İkizdere'de 2 tesis, Hemşin'de 1 tesis). **İldeki sanayi tesislerinin%87.1'i kıyı ilçelerinde, %12.9'u iç kesimdeki ilçelerdedir.** Kıyı ilçelerinde sanayi tesislerinin yoğunlaşması; ildeki en önemli sanayi sektörü olan çay sanayinin ana hammadde kaynağı olan çay bahçelerinin buralarda daha fazla olması, arazi şartları, ulaşım, işgücü ve diğer bazı faktörler açısından avantajlı olmaları ile açıklanabilir. İlde kıyından iç kesime doğru gittikçe yükseltinin artması ve iklim şartlarının değişmesi, eğitim değerlerinin artması, tarım alanlarının ve sanayi tesislerini kuracak düz alanların azalması sanayinin iç kesimdeki ilçelerde yoğunlaşmasını engellemiştir. İldeki altı ilçede (Merkez ilçe, Çayeli, Ardeşen, Pazar, Güneysu ve İyidere) sanayi tesislerinin %77.8'i bulunmaktadır.

Tablo 5.2. Rize ilindeki sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçe	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Merkez	84	43.3
Çayeli	26	13.4
Ardeşen	20	10.3
Güneysu	18	9.3
Pazar	13	6.7
İyidere	11	5.7
Kalkandere	8	4.1
Fındıklı	6	3.1
Derepazarı	5	2.6
İkizdere	2	1
Hemşin	1	0.5
Toplam	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Harita 5.2. Rize ilindeki sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

5.2. SANAYİ KURULUŞLARININ ALANSAL DAĞILIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Rize ili sanayisinin dağılışında etkili olan faktörlerden ilki arazinin topoğrafik yapısıdır. İl arazisinin büyük bir bölümünün eğimli ve dağlık alanlardan oluşması, düz alanların çok az olması, sanayi tesisi kurulması için arsa teminini zorlaştırmaktadır. Bazı akarsuların ağız kesimlerinde eğimin azalmasına ve vadi tabanının genişlemesine bağlı olarak küçük delta düzlükleri oluşmuştur. Ayrıca kıyı ile iç kesim arasında bağlantıyı sağlayan vadi içlerinde taraça düzlükleri bulunmaktadır. Bu sahalarda sanayinin yoğunlaştığı başlıca yerler olarak dikkati çekmektedir. Nitekim ildeki sanayi kuruluşlarının %79.9'u vadi içlerinde bulunur. Taşlıdere Vadisi 67 sanayi işletmesi ile Rize'de en önemli sanayi gelişim sahasıdır. Bu vadinin aşağı çığırında eğimin azalması ve vadi tabanının genişlemesi sonucu küçük delta düzlüğü oluşmuştur. Daha çok doğu yamaçta, güneyde Akarsu Köyü'nden başlayarak, kuzeyde denize döküldüğü yere kadar oluşan bu delta düzlüğü üzerinde birçok sanayi tesisi vardır. İç kesimlerde vadinin genişlediği ve taraça düzlükleri oluşan sahalarda da sanayi tesislerinin kümелendiği görülür.

İyidere Vadisi (26 tesis), Büyükdere Vadisi (19 tesis), Fırtına Vadisi (16 tesis) sanayi tesislerinin yoğunlaştığı diğer sahalardır (Tablo 5.3). Topoğrafyaya bağlı olarak derelerin oluşturduğu vadilerin uygun arazi şartlarına sahip yerlerinde sanayi tesislerinin yoğunlaşması dikkat çekmektedir.

Tablo 5.3. Rize ilinde akarsu vadilerinde yer alan sanayi tesislerinin dağılışı

Akarsu vadisi	Tesis sayısı	İl sanayisine oranı (%)
Taşlıdere Vadisi	67	34.5
İyidere Vadisi	26	13.4
Büyükdere Vadisi	19	9.8
Fırtına Vadisi	16	8.2
Gündoğdu Vadisi	10	5.2
Pazar Deresi Vadisi	5	2.6
Aşıklar Vadisi	5	2.6
Diğer Vadiler	7	3.6
Toplam	155	79.9

Kaynak: Yerinde gözlem ve anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Rize ilinde yükseltinin sanayi tesislerinin dağılışına etkisini tespit edebilmek amacıyla gidilen sanayi tesislerinde GPS ile yükselti değerleri ölçülmüştür. İldeki sanayi tesislerinin hangi yükselti değerlerinde yoğunlaştığı ve bunun sektörlere göre değişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre; ildeki sanayi işletmelerinin %63.9'u 99 m'ye kadar, %19.1'i 100-199 m arasında, %9.3'ü 200-299 m arasında yer alır. İlde 300 m'nin üzerindeki sanayi tesisleri oranı sadece %7.2'dir (Tablo 5.4, Şekil, 5.1). *Bu durum sanayi tesislerinin kıyıda ve kıyı ile iç kesim arasındaki bağlantıyı sağlayan vadi tabanları ve yakın çevresinde toplandığını bir kere daha göstermektedir. Öyle ki ildeki sanayi tesislerinin %94.3'ü 250 m'den daha alçak yerlerde kurulmuştur.*

Tablo 5.4. Rize ilindeki sanayi tesislerinin yükselti basamaklarına göre dağılışı.

Yükselti (m)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
0-49	90	46.4
50-99	34	17.5
100-149	23	12.4
150-199	14	7.2
200-249	11	5.7
250-299	7	3.6
300-399	5	2.6
400-499	7	3.6
500-999	1	0.5
1000+	1	0.5
Toplam	194	100

Kaynak: Gözlem ve ölçüm sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

İlde sanayinin sektöre göre yükselti değerleri incelendiğinde; gıda sanayi tesislerinin kıydan 1000'nin üzerine kadar farklı yükseltilerde bulunduğu görülür. Ancak bu sektörde tesislerin %76.6'sı 200 m'nin altında kurulmuştur (Tablo 5.5). Su paketleme sanayi işletmeleri ilde en yüksekte kurulan tesislerdir. Bunlardan biri 400 m'de, diğeri 1000 m'nin üzerinde yükseklikte yer alır. Aynı zamanda bu tesis ilde 1000 m'nin üzerinde faaliyet gösteren tek tesistir. Su paketleme tesislerinin yüksek yerlerde kurulmasının nedeni suyun kaynağında şişelenmesi zorunluluğudur.

Plastik ve kimya sanayi tesisleri 50 m'nin altında, metal eşya ve makine tesisleri 100 m'nin altında, taşa ve toprağa dayalı sanayi tesisleri ve orman ürünleri ile mobilya sanayi tesisleri 150 m'nin altında yer almaktadır.

Tablo 5.5. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlere göre yükselti basamaklarına dağılışı.

Yükseklik (m)		0-49	50-99	100-149	150-199	200-299	300-399	400-499	500+	Toplam
Sanayi sektörleri										
Gıda	T.S.	48	22	21	14	18	5	7	2	137
	%	35	16.1	15.3	10.2	13.1	3.6	5.1	1.5	100
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	11	6	1	-	-	-	-	-	18
	%	61.1	33.3	5.6	-	-	-	-	-	100
Metal eşya ve makine	T.S.	15	1	-	-	-	-	-	-	16
	%	93.8	6.3	-	-	-	-	-	-	100
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	6	5	1	-	-	-	-	-	12
	%	50	41.7	8.3	-	-	-	-	-	100
Plastik ve kimya	T.S.	10	-	-	-	-	-	-	-	10
	%	100	-	-	-	-	-	-	-	100
Metal Ana	T.S.	-	-	1	-	-	-	-	-	1
	%	-	-	100	-	-	-	-	-	100
Toplam	T.S.	90	34	23	14	18	5	7	2	194
	%	46.4	17.5	12.4	7.2	9.3	2.6	3.6	1	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

Ulaşım, ildeki sanayi tesislerinin kuruluş yerlerini belirleyen temel faktörlerden biridir. Rize ilinin diğer iller ile bağlantısı büyük ölçüde karayolu ile sağlanmaktadır. Buna bağlı olarak, ili diğer merkezlere bağlayan Karadeniz sahil karayolu ve onunla bağlantılı kuzey güney istikametindeki yollar ve yakın çevresi sanayi tesislerinin yoğunlaşma sahaları olarak dikkati çekmektedir.

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının ana karayollarına göre uzaklığı, sanayinin kümelenme alanlarını göstermesi açısından önem arz etmektedir. İldeki sanayi kuruluşlarının ana karayollarına göre uzaklığı incelendiğinde; %10.8'inin ana karayolu kenarında, %17.5'inin 1 km'ye kadar, %10.8'inin 1,1 - 2 km arasında, %24.2'sinin 2,1 - 5 km arasında, %22.2'sinin 5,1 - 10 km arasında, %13.4'ünün 10,1 - 25 km arasında, %0.5'inin ise 25.1-50 km arasında uzaklıkta bulunduğu saptanmıştır (Tablo 5.6). Sanayi tesislerinin %63.4'ü ana karayoluna 5 km'den, %85.6'sı ise 10 km'den daha yakın bir mesafede bulunur. Bu durum, ilde ana karayollarının sanayi tesislerinin yer seçimindeki önemini göstermektedir. Bu yollarla bağlantılı ve genellikle vadi içlerinde kuzey güney doğrultuda uzanan yollar ve yakın çevreleri de sanayi tesislerinin toplandığı sahalardır.

Tablo 5.6. Rize ilindeki sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna uzaklıkları.

Uzaklık	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Ana karayolu kenarı	21	10.8
Ana karayoluna - 1 km	34	17.5
Ana karayoluna 1.1 - 2 km	21	10.8
Ana karayoluna 2.1 - 5 km	47	24.2
Ana karayoluna 5.1 - 10 km	43	22.2
Ana karayoluna 10.1 - 25 km	26	13.4
Ana karayoluna 25.1 - 50 km	1	0.5
Ana karayoluna 50.1-+	1	0.5
Toplam	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Sanayi kuruluşlarının sektörlere göre ana karayoluna uzaklıkları incelendiğinde; gıda sanayi dışında ildeki tüm sektörlere ait sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna 10 km'den daha yakın mesafede olduğu saptanmıştır. Çay sanayi tesisleri ilde ana karayolu kenarından 50 km uzaklığa kadar çeşitli mesafelerde bulunur. Bu sektördeki tesisler için hammadde kaynağına yakın olma, kuruluş yerini belirleyen başlıca faktörlerden biridir. Bu durum çay sanayi tesislerinin farklı uzaklıklarda faaliyet göstermesinin en önemli sebeplerindendir. İldeki en uzak sanayi tesisi Anzer Su'ya ait olup, İkizdere Diktaş Köyünde bulunur. Bu tesis sahil karayoluna 50 km'den daha uzak bir mesafededir. Metal eşya ve makine sanayi tesislerinin tamamı, orman ürünleri ve mobilya sanayi işletmelerinin %75'i, ana karayoluna 5 km'den daha yakın mesafede yer alır (Tablo 5.7).

Tablo 5.7. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlere göre ana karayoluna olan uzaklıkları

Uzaklık (km)	karayolu	Uzaklık (km)							Toplam
		1	1.1-5	5.1-10	10.1 - 25	25.1 - 50	50.1-+		
Sanayi sektörleri	kenarında				25	50			
Gıda	T.S.	15	18	40	36	26	1	1	137
	%	10.9	13.1	29.2	26.3	19	0.7	0.7	100
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	1	4	10	3	-	-	-	18
	%	5.6	22.2	55.6	16.7	-	-	-	100
Metal eşya ve makine	T.S.	3	4	9	-	-	-	-	16
	%	18.8	25	56.2	-	-	-	-	100
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	2	2	5	3	-	-	-	12
	%	16.7	16.7	41.7	25	-	-	-	100
Plastik ve kimya	T.S.	-	6	4	-	-	-	-	10
	%	-	60	40	-	-	-	-	100
Metal Ana	T.S.	-	-	-	1	-	-	-	1
	%	-	-	-	100	-	-	-	100
Toplam	T.S.	-	-	-	-	-	-	-	194
	%	4.3	26.7	34.2	8.6	7	19.3	-	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesisi sayısı, 2016).

5.3. SANAYİ KURULUŞLARININ SANAYİ İŞLEV ALANLARINA GÖRE DAĞILIŞI ve NEDENLERİ

Sanayi kuruluşlarının sanayi işlev alanlarına göre dağılışı, yer seçiminde etkili olan faktörler, kuruluş dönemleri, sektörler göre yer seçiminin nedenleri ve istihdam durumları bu başlık altında incelenmiştir.

Rize ilinde başlıca sanayi işlev sahaları; Taşlıdere-Güneysu Vadisi, Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi, İyidere Vadisi, Büyükdere Vadisi, Fırtına Vadisi, Gündoğdu Vadisi olarak belirlenmiştir. Ayrıca Rize kent içinde ve münferit olarak ilin farklı noktalarında kurulmuş sanayi tesisleri de bulunmaktadır.

İlde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi işletmesinin dağılışı incelendiğinde; Taşlıdere-Güneysu Vadisi'nde 67, Çayeli-Fındıklı karayolu çevresinde 29, İyidere Vadisi'nde 26, Büyükdere Vadisi'nde 19, Fırtına Vadisi'nde 16, Gündoğdu Vadisi ve çevresinde 13, Rize kent içinde 12 ve münferit olarak 12 tesisin faaliyet gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 5.8).

Tablo 5.8. Rize ilindeki sanayi tesislerinin sanayi işlev sahalarına göre dağılışı.

Sanayi işlev sahası	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Taşlıdere-Güneysu Vadisi	67	34.6
Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi	29	14.9
İyidere Vadisi	26	13.4
Büyükdere Vadisi	19	9.8
Fırtına Vadisi	16	8.2
Gündoğdu Vadisi	13	6.7
Rize kent içi	12	6.2
Münferit tesisler	12	6.2
Toplam	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

5.3.1. Taşlıdere-Güneysu Vadisi Sanayi İşlev Alanı

Taşlıdere, Rize şehir merkezinin 5 km doğusunda yer almakta olup, ildeki büyük akarsulardan biridir. İldeki diğer akarsular gibi genel olarak güney kuzey doğrultusunda akış göstermektedir. Vadinin denize döküldüğü kısımda küçük bir delta düzlüğü oluşmuştur. Burada vadinin genişliği 1 km'yi geçer. İç kesime doğru gidildikçe genel olarak yamaçlar dikleşmekte ve vadi daralmaktadır. Ancak vadinin genişlediği bazı yerlerde taraça düzlükleri oluşabilmiştir. Taşlıdere Vadisi'nin ağız kesimindeki küçük delta düzlüğü ve iç kesimde taraça düzlükleri sanayi tesislerinin yoğunlaştığı alanlar olarak dikkati çekmektedir.

Taşlıdere-Güneysu Vadisi ilde sanayileşmenin en fazla olduğu sahadır. İl sanayi tesislerinin %34.5'i (67 sanayi tesisi) Taşlıdere ana kol ve Güneysu kolundaki vadi içlerinde karayolu kenarında ve yakın çevresinde kurulmuştur. Taşlıdere-Güneysu Vadisi idari olarak Merkez ilçe ve Güneysu ilçeleri sınırları içinde yer almaktadır. Taşlıdere Vadisi'nde sanayileşmenin yoğunlaştığı sahalardan biri Engindere Mahallesi olup, burada 10 sanayi işyeri bulunmaktadır. Yine Akarsu

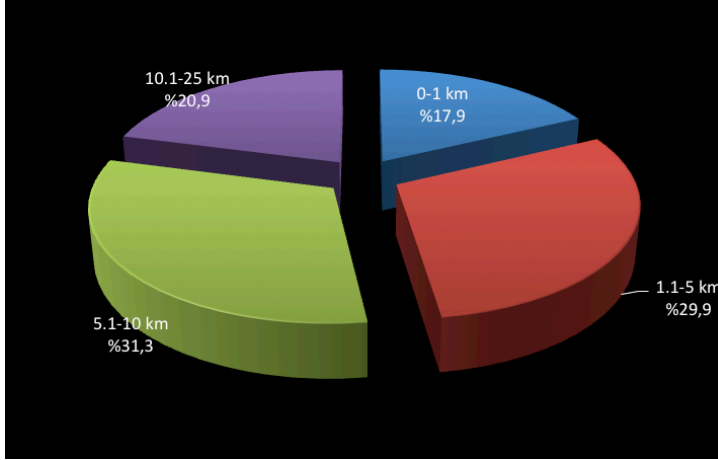
Köyü, güneyde Çaykent beldesi ve çevresi sanayi tesislerinin yoğunlaştığı sahalar olarak dikkat çekmektedir. Güneysu kolu üzerinde ise Pekmezli Köyü, Pazarköy, Adacami Mahallesi sanayi tesislerinin daha fazla bulunduğu yerlerdir.

Sanayi tesislerinin yoğunlaşma alanlarının tespitinde ana karayoluna göre kuruluş mesafeleri incelenmiştir. Taşlıdere-Güneysu Vadisi sanayi işlev alanındaki tesisler Karadeniz sahil karayoluna uzaklıklarına göre gruplandırıldığına; %17.9'u ana karayoluna 0-1 km, %29.8'i 1.1-5 km, %31.3'ü 5.1-10 km, %20.9'u 10.1-25 km mesafede kurulmuştur (Tablo 5.9, Şekil 5.1). Sanayi tesislerinin %79.1'inin ana karayoluna 10 km'ye, %47.7'sinin ise 5 km'ye kadar olan sahada yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca ana karayoluna 10.1-25 km arasında uzaklıktaki sanayi tesislerinin %92.3'ünün çay sanayi işletmelerinden oluşması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum da, çay sanayi tesislerinin kuruluş yeri seçiminde hammadde kaynağının etkisini göstermektedir.

Tablo 5.9. Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
0-1 km	12	17.9
1.1-5 km	20	29.9
5.1-10 km	21	31.3
10.1-25 km	14	20.9
Toplam	67	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.1 Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

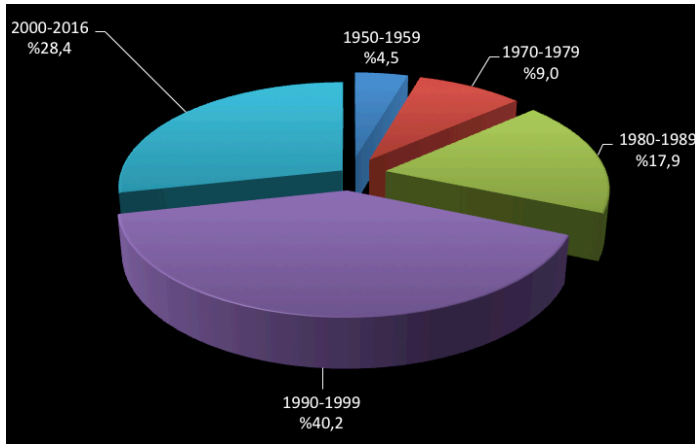
Taşlıdere-Güneysu Vadisi sanayi işlev sahasında ilk tesis 1956'da kurulmuştur. Sahada en fazla sanayi tesisi 1990-1999 (%40.2), 2000-2016 (%28.4) ve 1980-

1989 arasında (%17.9) faaliyete başlamıştır (Tablo 5.10, Şekil 5.2). Bu alanda 1980 sonrasında tesis sayısının artmasında ve 1990'da bu artışın zirve yapmasında özel sektör çay fabrikalarının 1985'den sonra açılmasına izin verilmesi etkili olmuştur. 2000'den sonra başta hazır beton olmak üzere, bu sahada diğer sektörlerde de birçok tesisin kurulduğu görülür.

Tablo 5.10. Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin kuruluş dönemleri.

Kuruluş dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1950-1959	3	4.5
1970-1979	6	9
1980-1989	12	17.9
1990-1999	27	40.2
2000-2016	19	28.4
Toplam	67	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

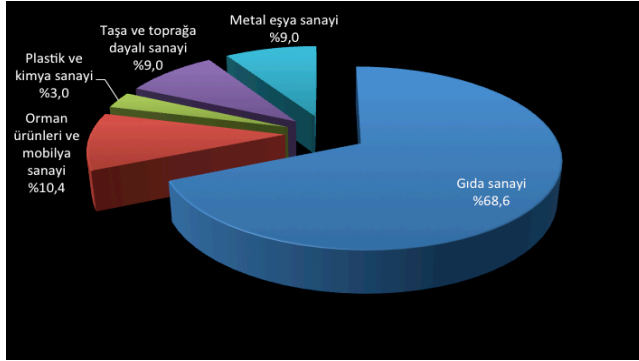
Şekil 5.2. Taşlıdere-Güneysu Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerinin kuruluş dönemleri.

Buradaki tesislerin %68.6'sı gıda, %10.4'ü orman ürünleri ve mobilya, %9'u taşa ve toprağa dayalı sanayi, %9'u metal eşya ve makine, %3'ü plastik ve kimya sanayi işletmelerinden oluşur (Tablo 5.11, Şekil 5.3). İlde; kereste ve doğrama sanayi işletmelerinin %71.4'ü, tatlı şekerleme ve helva sanayi tesislerinin %66.7'si, beton parke ve boru sanayi işletmelerinin %66.7'si, çay sanayi tesislerinin %35.5'i, hazır beton santrallerinin %30.8'i bu sanayi işlev alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca ildeki tek süt sanayi ve pelet üretim tesisi de bu alanda yer almaktadır.

Tablo 5.11. Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin sektörlere göre dağılımı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Gıda	46	68,6
Orman ürünleri ve mobilya	7	10,4
Plastik ve kimya	2	3
Taşa ve toprağa dayalı	6	9
Metal eşya ve makine	6	9
Toplam	67	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

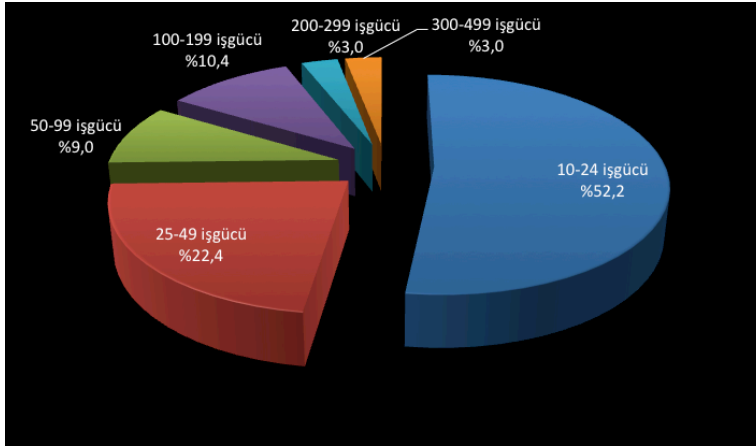
Şekil 5.3. Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin sektörlere göre dağılımı.

İldeki sanayi işletmelerinin %34,5'i (67 tesis) Taşlıdere-Güneysu Vadisi'nde yer almasına rağmen, sanayi istihdamının ancak %23,6'sı (3.413 işgücü) bu tesislerde çalışmaktadır. Burada ortalama işgücü büyüklüğü 50,9 iken il genelinde 74,7 kişidir. Bu saha, sanayi gelişim alanları içinde ortalama işgücü büyüklüğü en az olanlardan biridir. Buradaki sanayi işletmelerinin %52,2'si 25'den az, %74,6'sı ise 50'den az işgücü çalıştırmaktadır (Tablo 5.12, Şekil 5.4). Oysa Rize ili sanayi işyerlerinde 25'den az işgücü çalıştıran tesis oranı %43,3 iken, 50'den az işgücü çalıştıran tesis oranı %63,9'dur. Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki sanayi işyerlerinin genellikle küçük işletmelerden oluşması, çalışan işgücü sayısının ve ortalama işgücü büyüklüğünün az olmasının en önemli sebebidir.

Tablo 5.12. Taşlıdere-Güneysu Vadisi ve Rize ilindeki sanayi tesislerinin ve işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Taşlıdere-Güneysu Vadisi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	35	52,2	84	43,3
25-49 işgücü	15	22,4	40	20,6
50-99 işgücü	6	9	20	10,3
100-199 işgücü	7	10,4	26	13,4
200-299 işgücü	2	3	19	9,8
300-499 işgücü	2	3	4	2,1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0,5
Toplam	67	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.4. Taşlıdere-Güneysu Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

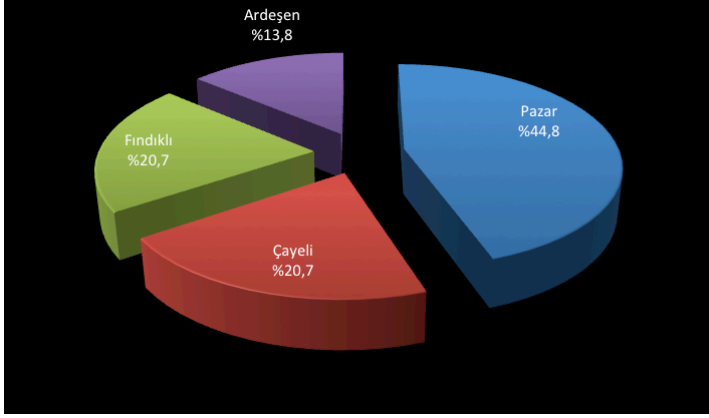
5.3.2. Çayeli-Fındıklı Karayolu Çevresi Sanayi İşlev Alanı

Bu sanayi işlev sahası, Çayeli ile Fındıklı ilçeleri arasında ana karayolu ve yakın çevresinde yoğunlaşmış sanayi tesislerinden oluşmaktadır. Karadeniz sahil karayolu boyunca ilçe merkezlerine yakın yerler ile bu yolla bağlantılı kuzey güney doğrultudaki vadi içlerindeki alanlarda sanayi tesislerinin yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Bu sahada toplam 29 sanayi tesisi bulunmaktadır. Bunların, %44.8'i Pazar'da, %20.7'si Fındıklı'da, %20.7'si Çayeli'nde, %13.8'i Ardeşen'de faaliyet göstermektedir (Tablo 5.13, Şekil 5.5).

Tablo 5.13. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev sahasındaki tesislerin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Pazar	13	44.8
Çayeli	6	20.7
Fındıklı	6	20.7
Ardeşen	4	13.8
Toplam	29	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

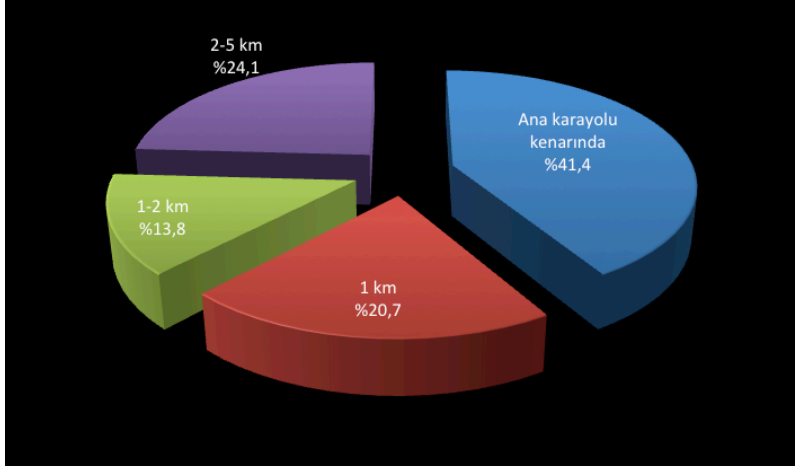
Şekil 5.5. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev sahasındaki tesislerin ilçelere göre dağılışı

Çayeli-Fındıklı karayolu çevresindeki sanayi tesislerinin ana karayoluna göre uzaklıkları incelendiğinde; %41.4'ünün ana karayolu kenarında, %20.7'sinin 0-1 km, %13.8'inin 1.1-2 km, %24.1'inin ise 2.1-5 km uzaklıkta olduğu görülür (Tablo 5.14, Şekil 5.6). Bu sahada sanayi tesisleri ana karayolu yakınında ya da bu yol ile bağlantılı vadi içlerine yakın mesafelerde toplanmıştır. Bu durum, ulaşım şartlarının hammadde temini, mamul maddenin pazarlaştırılması, işgücünün getirilip götürülmesi gibi özellikler açısından da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresindeki en uzak sanayi tesisi Karadeniz sahil karayoluna 5 km'den daha yakındır.

Tablo 5.14 Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Ana karayolu kenarında	12	41.4
1 km	6	20.7
1-2 km	4	13.8
2-5 km	7	24.1
Toplam	29	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

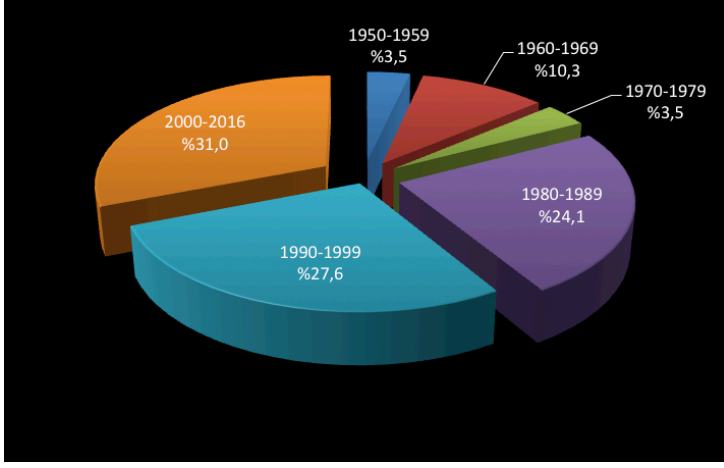
Şekil 5.6. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

Bu sanayi gelişim alanındaki ilk tesis 1958'de kurulmuş olan çay fabrikasıdır. 1980'den sonra sanayileşmenin arttığı sahada, 1980-1989 arasında 7 tesis, 1990-1999 arasında 8 tesis, 2000-2016 arasında ise 9 tesis kurulmuştur (Tablo 5.15, Şekil 5.7). Bu dönemlerde kurulan tesisler, sahadaki toplam sanayi işletmelerinin %82,8'ini oluşturmaktadır. 2000-2016 arasında çay sanayinin dışında 2 hazır beton tesisi, 2 plastik doğrama tesisi ve 2 metal eşya ve makine sanayi tesisi kurulmuştur. Sanayileşmenin yoğunlaştığı 1980-1989 ve 1990-1999 arasında üretime başlayan 17 tesisin 12'si çay sanayi sektöründedir. Bu durum da ilin genelinde olduğu gibi 1985'den sonra özel sektörün çay sanayide üretim yapmasına izin verilmesiyle ilgilidir. 1980 öncesinde kurulan tesislerin tamamının Çaykur'a ait çay fabrikaları olmaları dikkat çekicidir.

Tablo 5.15. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Kuruluş Dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1950-1959	1	3.5
1960-1969	3	10.3
1970-1979	1	3.5
1980-1989	7	24.1
1990-1999	8	27.6
2000-2016	9	31
Toplam	29	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.7 Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri

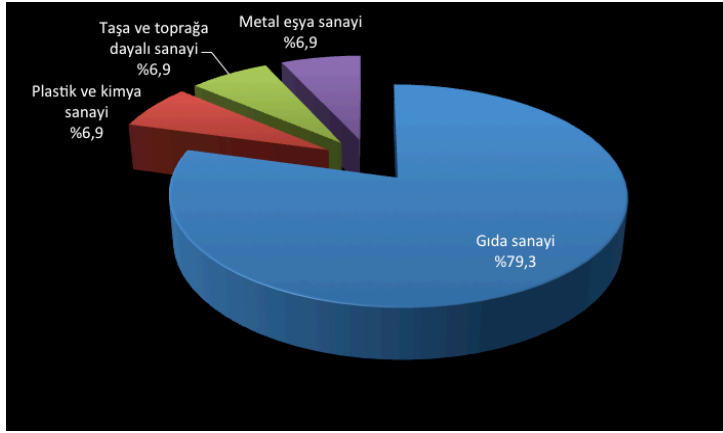
Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev sahasındaki en önemli sektör gıda sanayidir. Bu alandaki tesislerin %79.3'ü gıda, %6.9'u plastik ve kimya, %6.9'u metal eşya ve makine, %6.9'u ise taşa ve toprağa dayalı sanayi işletmelerinden oluşur (Tablo 5.16, Şekil 5.8). İlde gıda sanayi tesislerinin %88.3'ü, tüm sanayi tesislerinin ise 62.3'ü çay sanayi işletmelerinden oluşurken; bu sanayi işlev sahasında gıda tesislerinin %91.3'ü, tüm sanayi işletmelerinin ise %72.4'ü çay sanayi tesislerinden oluşur. Burada sanayinin gelişimiyle büyük oranda çay sanayi anlaşılmaktadır.

Unlu gıda alanında 1 tesis Ardeşende, hazır beton sanayide 1 tesis Pazar Deresi Vadisi'nde, çimento paketleme sanayide 1 tesis Çayeli Limanköy mevkiinde, plastik ürünleri ve plastik doğrama sanayide 1 tesis Fındıklı'da, metal eşya ve makine sanayide 1 tesis Pazar, 1 tesis de Ardeşende üretim yapmaktadır.

Tablo 5.16. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Gıda	23	79.3
Plastik ve kimya	2	6.9
Taşa ve toprağa dayalı	2	6.9
Metal eşya ve makine	2	6.9
Toplam	29	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

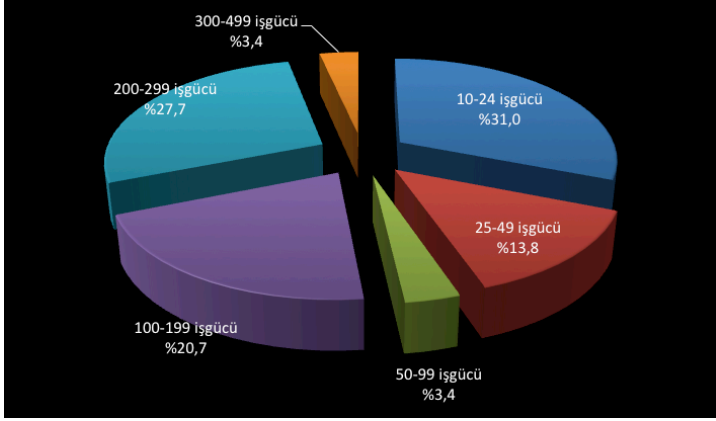
Şekil 5.8. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev sahasındaki tesislerde 3.557 işgücü çalışmaktadır. Bunlar, il sanayisindeki istihdamın %24.6'sını oluşturur. Rize ilinde ortalama işgücü büyüklüğü 74.7 iken, burada 122.7'dir. Bu alandaki sanayi tesislerinin %31'i 10-25 arası, %13.8'i 25-49 arası, %3.4'ü 50-99 arası, %20.7'si 100-199 arası, %27.7'si 200-299 arası, %3.4'ü 300-499 arası işgücü istihdam etmektedir (Tablo 5.17, Şekil 5.9). Buradaki sanayi işletmelerinin %51.8'inde 100'den fazla, %31'inde 200'den fazla işgücü çalışmaktadır. İlde sanayi tesislerinin %43'ünde 25'den az, %74.2'sinde 100'den az işgücü çalıştırılırken, burada %31'inde 25'den, %48.2'sinde ise 100'den az işgücü çalıştırılmaktadır. İl geneline göre orta ve büyük ölçekte tesisler bu sahada yoğunlaşmıştır. Bunun birçok nedeni vardır. Bunlardan biri Çaykur'a ait 8 yaş çay fabrikasının burada faaliyet göstermesidir. Ayrıca il sanayisinin büyük kuruluşlarından olan Doğu Çay'ın 2 tesisi, Dosan Gıda'nın (Lipton) 2 tesisi, Karalı Çay'ın 1 tesisi ve Of Çay'ın 1 tesisi de bu sahada faaliyet göstermektedir.

Tablo 5.17. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi ve Rize ilindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	9	31	84	43.3
25-49 işgücü	4	13.8	40	20.6
50-99 işgücü	1	3.4	20	10.3
100-199 işgücü	6	20.7	26	13.4
200-299 işgücü	8	27.7	19	9.8
300-499 işgücü	1	3.4	4	2.1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0.5
Toplam	29	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.9. Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin işgücü büyüklüğü.

5.3.3. İyidere Vadisi Sanayi İşlev Alanı

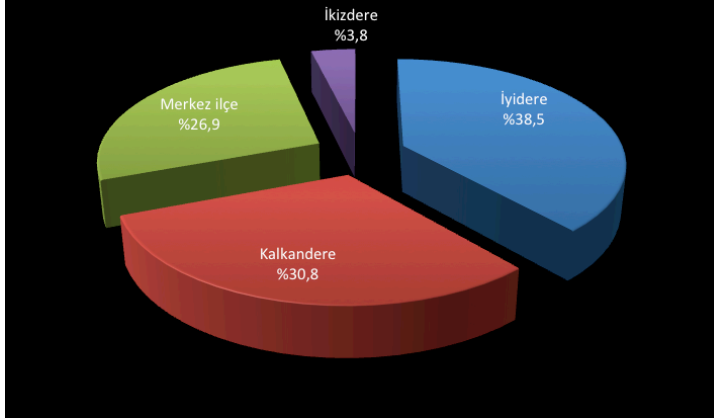
İyidere ilin en uzun akarsuyu olup, Rize'nin batısında yer almaktadır. Akarsuyun kaynağı ile denize döküldüğü yer (mansap) arasındaki mesafe 80 km'dir.¹¹² Vadinin aşağı çığırında kaide seviyesine yaklaşılması ve derine aşındırmanın azalmasıyla yana aşındırma olmuş ve bunun sonucunda vadinin yamaçlarında taraça düzlükleri meydana gelmiştir. Bu düz alanlarda sanayi tesislerin yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. İyidere, denize döküldüğü yerden İkizdere ilçesi sınırlarına kadar Trabzon-Rize il sınırını belirlemektedir. Vadinin doğusu Rize, batısı Trabzon ili idari sınırları içinde yer almaktadır. Kıyıdağ itibaren vadinin doğu yamacındaki karayolu kenarı ve yakın çevresinden başlayan sanayi tesisleri güneye doğru devam eder. İyidere ve bu nehrin kolu olan Kalkandere Vadisi'nde sanayi tesisleri yoğunlaşmıştır. İldeki sanayi tesislerinin %13,4'ü bu sanayi işlev sahasında, dört ilçenin idari sınırları içinde yer almaktadır. İyidere'de 10, Kalkandere'de 8, Merkez ilçede 7 ve İkizdere'de 1 tesis vardır. (Tablo 5.18, Şekil 5.10).

Tablo 5.18. İyidere Vadisi sanayi işlev sahasındaki tesislerin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
İyidere	10	38,5
Kalkandere	8	30,8
Merkez ilçe	7	26,9
İkizdere	1	3,8
Toplam	26	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

112 Hüseyin Turoğlu, 1997, "İyidere Havzasının Hidrografik Özelliklerine Sayısal Yaklaşım." *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 32, s. 357.

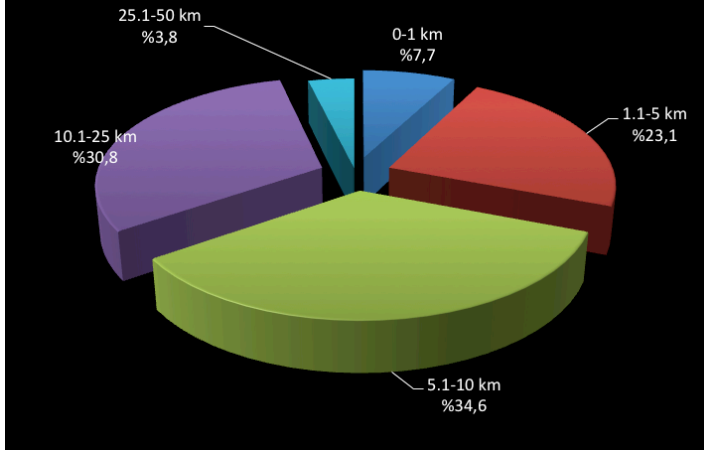
Şekil 5.10 İyidere Vadisi Sanayi işlev sahasındaki tesislerin ilçelere göre dağılışı.

İyidere sanayi işlev sahasındaki tesislerin yoğunlaşma alanlarını tespit etmek için Karadeniz sahil karayoluna uzaklıkları incelenmiştir. Ana karayoluna 1 km uzaklıkta 2 tesis, 1.1-5 km uzaklıkta 6 tesis, 5.1-10 km uzaklıkta 9 tesis, 10.1-25 km uzaklıkta 8 tesis varken; 25 km'den daha uzak tek tesis İkizdere ilçesi Güneyce Köyündeki çay fabrikasıdır (Tablo 5.19, Şekil 5.11). Karadeniz sahil karayolundan itibaren 1 km mesafede sadece 2 tesis vardır. Bu durum vadinin bu kesiminde düz sahaların daha çok batı tarafında (Trabzon il sınırı) yoğunlaşmasıyla ilgilidir. Kendirli çevresi ile Kalkandere karayolu çevresi sanayileşmenin yoğunlaştığı yerler arasındadır.

Tablo 5.19. İyidere Vadisi sanayi gelişim alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıklarına göre dağılışıları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
0-1 km	2	7.7
1.1-5 km	6	23.1
5.1-10 km	9	34.6
10.1-25 km	8	30.8
25.1-50 km	1	3.8
Toplam	26	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

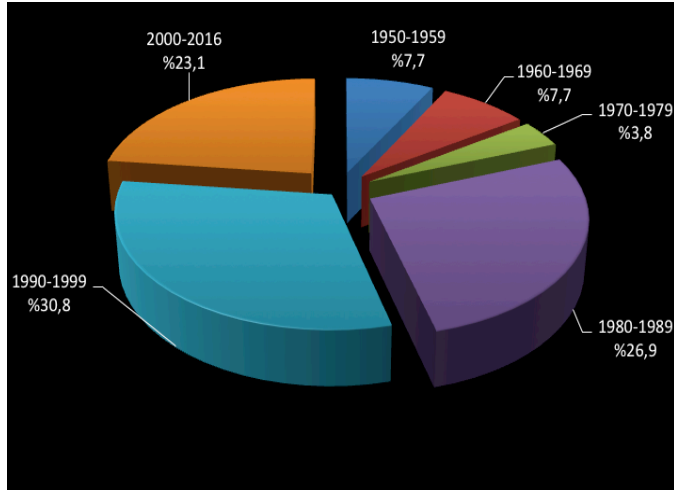
Şekil 5.11. İyidere Vadisi sanayi gelişim alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıklarına göre dağılışları.

Sahada ilk tesis 1957'de kurulmuştur. 1950-1959 arasında 2 tesis, 1960-1969 arasında 2 tesis, 1970-1979 arasında 1 tesis, 1980-1989 arasında 7 tesis, 1990-1999 arasında 8 tesis, 2000-2016 arasında ise 6 tesis faaliyete başlamıştır (Tablo 5.20, Şekil 5.12). İyidere Vadisi ve çevresindeki sanayi tesislerinin %84'ü 1980'den sonra kurulmuştur.

Tablo 5.20. İyidere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Kuruluş Dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1950-1959	2	7,7
1960-1969	2	7,7
1970-1979	1	3,8
1980-1989	7	26,9
1990-1999	8	30,8
2000-2016	6	23,1
Toplam	26	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

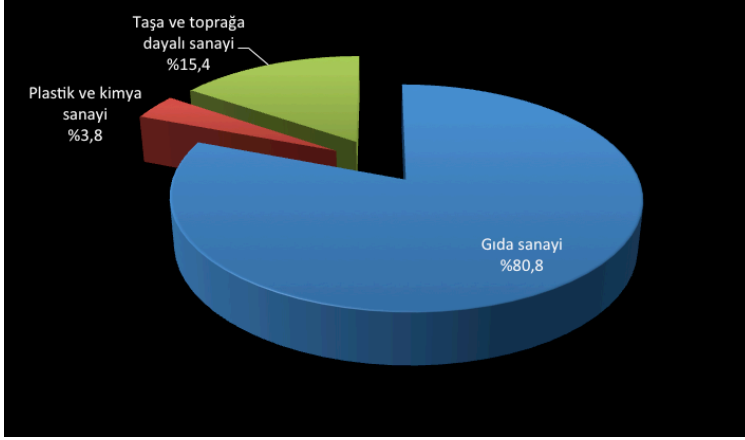
Şekil 5.12 İyidere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

İyidere Vadisi sanayi işlev sahasında sadece üç sektörde sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bunlar gıda, taşa toprağa dayalı ile plastik ve kimya sanayidir. Burada sanayi işyerlerinin %80.8'i gıda, %15.4'ü taşa ve toprağa dayalı, %3.8'i ise plastik ve kimya sanayi kolunda faaliyet göstermektedir (Tablo 5.21, Şekil 5.13). Sahadaki en önemli sanayi sektörü olan gıda sanayi işletmelerinin %95.2'si çay, %4.8'i un sanayi tesisinden oluşur. İldeki tek un fabrikası bu sahada yer almaktadır. Taşa ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin üçü hazır beton, biri mermer sanayi alanındadır. İlde gaz sanayi alanında tek kuruluş bu sahada yer alır.

Tablo 5.21. İyidere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Gıda	21	80.8
Plastik ve kimya	1	3.8
Taşa ve toprağa dayalı	4	15.4
Toplam	26	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

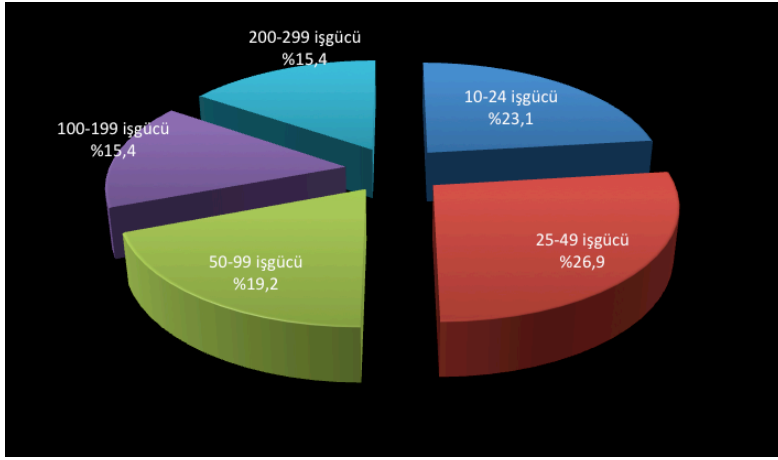
Şekil 5.13. İyidere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Buradaki tesislerde ilde sanayide çalışan işgücünün %16.1'i istihdam edilmektedir. Sanayi tesislerinin %13.4'üne karşılık, ilde sanayi istihdamının %16.1'inin bu sahada olması dikkat çekicidir. İlde ortalama işgücü büyüklüğü 74.7 iken, bu sahada 89.6'dır. İyidere Vadisi sanayi işyerlerinde ortalama işgücü büyüklüğünün yüksek olması, tesislerin %15.4'ünün 100-199 arasında, %15.4'ünün de 200-299 arasında işgücü çalıştırmasındandır (Tablo 5.22, Şekil 5.14). Bu durumun sebeplerinden biri de, Çaykur'un 6 fabrikasının bu sahada bulunması ve bu tesislerde çalışan işgücünün özel sektör işletmelerinden fazla olmasındandır. Ayrıca ilde 50'den az işgücü çalıştıran sanayi tesisi oranı %63.9 iken, bu sahada %50'dir.

Tablo 5.22. İyidere Vadisi ve Rize ilindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	İyidere Vadisi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	6	23.1	84	43.3
25-49 işgücü	7	26.9	40	20.6
50-99 işgücü	5	19.2	20	10.3
100-199 işgücü	4	15.4	26	13.4
200-299 işgücü	4	15.4	19	9.8
300-499 işgücü	-	-	4	2.1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0.5
Toplam	26	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.14. İyidere Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

5.3.4. Büyükdere Vadisi Sanayi İşlev Alanı

Büyükdere, Çayeli şehrinin batısında yer almakta olup; İyidere ve Fırtına Deresi'nden sonra ilin üçüncü büyük akarsuyudur. Çayeli ilçesinin hemen hemen 4/5'ini içine alan akarsu havzası 491 km² genişliğindedir. Deniz kıyısından itibaren birdenbire yükselen arazi 34 km içeride 3250 m yüksekliğe ulaşır. Büyükdere, bu yüksek arazi içine derin bir şekilde gömülmüştür. Kıyıda 1000 m'ye yakın olan vadi tabanı, Madenli'nin güneyinde tabansız denilebilecek vadi içinden geçer.¹¹³ Arazinin engebeli yapısı nedeniyle sanayi tesislerinin Madenli Beldesi'nin kuzeyindeki taraça düzlüklerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Sabuncular Mahallesi ve Madenli Beldesi bu sahada sanayi tesislerinin başlıca yoğunlaşma alanları olarak dikkati çekmektedir. Bu saha boyunca 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 13 sanayi tesisi vardır. Ayrıca Büyükdere'nin batı kolu olan Azsu Deresi Vadisi'nde, Büyükköy'e kadar uzanan sahada, vadi içindeki karayolu kenarında ya da yakınında kurulmuş olan 6 sanayi tesisi bulunmaktadır.

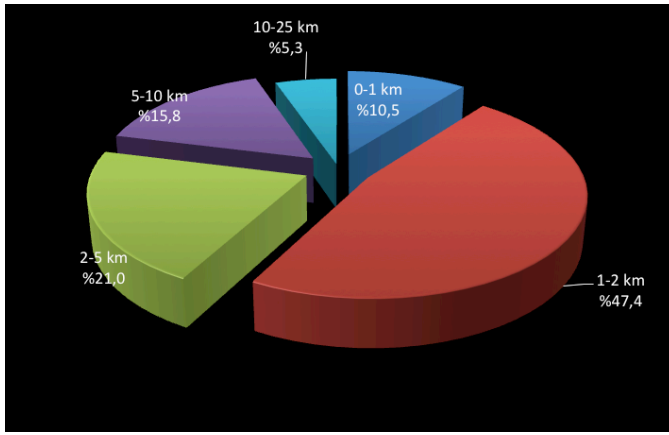
Büyükdere sanayi işlev sahasındaki tesislerin kıyıdaki Rize-Artvin karayoluna göre uzaklıkları incelendiğinde, 1 km'den az mesafede 2 tesisin, 1.1-2 km mesafede 9 tesisin, 2.1-5 km mesafede 4 tesisin, 5.1-10 km mesafede 3 tesisin, 10 km'den uzak olan 1 tesisin olduğu görülür (Tablo 5.23, Şekil 5.15). Sahadaki sanayi tesislerinin %78.9'unun kıyıdaki ana karayoluna 5 km'ye kadar olan uzaklıkta kurulduğu dikkati çekmektedir. Bu sahalarda arazi şartları sanayi tesisi kurmaya uygun iken, daha güneyde vadinin dikleşmesi ve darlaşması nedeniyle tesis kurulabilecek düz alan çok azalmaktadır.

113 Alâeddin Tandoğan, 1988, "İncesu Vadisinde (Çayeli) Coğrafi Gözlemler." *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* Sayı 11, s. 91

Tablo 5.23. Büyükdere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıklarına göre dağılışları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
0-1 km	2	10.5
1.1-2 km	9	47.4
2.1-5 km	4	21
5.1-10 km	3	15.8
10.1-25 km	1	5.3
Toplam	19	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

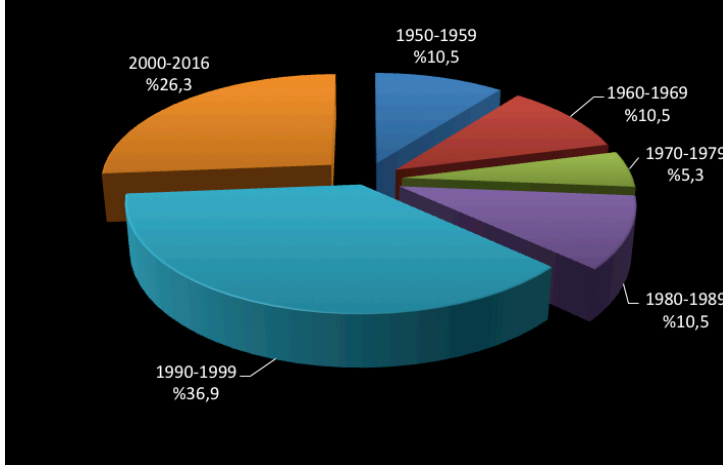
Şekil 5.15. Büyükdere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıklarına göre dağılışları.

Büyükdere Vadisi sanayi işlev sahasında ilk tesis 1958'de kurulmuş olan çay fabrikasıdır. 1990'a kadar sanayileşme yavaş iken bu tarihten sonra kurulan sanayi tesisi sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Nitekim 1990 sonrasında kurulan sanayi tesisi oranı %63.2'dir (Tablo 5.24, Şekil 5.16). 1990'dan sonra makine sanayi, 2000'den sonra ise hazır beton sanayi tesislerinde önemli bir artış göze çarpmaktadır.

Tablo 5.24. Büyükdere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Kuruluş dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1950-1959	2	10.5
1960-1969	2	10.5
1970-1979	1	5.3
1980-1989	2	10.5
1990-1999	7	36.9
2000-2016	5	26.3
Toplam	19	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

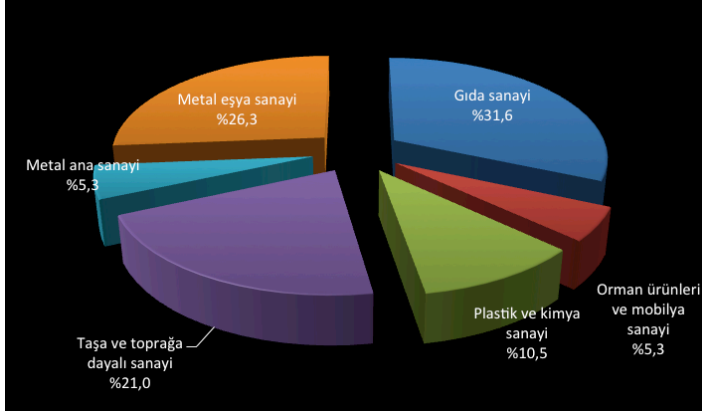
Şekil 5.16. Büyükdere Vadisi sanayi gelişim alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Büyükdere Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin %31.6'sı gıda, %26.3'ü metal eşya ve makine, %21'i taşa ve toprağa dayalı sanayi, %10.5'i plastik ve kimya, %5.3'ü metal ana, %5.3'ü orman ürünleri ve mobilya sektöründe üretim yapmaktadır (Tablo 5.25, Şekil 5.17). İl sanayinin %70.6'sını gıda sanayi tesisleri oluştururken, burada sadece %31.6 olması dikkat çekicidir. Büyükdere Vadisi'nde tesis sayısı az olmasına rağmen, ildeki tüm sanayi sektörlerinden işletmeler bulunmaktadır. Gıda sanayideki 6 tesisin tamamı çay sanayi kolundadır. İldeki metal eşya ve makine sanayi işletmelerinin %31.3'ü bu sahada faaliyet göstermektedir. Ayrıca makine sanayi işletmelerinin ilde en fazla bulunduğu saha da burasıdır. İldeki metal ana sanayideki tek işletme burada üretim yapar. Bu sahadaki taşa ve toprağa dayalı sanayi işletmelerinden üçü hazır beton, biri ise beton parke imal etmektedir.

Tablo 5.25. Büyükdere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Gıda	6	31.6
Orman ürünleri ve mobilya	1	5.3
Plastik ve kimya	2	10.5
Taşa ve toprağa dayalı	4	21
Metal ana	1	5.3
Metal eşya ve makine	5	26.3
Toplam	19	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

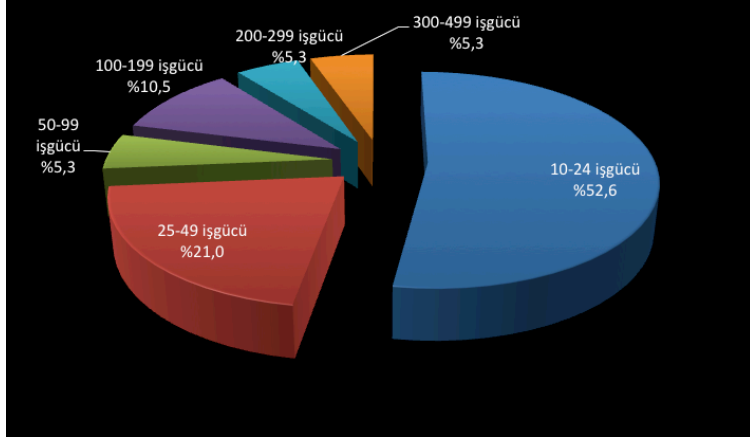
Şekil 5.17. Büyükdere Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

İlde sanayide çalışan işgücünün %9.5'i (1.377 işgücü) Büyükdere Vadisi sanayi işlev sahasında istihdam edilmektedir. Bu alandaki sanayi tesislerinin %52.6'sında 25'den az, %21'inde 25-49 arasında, %5.3'ünde 50-99 arasında, %10.5'inde 100-199 arasında, %5.3'ünde 200-299 arasında ve %5.3'ünde 300-499 arasında işgücü istihdam edilmektedir (Tablo 5.26, Şekil 5.18). Büyükdere Vadisi'nde ortalama işgücü büyüklüğü 72.5 olup, il ortalama işgücü büyüklüğüne (74.7) yakın bir değerdedir. Çayeli Bakır İşletmesi işgücü ortalamasına katılmazsa, Büyükdere Vadisinde ortalama işgücü büyüklüğü 52.8'i düşmektedir.

Tablo 5.26. Büyükdere Vadisi ve Rize ilindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Büyükdere Vadisi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	10	52.6	84	43.3
25-49 işgücü	4	21	40	20.6
50-99 işgücü	1	5.3	20	10.3
100-199 işgücü	2	10.5	26	13.4
200-299 işgücü	1	5.3	19	9.8
300-499 işgücü	1	5.3	4	2.1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0.5
Toplam	19	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.18. Büyükdere Vadisi'ndeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

5.3.5. Fırtına Deresi Vadisi Sanayi İşlev Alanı

Fırtına Deresi 1.117 km² su toplama alanı ile Rize'de havza genişliği en büyük olan akarsudur. Ayrıca 67.5 km uzunluğu ile İyidere'den sonra ilde en uzun ikinci akarsudur.¹¹⁴ Fırtına Deresi, aşağı çığırında vadi tabanını genişleterek denize dökülmeden alüvyon birikinti düzlükleri oluşturmuştur. Özellikle akarsuyun denize döküldüğü yerden 500-600 m iç kısma kadar taban seviyesi ovası, 9-10 km'ye kadar ise taraça düzlükleri şeklinde düz alanlar oluşmuştur.¹¹⁵ Bu sahalar Ardeşen ilçesinin yerleşme ve ekonomik faaliyet alanları durumundadır. Aynı zamanda sanayi tesislerinin bir kısmı da burada kurulmuştur. Sanayi tesisleri Fırtına Vadisi'nin doğusu ile Pirinçlik köyü çevresinde yoğunlaşmıştır.

Fırtına Vadisi işlev sahasındaki sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna uzaklıkları incelendiğinde; 1 km'ye kadar uzaklıkta 2 tesisin, 1.1-2 km uzaklıkta 3 tesisin, 2.1-5 km uzaklıkta 7 tesisin, 5.1-10 km uzaklıkta 4 tesisin olduğu görülür (Tablo 5.27, Şekil 5.19). Sahada, ana karayoluna 10 km'den uzak tesis bulunmamaktadır. Sanayi tesislerinin en fazla yoğunlaştığı alan, ana karayoluna 2.1-5 km uzaklıktadır.

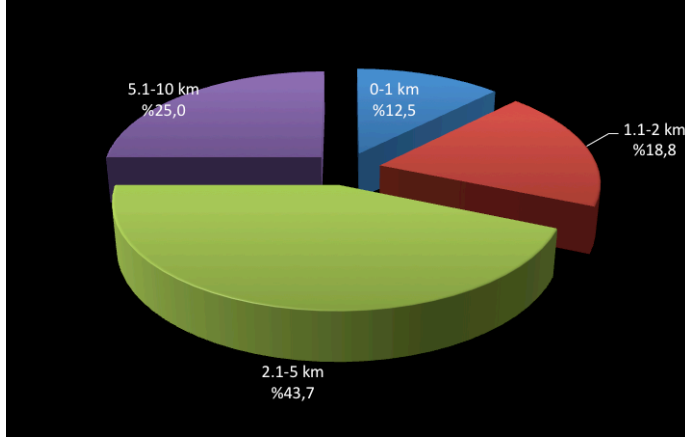
114 Cihan Bayraktar, 2006, *Fırtına Deresi Havzasının Uygulamalı Jeomorfoloji Etüdü*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 23.

115 Tamer, Özlü, Savaş Çağlak, Halim Şamlıoğlu, 2014, "Ardeşen (Rize) Yöresinde Teleferik Kurulumu ve Kullanımının Sosyal Hayata ve Ekonomiye Etkisi." Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 34, s.352.

Tablo 5.27. Fırtına Deresi Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıklarına göre dağılışları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
0-1 km	2	12,5
1.1-2 km	3	18,8
2.1-5 km	7	43,7
5.1-10 km	4	25
Toplam	16	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

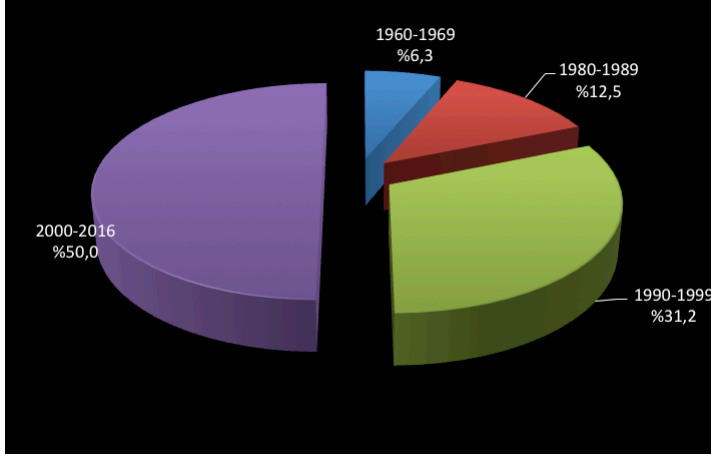
Şekil 5.19. Fırtına Deresi Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıklarına göre dağılışları.

Fırtına Vadisi sanayi işlev sahasında ilk tesis 1969'da açılmıştır. Buradaki sanayi işletmelerinin %50'si 2000-2016 arasında, %31.2'si ise 1990-1999 arasında üretime başlamıştır. 1990'a kadar sanayileşme yavaş iken, bu yıldan itibaren kurulan sanayi tesisi sayısında önemli bir artış meydana gelmiş; 2000 yılından sonra ise bu artış hızlanarak devam etmiştir (Tablo 5.28, Şekil 5.20). 1990'dan sonra sahada kurulan işletmelerin %50'si çay sanayi tesisleridir.

Tablo 5.28. Fırtına Deresi Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Kuruluş Dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1960-1969	1	6,3
1980-1989	2	12,5
1990-1999	5	31,2
2000-2016	8	50
Toplam	16	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

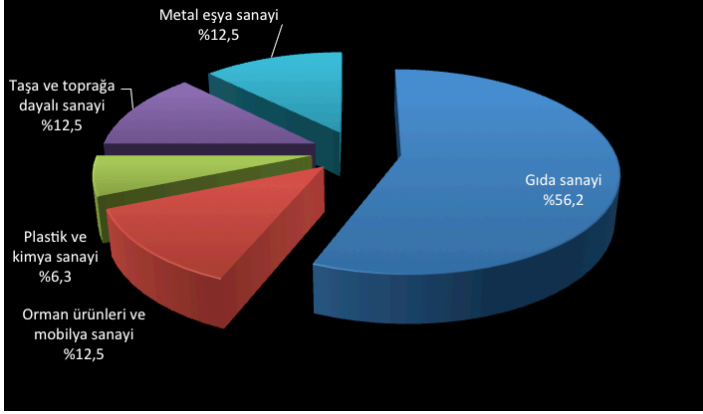
Şekil 5.20 Fırtına Deresi Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Sahadaki sanayi işletmelerinin 9'u gıda, 2'si orman ürünleri ve mobilya, 2'si taşa ve toprağa dayalı sanayi, 2'si metal eşya ve makine, 1'i plastik ve kimya sanayi kolundadır. Gıda sanayinin bu sahadaki 9 işletmesinden 8'i çay sanayi, 1'i su paketleme sanayi kolundadır (Tablo 5.29, Şekil 5.21). İldeki su paketleme sanayi alanında iki tesisten biri bu sanayi işlev sahasında Armağan Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Sahada 2 hazır beton üreten tesis vardır. Pazar faktörüne bağlı olarak Ardeşende faaliyet gösteren bu tesisler hammadde kaynağına yakın olmak için Fırtına Deresi Vadisini kuruluş yeri olarak seçmiştir. Ayrıca ildeki tek silah fabrikası Ardeşen Silah Sanayi adıyla Ardeşen-Çamlıhemşin karayolu 3. km'sinde, Fırtına Vadisinin doğusunda yer alır.

Tablo 5.29. Fırtına Deresi Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Gıda	9	56,2
Orman ürünleri ve mobilya	2	12,5
Plastik ve kimya	1	6,3
Taşa ve toprağa dayalı	2	12,5
Metal eşya ve makine	2	12,5
Toplam	16	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

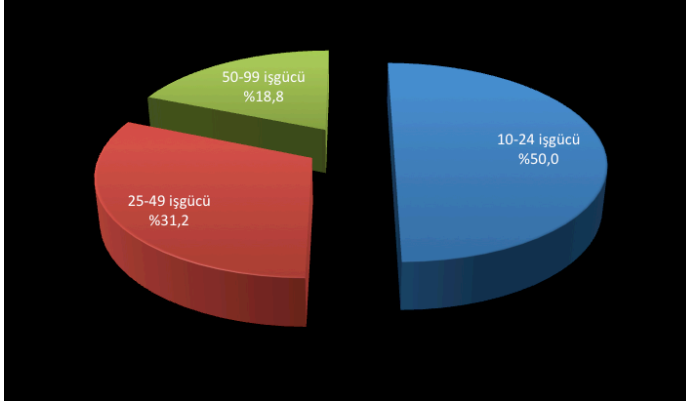
Şekil 5.21. Fırtına Vadisi sanayi işlev sahasındaki tesislerin sektörlere göre dağılışı.

Fırtına Vadisi sanayi işlev alanındaki tesislerde 512 işgücü çalışmakta olup, ilde sanayi istihdamının %3.5'ini oluşturmaktadır. İlde sanayi tesislerinin %8.2'si bu sahada yer alırken, istihdamda bu oran yarıdan daha azdır. Fırtına Vadisi'nde sanayi tesisi başına işgücü büyüklüğü 32'dir. Bu ortalama ile ilde işgücü büyüklüğünün en az olduğu ve il ortalamasının yarısından az olan sanayi işlev sahası durumundadır. Fırtına Deresi Vadisi'nde 100'den fazla çalışanı olan sanayi tesisi bulunmamaktadır. Sanayi işyerlerinin %50'si 25'den az, %31.2'si 25-49 arasında işgücü istihdam etmektedir (Tablo 5.30, Şekil 5.22). Buradaki sanayi tesislerinin tamamı küçük işletmelerden oluşmaktadır.

Tablo 5.30. Fırtına Vadisi ve Rize ilindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Fırtına Vadisi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	8	50	84	43.3
25-49 işgücü	5	31.2	40	20.6
50-99 işgücü	3	18.8	20	10.3
100-199 işgücü	-	-	26	13.4
200-299 işgücü	-	-	19	9.8
300-499 işgücü	-	-	4	2.1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0.5
Toplam	16	16	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.22. Fırtına Deresi Vadisi'ndeki sanayi tesislerin ve işgücü büyüklüğü.

5.3.6. Gündoğdu Vadisi ve Çevresi Sanayi İşlev Sahası

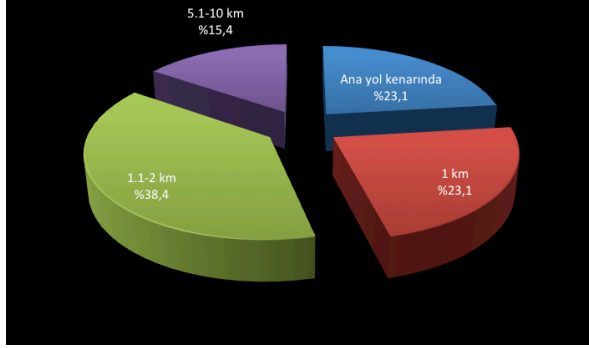
Bu saha, Merkez ilçe Gündoğdu Mahallesi ile buradan güneyde Veliköy'e kadar uzanan vadi içindeki sahayı kapsamaktadır. Bu alanda 13 sanayi tesisi vardır. Bunların büyük bir kısmı, Gündoğdu ve yakınında, ayrıca Veliköy çevresinde yoğunlaşmıştır. Gündoğdu Deresi'nin küçük, vadinin de diğerlerine göre dar olması nedeniyle düz alanlar oldukça sınırlıdır. Bu durum büyük sanayi işletmelerinin buralarda kurulmasını zorlaştırmıştır.

Gündoğdu Vadisi sanayi işlev sahasındaki tesislerin Karadeniz sahil karayoluna göre uzaklıkları incelendiğinde; ana yol kenarında 3 tesis, 1 km'ye kadar uzaklıkta 3 tesis, 1.1-5 km uzaklıkta 5 tesis, 5.1-10 km uzaklıkta 2 tesis olduğu görülür (Tablo 5.31, Şekil 5.23). Sahada 10 km'den uzak tesis bulunmamakta olup, Gündoğdu Vadisi'nin kısa olması bunun en önemli sebebidir.

Tablo 5.31. Gündoğdu Vadisi ve çevresindeki sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Ana karayolu kenarı	3	23,1
1 km	3	23,1
1.1-5 km	5	38,4
5.1-10 km	2	15,4
Toplam	13	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

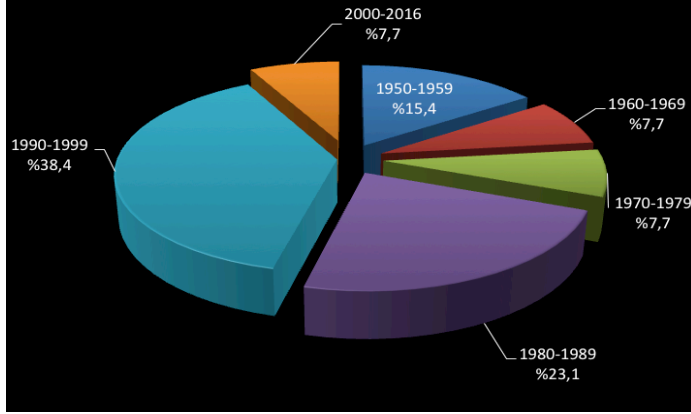
Şekil 5.23. Gündoğdu Vadisi ve çevresindeki sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

Gündoğdu ve çevresi sanayi işlev sahasında ilk tesis 1956'da kurulmuştur. Sahada 1990-1999 arasında 5 tesis ve 1980-1989 arasında 3 tesis kurulmuştur. Bu iki dönemde sahadaki tesislerin %61.5'i üretime başlamıştır (Tablo 5.32, Şekil 5.24). Sahada 1980 öncesinde kurulan 3 tesis Çaykur'a ait çay fabrikalarıdır. Çay sanayide devlet tekelinin kaldırıldığı 1985 sonrasında 6 tesis kurulmuştur. Bunlardan 3 tesis vadi içinde karayolu kenarında yer alırken, diğerleri karayoluna uzak konumda Ketenli ve Taşlık Köyünde arsa sahipliğine ve hammadde kaynağına bağlı olarak faaliyet gösteren küçük işletmelerdir. Et ürünleri sanayide 2 tesis 1990-1999 arasında, 1 tesis 2000 sonrasında kurulmuştur.

Tablo 5.32. Gündoğdu Vadisi ve çevresi sanayi işlev alanındaki tesislerin kuruluş dönemleri.

Kuruluş dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1950-1959	2	15.4
1960-1969	1	7.7
1970-1979	1	7.7
1980-1989	3	23.1
1990-1999	5	38.4
2000-2016	1	7.7
Toplam	13	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

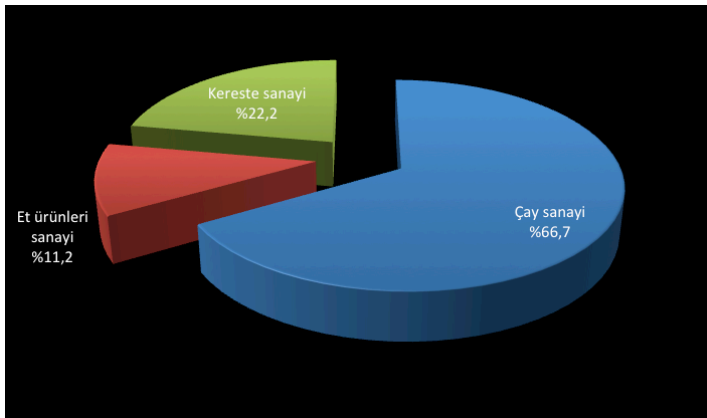
Şekil 5.24. Gündoğdu Vadisi ve çevresi sanayi işlev alanındaki sanayi tesislerin kuruluş dönemleri

Gündoğdu Vadisi ve çevresindeki 13 tesisin 12'si gıda, biri orman ürünleri ve mobilya sanayi alanında üretim yapmaktadır. Gıda sanayi işletmelerinin 9'u çay sanayi, 3'ü et ürünleri sanayi alanında faaliyet göstermektedir (Tablo 5.33, Şekil 5.25). Sahadaki 9 çay sanayi tesisinin 3'ü Çaykur'a, 6'sı özel sektöre aittir. Orman ürünleri ve mobilya alanında üretim yapan işletme kereste sanayi alt sektöründedir.

Tablo 5.33. Gündoğdu Vadisi ve çevresindeki sanayi tesislerin alt sektörlere göre dağılışı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Çay sanayi	9	69,2
Et ürünleri sanayi	3	23,1
Kereste sanayi	1	7,7
Toplam	13	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

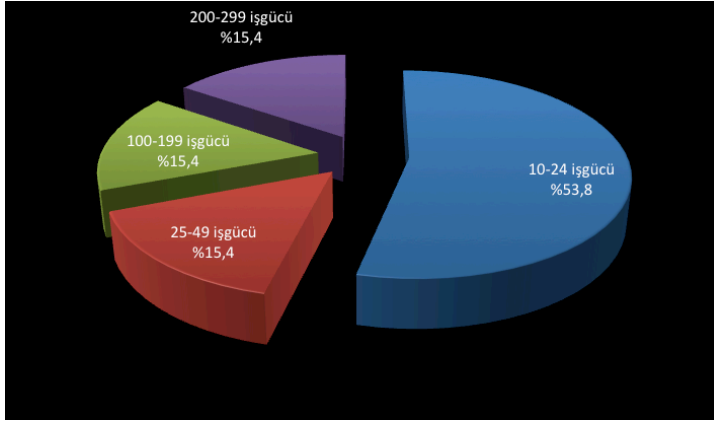
Şekil 5.25. Gündoğdu Vadisi ve çevresindeki sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılışı.

Gündoğdu Vadisi'ndeki sanayi işyerlerinde çalışan işgücü sayısı 900'dür. Buradaki sanayi tesisleri için ortalama işgücü büyüklüğü 69.2 olup, ildeki ortalama işgücü büyüklüğüne (74.7) oldukça yakındır. Ancak işyerlerinin %69.2'sinde 50'den az işgücü çalışmaktadır (Tablo 5.34, Şekil 5.26). 100'ün üzerinde çalışanı olan 4 tesis çay sanayi kolundadır. Bunlardan üçü Çaykur'a, biri de Okumuş çaya aittir.

Tablo 5.34. Gündoğdu Vadisi ve çevresi ile Rize ilindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Gündoğdu ve güneyi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	7	53.8	84	43.3
25-49 işgücü	2	15.4	40	20.6
50-99 işgücü	-	-	20	10.3
100-199 işgücü	2	15.4	26	13.4
200-299 işgücü	2	15.4	19	9.8
300-499 işgücü	-	-	4	2.1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0.5
Toplam	13	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.26. Gündoğdu Vadisi ve çevresindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

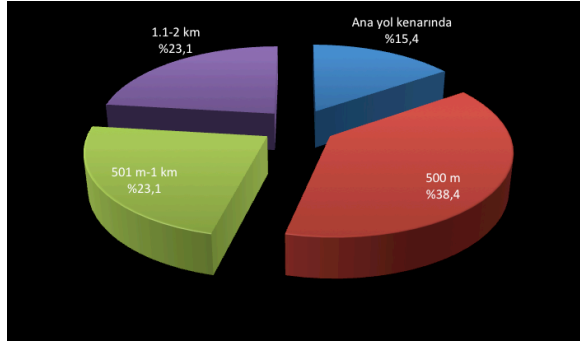
5.3.7. Rize Kenti

Rize kent içinde 12 sanayi tesisi bulunmaktadır. Kent içindeki sanayi işletmelerinin Karadeniz sahil karayoluna göre uzaklıkları incelendiğinde; 2 tesisin ana karayolu kenarında, 5 tesisin 500 m'ye kadar uzaklıkta, 2 tesisin 501 m - 1 km arasında, 3 tesisin ise 1.1-2 km uzaklıkta olduğu görülmektedir (Tablo 5.35, Şekil 5.27). **Kent içindeki tesislerin %76.9'u sahildeki ana karayoluna 1 km'den daha az uzaklıkta yer almaktadır.**

Tablo 5.35. Rize kent içindeki sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna uzaklıkları.

Ana karayoluna uzaklık	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Ana karayolu kenarı	2	15,4
500 m	5	38,4
501m- 1 km	3	23,1
1.1-2 km	3	23,1
Toplam	13	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

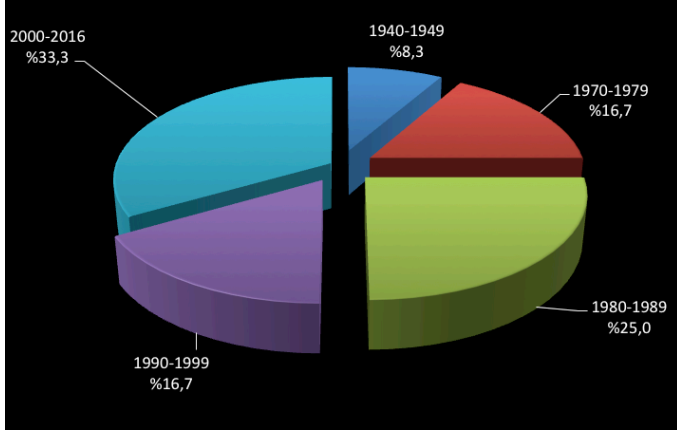
Şekil 5.27. Rize kent içindeki sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna uzaklıkları.

Kent içindeki tesislerin kuruluş dönemleri incelendiğinde, ildeki en eski tesisin 1947 yılında kurulduğu görülür. 1970-1979 arası 2 tesis, 1980-1989 arası 3 tesis, 1990-1999 arasında 2 tesis ve 2000'den sonra 4 tesis faaliyete başlamıştır (Tablo 5.36, Şekil 5.28). Bununla birlikte ilde **22 sanayi tesisinin ilk kuruluş yeri kent içi olmasına rağmen, sonradan daha geniş alanda üretim yapmak ve büyümek için kent dışına taşınmışlardır.**

Tablo 5.36. Rize kent içindeki sanayi tesislerin kuruluş dönemleri.

Kuruluş dönemi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
1940-1949	1	8,3
1970-1979	2	16,7
1980-1989	3	25
1990-1999	2	16,7
2000-2016	4	33,3
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

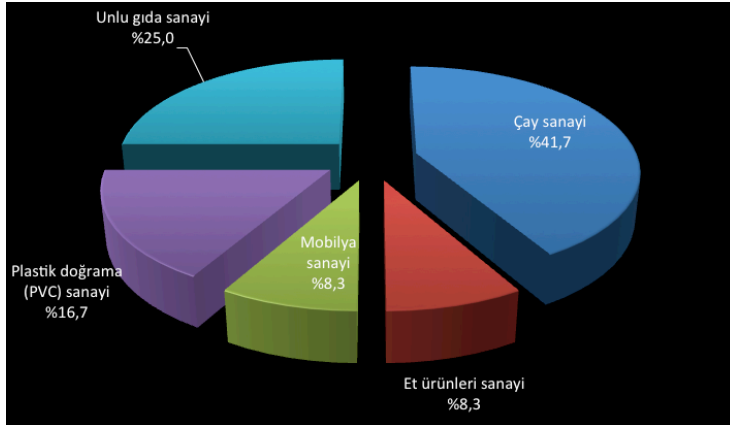
Şekil 5.28. Rize kent içindeki sanayi tesislerin kuruluş dönemleri.

Rize kent içindeki sanayi tesislerinin 9'u gıda, 2'si plastik ve kimya, 1'i orman ürünleri ve mobilya sanayi alanında üretim yapmaktadır (Tablo 5.37, Şekil 5.29). Gıda sanayideki işletmelerden 5 tesis çay sanayi, 3 tesis unlu gıda, 1 tesis et ürünleri sanayi alanında faaliyet göstermektedir. **Ülkemizdeki ilk yaş çay sanayi tesisi olan Zihni Derin Çay Fabrikası Rize Kent içi, Boğaz Mahallesi'ndedir.** Çay tesislerinden ikisi Çaykur'a, diğerleri özel sektöre ait kuruluşlardır. Plastik ve kimya sanayi alanındaki 2 tesis de plastik doğrama alt sektöründe faaliyet göstermektedir.

Tablo 5.37. Rize kent içindeki sanayi tesislerinin alt sektörler göre dağılımı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Çay sanayi	5	41,7
Et ürünleri sanayi	1	8,3
Unlu gıda	3	25
Plastik doğrama (PVC)	2	16,7
Mobilya	1	8,3
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

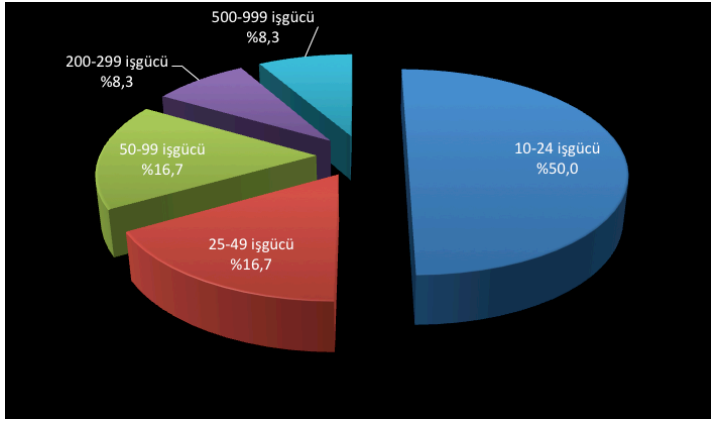
Şekil 5.29. Rize kent içindeki sanayi tesislerinin alt sektörlergöre dağılımı.

Kent içindeki 12 sanayi işletmesinde toplam 1210 işgücü çalışmaktadır. Kent içinde sanayi işyerlerinin ortalama işgücü büyüklüğü 100.8'dir. Bunda en önemli faktör kent içinde bulunan, ilde en fazla istihdamı sağlayan ve 2017'de İyidere'ye taşınacak olan Çaykur 100. Yıl paketleme fabrikasıdır. Bu tesis ilde 500'den fazla işgücü çalıştıran tek sanayi kuruluşudur. Bu sanayi tesisi çıkarıldığında işgücü ortalaması yarıya düşmektedir. Kent içindeki sanayi kuruluşlarından 6 tesis 10-25 arası, 2 tesis 25-49 arası, 2 tesis 50-99 arası, 1 tesis 200-299 arası, 1 tesis ise 500-999 arası işgücü çalıştırmaktadır (Tablo 5.38, Şekil 5.30).

Tablo 5.38. Rize kent içi ve Rize ilindeki sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Rize kent içi		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	6	50	84	43.3
25-49 işgücü	2	16.7	40	20.6
50-99 işgücü	2	16.7	20	10.3
100-199 işgücü	-	-	26	13.4
200-299 işgücü	1	8.3	19	9.8
300-499 işgücü	-	-	4	2.1
500- üzeri işgücü	1	8.3	1	0.5
Toplam	12	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.30. Rize kent içindeki sanayi tesislerin ve işgücü büyüklüğü.

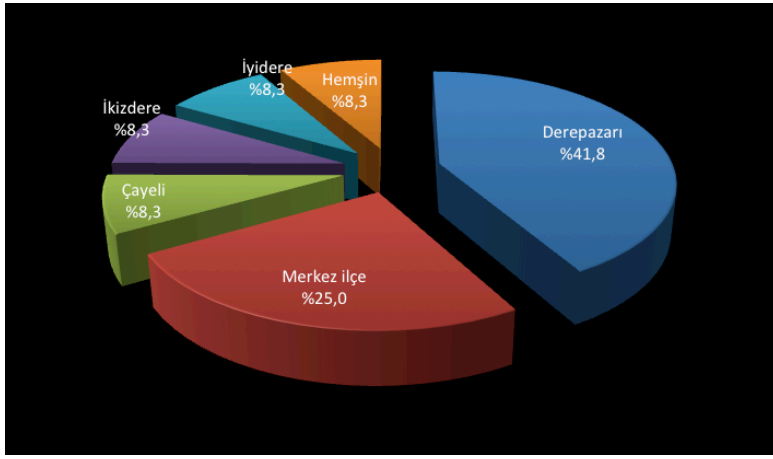
5.3.8. Münferit Tesisler

İlde herhangi bir işlev sahasında olmayan sanayi işletmeleri münferit tesisler olarak değerlendirilmiştir. Rize ilinde bu sınıflamaya uygun 12 sanayi tesisi faaliyet göstermektedir. Bu tesislerin 5'i Derepazarı'nda, 3'ü Merkez ilçede, 1'i Çayeli, Hemşin, İyidere ve İkizdere'dedir (Tablo 5.39, Şekil 5.31).

Tablo 5.39. Rize ilindeki münferit sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

İlçeler	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Derepazarı	5	41.8
Merkez ilçe	3	25
Çayeli	1	8.3
İyidere	1	8.3
İkizdere	1	8.3
Hemşin	1	8.3
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

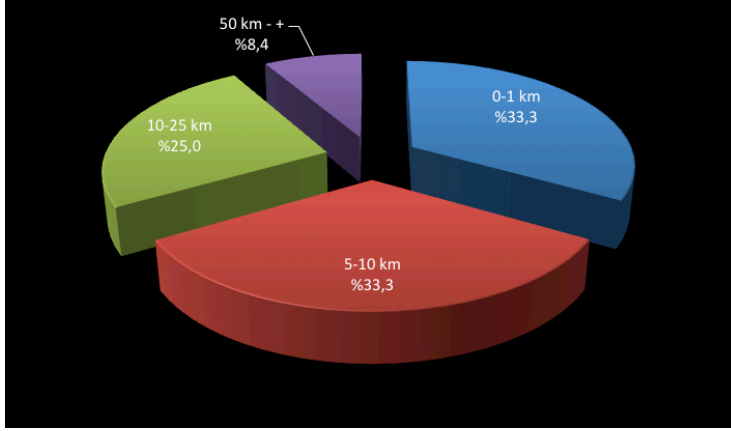
Şekil 5.31. Rize ilindeki münferit sanayi tesislerinin ilçelere göre dağılışı.

Münferit tesislerin 4'ü Karadeniz sahil karayoluna 1 km'ye kadar mesafede, 4'ü 5.1-10 km uzaklıkta, 3'ü 10.1-25 km uzaklıkta, 1'i ise 50 km'den uzak bir mesafede bulunur (Tablo 5.40, Şekil 5.32).

Tablo 5.40. Rize ilinde münferit sanayi tesislerinin Karadeniz sahil karayoluna olan uzaklıkları.

Ana karayoluna uzaklık (km)	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
0-1 km	4	33.3
5.1-10 km	4	33.3
10.1-25 km	3	25
50.1 km- +	1	8.4
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

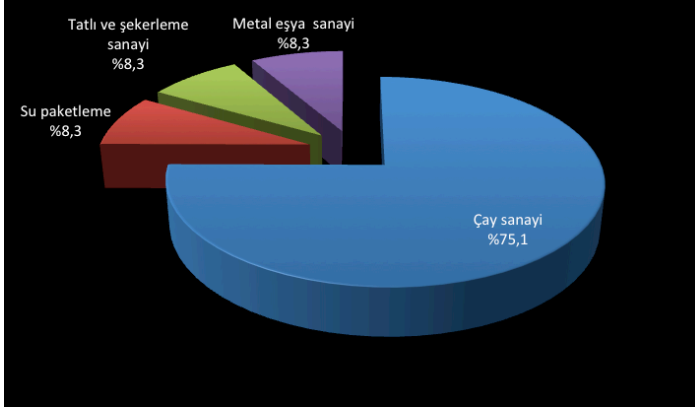
Şekil 5.32. Rize ilinde münferit sanayi tesislerinin Karadenizsahil karayoluna olan uzaklıkları.

Münferit sanayi tesislerinin 11'i gıda, 1'i metal eşya ve makine sanayi alanında üretim yapmaktadır. Gıda sanayi tesislerinden 9'u çay sanayi, 1'i su paketleme ve 1'i de tatlı ve şekerleme sanayi alanında faaliyet göstermektedir (Tablo 5.41, Şekil 5.33). Çay sanayi tesislerinden 4'ü Derepazarı'nda bulunur. Bunlardan ikisi Çaykur'a, ikisi de özel sektöre ait işletmelerdir. Merkez ilçede de Çaykur'a ait 3 çay tesisi Ortapazar, Selimiye ve Azaklı Hoca köylerinde yer alır. Hemşin'de bulunan tek sanayi tesisi, Çaykur'a ait Organik çay fabrikasıdır. Burada organik çay yetiştirme sahalarından getirilen yaş çay işlenir. Münferit sanayi tesislerinden biri de, Çayeli ilçesi Kaçkar Köyü'nde bulunan çay işletmesidir. Ayrıca tatlı ve şekerleme sanayide Dergâh pastanelerinin fabrikası Derepazarı'nda bulunmakta olup, buradaki imal edilen ürünler frigorifik araçlarla ve soğuk zincir ile Rize, Artvin ve Trabzon'da pazarlanmaktadır. Anzer Su işletmesine ait tesis ise, İkizdere ilçesi Diktaş mevkiinde üretim yapmaktadır. Ayrıca İyidere'de Çaysan adlı kuruluş, kuru çay satışı için metal teneke kutular imal etmekte ve çay sanayi tesislerine pazarlamaktadır.

Tablo 5.41. Rize ilindeki münferit sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılımı.

Sanayi sektörü	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
Çay sanayi	9	75.1
Su paketleme sanayi	1	8.3
Tatlı ve şekerleme sanayi	1	8.3
Metal eşya sanayi	1	8.3
Toplam	12	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

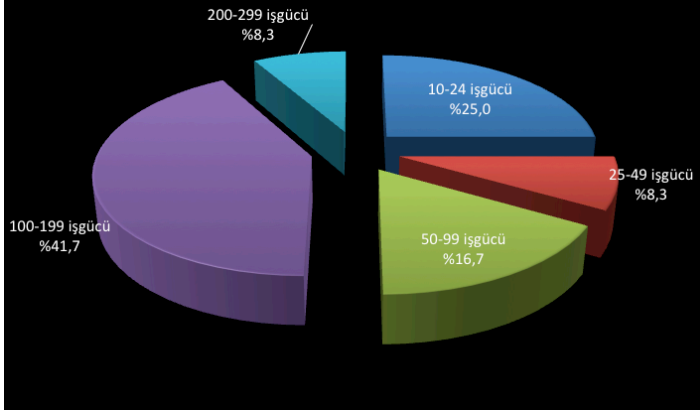
Şekil 5.33. Rize ilindeki münferit sanayi tesislerinin alt sektörlere göre dağılımı.

Münferit tesislerden 3'ü 10-24 arası, 1'i 25-49 arası, 2'si 50-99 arası, 5'i 100-199 arası, 1'i ise 200-299 arası işgücü istihdam etmektedir (Tablo 5.42, Şekil 5.34). 12 sanayi tesisinde 1186 işgücü çalışmaktadır. İlde sanayide çalışan işgücünün %8.2'si münferit sanayi tesislerinde istihdam edilmektedir. Bu işyerlerinde ortalama işgücü büyüklüğü 98.8 olup, il ortalamasının üzerindedir. İşletmelerinin yarısında 100'den fazla işgücü çalıştırılması dikkati çekmektedir. Ayrıca münferit tesislerin yarısı Çaykur'a ait yaş çay fabrikalarıdır.

Tablo 5.42. Rize ili münferit sanayi işletmelerinin ve Rize ili sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

İstihdam	Münferit tesisler		Rize ili	
	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi	Tesis sayısı	Tesis yüzdesi
10-24 işgücü	3	25	84	43.3
25-49 işgücü	1	8.3	40	20.6
50-99 işgücü	2	16.7	20	10.3
100-199 işgücü	5	41.7	26	13.4
200-299 işgücü	1	8.3	19	9.8
300-499 işgücü	-	-	4	2.1
500- üzeri işgücü	-	-	1	0.5
Toplam	12	100	194	100

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

Şekil 5.34. Rize ilindeki münferit sanayi tesislerinin işgücü büyüklüğü.

5.4. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB); sanayinin uygun alanlarda yapılmasını sağlamak, plansızsanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları akılcı kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerini belirli bir plan dahilinde yerleştirmek ve geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Bunlar, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat, tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli bir sistem dahilinde sanayi için tahsis edilen mal ve hizmet üreten bölgelerdir.¹¹⁶

Sanayi devrimiyle 1800'lü yıllarda başlayan sanayileşme hareketleri, bilim ve teknoloji alanındaki buluşları hızlandırmış, bu durum bazı yerleşim merkezlerinde sanayi işletmelerinin hızla artmasını sağlamıştır. Düzensiz ve kendiliğinden kümelenen irili ufaklı bu işletmeler, kentlerde plansızca yoğunlaşmıştır. Bunu engellemek için 1869'da Manchester şehri yakınında kurulan Trafford Park adlı bölge, ilk planlı sanayi bölgesi olmuştur. Amerika'da bu uygulamalar daha geç başlamış, 1905-1909'da modern organize sanayi bölgelerinin ilk örnekleri kurulmaya başlanmıştır.¹¹⁷

Plansız sanayileşme sonucunda ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi amacıyla batıda geliştirilmiş olan organize sanayi bölgeleri kavramı Türkiye'de ilk defa 1961'de kullanılmaya başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) döneminden itibaren, organize sanayi bölgelerinin kurulması, sanayinin ge-

116 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 22/08/2009 Tarihli Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği, s. 2; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090822-3.htm>

117 Mahmut Özdemir, 1990, Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri, TOBB Yayın No: 155, Ankara, s. 56.

liştirilmesine, planlı şehirlerin oluşturulmasına ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik özendirici tedbirler arasında yer almıştır.¹¹⁸ Türkiye'de 284 Organize Sanayi Bölgesi bulunmakta olup, bunların bir kısmı hizmet vermekte, bir kısma inşa halinde, bir kısmı ise proje aşamasındadır.¹¹⁹

5.4.1. Rize Organize Sanayi Bölgesi

Rize ilinde 1990'ların başında organize sanayi bölgesinin kurulması gündeme gelmiş; 1997'de yatırım programına alınarak ilk adım atılmıştır. 2000 yılında Kalkandere ilçesi Aksu Mahallesi'nde yapılması kararlaştırılarak, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile protokol imzalanmıştır. Rize-Erzurum Karayoluna yakın konumda 500 da arazi üzerinde, sanayi tesisleri için farklı büyüklükte 27 parselde toplam 261.5 da arazi ayrılmıştır. Bunlar; 4.000-7.000 da büyüklükte 15 parsel, 7.001-10.000 da büyüklükte 2 parsel, 10.001-20.000 da büyüklüğünde 8 parsel, 20.001-30.000 da büyüklükte 2 parselden oluşur. Organize sanayi bölgesi içinde arıtma tesisi, teknik hizmet alanı, yönetim merkezi, park, ağaçlandırma alanı, yollar ve otoparklar bulunmaktadır.¹²⁰ Rize Organize Sanayi Bölgesi; Karadeniz sahil karayoluna 12, Rize şehir merkezine 30 km, Trabzon'a 72 km, Sarp Sınır Kapısı'na 141 km, Erzurum'a 240 km uzaklıktadır.¹²¹ Rize Organize Sanayi Bölgesi'nin %40'ı Rize İl Özel İdaresine, %40'ı Rize Ticaret ve Sanayi Odasına, %20'si Kalkandere Belediyesi'ne aittir. Altyapı işlerinin 2009'da başlanıp, 2015'de bitirilmesi beklenirken, arazi kamulaştırmalarına yapılan itiraz ve hukuki sürecin uzaması neticesinde ancak 2012'de altyapı inşaatına başlanmış olup, 2016 sonuna kadar bitirilmesi planlanmaktadır (Fotoğraf 5.1).

Rize Organize Sanayi Bölgesine ücretsiz arsa tahsisi için 126 başvuru yapılmış, bunlar içinden, istihdam, katma değer ve diğer kriterlere göre 22 işletmeye tahsis işlemi gerçekleştirilmiştir. Gıda, tekstil, mobilya, makine ve kimya sanayi alanındaki işletmelerin yaklaşık 250 milyon TL'lik bir yatırım ile üretime geçmeleri planlanmaktadır. Tamamlandığında 1.000-1.500 arasında işgücünün çalışması beklenen organize sanayi bölgesindeki tesisler, Rize ili için önemli bir istihdam oluşturacaktır.¹²²

118 Özdemir, s. 7-8.

119 Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri; <https://osbbs.sanayi.gov.tr/default.aspx>

120 Rize Organize Sanayi Bölgesi; <http://www.rizeosb.com.tr/Sayfa/Hakkimizda-2.html>

121 Mesafe Hesaplama;

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/ilcedenIlceyeMesafe.aspx>

122 DOKA, 2015, "Bölgemizin Kalkınma Anahtarı OSB." *Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Dergisi* Sayı 26, s. 92-94.

Fotoğraf 5.1. Kalkandere ilçesi, Rize-Erzurum karayolu kenarında, altyapı inşaatı 2016 sonunda tamamlanması planlan Rize OSB.

5.4.2. Ardeşen Organize Sanayi Bölgesi

Ardeşen ilçesi Fırtına Deresinin doğusunda yapılması planlanmıştır. 524 da sahanın %55'i hazine arazisi, geri kalan kısmı ise özel mülkiyettir.¹²³ Proje aşamasında olan Ardeşen Organize Sanayi Bölgesinin gerçekleşmesini istimlak bedellerinin yüksek olması zorlaştırmaktadır. Ancak Rize Organize Sanayi Bölgesi için 27 parselde 126 müteşebbisin talip olması, yeni bir OSB'nin şehir için gerekliliğini ortaya koymaktadır.

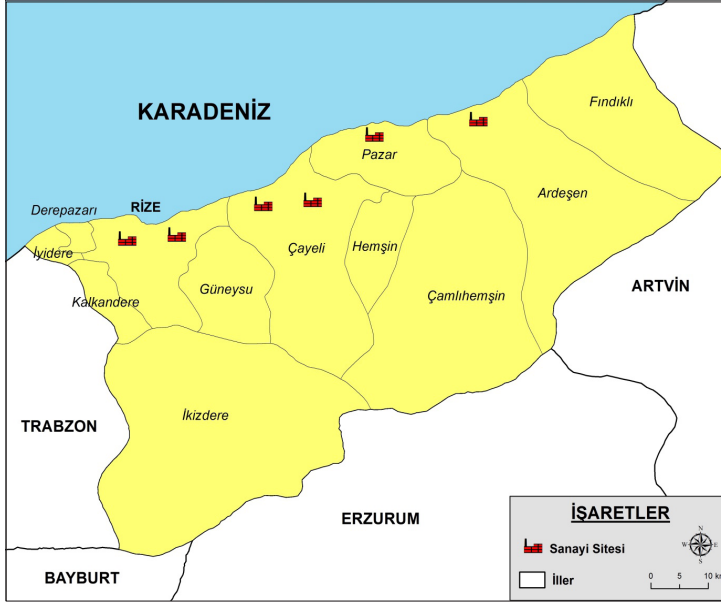
5.5. KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ

Rize ilinde 6 küçük sanayi sitesi bulunmakta olup, bunlardan 4'ü aktif iken, ikisi inşa halindedir. Bunlardan 2'si Merkez ilçede, 2'si Çayeli'nde, 1'i Ardeşen'de ve Pazar'da yer alır (Tablo 5.43, Harita 5.3). İldeki küçük sanayi sitelerine gidilerek, yerinde gözlem yapılmış, kuruluşları, istihdam durumları, işyeri sayıları gibi bilgiler yapılan mülakatlar sonucunda elde edilmeye çalışılmıştır. İlde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran çoğu sanayi tesisinde olduğu gibi küçük sanayi sitelerinin de akarsu vadileri boyunca toplandığı dikkati çekmektedir.

Tablo 5.43. Rize ilinde küçük sanayi sitelerinin ilçelere göre dağılışı ve istihdam durumları.

İlçesi	Merkez	Çayeli	Ardeşen	Pazar	Toplam
Sanayi sitesi	2	2	1	1	6
Çalışan sayısı	600	380	250	-	1230

Kaynak: Yerinde gözlem ve mülakat sonucu.

Harita 5.3. Rize ilinde küçük sanayi sitelerinin ilçelere göre dağılışı (2016).

5.5.1. Rize Merkez Küçük Sanayi Sitesi

Rize şehrinin doğusunda Taşlıdere'nin denize döküldüğü ağız kısmında oluşan alüvyon saha üzerinde kurulmuştur (Fotoğraf 5.2). 1984'de faaliyete başlayan sanayi sitesinde 246 işyeri bulunmaktadır. Orman ürünleri ve mobilya, metal eşya, kimya, oto bakım ve tamiri gibi alanlarda küçük işletmeler hizmet vermektedir. Yaklaşık 600 işgücünün istihdam edildiği işyerlerinde 150 çırak çalışmaktadır.

Fotoğraf 5.2. Rize Merkez Küçük Sanayi Sitesi'nin güneyden görünümü.

5.5.2. Rize Modern Küçük Sanayi Sitesi

Rize ili Merkez ilçe Boğaz Mahallesi, Çifte Kavak mevkiinde yer alır. İnşasına 2010'da başlanan küçük sanayi sitesi kuzey güney doğrultuda vadi boyunca uzanır. İnşası 2016 sonuna kadar bitirilmesi planlanan 127 işyeri, kent içindeki küçük sanayinin toplanması ve yeni işyerlerinin kurulup, istihdamın oluşturulması için önemlidir.

5.5.3. Çayeli Küçük Sanayi Sitesi

Çayeli ilçesi, Sabuncular Mahallesinde yer almaktadır. Büyükdere Vadisinin doğusunda bulunan sitede 122 işyeri vardır (Fotoğraf 5.3). Sanayi sitesinde metal eşya, makine, plastik doğrama sanayi ile oto tamir ve bakımı yapan işletmeler bulunur. Toplam 280 işgücünün çalıştığı bu sahada 80 çırak bulunmaktadır.

Fotoğraf 5.3. Büyükdere Vadisi'nde bulunan Çayeli Küçük Sanayi Sitesi.

5.5.4. Çayeli Örnek Küçük Sanayi Sitesi

Çayeli ilçesinde Büyükdere Vadisinde yer alır. Çayeli Küçük sanayi sitesinin güneyinde 33 işyerinden oluşur. İki katlı inşa edilen sitenin önemli bir kısmı ke-
reste, ahşap doğrama ve mobilya üzerine hizmet vermektedir. Bundan dolayı da
çevrede mobilyacılar sitesi olarak da bilinmektedir. Burada 20'si çırak toplam 100
işgücü çalışmaktadır.

5.5.5. Ardeşen Küçük Sanayi Sitesi

Ardeşen'de Fırtına Deresi'nin doğusunda alüvyon düzlük üzerinde kurulmuş-
tur (Fotoğraf 5.4). 122 işyerinin bulunduğu sanayi sitesinde 250 işgücü istihdam
edilmektedir. Metal eşya, mobilya, plastik doğrama ile oto bakım ve onarım ala-
nında işyerleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 5.4. Fırtına Deresi'nin doğusunda yer alan Ardeşen Küçük Sanayi Sitesi.

5.5.6. Pazar Küçük Sanayi Sitesi

Pazar ilçesi Ocak köyü sınırları içinde yer alan küçük sanayi sitesi inşaatına 2014 sonunda başlamış olup, 2016 sonunda bitirilmesi planlanmaktadır. İnşası devam eden sanayi sitesinde, 120 işyeri vardır. İlçedeki küçük sanayi işletmelerinin burada toplanması, yeni sanayi işyerlerinin kurulması ve istihdamın artırılması hedeflenmektedir.

6. BÖLÜM

RİZE SANAYİSİNİN KARADENİZ BÖLGESİ SANAYİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Rize ili sanayisinin tesis sayısı ve istihdam açısından Karadeniz Bölgesi sanayisindeki yeri, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1927 ile 1964 Sanayi Sayımlarından ve Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2013 yılı verilerinden yararlanılarak incelenmiştir. Ancak bu verilere göre ilde sanayinin gelişimini değerlendirmek oldukça güçtür. Çünkü 1927'de çalışan sayısına bakılmaksızın tüm sanayi işyerleri, 1964'de 10 ve daha fazla çalışanı olan sanayi işyerleri, 2013'de ise çalışan sayısına bakılmaksızın sanayi siciline kayıtlı işyerleri sayılmıştır. Bununla birlikte sanayinin tesis sayısı ve işgücü açısından bölgesel gelişimini göstermesi açısından bu verilerden faydalanılmıştır.

Türkiye sanayisinde Karadeniz Bölgesi'nin durumu tesis sayısı ve istihdamına göre incelenmiştir. 1927'den 2013'e kadar Karadeniz Bölgesi sanayisinin hem tesisi sayısı hem de işgücü açısından gerilediği tespit edilmiştir. Nitekim Karadeniz Bölgesi, 1927 yılında Marmara ve Ege bölgelerinden sonra üçüncü iken;¹²⁴ 1964 yılında Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinden sonra dördüncü, 2013'de¹²⁵ ise Marmara, İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinden sonra beşinci sıraya gerilemiştir. (Tablo 6.1, Şekil 6.1).

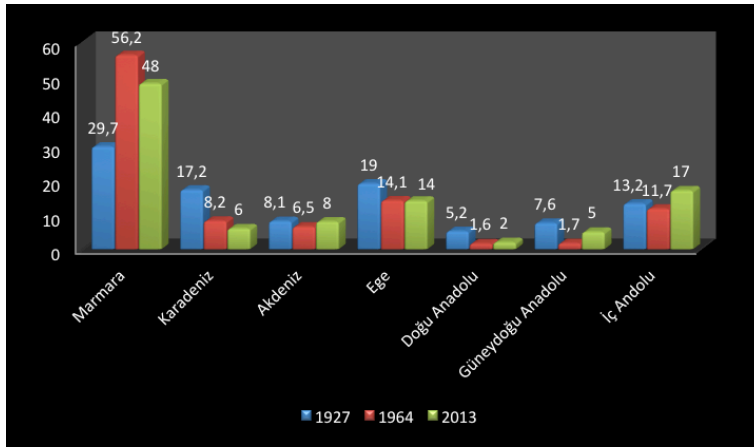
124 Sevgi, C., 1994, *Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı*. Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, s.85.

125 Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013, *81 İl Sanayi Durum Raporu*. s. 420.

Tablo 6.1. Türkiye’de sanayi işyerlerinin 1927, 1964, 2013 yıllarında bölgelere göre dağılımı (%).

Bölgeler	1927	1964	2013
Marmara	29.7	56.2	48
İç Anadolu	13.2	11.7	17
Ege	19	14.1	14
Akdeniz	8.1	6.5	8
Karadeniz	17.2	8.2	6
Güneydoğu Anadolu	7.6	1.7	5
Doğu Anadolu	5,2	1,6	2
Toplam	100	100	100

Kaynak: 1927, 1964 sanayi sayımları ve 2013 Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verileri.¹²⁶

Şekil 6.1. Türkiye’de sanayi işyerlerinin 1927, 1964, 2013 yıllarında bölgelere göre dağılımı (%).

Türkiye’de 1927 yılında sanayi sektöründe 61.809 işyeri bulunmakta ve bunlarda 224.550 işgücü çalışmaktaydı. Bu işyerlerinin %17.2’si, çalışanların ise %12.7’si Karadeniz Bölgesi’ndeydi. Bu sayım yılında, Karadeniz Bölgesi’ndeki sanayi tesislerinin illere göre dağılışı incelendiğinde; Kastamonu, Zonguldak, Çorum, Samsun, Bolu ve Amasya’nın en fazla sanayi tesisine sahip olan iller olduğu görülür. Bu yılda, Rize ilinde sanayi işyerlerinin %5.2’si bulunmakta ve Ordu ile dokuzuncu sırada yer almaktaydı. Bölgede sanayide istihdam edilen işgücünün illere göre dağılışı incelendiğinde ise; Samsun, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Çorum, Giresun ve Amasya’da en fazla işgücünün çalıştığı görülür. Rize ili, 1927’de 1143 sanayi çalışanı ile bölgede on birinci sırada yer almaktaydı (Tablo 6.2) .

¹²⁶ 1927’de bütün sanayi işyerleri, 1964’de 10 ve daha fazla işgücü çalışan sanayi işyerleri, 2011’de ise sanayi siciline kayıtlı sanayi işyerleri sayılmıştır.

Tablo 6.2. Karadeniz Bölgesi'ndeki sanayi işyerlerinin ve işgücünün illere göre dağılımı (1927).

İller	Tesis sayısı	%	İşgücü	%
Kastamonu	1.743	16.5	4.422	15.5
Zonguldak	1.195	11.2	2.917	10.2
Çorum	1.120	10.5	2.142	7.6
Samsun	907	8.6	4.420	15.5
Bolu	903	8.5	2.486	8.7
Tokat	844	8	1.879	6.6
Amasya	797	7.4	1.928	6.8
Trabzon	652	6.1	1.911	6.7
Giresun	645	6.1	1.943	6.8
Ordu	554	5.2	1.764	6.2
Rize	554	5.2	1.140	4
Sinop	341	3.2	776	2.7
Artvin	213	2	528	1.8
Gümüşhane	159	1.4	252	0.9
Toplam	10.627	100	28.808	100

Kaynak: DİE 1927 Sanayi sayımı sonuçları ve Sevgi, C., 1994, s.89.¹²⁷

Türkiye'de 1964 Sanayi Sayımında, 10 ve daha fazla işgücünün çalıştığı 3012 sanayi işyerinde 302.350 işgücü çalışmaktaydı. Bunlardan 247 işyeri (%8.2) ve 24.753 işgücü (%8.2) Karadeniz Bölgesi'nde bulunmaktaydı. 1964 yılında Karadeniz Bölgesi, Türkiye'de sanayi işyerleri açısından; Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinden sonra dördüncü sıradaydı. Bölgede Zonguldak, Samsun, Ordu, Trabzon, Tokat ve Bolu en fazla sanayi tesisinin bulunduğu illerdi. Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 6 tesiste 1.828 işgücü çalışmaktaydı (Tablo 6.3).

Tablo 6.3. Karadeniz Bölgesi'ndeki sanayi işyerlerinin ve işgücünün illere göre dağılımı (1964).

İller	Tesis sayısı	%'si	İşgücü	%'si
Zonguldak	60	24.2	7.931	32
Samsun	38	15.3	5.875	23.6
Ordu	31	12.6	996	4
Trabzon	23	9.3	1.056	4.3
Tokat	19	7.7	1.952	7.9
Bolu	16	6.5	921	3.7
Amasya	15	6.1	1.382	5.6
Çorum	13	5.3	554	2.3
Giresun	13	5.3	290	1.2
Kastamonu	8	3.2	1.208	4.9
Rize	6	2.4	1.828	7.4
Sinop	5	2.1	778	3.1
Artvin	-	-	-	-
Gümüşhane	-	-	-	-
Toplam	247	100	24.753	100

Kaynak: DİE 1964 Sanayi sayımı sonuçları ve Sevgi, C., 1994, a.g.e. s.97.¹²⁸

127 1927 Sanayi Sayımlarında çalıştırılan işgücü sayısına bakılmaksızın tüm sanayi işletmeleri sayılmıştır. Bina inşaatı ve maden çıkarımı alanında çalışan işgücü kapsam dışında tutulmuştur.

128 1964 Sanayi Sayımlarında 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işletmeleri sayılmıştır.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2013 yılı verileri incelendiğinde, Karadeniz Bölgesi sanayi işyeri sayısına göre; Marmara, İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinden sonra beşinci sıradadır. Türkiye'de sanayi tesislerinin %6'sı Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet göstermekteydi. Bölge illeri arasında sanayi işyeri açısından Rize; Samsun, Trabzon, Düzce, Çorum, Ordu, Kastamonu ve Zonguldak'tan sonra sekizinci; çalıştırılan işgücü göre ise; Düzce, Zonguldak, Samsun, Bolu ve Çorum'dan sonra altıncı sıradadır (Tablo 6.4).

Tablo 6.4. Karadeniz Bölgesi'ndeki sanayi işyerlerinin ve işgücünün illere göre dağılımı (2013).

İller	Tesis sayısı	%	İşgücü	%
Samsun	868	19.2	18.457	9.8
Trabzon	437	9.7	11.931	6.3
Düzce	428	9.4	26.381	13.9
Çorum	418	9.3	15.207	8
Bolu	318	7	15.337	8.1
Kastamonu	246	5.4	8.895	4.7
Ordu	234	5.5	9.071	4.8
Zonguldak	230	5.1	26.345	13.9
Rize	217	4.8	14.202	7.5
Amasya	213	4.7	7.073	3.7
Tokat	192	4.2	5.974	3.2
Karabük	169	3.7	8.864	4.7
Sinop	152	3.4	4.203	2.2
Giresun	133	2.9	4.207	2.2
Bartın	118	2.6	7.223	3.8
Gümüşhane	72	1.6	1.559	0.8
Artvin	42	0.9	3.923	2.1
Bayburt	29	0.6	621	0.3
Toplam	4.516	100	193.989	100

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporundan hesaplanmıştır.¹²⁹

Rize 1927 yılında Karadeniz Bölgesi sanayi tesislerinin %5.2'sine sahip iken, 1964'de bu oran %6 olmuş, 2013'de ise %4.8'e gerilemiştir. 1964'de nispi bir artış gerçekleşmiş ancak sonrasında önemli bir düşüş yaşanmıştır. İşgücü açısından ise 1927'de Rize ilinde sanayide çalışanlar %4'iken, 1964'de %7.4'e 2013'de ise %7.5'e yükselmiştir. Sanayi istihdam oranında da bir artış olmakla birlikte, Türkiye'deki sanayi istihdamıyla karşılaştırıldığında bu artışın sınırlı olduğu görülür. Bununla birlikte tesis sayısına göre işgücü oranının yaklaşık iki kat fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum, Rize'nin çay sanayinin Türkiye'deki merkezi olması ve başta Çaykur olmak üzere birçok büyük işletmenin burada faaliyet göstermesiyle açıklanabilir.

129 Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013, 81 İl Sanayi Durum Raporu.

7. BÖLÜM

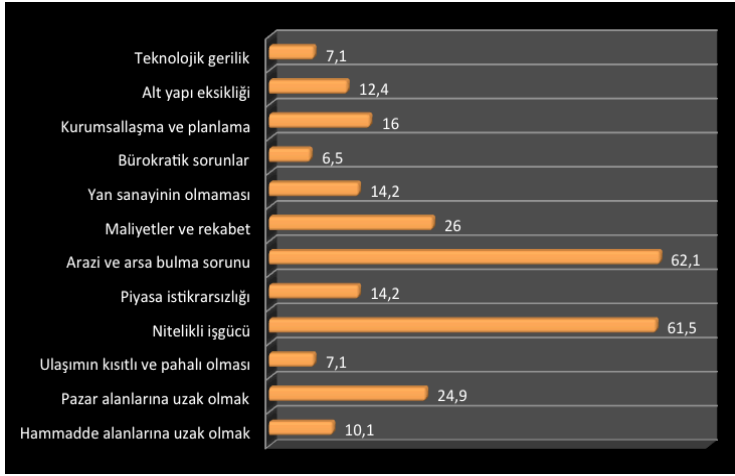
RİZE'DE SANAYİNİN SORUNLARI VE BAŞLICA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Modern sanayinin önemli bir özelliği karmaşık bir üretim şekli olmasıdır. Gerçekten sanayi kuruluşları yakın ya da uzak çevrede birçok olayla çeşitli ilişkiler içindedir. Bu ilişkilerde, sanayi faaliyetleri buldukları çevre şartlarından etkilendiği gibi, çevreyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Aslında, sanayileşme ekonomik ve toplumsal bir değişimi ifade etmektedir. Bu değişim sırasında, gerek sanayinin kendi içinde, gerekse bulunduğu mekânda ve çevresinde, olumlu değişmelerin yanı sıra, olumsuz gelişmelerin, sorunların da ortaya çıktığı bir gerçektir.¹³⁰

Rize ilinde sanayinin başlıca sorunları yapısal sorunlar, kuruluş yeriyle ilgili olanlar ve çevre sorunları olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Uygulanan ankette ilde sanayinin sorunları hakkında işletmecilere düşünceleri sorulmuştur.

Sanayicilere göre ilde sanayinin en önemli iki sorunu, arazi darlığı ve arsa bulma sıkıntısı (%62.1) ile kalifiye eleman eksikliğidir (%61.5). Neredeyse ildeki her üç sanayiciden ikisi bu sorunlara değinmiştir. Bunlardan sonra; maliyetler ve rekabet fazlalığı (%26), büyük pazarlara uzak olmak (%24.9), kurumsallaşma ve planlama sorunları (%16), piyasa istikrarsızlığı (%14.2), yan sanayinin olmaması (%14.2), altyapı eksikliği (%12.4), hammadde temini (%10.1), ulaşımın pahalı olması (%7.1), teknolojik gerilik (%7.1), bürokratik sorunlar (%6.5) diğer sorunlar olarak dikkati çekmektedir (Şekil 7.1).

130 Yılmaz, 2005, s. 170.

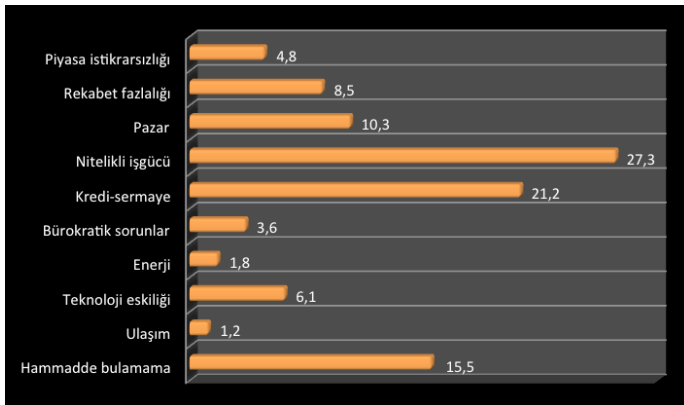

Şekil 7.1. Rize ilinde sanayicilere göre il sanayinin başlıca sorunları (%).

7.1. SANAYİNİN YAPISAL SORUNLARI

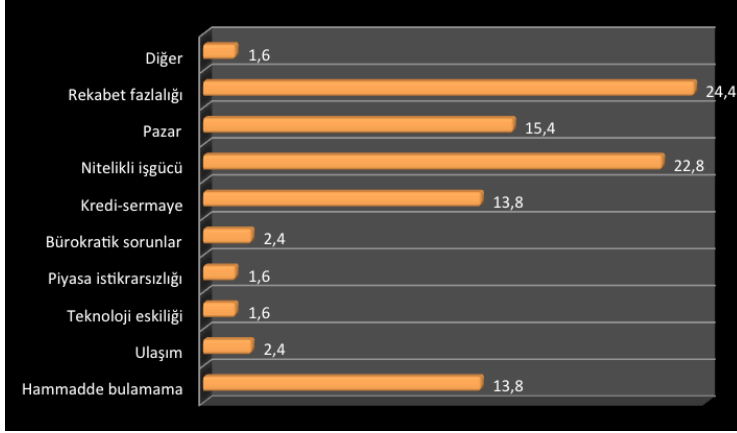
7.1.1. Sorunların Türü ve Öncelik Durumu

Rize ilinde sanayi işletmecilerine karşılaştıkları sorunları önem sırasına göre cevaplamaları istenmiştir. Sanayi kuruluşlarının birinci derecede öncelikli sorunları; nitelikli işgücü eksikliği, kredi ve sermaye, hammadde bulamama, pazar sorunu ve rekabet fazlalığıdır. Nitekim ildeki işletmelerin; %27.3'ü nitelikli işgücü eksikliği, %21.2'si kredi ve sermaye, %15.2'si hammadde bulamama, %10.3'ü pazar sorunu ve %8.5'i rekabet fazlalığı sorununu yaşamaktadır (Şekil 7.2).

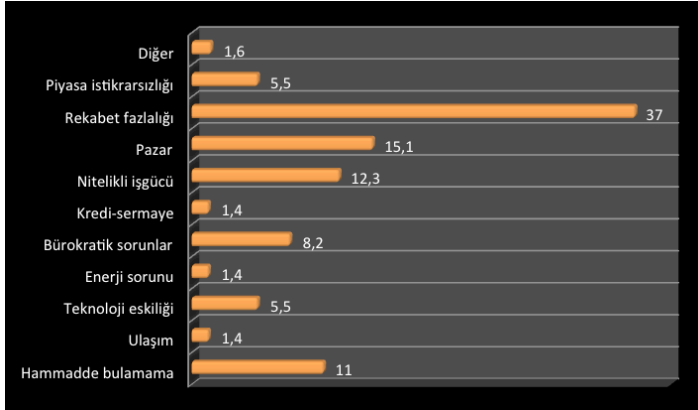
Şekil 7.2. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının birinci öncelikli sorunlarının dağılışı (%).

Sanayi kuruluşlarının %24.4'ü rekabet fazlalığı, %22.8'i nitelikli işgücü, %15.4'ü pazar sorunu, %13.8'i kredi ve sermaye ile %13.8'i hammadde bulamama-yı ikinci öncelikli sorunları olarak belirtmişlerdir (Şekil 7.3).

Şekil 7.3. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının ikinci öncelikli sorunlarının dağılışı (%).

Sanayi kuruluşlarının üçüncü öncelikli sorunları olarak rekabet fazlalığı (%37), pazar sorunu (%15.1), nitelikli işgücü (%12.4) ve hammadde bulamama (%11) başta gelmektedir (Şekil 7.4).

Şekil 7.4. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının üçüncü öncelikli sorunlarının dağılışı (%).

Rize ilinde sanayi tesislerinin sorunları öncelik sırasına göre değerlendirildiğinde, nitelikli işgücü ve rekabet fazlalığı en fazla yaşanan sorunlar iken; kredi ve sermaye, hammadde bulamama, pazar sorunu ise diğer öncelikli sorunlar olarak dikkati çekmektedir.

7.1.2. Sorunların Sektörlere Göre Dağılışı

Rize ilinde tüm sektörlerde nitelikli işgücü sorunu yaşanmaktadır. Metal eşya ve makine tesislerinin %92'sinde, orman ürünleri ve mobilya tesislerinin %83'ünde, plastik ve kimya sanayi tesislerinin ise %80'inde bu sorun vardır.

İl sanayi tesislerinde en fazla yaşanan diğer bir sorun rekabet fazlalığıdır. Bunda aynı pazar alanına yönelik üretim yapan işletme sayısının fazla olması etkilidir. Plastik ve kimya (%80), taşa ve toprağa dayalı sanayi (%57) ile gıda sanayi (%42) bu sorunları en fazla yaşayan sektörlerdir (Tablo 7.1).

Tüm ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi sanayide de temel ihtiyaçlardan biri sermayedir. Hammadde temini, yeni yatırım, büyüme, makine artırımını, işçi ücretlerinin ödenmesi için sermayeye ihtiyaç duyulur. Kredi ve sermaye temini il sanayisinin tüm alt sektörlerinin başlıca sorunlarından. Bununla birlikte en fazla gıda (%35), orman ürünleri ve mobilya (%33) ile metal eşya ve makine sanayi (%31) işletmelerinde görülür (Tablo 7.1).

İlde hammadde bulamama, taşa toprağa dayalı sanayi işletmelerinin %57'sinde, gıda sanayi işletmelerinin %33'ünde ve orman ürünleri ve mobilya sanayi işletmelerinin ise %17'sinde vardır.

Sanayi tesisleri için ürünleri pazarlamak, işletmenin devamlılığı için hayati önemdedir. İlde neredeyse tüm sektörlerde pazarlama sorunu yaşanmakla birlikte; gıda (%33) ile orman ürünleri ve mobilya sanayi (%33) işletmelerinde bu sorunla daha fazla karşılaşılır (Tablo 7.1).

Ülkemizde bürokratik sorunlar eskiye göre çok azalmıştır. Ancak bazı sektörlerde sanayi işletmecileri için hala bu sorun devam etmektedir. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi işletmelerinin %20'sinde bu sorun görülürken; diğer sektörlerde bu oran %10'un altındadır.

Teknolojik eksiklik; orman ürünleri ve mobilya (%17), metal eşya ve makine (%15) ile gıda sanayi kuruluşlarında (%10) daha fazla görülür (Tablo 7.1).

Konuya sanayi sektörlerinin en önemli sorunları açısından bakıldığında; gıda sanayide rekabet fazlalığı ve nitelikli işgücü, orman ürünleri ve mobilya sanayide nitelikli işgücü ve kredi sermaye, plastik ve kimya ile taşa ve toprağa dayalı sanayide rekabet fazlalığı ve nitelikli işgücü, metal eşya ve makine sanayide ise nitelikli işgücü, kredi sermaye ve rekabet fazlalığı sorunlarıyla karşılaşılmaktadır (Tablo 7.1).

Tablo 7.1. Rize ilinde sanayi kuruluşlarının sektörlere göre sorunlarının dağılışı (%).

Sektörler	Gıda	Orman ürünleri ve mobilya	Plastik ve kimya	Taşa ve toprağa dayalı	Metal eşya ve makine
Sorunlar					
Hammadde	33	17	-	57	-
Ulaşım	2	8	20	-	15
Teknoloji eksikliği	10	17	-	-	15
Enerji sorunu	2	-	-	7	-
Bürokratik sorunlar	19	8	20	7	8
Kredi ve sermaye	35	33	20	14	31
Nitelikli işgücü	41	83	80	43	92
Pazar sorunu	33	33	-	7	15
Rekabet fazlalığı	42	25	80	57	31
Talep istikrarsızlığı	7	8	-	14	15
Diğer	2	8	-	-	-

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

7.1.2.1. Gıda Sanayinin Sorunları

İlin en önemli sanayi sektörü olan çay sanayi işletmelerinde; rekabet fazlalığı (%42), nitelikli işgücü (%42), pazarlama (%35), kredi ve sermaye (%35) ile hammadde temini (%34) başlıca sorunlar olarak dikkati çekmektedir (Şekil 7.5).

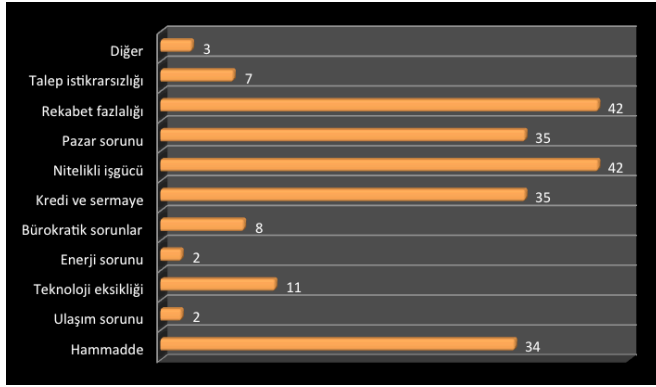
İlde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 121 çay işleme tesisi ve bunların bağlı olduğu 70'in üzerinde sanayi kuruluşu vardır. Bunlar arasında büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Markalaşmış olan ve tüketici tarafından bilinen işletmelerde bu sorun daha az hissedilir iken, orta ve küçük ölçekteki sanayi işletmeleri bu sorunla daha fazla karşı karşıyadır (Şekil 7.5).

Çay sanayideki en önemli sorunlardan biri de nitelikli işgücü eksikliğidir. Bu sektörde çalışanların büyük bir kısmının mevsimlik istihdam olması ve altı ay çalışmaları nedeniyle nitelikli işgücü temininde sorun yaşanmaktadır.

Çay sanayide pazar sorunu da her üç sanayi tesisinden birinde görülür. Aslında pazar sorununu tüm çay sanayi kuruluşları yaşamakla birlikte, rekabet fazlalığı sorunda olduğu gibi orta ve küçük ölçekli işletmeler bu sorundan daha fazla etkilenmektedir.

Kredi ve sermaye sorunu da çay sanayi için hayati öneme sahiptir. Özellikle hammadde temininde çay çiftçisine yaş çay parasının ödenmesi, tesis giderleri, işgücü ihtiyaçları için büyük bir sermayeye gereksinim duyulur. Çay sanayi tesislerinin %37.2'si 25'den az, %64.7'si ise 50'den az işgücü çalıştırmaktadır. Bu durum çay işletmelerinin büyük bir bölümünün küçük işletmeler olduğunu göstermektedir. Küçük işletmelerde genellikle sermaye birikiminin az olması kredi sermaye sorununun yaşanmasına neden olmaktadır. (Şekil 7.5).

Çay sanayi işletmelerinin karşılaştığı bir diğer sorun da hammadde teminidir. Tesisler yaş çay hasadına bağlı olarak Mayıs ile Kasım arasında çalışmaktadır. Bu dönemde hammadde temini işletmenin devamlılığı için büyük öneme sahiptir. Ancak çay çiftçileri çoğunlukla devlet teşekkülü olan ve ödeme garantisi gördükleri Çaykur'a yaş çay satmayı tercih etmektedirler. Çitçiler sattıkları yaş çayın parasını alırken sorunla karşılaşmamak için özel sektörden yaş çayın parasını peşin isteyebilmektedirler. Bu durum sermaye sorunu yaşayan küçük ve orta ölçekli işletmelerde hammadde teminini zorlaştırmaktadır (Şekil 7.5).

Şekil 7.5. Rize ilinde çay sanayi kuruluşlarının sorunlarının dağılışı (%).

Et ürünleri sanayide hammadde temini önemli bir sorundur. Rize ilinde ve Doğu Karadeniz Bölümü'nde et hayvancılığı yeterince gelişmemiştir. Et ürünleri sanayi işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için canlı hayvan ve et temininde zorlanılmakta ve Orta Karadeniz Bölümü, Doğu Anadolu ve Marmara bölgelerinden et getirilmektedir. Fiyat istikrarının yakalanamaması ve spekülasyonlar nedeniyle et ürünlerinin maliyetleri yükselmekte ve ürünlere olan talepte azalmaya sebep olmaktadır. Bununla birlikte bu sanayi kolundaki bir diğer sorun da piyasa istikrarsızlığı olup; özellikle yaz döneminde mevsimsel faktörlere bağlı olarak satışlarda önemli düşüşler yaşanabilmekte ve bu durum tesisleri olumsuz etkilemektedir.

Un, unlu gıda ve yem sanayideki en önemli sorun rekabet fazlalığıdır. Öyle ki ilde bu alanda üretim yapan sanayi tesislerinin tümü bu sorunla karşı karşıyadır. Bundan sonra ikinci sorun, %50 ile nitelikli işgücü eksikliğidir (Tablo 7.2).

Su paketleme ve süt sanayide rekabet fazlalığı, fiyatların düşük olması, maliyetlerin yüksekliği ve bu alanda onlarca markanın olması dile getirilen başlıca sorunlardır. Ayrıca kredi sermaye temini ve nitelikli işgücü sorunları da yaşanmaktadır. Süt sanayide başta gelen sorun ise hammadde teminidir.

Tatlı şekerleme ve helva sanayide bürokratik sorunlar, pazarlama, kredi sermaye ve nitelikli işgücü sorunu yaşanmaktadır.

İldeki su ürünleri sanayideki tek tesisin en büyük sorunu hammadde temini-
dir. Hammaddeye bağlı olarak yılın 3-4 ayı çalışabilen işletmede hammadde (ba-
lık) gelmeyince tesis çalışmamakta atıl olarak beklemektedir (Tablo 7.2).

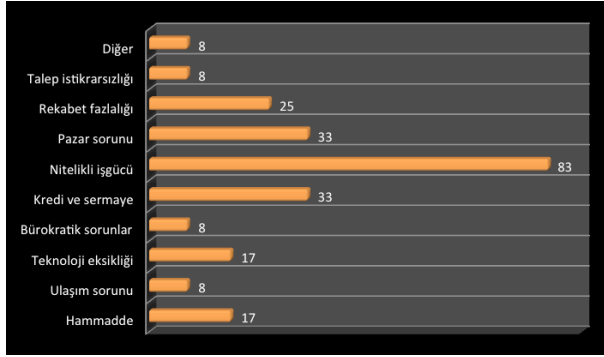
Tablo 7.2. Rize ilinde gıda sanayi kuruluşlarının alt sektörler göre sorunlarının dağılışı (%).

Sektörler Sorunlar	Çay	Et ürünleri	Un, unlu gıda	Su paketleme ve süt	Tatlı, şekerleme ve helva	Su ürünleri
Hammadde	34	50		33		100
Ulaşım	2					
Teknoloji eksikliği	11					
Enerji sorunu	2	25				
Bürokratik sorunlar	8		25		33	
Kredi ve sermaye	35	50		67	33	
Nitelikli işgücü	42	50	50	33	33	
Pazar sorunu	35	25	25		33	
Rekabet fazlalığı	42	25	100	33		
Talep istikrarsızlığı	7	25			33	
Diğer	3	-				

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

7.1.2.2. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinin Sorunları

Orman ürünleri ve mobilya işletmelerinde en önemli sorun nitelikli işgücü-
dür (Şekil 7.6). Mobilya tesislerinin tamamında, kereste ve doğrama sanayi tesis-
lerinin %71'inde bu sorun yaşanır. Ayrıca bu sektörde tesislerin çoğunda kredi ve
sermaye eksikliği de (%75) görülür (Tablo 7.3).

Şekil 7.6. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya kuruluşlarının sorunlarının dağılışı (%).

Kereste ve doğrama sanayide, kredi ve sermaye (%43) ile pazarlama sorunları
(%29); mobilya sanayide ise rekabet fazlalığı (%50) ile piyasa istikrarsızlığı (%50)
diğer sorunlar olarak dikkati çekmektedir (Tablo 7.3).

İlde pelet üretimi alanında tek tesis nitelikli işgücü ve kredi sermaye sorunu
yaşamaktadır.

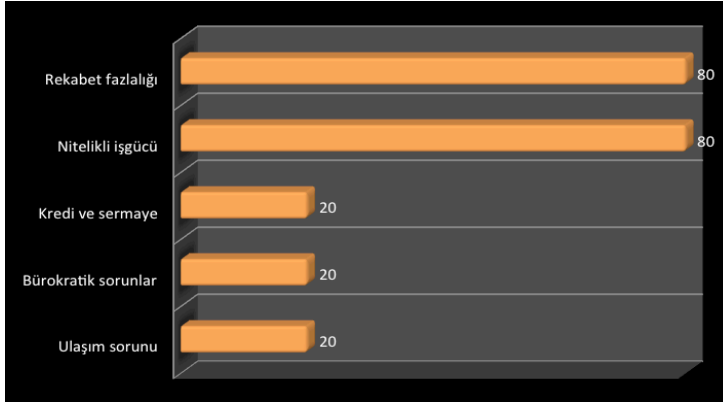
Tablo 7.3. Rize ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi kuruluşlarının alt sektörlere göre sorunlarının dağılışı (%).

Sektörler	Kereste ve doğrama sanayi	Mobilya sanayi	Pelet üretimi
Sorunlar			
Hammadde	14	-	-
Ulaşım	14	-	-
Teknoloji eksikliği	29	-	-
Bürokratik sorunlar	14	-	-
Kredi ve sermaye	43	-	100
Nitelikli işgücü	71	100	100
Pazar sorunu	29	50	-
Rekabet fazlalığı	14	50	-
Talep istikrarsızlığı	14	-	-
Diğer	14	-	-

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

7.1.2.3. Plastik ve Kimya Sanayinin Sorunları

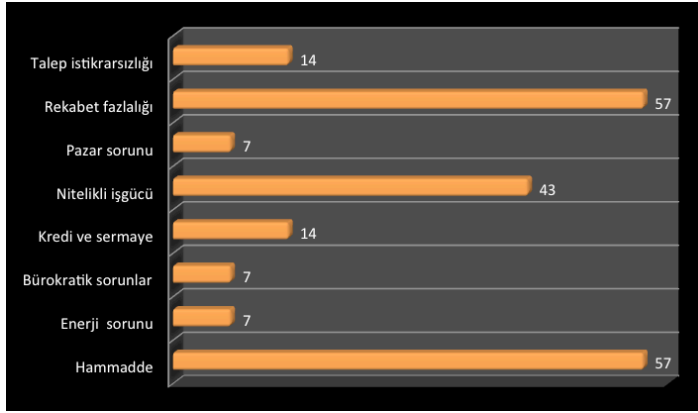
Nitelikli işgücü eksikliği (%80), rekabet fazlalığı (%80) plastik ve kimya sanayi işletmelerinde yaşanan başlıca sorunlardır (Şekil 7.7). Nitekim alt sektörlerde; plastik ürünleri sanayi tesislerinin tamamında ve plastik doğrama işletmelerinin %67'sinde bu iki sorun vardır. Ayrıca plastik ürünler sanayide ulaşım (%50) ile kredi sermaye (%50) diğer sorunlar olarak göze çarpar. Plastik doğrama işletmelerinin %33'ü bürokratik sorunlar yaşamakta olup, bu il ortalamasının (%4.2) bir hayli üzerindedir.

Şekil 7.7. Rize ilinde plastik ve kimya sanayi kuruluşlarının sorunlarının dağılışı (%).

7.1.2.4. Taşa ve Toprağa Dayalı Sanayinin Sorunları

Taşa ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin en önemli iki sorunu hammadde temini ve rekabet fazlalığıdır. Bir diğer sorun nitelikli işgücü temini olup, bu sektördeki işletmelerin %43'ünde bu sorun yaşanmaktadır (Şekil 7.8).

Şekil 7.8. Rize ilinde taşa ve toprağa dayalı sanayi kuruluşlarının sorunlarının dağılışı (%).

Hazır beton sanayi, taşa ve toprağa dayalı sanayinin en önemli alt sektörü olup, ilde 13 hazır beton tesisi vardır. Bu işletmelerin en büyük sorunları hammadde teminidir. Özellikle betonun büyük bölümünü oluşturan agreganın (uygun nitelikteki kum ve çakıl) temininde güçlük yaşanmaktadır. Pazar şartlarına bağlı olarak kuruluş yeri belirlenmekle birlikte, agreganın daha rahat ve az maliyetle temini için ildeki biri hariç tüm işletmelerin akarsu vadilerinde kurulması dikkat çekicidir.

Hazır beton işletmelerinin pazar alanları sadece Rize ili, Trabzon ve Artvin'in Rize'ye yakın ilçeleridir. Bununla birlikte bazı ilçelerde 2-3 tesisin bulunması rekabet fazlalığı yaşanmasına neden olmaktadır. Sektördeki bir diğer eksiklik de nitelikli işgücüdür.

İlde beton boru ve parke üreten tesislerde hammadde temini, pazar, kredi ve sermaye, rekabet fazlalığı, nitelikli işgücü ve talep istikrarsızlığı sorunları vardır (Tablo 7.4).

İldeki 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran tek mermer tesisi enerji ile büyük işletmelerle rekabet sorunu yaşamaktadır.

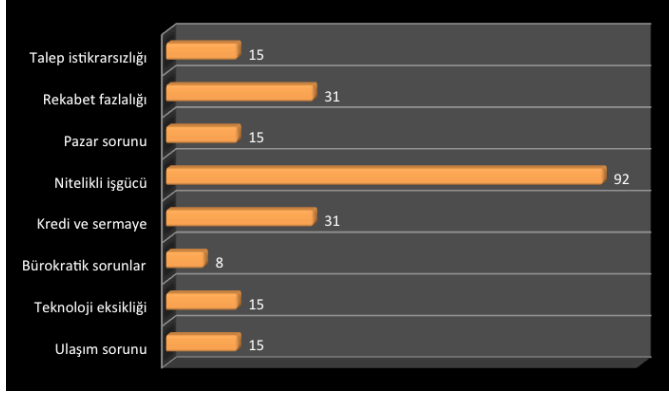
Tablo 7.4. Rize ilinde taşa ve toprağa dayalı sanayi kuruluşlarının alt sektörler göre sorunlarının dağılışı (%).

Sektörler	Hazır beton sanayi	Beton boru ve parke sanayi	Mermer sanayi
Sorunlar			
Hammadde	64	50	-
Enerji sorunu	-	-	100
Bürokratik sorunlar	9	-	-
Kredi ve sermaye	9	50	-
Nitelikli işgücü	45	50	-
Pazar sorunu	-	50	-
Rekabet fazlalığı	55	50	100
Talep istikrarsızlığı	9	50	-

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

7.1.2.5. Metal Eşya ve Makine Sanayinin Sorunları

Metal eşya ve makine sanayi tesislerinde görülen en büyük sorun, nitelikli işgücü eksikliğidir. Bu sektördeki sanayi kuruluşlarının biri dışında tümü bu sorunu yaşamaktadır. (Şekil 7.9)

Şekil 7.9. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi kuruluşlarının sorunlarının dağılışı (%).

Makine sanayi tesislerinin %89'unda nitelikli işgücü sorunu bulunmaktadır. Bu alt sektördeki işletmelerin (%91'inin 50'den az, %67'sinin ise 25'den az işgücü çalıştırması), önemli bir kısmının küçük işletmelerden oluşması, ücret ve çalışma şartları açısından nitelikli personel temininde zorluk yaşanmasının nedenleri arasındadır. Rekabet fazlalığı, kredi ve sermaye ile talep istikrarsızlığı da diğer sorunlardır.

Metal eşya sanayi işletmelerinin tamamında nitelikli işgücü temininde sorun yaşanmaktadır. Bundan sonra kredi ve sermaye ikinci büyük sorun olarak dikkati çekmektedir.

Mutfak eşyaları üreten işletmede nitelikli işgücü, pazar ve ulaşım sorunu bulunmaktadır (Tablo 7.5).

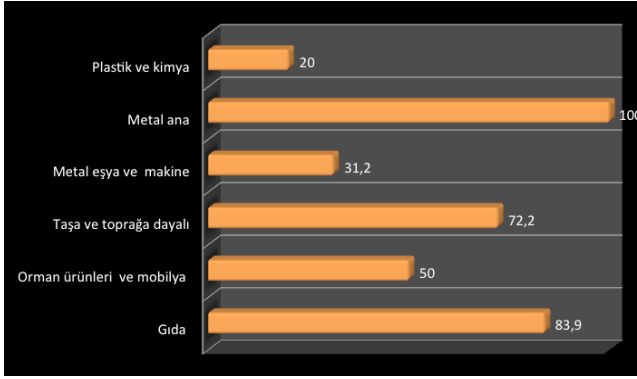
Tablo 7.5. Rize ilinde metal eşya ve makine sanayi kuruluşlarının alt sektörlere göre sorunlarının dağılışı (%).

Sektörler	Metal eşya sanayi	Makine sanayi	Mutfak eşyaları sanayi
Sorunlar			
Ulaşım	-	11	100
Teknoloji eksikliği	33	11	-
Bürokratik sorunlar	-	11	-
Kredi ve sermaye	67	22	-
Nitelikli işgücü	100	89	100
Pazar sorunu	33	-	100
Rekabet fazlalığı	33	33	-
Talep istikrarsızlığı	-	22	-

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri).

7.2. ÇEVRE SORUNLARI

Bir bölgenin sanayileşmesiyle; kalkınma, gelişme, istihdam artışı yaşandığı gibi bazı çevre sorunları da oluşabilir. Sanayi sektörlerinin özelliklerine göre hava, su, toprak ve bitki örtüsü kirliliği görülebilir. Bununla birlikte şehir merkezlerinde ya da yerleşmelere yakın olan yerlerde sanayi tesisleri gürültü kirliliğine de yol açabilir. Rize ilindeki sanayi tesislerinin %73.3'ünün çevre kirliliğine karşı aldıkları (arıtma tesisi, baca filtresi, atık madde deposu gibi) çeşitli önlemler bulunmaktadır. İlde, metal ana (%100), gıda (%83.9) ile taşa ve toprağa dayalı sanayide (%72.2) çevre kirliliğine karşı önlem alan tesis sayısı daha fazla iken; plastik ve kimya (%20) ile metal eşya ve makine sanayide (%31.2) çevre kirliliğine karşı önlem alan tesis sayısı daha azdır (Şekil 7.10).

Şekil 7.10. Rize ilinde çevre kirliliğine karşı önlem alan sanayi kuruluşlarının sektörlere göre dağılımı (%).

Sanayi tesislerinin çevreye verdikleri zararı azaltmak için alınan önlemlerden biri de arıtma tesisidir. Rize ilindeki sanayi tesislerinin 59'unda arıtma tesisi bulunmaktadır. Arıtma tesisinin en fazla olduğu sektörler metal ana sanayi (%100), taşa ve toprağa dayalı sanayi (%77.8) ile gıda sanayidir (%32.3). Bazı sektörlerde arıtma tesisi kurulması mevzuat gereği zorunludur. Nitekim buna bağlı olarak bu üç sektörde arıtma tesisi sayısı daha fazladır.

Atık madde deposu sanayi tesislerinin atıklarını çevreye bırakmadıkları, beklentikleri ve zararlarını azalttıkları yerlerdir. İlde 69 sanayi tesisinde atık madde deposu bulunmakta olup; bunların 56'sı gıda, 9'u taşa toprağa dayalı sanayi, 2'si orman ürünleri ve mobilya sanayi işletmesidir (Tablo 7.6).

Tablo 7.6. Rize ilinde sanayi tesislerinin sektörlere göre arıtma tesisi ve atık madde deposuna sahiplik durumu.

Sanayi sektörleri	Üniteler	Arıtma tesisi	Atık madde deposu
Gıda	T.S.	44	56
	%	32,3	41,2
Taşa ve toprağa dayalı	T.S.	14	9
	%	77,8	50
Orman ürünleri ve mobilya	T.S.	-	2
	%	-	16,7
Plastik ve kimya	T.S.	-	1
	%	-	16,7
Metal Ana	T.S.	1	1
	%	100	100
Toplam	T.S.	59	69
	%	31,5	36,9

Kaynak: Anket sonuçları (10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesisleri, T.S.: Tesis sayısı).

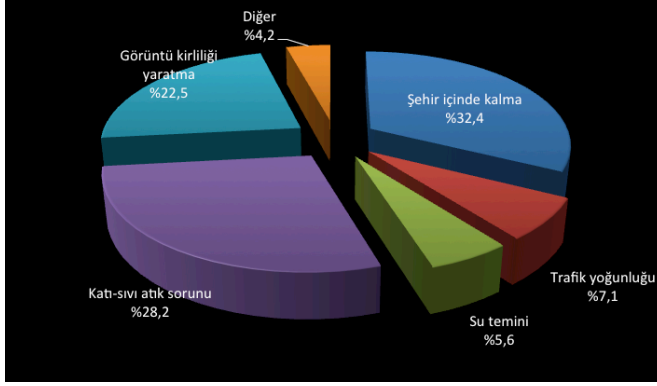
7.3. KURULUŞ YERİYLE İLGİLİ SORUNLAR

Rize ilinde sanayi işletmelerinin kuruluş yeriyle ilgili en büyük sorunları arazi darlığı ve arsa bulmaktır. İl arazisinin büyük bir bölümü eğimli ve dağlık sahalardan oluşur. Buna bağlı olarak sanayi tesisi kurmak için düz arazi bulmak oldukça güçtür. İldeki sanayi tesisleri genellikle akarsu vadilerinin ağır kısımlarındaki eğimin azalmasıyla oluşan küçük delta düzlüklerinde ya da vadilerin iç kesimlerindeki taraça düzlüklerinde kurulmuştur (Fotoğraf 7.1).

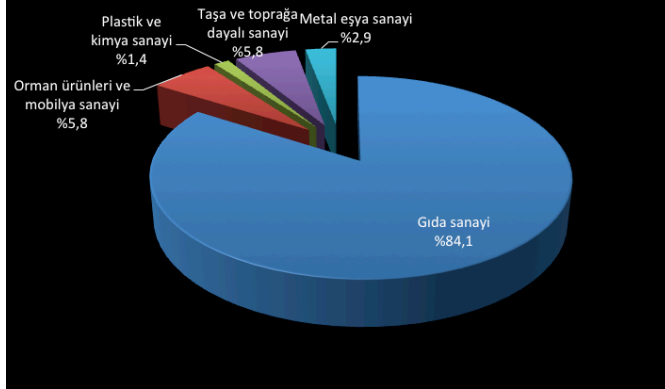

Fotoğraf 7.1. İldeki sanayi işletmelerinin çoğu akarsu vadilerinde kurulmuştur. Rize ili Pekmezli Köyü, Güneysu Vadisi'ndeki bazı sanayi tesisleri.

İldeki sanayi işletmelerinin 69'u (%35.6) kuruluş yeriyle ilgili sorunlar yaşamaktadır. Bunlardan 23 tesis şehir içinde kalma, 20 tesis katı ve sıvı atık, 16 tesis görüntü kirliliği, 5 tesis kent içi trafik yoğunluğu, 4 tesis su temini sorunu yaşamaktadır (Şekil 7.10). Kuruluş yeriyle ilgili sorun yaşayan 69 tesisin; %84'1'i gıda, %5.8'i orman ürünleri ve mobilya sanayi, %5.8'i taşa ve toprağa dayalı, %2.9'u metal eşya ve %1.4'ü plastik ve kimya sanayi sektöründedir (Şekil 7.11)

Şekil 7.10. Rize ilindeki sanayi işletmelerinin kuruluş yeriyle ilgili yaşadıkları sorunlar .

Şekil 7.11. Rize ilinde kuruluş yeriyle ilgili sorun yaşayan sanayi işletmelerinin sektörlere göre dağılışı.

İlde kurulduğu dönemde şehrin dışında olmasına rağmen şehrin büyümesiyle şehir içinde kalan, bu nedenle bazı sorunlarla karşılaşan sanayi tesisleri vardır. Bunlardan bazıları şehrin yakınında bulunan ve ulaşım açısından avantajlı olan ana karayolu ve yakın çevresine taşınmışlardır. İldeki sanayi tesislerinin 39'unun şehir içinde iken yeri değiştirmiştir. Bunların en fazla taşındıkları yer Taşlıdere Vadisi'dir. Nitekim ilk kuruluş yeri şehir içi olup, Taşlıdere Vadisi'ne taşınan 16 sanayi tesisi bulunmaktadır.

Rize ilinde sanayi tesislerinin %11.9'u şehir içinde faaliyet göstermektedir. Bu durum, trafik, gürültü, çevre sorunlarına yol açabilmektedir. İlde şehir içinde kalan 23 sanayi tesisinin 19'u çay işleme tesisidir. Bunların büyük bir bölümü de Çaykur'a ait işletmelerdir.

İlde kuruluş yeriyle ilgili ikinci büyük sorun katı-sıvı atık sorunu olup, 21 sanayi işletmesinde bu sorun görülmektedir. Gıda sanayi tesislerinin 18'inde, hammaddesi taş ve toprak olan sanayi tesislerinin 2'sinde ile metal eşya ve makine tesislerinin 1'inde bu sorun yaşanmaktadır.

İşletme sahiplerine göre ildeki 16 sanayi tesisi görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Bunların 13'ü gıda, 1'i orman ürünleri ve mobilya, 1'i plastik ve kimya, 1'i de metal eşya ve makine sanayi alanında üretim yapmaktadır.

İlde kuruluş yeriyle ilgili bir diğer sorun da trafik yoğunluğu olup, bu durumdan etkilenen 5 sanayi tesisi vardır. Bunlardan 3'ü gıda, 2'si orman ürünleri ve mobilya sanayi alanında üretim yapmaktadır.

Su temini sorunu yaşayan işletmelerin 3'ü gıda, 1'i hammaddesi taş ve toprak olan sanayi tesisidir.

7.4. SORUNLARLA İLGİLİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Rize ilinde arazinin büyük bir bölümü dağlık ve engebelidir. Bu nedenle **ilde sanayi tesisi kurmak için arsa ve arazi sorunu yaşanmaktadır**. Uygun arazinin azlığı, arsa ve alt yapı maliyetlerinin yüksek olması büyük bir sorundur. **Yeni organize sanayi bölgeleri** kurulması bu sorunun çözümüne katkı yapabilir. Rize OSB'nin 2016 sonunda devreye girmesi beklenmekte olup, burada 27 parsel tahsisi için 126 sanayi işletmesi başvuru yapmıştır. Bu yoğun talep, ilde yeni organize sanayi bölgelerinin yapılmasının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Organize sanayi bölgeleri ile sanayileşme daha planlı gerçekleşecek, Rize'ye yeni yatırımlar gelecek; şehir içinde kalmış, büyüme imkânı olmayan ve çevresel bazı sorunlara neden olan işletmelerin buralardan taşınması sağlanacaktır. Yeni OSB'ler, ilin yatırım çekmesine ve istihdam oluşmasına katkı sunacaktır. Bunun için planlanan Ardeşen OSB'nin yapılması önem arz etmektedir. **Bununla birlikte ilde orta ve uzun vadede sanayi gelişiminin sağlanabilmesi için Rize OSB ve Ardeşen OSB'nin dışında yeni organize sanayi bölgeleri de kurulmalıdır**. Bunun için, sanayi yer seçimine **uygun alanlarda denizin doldurulmasıyla yeni sanayi bölgeleri oluşturulmalıdır**. Dünyada Hollanda, Japonya, ABD gibi ülkelerde denizden ya da okyanustan yer kazanmaya birçok örnek vardır. Ülkemizde de son dönemde Trabzon Akyazı Spor Kompleksi, OR-Gİ Havalimanı gibi uygulamalar mevcuttur. Ayrıca denizin doldurulmasıyla yer kazanma maliyeti, kamulaştırmaya göre daha düşüktür. Arazi şartları açısından benzer özelliklere sahip Trabzon'da,

Akyazı Spor Kompleksi için 1000 m² deniz alanının dolgusuna ödenen tutar yaklaşık (2010 yılı için) 56 bin TL'dir. Bu maliyet kamulaştırmaya göre çok düşüktür. Benzeri bir uygulama ile **Rize'de deniz doldurularak, biri ilin doğusunda, diğeri de batısında iki yeni organize sanayi bölgesi yapılmalıdır.** Bu amaçla gerekli etütleri yapılmış en az 1000'da lık alanlar oluşturulmalıdır. **İlin doğusundaki organize sanayi bölgesi için Ardeşen'in Işıklı Köyü kıyısı, ilin batısındaki organize sanayi bölgesi için İyidere'de proje çalışmaları devam eden lojistik merkezin doğusu önerilmektedir.**

Ülkemizde bazı organize sanayi bölgelerinde meslek liseleri bulunmaktadır. Burada öğrencilerin teorik eğitiminin yanında sanayi işletmelerinde uygulamalı eğitim yapma ve iyi yetiştirme imkânı doğmaktadır. **Rize Organize Sanayi Bölgesi içinde belirlenecek uygun bir sahaya meslek lisesi kurulmalıdır.** Lisenin bölümleri, organize sanayi bölgesindeki ve Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki sanayinin sektörel dağılışı da dikkate alınarak belirlemelidir.

Rize ili sanayisinde yaşanan sorunların başında nitelikli işgücü eksikliği vardır. Bu sorun, metal eşya ve makine, orman ürünleri ve mobilya ile plastik ve kimya sanayi tesislerinde daha çok ara ve teknik eleman düzeyinde görülür. Aslında bu sorun sadece Rize ilinde değil ülkemiz sanayisinde yaşanmaktadır. Sorunun çözümüne **meslek liselerinin ortaokullarının açılması, atölyeleri ve uygulama sahaları ile işlevsel hale getirilmeleri katkı sağlayabilir.** Avrupa'nın sanayi açısından gelişmiş ülkelerinde genellikle 4 - 5 yıllık temel eğitimden sonra öğrenciler bilgi, yetenek ve becerilerine göre yönlendirilmektedir. Bunun benzeri bir uygulama ülkemizde 2012'de zorunlu eğitiminin 12 yıla çıkarılması (4+4+4 sistemi) ile gerçekleştirilmiştir.¹³¹ Yapılan bu uygulama son derecede doğru olmakla birlikte **ilkokuldan sonra sadece imam hatip liselerinin ortaokullarının açılması bir eksikliktir. Teknik ve meslek liselerinin de orta kısımlarının açılması sanayi sektöründe nitelikli işgücü eksikliğinin giderilmesi için büyük önem taşımaktadır.** Teknik okulların cazip hale getirilmesi için hem orta okulda hem de lisede bu okullarda okuyan öğrencilere üniversiteye girişte mühendislik ve teknik fakültelerde aynı bölümü tercih etmeleri halinde ek puan verilmelidir. Yapılacak bu uygulama, ortaokulda başlayan teknik bilgi ve becerinin üniversiteye taşınmasına, mesleki ve teknik liselerin cazip hale getirilerek kalitelerinin artırılmasına katkı sunabilir.

İlde en önemli ulaşım türü karayoludur. Karadeniz sahil karayolunun 2007'de tamamlanması, Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki tüm ekonomik sektörlerde rahatlama sağlamış ve halkın ulaşımını kolaylaştırmıştır. **Nitekim Rize ilindeki sanayi işletmecilerinin %94'üne göre Karadeniz sahil karayolunun tamamlanması il sanayisinin gelişimini olumlu etkilemiştir.**

131 İlköğretim ve Eğitim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6287 Sayılı Kanun, 30/03/2012 Tarih, 28261 Sayılı Resmi Gazete; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>

Rize'nin Erzurum, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, İran, Irak, Suriye ve Ortadoğu ile bağlantısını sağlayan 2.640 m yükseklikteki Ovit Dağı Geçidi, aynı zamanda Doğu Karadeniz Bölümü'nü iç bölgelere bağlayan en kısa karayolu güzergahı üzerindedir. Ovit Dağı Geçidi'nin yılın yaklaşık altı ayı yoğun kar yağışı ve çığ tehlikesi nedeniyle kapalı olması bu güzergahın kullanılamamasına sebep olmaktadır. Bu duruma son vermek ve karayolunu yıl boyu açık tutulabilmek için 2012'de başlanan ve 2016 sonunda tamamlanması hedeflenen, 12.6 km uzunlukta Ovit Dağı Tüneli'nin yapımına devam edilmektedir. Ancak sadece Ovit Dağı Tüneli'nin inşası bunun için yeterli değildir. Rize Erzurum karayolunda Ovit Dağı dışında üç geçit daha vardır. Buralarda da uygun yerlerde tünel yapılması gereklidir. Ayrıca yol standardının yükseltilmesi ve yolun genişletilerek çift gidiş ve geliş haline getirilmesi de ulaşımın buradan sağlanabilmesi için önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere karalarda en ucuz ulaşım türü demiryollarıdır. Demiryolları sanayileşme açısından büyük önem taşır. Doğu Karadeniz Bölümü'nde demiryolları bulunmamaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü'ne demiryollarının getirilmesiyle başta sanayi olmak üzere tüm sektörlerde alternatif bir ulaşım türüne sahip olunacak ve ekonomik gelişmeye katkı sağlanacaktır. **Rize'deki sanayi işletmecilerinin %78.4'ü ilde demiryollarının olmayışının işletmelerini maliyet ve rekabet açısından olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.**

Sanayinin gelişmesindeki en önemli ulaşım türlerinden biri de deniz ulaşımı olup; aynı zamanda en ucuz ulaşım türü olmasıyla dikkat çekmektedir. Ancak Rize'de sanayi sektöründe deniz ulaşımından yeterince yararlanılamamaktadır. Bu durumun birçok sebebi bulunmakta olup; en önemlisi limanın hinterlandının dar olması ve buna bağlı olarak gemi seferlerinin yeterince yapılamamasıdır. Bu doğrultuda iç bölgelerle bağlantıyı yıl boyu sağlayacak ve limanın hinterlandını genişletecek olan Ovit Dağı Tüneli'nin tamamlanması ve karayolunun standardının yükseltilmesi limanın ve ilin ekonomik gelişimine büyük katkı sunacaktır.

Rize ili Pazar ilçesi Yeşilköy kıyısında, deniz doldurularak yapılması planlanan havalimanı bulunmaktadır. Zemin etütleri yapılmış, ÇED raporu alınıp, projesi tamamlanma aşamasına gelen havalimanı; Rize'ye 35 km, Trabzon'a 114 km, Artvin'e ise 127 km uzaklıkta yer almaktadır. Bu yatırımın Rize ve Artvin illerine hizmet etmesi planlanmakta olup; Türkiye'de Or-G'den sonra deniz doldurularak yapılacak ikinci havalimanı durumundadır. Havalimanının yapılması ilin kalkınması, gelişimi ve sanayileşmesine katkı sağlayacaktır.

Ülkemiz, Dünyada çay tarım alanları büyüklüğü açısından sekizinci, kuru çay üretiminde ise altıncı sıradadır.¹³² Buna karşılık ihracatta 10.3 milyon dolar ile 41., ithalatta ise 17.7 milyon dolar ile 59. sıradadır (2011). Ülkemizde çay üretimi neredeyse bütünüyle (%99) iç piyasaya yöneliktir.¹³³ **Türkiye'nin yakınında yer alan ve dünya çay alımında önde gelen AB ülkeleri ve Rusya'da çay piyasa araştırması yapılarak buna göre rapor hazırlanmalı ve üretici bilgilendirilerek ihracat için teşvik edilmelidir.** Çay sanayide potansiyelin kullanılıp, iç piyasaya bağımlılığın azaltılması için kısa orta ve uzun vadeli hedefler belirlenerek bu doğrultuda uygulamalar yapılmalıdır.

Son 30-40 yıldır dünyada organik ürünleri kullanmaya yönelik önemli bir talep vardır. Bu durum aynı zamanda birçok tarım ürününün organik olarak yetiştirilmesini sağlamaktadır. Çay üretiminde de bu talebe bağlı olarak başta Çaykur olmak üzere büyük çay üreticisi kuruluşlar organik çay üretmektedirler. Bu alanda ülkemiz diğer ülkelere göre bulunduğu saha ve iklim özellikleri dolayısıyla bazı avantajlara sahiptir. Çayın yetiştirildiği Tropikal ve Muson Asya'sı ülkelerde sıcaklık şartlarının daha yüksek olması nedeniyle bazı zararlılara karşı yoğun bir zirai mücadele verilmekte ve çaylık alanlar ilaçlanmaktadır. Ülkemizde ise sıcaklık şartlarının bu bölgelerden daha düşük olmasına bağlı olarak çayda haşereler olmamakta ve ilaç kullanılmamaktadır. Bu avantaj organik çay üretiminde özellikle ihracatta kullanılmalı; **tanıtım ve reklamlar ile organik çay ihracatında pazar payı yükseltilmelidir.**

Çaykur'un 2013'de piyasaya sürdüğü soğuk çay "DİDİ" hem ülkemizde hem de bir çok ülkede büyük beğeni toplamış ve talep görmüştür. Çay üretiminde buna benzer yeniliklere ihtiyaç vardır. **Siyah çayın dışında beyaz çay, yeşil çay ve bitki çayları ile stevya gibi yeni ürünlerin üretimine ağırlık verilmelidir.** Son dönemde ülkemiz ve dünya piyasasında bu ürünlere yönelik artan bir talep dikkati çekmektedir. Piyasa araştırması yapılarak talep gören çay türleri tespit edilmeli ve bu ürünler üretilerek yurt içi ve yurt dışı pazarlara sunulmalıdır.

Çay üretimindeki sorunlardan biri de ülkeye kaçak yollarla çay giriştir. Ülkemizde çay maliyeti diğer ülkelere göre daha yüksektir. Bunda diğer ülkelerde (Hindistan, Sri Lanka, Kenya, İran gibi) işçilik maliyetinin daha düşük olması ve çayın 12 ay toplanabilmesi (hasat edilebilmesi) etkilidir. Buna bağlı olarak dışarıdan İran, Irak ve Suriye'den ülkemize kaçak yollarla çay sokulmaktadır. Kaçak çaya karşı son 10 yıldır ciddi bir mücadele verilmekte olup, kaçak çayın ülkeye giriştir engellenmeye çalışılmaktadır. Bunun sürdürülmesi ülkemizde çay tarımıyla geçimini sağlayan iki yüz bini aşkın aile ve üretim yapan yüzlerce işletme ve binlerce çalışan için önem taşımaktadır.

132 Çaykur, 2016, *2015 Çay Sektörü Raporu*. s.6-7.

133 Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği, 2013, *Dünya'da ve Türkiye'de Çay Sektörü*. Trabzon.

Uyguladığımız anketlerden ortaya çıkan sorunlardan biri de çay çiftçisinin aşırı gübre kullanımınıdır. Bu durum toprakta kimyasalların birikmesine, çay bitkisinin veriminin ve kalitesinin düşüşüne neden olmaktadır. Bu durumu engellemek için çiftçinin bilinçlendirilmesi ve organik gübre kullanımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu hususta Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ile Çaykur görevlilerinin çiftçileri bilinçlendirmesi ve belli aralıklarla çiftçilere eğitim vermesi gereklidir.

İlde çay sanayiyle ilgili sorunlardan biri de kaçak işgücü çalıştırılmasıdır. Yaptığımız anketlerden tespit edebildiğimiz kadarıyla çay sezonunda ilde yaş çay işleme tesislerinde 600'e yakın kaçak işçi çalıştırılmaktadır. Genellikle küçük sanayi işyerlerinde daha fazla kaçak işçi çalıştırılmakta olup, işçiler Gürcistan'dan mevsimlik olarak ülkemize gelmektedir. Gürcü işçilerin maliyetlerinin düşük olması tercih edilme nedenleridir. Sadece çay işleme tesislerinde değil aynı zamanda çay bahçelerinde hasat (çay toplama) için de bunlardan yararlanılmaktadır.

İldeki çay sanayi kuruluşlarının büyük bir bölümü kalite ve hijyene dikkat etmektedir. Ancak bazı çay üreticileri kalitesi düşük olan çay üretmektedir. Bunların denetlenmesi önem arz etmektedir. Bunun için Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ekipleri tesisleri denetleyerek kalite ve hijyen konusunda standardın artırılmasına yardımcı olmalıdır. Bununla birlikte bazı yerlerde çay atığından çay elde edilip paketlenerek, piyasaya çok ucuz fiyatlara sürülebilmektedir. Merdiven altı olarak nitelendirilen bu üretim şekline karşı resmi kurum ve kuruluşlar ile bu alanda üretim yapan işletme birlikleri yoğun bir mücadele vermelidir. Çay üretiminde gelir elde etmenin yanında; kalite, müşteri memnuniyeti ve sürekliliği sağlamak amaçlanmalıdır.

Sanayinin gelişimi ve kalkınma için yabancı sermaye yatırımı çok önemlidir. Dünyada birçok ülkede yabancı sermaye yatırımlarını teşvik eden farklı uygulamalar bulunmaktadır. Özellikle sermaye birikiminin az olduğu ülkelerde yabancı yatırımın önemi daha da artmaktadır. Ülkemizde yabancı yatırımcıları çekebilmek için birçok teşvik ve yatırım kolaylıkları sağlanmaktadır. İllerin gelişimi için de yabancı sermaye yatırımları önem taşır. Rize ilinde iki yabancı yatırımcının üç sanayi tesisi vardır. Bunlardan Dosan Konservé'ye (Lipton) ait Pazar ve Fındıklı'da iki yaş çay işleme tesisi ile, Çayeli Bakır A.Ş.'ye ait maden çıkarım ve işleme ünitesi bulunmaktadır. Bu işletmeler istihdam, ihracat, kurumsallaşma, teknoloji kullanımı, iş güvenliği, diğer sanayi sektörlerine katkı ve sosyal projelere katılım açısından örnek işletmelerdir. İlde yabancı sanayi yatırımlarını artırmak için gayret edilmeli ve mevcut potansiyel en iyi şekilde kullanılmalıdır. Özellikle katma değeri yüksek olan sanayi sektörleri tercih edilmelidir. Önerimiz, zengin flora türlerine sahip olan Doğu Karadeniz Bölümü'nün bu potansiyelinden

yararlanmak için, **ilaç ve biyokimya işletmelerinin cazip teşvikler ile yatırım için Rize'ye davet edilmesidir.** Yörenin potansiyelini anlatan kısa ve özlgü bilgiler içeren broşürler farklı dillerde hazırlanarak çeşitli forumlarda, fuarlarda ve ticari ziyaretlerde ilgililerle paylaşılmalıdır.

İl sanayisindeki sorunlardan biri de kurumsallaşmanın eksik olmasıdır.

Bu durum işletmelerin gelişmesi, görev dağılımı, üretim, verimlilik durumunu etkilemektedir. Küçük sanayi işletmelerinde kurumsallaşmanın oluşturulması daha zor olmakla birlikte, orta ve büyük ölçekli işletmelerde kurumsallaşma gerçekleştirilebilir. Bu yolla işletmelerin yönetim, planlama, verimlilik, kârlılık ve sorunların kontrolü daha rahat sağlanabilir.

İl sanayisinde ihracatın teşvik edilmesi ve ihracata yönelik bir politikanın izlenmesi önemlidir. Bunun için öncelikle hangi sektörlerde nasıl ihracat gerçekleştirilebileceği planlanmalıdır. Bu konuda Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği sanayi kuruluşlarına gerekli eğitimi ve desteği vermektedir. İhracat için coğrafi yakınlık ve pazar şartları dikkate alınarak ilk aşamada Gürcistan, Azerbaycan, Rusya, İran ve Türk Cumhuriyetleri tercih edilebilir. İhracat yapabilmek için kurumsal alt yapının oturtulması ve işletmelerin rekabet şartlarına dayanıklı olması da gereklidir.

İlde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 121 yaş çay işleme tesisi bulunmaktadır. Bu işletmelerde her yıl yüz binlerce ton yaş çay işlenmektedir. Genellikle 5-7 kg yaş çaydan 1 kg kuru çay elde edilmektedir. Geri kalan kısım ise çay atığı olmaktadır. Bu atıklar Çaykur işletmelerinde uygun alanlarda sulanarak bekletilmekte ve gübre haline getirilmektedir. Çay atıklarından doğal gübre elde edilmesi güzel bir uygulamadır. Bununla birlikte bu atıklardan pelet adı verilen doğal bir yakıt da elde edilebilir. Pelet; talaş, odun yongaları, ağaç kabuğu, zirai ürünler, ekinlerin sapları, fındık, badem, ceviz kabukları, hatta atık kâğıt gibi maddelerin öğütüldükten sonra yüksek basınç altında sıkıştırılmasıyla elde edilen, genellikle 6-8 mm çapında, 10-11 mm uzunluğunda, silindirik yapıya sahip tamamen doğal bir yakıttır.¹³⁴ İlde özel sektöre ait olan bir adet pelet tesisi bulunmakta ancak istenilen düzeyde işletilememektedir. Rize ilinde 32 yaş çay işleme tesisi olan Çaykur'un pelet tesisi kurarak, atıkları farklı bir şekilde değerlendirilmesi hem gelir elde etmesi hem de özel sektör kuruluşlarına örnek olması için önemlidir.

İlde çaydan sonra en önemli tarım ürünü kividir. Rize, Türkiye'de kivi bahçeleri ve kivi üretimi açısından Yalova'dan sonra ikinci sırada yer alır. "Dünyanın önemli kivi üreticisi ülkelerinde bu meyve, kek, püre, sirke, meyve suyu, sabun, şampuan, el ve vücut kremleri, cilt bakım ürünleri gibi birçok sanayi alanında kullanılmaktadır. Türkiye'de ise sanayi hammaddesi olarak kivi neredeyse hiç kullanılır."

134 Pelet Nedir; <http://www.hepsienerji.net/Pellet-nedir,DP-6.html>

mamaktadır (2015). Ülkemizde kiviinin sadece yaş olarak tüketilmesi dar bir pazar oluşmasına neden olmaktadır. Ürüne değer kazandırma ve pazar payını artırmak için diğer ülkelerde uygulandığı şekliyle başta gıda sanayinde reçel, pekmez, dondurma, kek, püre, sirke gibi ürünler ile kozmetik sanayi hammaddesi olarak tüketilmesi sağlanmalıdır. Buna ilave olarak da ülkemizde kayısı, üzüm, incir, dut gibi ürünlerde yapıldığı gibi kurutularak da pazarlanabilir. Bu uygulamalar ile ülkemizde kivi tüketimi bir kaç kat artabilecek ve kivi yetiştiriciliği de daha cazip hale getirilebilecektir.¹³⁵ Kiviinin sanayi hammaddesi haline getirilmesi devlet eliyle gerçekleştirilmelidir. Bunun için iktisadi teşekkül olan Çaykur'un bu alanda arge, üretim, markalaşma, pazarlama konularında görevlendirilmesi başlangıç için önemlidir. Doğu Karadeniz'de çay bahçelerinin oluşturulması ve çay sanayinin kurulması devlet eliyle gerçekleştirildiği gibi benzeri bir uygulama da kivi için Çaykur eliyle yapılabilir. Devletin öncülüğünden sonra özel sektör yatırımlarıyla bu üretim genişleyebilecek ve yeni bahçeler ve üretim tesisleri oluşabilecektir.

Çay ocaklarının yeniden sürgün vererek kaliteli kuru çay elde edilmesi için çay bitkisi her yıl uygun zamanlarda budanması gereklidir. Eğer bu yapılmaz ise çay yaprakları sertleşmekte ve bu yapraklardan kaliteli çay elde edilememektedir. Bununla birlikte çayın toplanmasının tekniğine uygun yapılması da önemlidir. Hem budama hem de toplama işleminin uygun zamanda ve doğru bir şekilde yapılabilmesi için üreticilerin bilinçlendirilmesi ve denetlenmesi gerekir. Bununla birlikte verim yaşını doldurmuş çay bahçeleri tespit edilerek devlet desteğiyle gençleştirilmelidir.

135 Ahmet Çavuş, 2016, "Rize İlinde Kivi Üretiminin Coğrafi Esasları." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, Erzurum, s. 240.

SONUÇ

Rize ilinde sanayileşme, 1940'lerden itibaren çay ziraatının başlaması ve buna bağlı olarak kurulan çay sanayi tesisleri ile sağlanmıştır. **Rize'de ilk modern sanayi tesisi 1947'de açılmış olan Zihni Derin Çay fabrikasıdır.** İlde 1984'e kadar sanayileşme büyük ölçüde devlet eliyle; 1985'den sonra ise (özel sektörün çay sanayide üretimine başlaması ile) daha çok özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

Rize ilinde sanayileşme 1980 sonrasında artmış olup, ildeki mevcut sanayi tesislerinin %80.9'u bu dönemden sonra üretime başlamıştır. *Sanayi işyerlerinin en fazla kurulduğu dönemler; 1990-1999 arası (65 tesis), 2000-2016 arası (53 tesis) ve 1980-1989 arasıdır (39 tesis).* Özellikle 1984'den sonra çay üretiminde devlet tekelinin kalkması ve özel sektörün de bu üretim alanına girmesi, ilde yeni birçok sanayi tesisinin kurulmasını sağlamıştır.

Rize'de sanayi tesislerinin kurulmasında en etkili faktör hammadde kaynaklarına yakınlıktır. Rizeli olmak ilde sanayi yatırımı yapmada ikinci öncelikli nedendir Pazara yakınlık, devletin teşviki, yerel rekabet yokluğu ve ulaşım kolaylığı kuruluşta etkili olan diğer nedenlerdendir.

Rize ilinde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi işletmelerinin %70.6'sı (137 tesis) gıda sanayi, %9.3'ü (18 tesis) taşa ve toprağa dayalı sanayi, %8.2'si (16 tesis) metal eşya ve makine sanayi, %6.2'si (12 tesis) orman ürünleri ve mobilya sanayi, %5.2'si (10 tesis) plastik sanayi ve %0.5'i (1 tesis) metal ana sanayide faaliyet göstermektedir.

İlde başta gelen sanayi sektörü kuşkusuz çay sanayidir. **Gıda sanayi işletmelerinin %88.4'ü tüm sanayi işletmelerinin ise %62.4'ü çay işleme tesislerinden oluşmaktadır.** İlde çay sanayinin dışında gıda sanayisinde diğer alt sektörlerin payı son derece düşüktür.

Rize, Türkiye çay tarım alanlarının %65.3'üne sahip olup en fazla yaş çay yetiştirilen ildir. Hammadde kaynağına bağlı olarak ülkemizde çay sanayinin merkezi durumundadır. İlk yaş çay işleme tesisi 1947 yılında kurulan Zihni Derin Çay fabrikasıdır. Rize'de bugün 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 121 çay işleme tesisi bulunmaktadır. Bunların kuruluş dönemleri incelendiğinde, en fazla tesisin 1980-1989 ile 1990-1999 arasında faaliyete başladığı görülür.

Ülkemizde çay sanayisindeki en önemli üretici kuruluş şüphesiz Çaykur'dur. Çay Kurumu Genel Müdürlüğü adıyla 1971 yılında kurulmuş bu kurum, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı iktisadi devlet teşekkülü olarak Rize'de faaliyetine devam etmektedir. Çaykur'un 2015 itibarıyla 45 fabrikasında günlük yaş çay işleme kapasitesi 8.000 tondur. Bu tesislerin 32'si Rize'de yer almaktadır. Çaykur, Rize'de en fazla işgücü çalıştıran sanayi kuruluşudur.

Rize ilinde Çaykur'a ait yaş çay fabrikalarının ilçelere göre dağılışı incelendiğinde Merkez ilçede 12, Çayeli'nde 5, İyidere ve Pazar'da 3, Ardeşen, Der pazarı ve Kalkandere'de 2, Güneysu, Fındıklı ve Hemşin'de 1 tesisin olduğu görülür. İkizdere ve Çamlıhemşin'de kuruma ait çay fabrikası bulunmamaktadır.

Rize ilinde özel sektöre ait 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 88 yaş çay işleme tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde %42'sinin Merkez ilçede, %18.2'sinin Güneysu'da, %9.1'inin Ardeşen'de, %8'inin Çayeli'nde, %8'inin Pazar'da, %5.7'sinin İyidere'de üretim yaptığı görülür.

Rize ili çay üretiminde en büyük özel sektör kuruluşu Doğu Çay'dır. Doğu Çay'dan sonra özel sektörde çalıştırılan işgücü ve kapasite açısından başta gelen işletmeler Karali Çay, Okumuş Çay, Dosan Gıda (Lipton), Ofçay, ve Özgür Çay şeklinde sıralanmaktadır.

İldeki sanayi tesislerinin, %35.2'si 1.000-3.499 m², %25.7'si, 250-999 m², %19.3'ü 10.000 m² ve üzeri, %8.6'sı 3.500-7.999 m², %7'si 8.000-9.999 m², %4.3'ü 100-249 m² kapalı alana sahiptir. Buna göre ildeki tesislerin %70.2'si 1.000 m²'den, %34.9'u 3.500 m²'den, %19.3'ü ise 10.000 m²'den büyük kapalı alanda faaliyet göstermektedir.

İlde en büyük kapalı alanda üretim yapan sektör gıda sanayi, alt sektör olarak da çay sanayidir. 10 bin m² ve üzerindeki sanayi tesislerinin %97.3'ü (biri hariç tümü) gıda sanayi işletmelerinden oluşur. Buna karşılık *en küçük kapalı alanda üretim yapan sektör taşa ve toprağa dayalı sanayi olup, buradaki işletmelerinin %76.4'ü 1.000 m²'den daha küçük kapalı alanda üretim yapmaktadır.*

Rize ilindeki sanayi kuruluşlarının; %98.9'unda depolama ünitesi, %92'sinde park yeri, %48.1'inde yakıt ve su deposu, %45.5'inde sosyal tesis, %31'inde arıtma tesisi, %35.8'inde atık madde deposu bulunmaktadır. Üretimin dışında en fazla sahip olunan üniteler depo ve park yeri iken; en az bulunan üniteler çevre açısından çok önemli olan atık madde deposu ve arıtma tesisidir.

Rize ili sanayi tesisleri alt ünitelere göre değerlendirildiğinde; yönetim biriminin tüm işletmelerde olduğu, sanayi tesislerinin %73.8'inde muhasebe, %56.1'inde kalite kontrol, %36.9'unda hammadde alımı ve %33.1'inde personel ünitesi bulunduğu görülür. İşletmelerin en az sahip olduğu üniteler ise ithalat ihracat, halkla ilişkiler, ar-ge ve pazarlamadır.

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının mülkiyet durumları incelendiğinde % 76.5'inin üretim yaptıkları bina ve işyerlerinin sahibiyken; %23,5'inin ise kiracı olduğu görülür.

Rize ilinde sanayi tesislerinin %33'ünün 200-499 kw, %31.8'inin 1000 kw'dan daha fazla, %18.8'inin 500-999 kw, %12.5'inin 100-199 kw, %4'ünün ise 5-99 kw güce sahip oldukları görülmektedir. İşletmelerin %83,6'sı 200 kw'dan, %50.6'sı 500 kw'dan, %31.8'inin ise 1000 kw'dan daha fazla çevirici güce sahiptir.

İldeki sanayi kuruluşlarının %27.9'unun şubeleri ya da ek tesisleri varken, %32.1'inin şubesi ve ek tesisi bulunmamaktadır. Sanayi işletmelerinin %31.6'sı ise Rize'de veya il dışında bulunan sanayi kuruluşlarının şubeleridir.

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının %42.8'inde yıl boyu, %57.2'sinde ise mevsimlik üretim yapılmaktadır. Mevsimlik olarak çalıştırılan 111 tesisin tamamı gıda sanayi alanında faaliyet göstermektedir. Bu sektörde yaş çay işleme ve su ürünleri tesisleri mevsimlik olarak çalıştırılmaktadır.

Rize ilinde sanayi tesislerinin %35.6'sı tek, %24.2'si iki, %40.2'si üç vardiya çalışmaktadır. Orman ürünleri ve mobilya sanayi ile metal eşya ve makine tesislerinin tamamı, taşa ve toprağa dayalı sanayi tesislerinin %88.9'u, plastik ve kimya sanayininin %80'i tek vardiya çalışmaktadır. Gıda sanayininin %33.6'sı ile taşa ve toprağa dayalı sanayininin %5.6'sı iki; metal ana sanayininin tamamı, gıda sanayininin %54'ü, plastik ve kimya sanayininin %20'si ile taşa ve toprağa dayalı sanayininin %5.6'sı ise üç vardiya çalışmaktadır.

İldeki sanayi tesislerinin %57.5'i ISO 9001-9002-14001-22000, HACCP, CE, BRC, IFS gibi kalite, güvenlik ve hijyen belgelerinden bir ya da bir kaçına sahipken, %42.5'inde bu belgeler bulunmamaktadır.

Rize ilindeki sanayi işletmecilerinin %47.6'sında ülkemizin Avrupa Birliğiyle müzakere sürecinde üretim şartlarında bir değişme yaşanmış, %52.4'ünde ise herhangi bir değişme olmamıştır.

Rize ilinde **10 ve daha fazla çalışanı olan sanayi tesislerinde toplam 14.485 işgücü istihdam edilmektedir.** Bu işgücünün %86.1'i (12 465 işgücü) gıda sanayinde çalışmaktadır. Gıda sanayi ürettiği ekonomik değer ve istihdam açısından ilde en önemli sektördür. Bu durumun sebebi ülkemizdeki çay tarım alanlarının %65'inin ve çay üretiminin %70'den fazlasının Rize ilinde yapılmasıdır. Bu sonuç **çay yetiştiriciliğinin Rize ilinde alternatifsiz bir ekonomik faaliyet olduğunu göstermektedir.** Gıda sanayinden sonra işgücü açısından taşa ve toprağa dayalı sanayi (%3.7), metal ana (%3.6), metal eşya ve makine (%2.9), plastik ve kimya (%2.1) ile orman ürünleri ve mobilya sanayi (%1.8) diğer sektörler olarak dikkat çekmektedir.

Rize ilinde 10 ve daha fazla çalışanı olan sanayi tesislerinde istihdam edilen 14.485 işgücünün %93.5'i erkeklerden, %6.5'i kadınlardan oluşmaktadır. İlde erkek işgücünün; %85.7'si gıda, %3.9'u taşa toprağa dayalı, %3.5'i metal ana, %3'ü metal eşya ve makine, %2.1'i plastik ve kimya, %1.8'i orman ürünleri ve mobilya sanayi alanında çalışmaktadır. Buna karşılık ilde sanayide istihdam edilen 942 kadın işgücünün; %91.4'ü gıda, %2.6'sı plastik ve kimya, %1.9'u orman ürünleri ve mobilya sektöründe çalışmaktadır.

Rize ilinde sanayide çalışan işgücünün %47.9'u lise, %24.2'si ilköğretim, %18'i lisans, %5.2'si meslek yüksekokul, %2.7'si çıraklık eğitim merkezi, %1.5'i teknik ve endüstri meslek lisesi, %0.5'i ise yüksek lisans mezunlarından oluşur. Sanayide çalışan işgücünün %47.9'u düz lise mezunu iken sadece %1.5'inin meslek lisesi mezunu olması dikkat çekici ve incelenmesi gereken bir durumdur.

İldeki sanayi kuruluşlarının sahipleri ya da ortaklarının (288 kişi) eğitim durumları incelendiğinde; %36.8'inin lise, %30.6'sının ilkökul, %20.8'inin üniversite, %11.8'inin ortaokul mezunu oldukları görülür.

Rize'de sanayi kuruluşlarının %43.3'ü 25'den az, %20.6'sı 25-49 arası, %10.3'ü 50-99 arası, %20.1'i 100-249 arası, %5.2'si 250-499 arası ve %0.5'i ise 500'den fazla işgücü çalıştırmaktadır. Sanayi tesislerinin %63.9'u 50'den az, %74.2'si ise 100'den az işgücü çalıştırmaktadır. Bu durum **il sanayisinin büyük bir bölümünün küçük ve orta ölçekteki işletmelerden oluştuğunu göstermektedir.**

İlçelere göre işgücünün dağılışı incelendiğinde **en fazla işgücünün Merkez ilçe (%37.9), Çayeli (%14.7), Pazar (%10.2), İyidere (%7.9) ve Ardeşende (%7.5) istihdam edildiği anlaşılmaktadır.** Bu beş ilçede sanayide çalışanlar, ilde sanayi sektöründeki istihdamın %81.2'sini oluşturur. Rize ilinde kıyı ilçelerinde sanayi tesisi ve istihdamın iç kesimdeki ilçelerden daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim **ilde sanayi tesislerinin %84'ü, sanayi işgücünün ise %86.4'ü kıyı ilçelerindedir.**

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının %29.1'i Rize'de, %20.3'ü Doğu Karadeniz Bölümü'nde, %29.1'i bölgesel pazarlarda, %21.6'sı ise ulusal pazarda ürünlerini satabilmektedir. İldeki sanayi işletmelerinin %49.3'ü yalnızca Rize ili ve yakın çevresine ürünlerini pazarlayabilmektedir.

Rize'de sanayi işletmelerinin %9.2'si ihracat yapabilmektedir. İhracat yapan kuruluşların %57.2'si gıda, %14.3'ü metal eşya ve makine, %14.3'ü plastik ve kimya, %7.1'i orman ürünleri ve mobilya, %7.1'i ise metal ana sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir.

Rize ilinde sanayi kuruluşlarının %42.6'sı limitet şirket, %29.3'ü anonim şirket, %18.1'i iktisadi teşekkül, %8.5'i ferdi mülkiyettir. İlde komandit şirket ve adi ortaklık şeklinde hukuki yapıya sahip işletme sayısı azdır. **İl sanayisinde devlet teşekkülü olan Çaykur'a ait tesislerin il sanayisinin %18.1'ini oluşturmaktadır.**

Rize ilindeki 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerinin 84'ü Merkez ilçede, 26'sı Çayeli'nde, 20'si Ardeşende, 18'i Güneysuda, 13'ü Pazar'da, 11'i İyiderede, 8'i Kalkanderede, 6'sı Fındıklı'da, 5'i Derepazarı'nda, 2'si İkizderede, 1'i Hemşin'de faaliyet göstermektedir. **İlde sanayi tesislerinin %43.3'ü Merkez ilçede yer alır.**

İldeki sanayi tesislerinin %87.1'i kıyı ilçelerinde, %12.9'u iç kesimdeki ilçelerdedir. Kıyı ilçelerinde sanayi tesislerinin yoğunlaşması; ildeki en önemli sanayi sektörü olan çay sanayinin ana hammadde kaynağı olan çay bahçelerinin buralarda daha fazla olması, arazi şartları, ulaşım, işgücü ve diğer bazı faktörler açısından avantajlı olmaları ile ilgilidir.

Rize ili sanayisinin dağılışında etkili olan faktörlerden ilki arazinin topoğrafik yapısıdır. İl arazisinin büyük bir bölümünün eğimli ve dağlık alanlardan oluşması, düz alanların çok az olması, sanayi tesisi kurulması için arsa teminini zorlaştırmaktadır. Buna bağlı olarak akarsuların denize döküldüğü yerlerde oluşan küçük delta düzlükleri ve vadi içlerindeki taraça düzlükleri sanayi tesislerinin ildeki yoğunlaşma alanlarıdır. Nitekim ildeki sanayi kuruluşlarının %79.9'u vadi içlerinde bulunur.

İldeki sanayi işletmelerinin %63.9'u 99 m'ye kadar, %19.1'i 100-199 m arasında, %9.3'ü 200-299 m arasında yer alır. İlde 300 m'nin üzerindeki sanayi tesisleri oranı sadece %7.2'dir. *Bu durum sanayi tesislerinin kıyıda ve kıyı ile iç kesim arasındaki bağlantıyı sağlayan vadi tabanları ve yakın çevresinde toplandığını bir kere daha göstermektedir.* **İldeki sanayi tesislerinin %94.3'ü 250 m'den daha alçak yerlerde kurulmuştur.**

Rize ilinde başlıca sanayi işlev sahaları; Taşlıdere-Güneysu Vadisi, Çayeli-Fındıklı karayolu çevresi, İyidere Vadisi, Büyükdere Vadisi, Fırtına Vadisi, Gündoğdu Vadisi olarak belirlenmiştir. Ayrıca Rize kent içinde ve münferit olarak ilin farklı noktalarında kurulmuşsanayi tesisleri de bulunmaktadır.

İlde 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran 194 sanayi işletmesinin dağılışı incelendiğinde; Taşlıdere-Güneysu Vadisi'nde 67, Çayeli-Fındıklı karayolu çevresinde 29, İyidere Vadisi'nde 26, Büyükdere Vadisi'nde 19, Fırtına Vadisi'nde 16, Gündoğdu Vadisi ve çevresinde 13, Rize kent içinde 12 ve münferit olarak 12 tesisin faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.

Rize ilinde 2016 sonunda bitirilecek 1, proje aşamasında 1 organize sanayi bölgesi vardır. Ayrıca 6 küçük sanayi sitesi bulunmakta olup, bunlardan 4'ü aktif iken, ikisi inşa halindedir. Bunlardan 2'si Merkez ilçede, 2'si Çayeli'nde, 1'i Ardeşen'de ve Pazar'da yer alır.

Karadeniz Bölgesi sanayi tesisi açısından Türkiye'de 1927 yılında Marmara ve Ege bölgelerinden sonra üçüncü iken; 1964 yılında Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinden sonra dördüncü, 2013'de ise Marmara, İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinden sonra beşinci sıraya gerilemiştir.

Rize 1927 yılında Karadeniz Bölgesi sanayi tesislerinin %5.2'sine sahip iken, 1964'de bu oran %6 olmuş, 2013'de ise %4.8'e gerilemiştir. 1964'de nispi bir artış gerçekleşmiş ancak sonrasında önemli bir düşüş yaşanmıştır.

1927'de Rize ilinde sanayide çalışanlar %4'iken, 1964'de %7.4'e 2013'de ise %7.5'e yükselmiştir. Sanayi istihdam oranında da bir artış olmakla birlikte, Türkiye'deki sanayi istihdamıyla karşılaştırıldığında bu artışın sınırlı olduğu görülür.

Sanayicilere göre **Rize'de sanayinin en önemli iki sorunu arazi darlığı ve arsa bulma (%62.1) ile kalifiye eleman eksikliğidir (%61.5)**. Bunlardan sonra; maliyetler ve rekabet fazlalığı (%26), büyük pazarlara uzak olmak (%24.9), kurumsallaşma ve planlama sorunları (%16), piyasa istikrarsızlığı (%14.2), yan sanayinin olmaması (%14.2), altyapı eksikliği (%12.4), hammadde temini (%10.1), ulaşımın pahalı olması (%7.1), teknolojik gerilik (%7.1), bürokratik sorunlar (%6.5) diğer sorunlar olarak dikkati çekmektedir.

KAYNAKÇA

Aksu, E., 1973, "Rize Tarihi." Rize İl Yıllığı, Rize.

Arı, Y., Arslan, F., 2007, "Sanayicilerin Doğa Koruma Algısı: Kuş Cenneti Milli Parkı Örneği." Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No:11.

Arıbaş, K., 2006, "Küresel ve Sosyal Politikalar Açısından Burdur Şeker Fabrikası." Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, Burdur Eğitim Fak. Dergisi, Sayı: 12, Burdur.

Aron, R., 1997, Sanayi Toplumu. (Çev. Ersin Gürsoy), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Atalay, B., 1983, Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması), DPT Yayın No:1917, Ankara.

Avcı, S., "Dünyada Şeker Sanayinin Dağılımını ve Gelişmesini Etkileyen Unsurlar." İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, İstanbul 1997.

Avcı, S., 1993, "Türkiye Şeker Sanayinin Kuruluş ve Gelişmesinde Devletin Etkisi". İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, İstanbul.

Aygün, N., 2005, Onsekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret. Serander Yayıncılık, Trabzon.

Aziz, A., 2008, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Baykal, F., 1985, "Işıkent Pınarbaşı Sanayi Bölgesi." Ege Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, İzmir.

Bayraktar, C., 2006, Fırtına Deresi Havzasının Uygulamalı Jeomorfolojisi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bayraktar, C., 2006, Fırtına Deresi Havzasının Uygulamalı Jeomorfoloji Etüdü. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bekdemir, Ü., 2007, Karadeniz Kıyı Kentleri (Samsun Hopa Arası). Çizgi Kitapevi, Konya.

Bekdemir, Ü., Coşkun, O., 2010, Ulaşım Coğrafyası Açısından Ovit Geçidi. Turkish Studies Academic Journal, Volume 5/3.

Bekin, A. R., 1981, İPEK YOLU. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları: 308, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Bijişkyan, P. M., 1967, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası. 1817-1919, (Çev. Hrant D. Andreasyon), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013, 81 İl Sanayi Durum Raporu. Ankara.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporu, Ankara 2013.

Bocutoğlu, E., 2006, "Rize Ekonomisi: Dünü, Bugünü, Yarını." I. Rize Sempozyumu, 16-18 Kasım 2006, Rize.

Bostan, 2002, H., XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Bostan, İ., 2008, "Rize." Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, İstanbul.

Brülhart, M., 1998, "Economic Geography, Industry Location and Trade: The Evidence." The World Economy Vol. 21, Manchester.

Bulut, İ., 2006, Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık Ankara.

Cansız, M., 2010, Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları. DPT Yayın No: 2808, Ankara.

Coşkun, O., 2010, *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Aktif Yayınevi, Ankara.

Çavuş, A., 2015, *Trabzon'da Sanayileşme ve Başlıca Sorunlar*. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Harman Yayıncılık, Trabzon.

Çavuş, A., 2016, "Rize İlinde Kivi Üretiminin Coğrafi Esasları." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, Erzurum.

Çelebi, N., 1983, "Aydın'da Küçük Sanayilerin Sosyolojik Olarak İncelenmesi." Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 26, İzmir.

Darkot, B., 1972, Türkiye İktisadi Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1307, İstanbul.

Deana, P., 2000, İlk Sanayi İnkılabı. (Çev. Tefvik Güran), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Devellioğlu F., 2004, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Aydın Kitapevi, Ankara.

DİE, 1969, 1927 Sanayi Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 584, Ankara.

DİE, 1961, 1955 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Yayın No: 399, İstanbul.

DİE, 1969, 1965 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yayın No: 568, Ankara.

DİE, 1982, 1973 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, Yayın No: 1005, DİE Matbaası, Ankara .

DİE, 1979, 1975 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yayın No: 843, Ankara.

DİE, 1983, 1981 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, Yayın No: 1024, DİE Matbaası, Ankara.

DİE, 1989, 1985 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Trabzon, Yayın No:1237, Ankara.

DİE, 1992, 1989 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, Yayın No: 1504, DİE Matbaası, Ankara .

DİE, 2004, 2001 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, Yayın No: 2891, DİE Matbaası, Ankara.

DİE, 2002, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Trabzon, Yayın No: 2688, Ankara.

DİE, 2001 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, Yayın No: 2891, DİE Matbaası, Ankara 2004.

Doğanay, H., 1985, "Erzurum'da Sanayileşme ve Şehirsiz Arazi Kullanılışı." Kentleşme ve Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları Eskişehir Örneği Kolokyumu, Eskişehir.

Doğanay, H., 1989, "Erzurum Şeker Fabrikasının Sanayi Coğrafyası Bakımından İncelenmesi." Coğrafya Makaleleri, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No: 55, Erzurum.

Doğanay, H., 1989, "Erzurum Yem Fabrikasının Sanayi Coğrafyası Özellikleri." Coğrafya Makaleleri, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No: 55, Erzurum.

Doğanay, H., 1989, "Erzurum'da Yeni Bir Sanayi Bölgesi, Erzurum-İlıca Aksı Çevresi." Coğrafya Makaleleri, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No: 55, Erzurum.

Doğanay, H., 1989, "Tirebolu Çay Fabrikası ve Bu Fabrikaya Bağlı Çay Tarım Bölgeleri." Coğrafya Makaleleri, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No: 55, Erzurum.

Doğanay, H., Coşkun, O., 2012, Tarım Coğrafyası. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Doğanay, H., Çavuş, A., 2016, Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Doğanay, H., Orhan, F., 2016, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Doğanay, S., 2004, "Yeniay ve Çamburnu'nda Geleneksel Tekne İmalatı." Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 12, Çizgi Kitapevi, Konya.

Doğanay, S., 2006, "Trabzon'da Çay Tarımının Coğrafi Esasları." Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 16, Çizgi Kitapevi, Konya.

Doğanay, S., 2014, Ulaşım Coğrafyası Açısından Bir Araştırma Trabzon Limanı ve Hinterlandı. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Doğanay, S., vd., 2006, "Doğu Karadeniz Bölümü'nde Turunçgil Tarımı." Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı: 15, Erzurum.

Doğaner, S., 1993, "İstanbul'da Gemi İnşa Sanayi." Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 28 den ayrı basım, İstanbul.

Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği, 2013, Dünyada ve Türkiye'de Çay Sektörü, Trabzon.

DOKA, 2015,"Bölgemizin Kalkınma Anahtarı OSB." Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Dergisi Sayı 26

DOKAP, 2014, Rize İl İstatistikleri 2014, Rize.

Doldur, H., 2009, "Bomanti Sanayi Bölgesinde Meydana Gelen Değişmeler." İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı: 18, İstanbul.

DPT, 2000, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt: IV, Sosyal Faktörler, NipponKoei Co..

DPT, 2000, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt: VII, Kuramsal Gelişme, NipponKoei Co..

DPT, 2000, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt: VIII, Sosyal Faktörler, NipponKoei Co..

DPT, 2000, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt: VI, Sosyal Faktörler, NipponKoei Co..

DPT, 2000, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Nihai Rapor, Cilt: III, Sosyal Faktörler, NipponKoei Co..

DPT, 2003, Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru), Ankara.

Duran, M., S., 1999, "Türk Teşvik Sisteminin Yapısal Özellikleri ve Rasyonel Bir Teşvik Sisteminin Esasları." İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 14759.

Durgun, İ., S., vd., 2011, Kobi Profilleri Analizi ve Yatırım Alanları Araştırması. Rize Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Harman Yayıncılık, Rize.

Durgun, O., Peşman, E., 2004, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Gemi İnşaatı Sanayisinin Durumu ve Olası Gelişmeler." Gemi Mühendisliği ve Sanayimiz Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul.

Emiroğlu, M., 1962, "Demir-Çelik Endüstrimiz ve Ereğli." İller ve Belediyeler Dergisi, Sayı: 203, Ankara.

Erel, L., 1991, "Çorlu ve Çerkezköy'de Sanayileşme." İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni, Sayı: 8, İstanbul.

Erol, M., 2002, Sanayileşme ve Ekonomik Gelişmenin Sosyolojisi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Frankel, B., 1991, Sanayi Sonrası Ütopyaalar. (Çev. Kamil Durand), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

Genç, Ö., 1998, Rize Uygun Yatırım Alanları Araştırması. Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, YUYAA/98-20-25, Ankara.

Göksal, G., 2003, İngiliz Sanayi Devrimi, Öncesi, Sonrası ve Etkileri. Kora Yayın, İstanbul.

Göney, S., 1977, Şehir Coğrafyası I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayın No:2274, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 91, İstanbul.

Güner, İ., Yazıcı, H., Doğanay, S., 2001, “Trabzon İlinin Sanayi Coğrafyası Özellikleri.” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, Çizgi Kitapevi, Konya.

Güney, E., “Diyarbakır’da Sanayileşme”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 32, İstanbul 1997.

Gürbüz, O., 1995, “Türkiye’de Kâğıt Sanayi ve Silifke-Taşucu Kâğıt Fabrikası.” Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İstanbul.

Gürdoğan, E. N., 2003, Kültür ve Sanayileşme. İz Yayıncılık, İstanbul.

Han, E., 1978, “Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi.” Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 205/134, Eskişehir.

Hann, I., Hann C., 2003, İki Buçuk Yaprak Çay Doğu Karadeniz’de Devlet, Piyasa, Kimlik. İletişim Yayınları, İstanbul.

Hayır, M., 2009, “Sakarya’da Sanayi Faaliyetleri ve Özellikleri.” Kentsel Ekonomik Araştırmaları Sempozyumu, 1(2), Denizli.

Hobsbawn, E., J., 2008, Sanayi ve İmparatorluk. (Çev. Abdullah Ersoy), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.

İlgen, A., 2008, Türkiye Sanayi Sayımları, Cedit Neşriyat, Ankara.

İşık, Ş., 2000, “Türkiye’de Sanayi Faaliyetlerinin Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler (1982-1996).” Ege Coğrafya Dergisi, Sayı: 11, İzmir.

İzbırak, R., 1996. Türkiye II. M.E.B. Yayınları, İstanbul.

Kadioğlu, Y., 2007, “Trabzon Havalimanı’na Coğrafi Bir Yaklaşım.” Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 15, İstanbul.

Kadioğlu, Y., Özav., L., 2008. “Denizli İlinde Önemli Bir Ekonomik Fonksiyon Özelliği Kazanan Endüstriyel Doğal Taşlar: Mermer ve Traverten.” Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 18, İstanbul.

Kaptangil, K., 1993, Çay Tarımının Ülkemizdeki Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Değerlendirilmesi. Çaykur Yayın No: 15, Ankara.

Kara, H., 1990, “Çukurova’da Endüstri.” Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2, Ankara.

Karaboran, H., 1989, “Elazığ’da Endüstrileşme Faaliyetleri.” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), Elazığ.

Karahan, F., 2003, Erzurum-Rize Karayolu Koridoru Peyzaj Planlaması ve Manzara Yolu Olarak Kullanıma Sunulma Olanakları, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Karakaş, Ö., N., 2001, Rize Şehri'nin Kuruluşu ve Gelişmesi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.

Karakuyu, M., 2008, "Hadımköy'ün Sanayileşme Süreci; Gelişme Nedenleri Yapısı, Sorunları", Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 18, İstanbul.

Karasar, N., 2009, Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karluk, R., 2000, "Türkiye'de Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gereken Politikalar." Ekonomik İstikrar, Büyüme Yabancı Sermaye Sempozyumu, T.C. Merkez Bankası, Ankara.

Karpat, K.,H., 2003, Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, No:133, İstanbul.

Kaygalak, İ., 2010, "Türkiye'de Sanayi Kümelenmesi ve Sanayinin Yer Seçimindeki Yeni Eğilimler." TUCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara.

Kepepek, Y., 1977, Türkiye Sanayisinin Yapısal Sorunları: Sanayinin Üretim Yapısı. TMMOB, Makine Mühendisleri Odası Yay. No. 106/4, Ankara.

Kepepek, Y., 1983, Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yay. No: 46, Ankara.

Koca, H., Çetin, B., 2005, "Yatağan Kasabasında (Denizli-Serinhisar) Ev Tipi Sanayinin Coğrafi Özellikleri." Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 14, Erzurum.

Koday, S., 2000, "Türkiye'de Çay Tarım Alanlarının Dağılışı ve Çay Üretimimizdeki Gelişmeler." Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 35, İstanbul.

Koday, S., 2000, "Türkiye'de Kivi Üretimi." Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Erzurum.

Koday, Z., 2003, "Doğu Karadeniz Bölümü'nde Ulaşım Sorunu." KTÜ Doğu Karadeniz Bölgesinde Ulaşım, Yerleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Trabzon.

Koday, Z., 2014, Fındıklı İlçesinin Coğrafyası. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 10445, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 141, Erzurum.

Koday, Z., Erhan, K., 2013, Rize İlinin İdari Coğrafya Analizi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 50, Erzurum.

Köse, A., 1991, İspir ve Çevresinin Bölgesel Coğrafya Etüdü. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Mutluer, M., 1995, Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii, Denizli Sanayi Odası Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Mutluer, M., 2003, “Türkiye’de Yeni Gelişen Sanayi Odakları: Denizli, Gaziantep, Çorum.” Ege Coğrafya Dergisi, 12(1), İzmir.

Müftüoğlu, T., 1983, Sanayi İşletmelerinde Kuruluş Yeri Seçimi ve Ölçek Sorunu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No. 530, Ankara.

Öksüz, M., 2006, Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon; Toplum-Kültür-Ekonomi. Serander Yayınevi, Trabzon.

Özçağlar A., vd., 2006, “Çamlıhemşin İlçesinde Doğal ve Beşeri Kaynak Tespitine Bağlı Olarak Geliştirilen Arazi Kullanım Kararları.” Coğrafi Bilimler Dergisi Cilt 4, Sayı: 1, Ankara.

Özçağlar, A., 1993, “Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Coğrafi Dağılışı ve Şeker Üretimimiz.” Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 2, Ankara.

Özdemir, M., 1990, Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri. TOBB Yayın No: 155, Ankara.

Özdemir, Ü., 2008, “Ulaşım Coğrafyası Açısından Önemli Bir Güzergah: Karabük-Bartın Karayolu.” Doğu Coğrafya Dergisi Sayı: 19, Erzurum.

Özey, R., 1994, “Coğrafi Bölgeler Perspektifinde Kalkınma Modelleri. Türk Coğrafya Dergisi Sayı: 29, İstanbul.

Özgüç, N., 1987, “Türkiye’de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı.” İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Dergisi, Sayı: 2, İstanbul.

Özgüç, N., 1994, Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3849, İstanbul.

Özgür, M., 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası. GMC Basın-Yayın, Ankara.

Özlü, T., vd., 2014, “Ardeşen (Rize) Yöresinde Teleferik Kurulumu ve Kullanımının Sosyal Hayata ve Ekonomiye Etkisi.” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 34.

Quataert, D., 2008, Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü (Çev. Tansel Güney). İletişim Yayınları, İstanbul.

Rize Ticaret Borsası, 2011, Çay Eylem Planı.

- Sarıkaya, M., 2004, Milli Mücadele Döneminde Rize. Semih Ofset, Ankara.
- Sever, R., 2005, Coğrafi Açından Bir Araştırma: Coruh Havzası Enerji Yatırım Projeleri ve Çevresel Etkileri. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Sever, R., 2007, “Çoruh Havzası Enerji Yatırım Projeleri'nin Doğu Karadeniz Ekonomisine Muhtemel Etkileri.” I. Karadeniz'de Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu (16-17 Kasım Trabzon) Bildiriler Kitabı, TMMOB Yayın No:451, Ankara.
- Sevgi, C., 1994, Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Seyidoğlu, H., 2009, Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı. Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.
- Süha Göney,1977, Şehir Coğrafyası I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayın No:2274, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 91, İstanbul.
- Sümer, Ç., G., 2014, “Rize’de Kentleşme Süreci.” Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,Cilt 10, Sayı: 1.
- Şahin, H., 2002, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi - Bugünkü Durumu. Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Şahin, İ., F., 2013, Türkiye’de Karayolu Ulaşımı ve Geçitler. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Şahin, M., 2007, Rize İli Afet Bilgi ve Meteorolojik Erken Uyarı Sistemi Kurulması Projesi, Proje Önerisi, İstanbul.
- Şahin, S., 2001, “Türkiye’de Tuğla Kiremit Sanayinin Genel Görünümü ve Çorum İli Örneği.” Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2), Ankara.
- Talas, M., 2008, Türkiye’de Sanayi Teşviği Uygulamaları, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Tandoğan, A., 1972, “Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası.” Coğrafya Araştırmaları Dergisi Sayı: 3-4 Ankara.
- Tandoğan, A., 1988, “İncesu Vadisinde (Çayeli) Coğrafi Gözlemler”. Coğrafya Araştırmaları Dergisi Sayı 11.
- Tandoğan, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Lega Kitapevi, Trabzon.
- Tanoğlu, A., 1954, “Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayii ve Bu Ziraatin ve Sanayinin Türkiye’deki İmkânları.” İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 3 (5-6), İstanbul.

Tarkan, T., 1973, Türkiye'de Çay Ziraatı ve Endüstrisi. Atatürk Üniversitesi Yayın No: 195, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 41, Ankara.

Tarkan, T., 1973, Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniversitesi Yayınları No:145, Araştırma Serisi No:27, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:35, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Taşlıgil, N., 2005, Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Çantay Kitapevi, İstanbul.

Tekeli, İ., 2010, Sanayi Toplumu İçin Sanayi Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, S., T., 1943, "Rize'de Çay Yetiştirmenin Tabii Esasları." Türk Coğrafya Dergisi Sayı: 2, Ankara.

Temurçin, K., 2004, "Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi Yapısı." Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(2), Ankara.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1871, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), 1993, Trabzon İl ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Şafak Matbaacılık, Ankara.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1881, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), 1993, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), 2008, Trabzon İl ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, KMS Matbaacılık, Ankara.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904, (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), 2009, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara.

TÜİK, 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı İller, TÜİK Matbaası, Ankara 2007.

TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar 2004-2013

TÜİK, 2013, İstatistiklerle Türkiye 2012, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Tunçdilek, N., 1960, "Türkiye'de Çay Ziraatı Çalışması ve Problemleri." İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi Sayı: 11, İstanbul.

Turoğlu, H., 1997, "İyidere Havzasının Hidrografik Özelliklerine Sayısal Yaklaşım." Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 32.

Turoğlu, H., 2005, "Trabzon-Sarp Arası Karadeniz Sahil Yolu İnşaatının Jeomorfolojik Etkileri." Ulusal Coğrafya Kongresi 2015 Bildiriler Kitabı, İstanbul.

TÜİK, 2012, Seçilmiş Göstergelerle Rize, Yayın No: 4085, Ankara.

Tümertekin, E., 1954, Ağır Demir Sanayi ve Türkiye'deki Durumu. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 576, İstanbul.

Tümertekin, E., 1957, "Türkiye'de Sanayinin Bünyesi ve Dağılışı." Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:17, İstanbul.

Tümertekin, E., 1961, "İstanbul'da Sanayi Faaliyetlerinin Bünyesi ve Türkiye Sanayisindeki Yeri." İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Sayı: 16, İstanbul.

Tümertekin, E., 1968, "Türkiye'de İç Göçler." İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1371, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 54. Taş Matbaası, İstanbul.

Tümertekin, E., 1969, Sanayi Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yay. No: 751, İstanbul.

Tümertekin, E., 1972, İstanbul'da Sanayinin Kuruluş Yeri. İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1808, İstanbul.

Tümertekin, E., 1984, "İstanbul Çevresinde Sanayinin Yeni Yayılma Alanları." Ege Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, İzmir.

Tümertekin, E., 1987, Ulaşım Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi. Yay. No. 2053, Coğrafya Enstitüsü Yay. No. 85, Türkiyat Matbaası, İstanbul.

Tümertekin, E., Özgüç, N., 2007, Ekonomik Coğrafya, Kalkınma ve Küreselleşme, Çantay Kitapevi, İstanbul.

Tüplek, A., 2011, Odun Talaşı ve Tozundan Pelet Biyoyakıt Üretimi ve Yanma Analizi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türk Dil Kurumu, 1998, Türkçe Sözlük 1, (A-J). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Türk Dil Kurumu, 1998, Türkçe Sözlük 2, (K-Z). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Türkdoğan, O., 2009, Türk Sanayi Toplumu. Timaş Yayınları, İstanbul.

Uzun, A., 2007, "Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağında Coğrafi Yapı ve Sel İlişkisi." TMMOB Afet Sempozyumu, Ankara.

Ünal, Ç., 2010, Türkiye'de Sanayi Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı. Atatürk Üniversitesi Yay. No: 985, Erzurum.

Yaşar, O., 2003, Çanakkale İl'inde Tarıma Dayalı Sanayiler. Çantay Kitapevi, İstanbul.

Yaşar, O., 2003, Sanayi Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Türkiye’de Tarıma Dayalı Sanayiler. Çantay Kitapevi, Melisa Matbaacılık, İstanbul.

Yaşar, O., 2004, “Anadolu’da Son Dönemde Sanayileşme Yarışına Katılan İller.” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 11, Çizgi Kitabevi, Konya.

Yaşar, O., 2004, “Türk Bitkisel Yağ Sanayi ve Sorunları.” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 12, Konya.

Yaşar, O., 2005, “Sanayi Coğrafyası Öğretiminde ve Araştırma Yöntemlerinde Anket ve Mülakatın Kullanılması.” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 13, Çizgi Kitapevi, Konya.

Yaşar, O., 2009, “Türk İmalat Sanayinde Lokomotif Bir Sektör: Demir Çelik Sanayi.” Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 20, İstanbul.

Yavuz, İ., 2003, Verimlilik ve Etkinlik Ölçümüne Yeni Yaklaşımlar ve İllere Göre İmalat Sanayiinde Etkinlik Karşılaştırması. Milli Produktivite Merkezi Yayınları No: 667, Ankara.

Yazıcı, H., Çetin, B., 2005, “Sanayi Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Burdur Tarım Alet ve Makineleri İmalatı Sanayii.” I. Burdur Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Burdur.

Yıldırım, A., Şimşek, H., 2000, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldız, M., Z., 2009, Van’da Sanayi Faaliyetleri ve Geliştirilme Olanakları, Yalın Yayıncılık, İstanbul.

Yılmaz, A., 2005, Çorum Sanayii. Etüt Yayınları, Samsun.

Yılmaz, D., 1999, Rize ve Trabzon İllerinde Deniz Dolgularının Etüdü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, E., Y., 2010, Trabzon, Samsun, Rize ve Hopa Limanlarının Ardbölge Analizi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Yurt Ansiklopedisi IX, 1982, “Rize Maddesi.” Anadolu Yayın A.S., İstanbul.

Yücel, T., 1963-1964, “Avrupa’nın Sanayi İnkılabından Önceki Çehresi ve Sanayi İnkılabı.” Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 22-23, İstanbul.

Yücel, T., 1973, Türkiye’nin Sanayileşmesi ve Bu Sanayileşmenin Yarattığı Meseleler. Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 41, Sayı: A3, Ankara.

Yüksek, Ö., 2014, Çayın Öyküsü. Boyut Matbaacılık, İstanbul.

Zaman, M., “Türkiye’de Fındık Bahçelerinin Coğrafi Dağılışı ve Üretimi”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 11, Konya 2004.

Zaman, M., 2005, “Orta ve Doğu Karadeniz’de Balıkçılık.” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 13, Konya.

Zaman, S., Cerrah, M., 2011, “Doğal ve Kültürel Ortamla Etkileşimi Yönüyle Sürmenede Çay Fındık ve Mısır Tarımı.” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 26, Erzurum.

Zaman, S., Coşkun, O., 2008, “Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme.” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 12, Erzurum.

İNTERNET KAYNAKLARI

3092 Sayılı Çay Kanunu; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3092.pdf>

Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.; <http://www.cayelibakir.com/tr/default.asp>

Çayeli Bakır İşletmeleri Fotoğrafı; <http://www.vibrasyon.com/images/2010/cayeli/CBI.jpg>

Çaykur İstatistik Bülteni 2015; <http://www.caykur.gov.tr/Pages/Yayinlar/IstatistikBulteni.aspx>

Çaykur, 2016, Çay Sektörü Raporu 2015; <http://www.caykur.gov.tr/Pages/Yayinlar/YayinDetay.aspx?ItemType=5&ItemId=163>

DHMI, Trabzon Havalimanı; <http://www.trabzon.dhmi.gov.tr/havaalanlari/Default.aspx?hv=8>

Fırtına Model Tabanca; <http://www.ardesensilah.com/>

İl ve İlçe Alanları; http://www.hgk.msb.gov.tr/hgk/uygulamalar/haritauygulama/il_ilce_alanlari.pdf

İlköğretim ve Eğitim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6287 Sayılı Kanun, 30/03/2012 Tarih, 28261 Sayılı Resmi Gazete; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>

Karayolları Genel Müdürlüğü İller Arası Mesafe; <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/illerArasiMesafe.aspx>

Karayolları Genel Müdürlüğü Tüneller Şubesi; <http://www.kgm.gov.tr/Site-CollectionDocuments/KGMdocuments/MerkezBirimler/SanatYapilariDairesi-Baskanligi/Calismalar/tunellersubesi.pdf>

Mesafe Hesaplama; <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/ilcedenIlceyeMesafe.aspx>

MTA, Rize İli Maden ve Enerji Kaynakları; http://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/rize_madenler.pdf

Pellet Nedir; <http://www.hepsienerji.net/Pellet-nedir,DP-6.html>

Rize Liman İşletmesi A.Ş.; <http://www.riport.com.tr/hakkinda.html>

Rize Organize Sanayi Bölgesi; <http://www.rizeosb.com.tr/Sayfa/Hakkimizda-2.html>

Rize Belediyesi, 2010, *Stratejik Plan 2011-2015*. Rize; http://www.rize.bel.tr/2011_2015StratejikPlan.pdf

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 22/08/2009 Tarihli Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090822-3.htm>

TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar 2004-2013; http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/HIA_2013.pdf

TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar 2004-2013; http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/HIA_2013.pdf

TÜİK Göçler; <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri; <https://osbbs.sanayi.gov.tr/default.aspx>

Yapı Denetim Usul ve Esasları, 12/08/2001 Tarih ve 24491 Sayılı Resmi Gazete; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/08/20010812.htm>

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kanun, 18/05/2005 Tarih ve 25819 Sayılı Resmi Gazete; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/05/20050518-1.htm>

Yıllar İtibariyle Kalkınmada Öncelikli Yörelere; <http://www.kalkinma.gov.tr/bolgesel.Portal>

DİZİN

A

AB süreci 113
Açık alan büyük 97
Adacami mahallesi 69, 143
Ali Rıza Erten 13
Alt sektörler 53, 54, 55, 72, 73, 79, 80,
85, 91, 98
Alt yapı 9, 135, 198
Anket 2, 43, 52, 53, 54, 55, 59, 62, 64,
66, 70, 72, 73, 76, 79, 81, 82, 85,
86, 87, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 99,
100, 101, 103, 104, 105, 106, 107,
111, 114, 116, 118, 119, 121, 122,
123, 125, 134, 136, 137, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 152, 153, 154, 155,
157, 158, 159, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 189, 191, 192, 193, 194,
196, 231
Anonim şirket 134, 209
Anzer 141, 172
Arazi darlığı 235
Arazi kullanımı 12
Ardeşen 4, 5, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 26,
29, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66,
70, 72, 73, 75, 76, 80, 81, 82, 83,
84, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 99,
100, 107, 123, 125, 136, 137, 146,
149, 160, 162, 176, 177, 179, 180,
198, 199, 206, 208, xiv

Ardeşen küçük sanayi sitesi , xiv, 179
Ardeşen OSB 198
Arsa bulma sorunu 235
Artvin 3, 13, 14, 15, 30, 32, 33, 37, 38,
40, 60, 69, 79, 82, 125, 127, 131,
156, 172, 183, 184, 193, 200
Atatürk Üniversitesi 14, 19, 24, 25, 51,
204
Atık madde deposu 103, 195, 196, 234
Atölye 65, 199
Avrupa Birliği 113, 207, 234
Ayder 72

B

Bayburt 3, 37, 40, 66, 68, 125, 126, 184
Beton parke 72
Beton santralleri 75, 79, 144
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 45,
46, 50, 51, 175, 181, 182, 184
Bölgesel pazar 129, 130, 132, 133, 209
BRC 113, 207, 234
Bürokratik sorunlar 189, 191, 192, 193,
194, 234, 235
Büyükdere , 6, 74, 136, 138, 139, 142,
156, 157, 158, 159, 160, 163, 178,
179, 210, xiv
Büyükdere vadisi , 74, 136, 138, 139,
142, 156, 157, 158, 159, 160, 163,
179, 210, xiv
Büyükdere vadisi sanayi işlev alanı 157,
158, 159

Büyük işletmeler 65, 104, 193
Büyükköy 156

C

Çalışma dönemleri 108, 110, 109
Çamlıhemşin 4, 16, 17, 19, 22, 23, 26,
58, 61, 136, 162, 206
Çay 12, 13, 14, 36, 48, 50, 51, 54, 56, 57,
58, 59, 60, 63, 65, 66, 81, 82, 91,
98, 104, 130, 133, 141, 150, 165,
166, 169, 172, 189, 190, 191, 201,
202, 203, 204, 205, 206, xii
Çayeli 4, 5, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 26,
29, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 73, 75,
76, 79, 80, 81, 82, 86, 90, 92, 93,
96, 99, 100, 107, 123, 124, 125,
135, 136, 137, 142, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 156, 159, 170, 171,
172, 176, 177, 178, 179, 202, 206,
208, 209, 210, xiv
Çayeli bakır 22, 81, 96, 159, 202
Çayeli küçük sanayi sitesi 178, 179
Çay işleme sanayi 82
Çaykent 65, 143
Çaykur 1, 13, 14, 50, 51, 57, 59, 60, 61,
62, 63, 65, 82, 83, 107, 134, 148,
150, 155, 166, 167, 169, 170, 172,
173, 184, 190, 198, 201, 202, 203,
204, 206, vii
Çaysan 83, 172
Çay sanayi 54, 98, 104, 130, 141, 166,
169, 172, 189, 190
CE 113, 207, 234
Çimento xii, 72, 79
Coğrafya 2, 5, 14, 18, 34, 40, 151, 156

D

Demiryolu 41
Deniz ulaşımı 200
Denizyolu 233, 234
Derepazarı 4, 17, 19, 26, 55, 59, 61, 62,
64, 69, 70, 99, 100, 107, 123, 125,
136, 137, 170, 171, 172, 206, 209
Devlet teşvikleri 9
Doğu Anadolu Bölgesi 126, 130

Doğu karadeniz 3, 5, 26, 30, 31, 35, 38,
41, 66, 69, 70, 77, 78, 83, 88, 89,
90, 93, 95, 96, 129, 130, 132, 175,
190, 199, 200, 201, 202, 203, 204,
209, 214, 215, 216, 217, 219, 221,
223, iii, vi
DOKAP 214, 215
DPT 211, 212, 215

E

Ekonomi 185, 188, 199, 200
Ekonomik faaliyet 5, 29, 30, 114, 160,
208
Enerji 23, 189, 191, 193, 231, 232, 235, xi
Erkek işgücü 116
Erzurum 3, 18, 19, 24, 25, 32, 33, 37, 38,
45, 68, 125, 126, 175, 176, 200,
204
Et ürünleri sanayi 54, 68, 126, 166, 169,
190

F

Fındık 18
Fındıklı 4, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 26, 29,
55, 59, 61, 62, 64, 65, 92, 93, 94,
95, 99, 100, 107, 123, 124, 125,
135, 136, 137, 142, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 202, 206, 209, 210,
xiv
Fırtına deresi 5, 6, 74, xiv, 160, 161, 162,
163, 164, 179
Fırtına deresi vadisi sanayi işlev alanı
161, 162, 160
Fırtına vadisi 89, 95, 135, 136, 138, 139,
142, 160, 161, 163, 210

G

Gıda sanayi 11, 53, 98, 106, 114, 130,
166, 172, 198, 205, 208
Göçler xi, 31
Gündoğdu 68, 88, 135, 136, 139, 142,
164, 165, 166, 167, 210, xiv
Gündoğdu vadisi 135, 136, 139, 142, 164,
165, 166, 167, 210, xiv
Gündoğdu vadisi ve çevresi sanayi işlev

sahası 164
 Güneysu 4, 17, 19, 26, 55, 58, 59, 61, 62,
 64, 69, 70, 91, 99, 100, 107, 123,
 124, 125, 135, 136, 137, 142, 143,
 144, 145, 146, 196, 206, 209, 210,
 xiv
 Güneysu Vadisi 91, 135, 136, 142, 143,
 144, 145, 146, 196, 210, xiv
 Gürcistan 70, 82, 83, 90, 95, 130, 134,
 202, 203

H

HACCP 113, 207, 234
 Hammadde 11, 22, 58, 104, 188, 189,
 191, 192, 193, 206, 232, xi, xiv
 Hammadde Alanları 125
 Hammadde bulamama 235
 Hammadde sağlama bölgesi 97
 Hayvancılık 1, 12, 59, 202, 206
 Hazır beton sanayi 72, 131, 193
 Hemşin 4, 6, 16, 17, 19, 26, 55, 58, 59,
 61, 62, 63, 74, 99, 100, 107, 123,
 125, 136, 137, 170, 171, 172, 206,
 209
 HES 43

I

İhracat 133, 203, 209, 234
 İkizdere 4, 6, 7, 16, 17, 19, 22, 23, 26, 36,
 38, 55, 58, 59, 61, 64, 70, 75, 100,
 107, 123, 124, 125, 136, 137, 141,
 151, 152, 170, 171, 172, 206, 209
 İşgücü 2, 9, 11, 31, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 62,
 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 75,
 76, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
 87, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97,
 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107,
 108, 111, 114, 115, 116, 118, 119,
 120, 121, 122, 123, 124, 125, 135,
 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143,
 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150,
 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,

172, 173, 174, 176, 179, 181, 182,
 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190,
 191, 192, 193, 194, 196, 199, 202,
 203, 205, 206, 208, 209, 210, 235,
 xiii

İşgücü büyüklüğü 121
 İşgücü dağılışı 2
 İşgücünün eğitim durumu 119
 İşgücünün nitelikleri 117
 Işıklı köyü 199
 ISO 113, 207
 İstanbul 1, 9, 11, 14, 24, 29, 31, 32, 33,
 34, 37, 40, 45, 68, 88, 126, 127,
 128, 130, 132, 160, 181
 İstihdam , 117, 123, 145, 150, 155, 159,
 163, 167, 170, 173, xiii
 İthalat 104, 234
 İyidere 4, 6, 17, 19, 26, 55, 58, 59, 61, 62,
 64, 65, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 81,
 83, 99, 100, 107, 123, 125, 135,
 136, 137, 138, 139, 142, 151, 152,
 153, 154, 155, 156, 160, 170, 171,
 172, 199, 206, 208, 209, vi, xiv
 İyidere vadisi 74, 135, 136, 138, 139, 142,
 151, 152, 153, 154, 155, 156, 210,
 xiv
 İyidere vadisi sanayi işlev alanı 153, 154,
 155, 151
 İzmir 11, 32, 33, 37, 126, 128

K

Kaçak çay 201
 Kaçak işgücü 202
 Kaçkar 5, 172
 Kadın işgücü 115
 Kalifiye eleman eksikliği 234, 235
 Kalite belgeleri 113
 Kalite kontrol 104, 234
 Kalkandere 4, 17, 19, 26, 36, 55, 59, 61,
 62, 64, 65, 66, 73, 75, 76, 92, 96,
 99, 100, 107, 123, 125, 136, 137,
 151, 152, 175, 176, 206, 209
 Kalkınmada öncelikli yöre 36, 51, 224
 Kalkınma planı 174
 Kamu iktisadi teşekkülü 42

Karadeniz Bölgesi , 3, 69, 130, 181, 182, 183, 184, xv, 210, vii, 231
 Karadeniz Sahil Karayolu 39, 41, 140, 143, 146, 147, 148, 152, 157, 160, 161, 164, 165, 167, 168, 171, 175
 Karadere 13
 Karalı Çay 65, 150, 206
 Karayolu , 38, 146, 233, xiv
 Kereste sanayi 166
 Kimya xv, xiii
 Kimya sanayi 53, 91, 92, 93, 98, 100, 105, 113, 122, 127, 128, 132, 140, 144, 154, 162, 169, 175, 188, 192, 197, 199
 Kivi 18, 19, 204
 Kırsal yerleşme 29
 KOSGEB 1
 Kredi ve sermaye sorunu 189
 Küçük işletmeler 46, 121, 124, 177, 189
 Küçük sanayi sitesi 176, 178, 180, 210
 Kurumsallaşma 235

L

Limitet şirket 134, 209, 231
 Lipton 65, 150, 202, 206

M

Madenli beldesi 22, 96, 156
 Makine sanayi 79, 81, 194
 Mandalina 20
 Marmara Bölgesi 31, 130
 Merkez ilçe 6, 7, 16, 55, 65, 69, 76, 77, 83, 84, 86, 89, 94, 99, 107, 123, 137, 142, 151, 164, 171, 178, 208
 Mermer Sanayi 193
 Metal Ana Sanayi 53, 121, 79
 Mevsimlik Üretim 109
 Mobilyacılar Sitesi 179
 Mobilya Sanayi 85, 127, 192
 Münferit Tesisler 136, 142, 171, 173
 Mutfak Eşyaları Sanayi 79, 194

N

Nitelikli işgücü 189, 191, 192, 193, 194
 Nüfus 213
 Nüfus sayımı 29
 Nüfusun gelişimi 24

O

Ofçay 65, 206
 Organik çay 61, 172, 201, 172
 Organize sanayi bölgesi 175, 199, 210, 235, 175
 Orman Arazisi 11, 12
 Orta ölçekteki işletmeler 121, 208
 OSB 174, 175, 176, 214
 Ovit Geçidi 38, 212
 Ovit Tüneli , 38, vi
 Özgür çay 65, 206
 Öz kaynak 34, 231

P

Pazar 71, 73, 76, 80, 81, 82
 Pazar küçük sanayi sitesi , xiv, 180
 Pelet 192, 203
 Piyasa istikrarsızlığı 235
 Planlama sorunları 185, 210, 235
 Plastik sanayi 53, 205

R

Rekabet 189, 191, 192, 193, 194
 Rekabet fazlalığı 191, 192, 193, 194
 Rize 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 203
 Rize ili 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 203
 Rize limanı 39, 40
 Rize modern küçük sanayi sitesi , xiv
 Rize OSB 176, 198
 Rize Ticaret ve Sanayi Odası , iii, vi, vii

S

- Sabuncular 6, 156, 178
- Sanayi 1, 2, 9, 11, 30, 31, 34, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 56, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 76, 78, 79, 81, 83, 84, 87, 90, 93, 94, 96, 97, 99, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 116, 119, 121, 125, 133, 135, 136, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 160, 162, 163, 164, 166, 169, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, ii, 182, iii, 183, xiv, xv, xiv, xiv, vi, vii, 222, xii, xiii, 224, xiv, xv, 231
- Sanayi coğrafyası 1, 2, 9, 214, 216, 221, 222
- Sanayi gelişim alanı 148, 152, 153, 158, 136
- Sanayi istihdamı 123
- Sanayi kuruluşlarının hukuki durumları 134
- Sanayinin alansal dağılışı 135, 2
- Sanayi sitesi 176, 178, 180, 210, 177
- Sanayi tesisi 9, 10, 36, 42, 43, 46, 49, 51, 63, 66, 72, 83, 123, 137, 138, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 155, 156, 157, 161, 163, 164, 167, 169, 170, 172, 196, 197, 198, 202, 205, 208, 209, 210
- Sektörel dağılışı 2, 199
- Serbest piyasa 63
- Sermaye 217, 232, 234, 235, xi
- Silah sanayi 79, 84
- Su paketleme 54, 70, 130, 134, 139, 172, 190
- Su ürünleri 54, 102
- Su ürünleri sanayi 54

T

- Tarım arazisi 12
- Tarım ürünleri 11

- Taşa ve toprağa dayalı sanayi 53, 74, 75, 113, 131, 154, 192
- Taşlıdere 6, 69, 74, 77, 86, 88, 135, 136, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 177, 197, 210, xiv
- Taşlıdere-güneysu vadisi sanayi işlev alanı 143, 144, 142
- Taşlıdere vadisi 69, 74, 77, 86, 88, 138, 139, 142, 197
- Teşvikler , xi
- Ticaret 1, 2, 119, 174, 175, 211, iii, 215, 218, vi, vii
- Trabzon havalimanı 40, 41, 216, 223
- Trabzon limanı 39, 214
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 24, 45, 220
- TÜİK 1, 3, 6, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 46, 220, 221, 224
- Türkiye 1, 3, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 58, 75, 96, 107, 116, 174, 175, 181, 182, 183, 184, 200, 201, 203, 206, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 232, 234

U

- Ulaşım 38, 39, 125, 140, 189, 191, 192, 194, 212, 214, 217, 218, 221, 231, 232, 233, 235, xi
- Ulaşım sorunu 235
- Ulusal pazar 129, 130, 132, 209
- Un sanayi 154
- Üretim 13, 20, 21, 103, 108, 111, 217, 232, xi, xiii

V

- Vardiya 70, 110, 111, 207, 232

Y

- Yabancı sermaye 202
- Yan sanayi 151, 170, 174, 177, 210, 235
- Yapısal sorunlar 185
- Yatırım projeleri vii
- Yem sanayi 54, 66, 67
- Yerel rekabet yokluğu 10, 205
- Yurt dışı pazar 201
- Yurt dışı pazar alanları 133
- Yurt içi pazar alanları 129

Z

- Zihni derin 13, 51, 58, 169, 205, 206

EKLER

Ek 1. Uygulanan Sanayi Anketi

Sayın Sanayici,

Bu ankette, “Rize İlinde Sanayi” konulu araştırmada kullanılmak üzere çeşitli sorular bulunmaktadır. Bu araştırma ile Rize’de sanayisinin kuruluşu yeri koşulları, tarihsel gelişimi, sektörel ve yapısal özellikleri, Karadeniz Bölgesi sanayisindeki yeri, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Anketteki sorulara vereceğiniz cevaplar, sadece bu çalışma için kullanılacak olup, başka herhangi bir kurum veya kuruluşla paylaşılmayacaktır.

Vakit ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

Anket no:

Sektör no:

Tarih:

1. İş Yerinin Adı ve Unvanı.....
2. İş yerinin bulunduğu ilçe.....
3. İş yerinin yükseltisi..... Konumu X....., Y.....

4. İşyerinin hukuki durumu nedir?

- a) Ferdi Mülkiyet b) Komandit Şirket c) Kooperatif d) Adi Ortaklık e) Limitet Şirket
f) KİT h) Kolektif Şirket i) Anonim Şirket k) İktisadi Teşekkülü l) Diğer

5. İşletme sahibi nerelidir? a) Rizeli b) Diğer

6. İşletmenin ortak sayısı kaçtır?.....

7. İşletme sahibi ya da ortaklarının öğrenim durumu:

ADI SOYADI	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE VE DENGİ	ÜNİVERSİTE

8. İşletme sahibi ya da ortaklarının önceki meslekleri nelerdir?

- a) Ticaret b) Sanatkâr, küçük sanayici, c) İlk İş Sanayicilik d) Çiftçi
e) Kamu çalışanı f) Dier.....

9. İşletme hangi yılda kurulmaya başlandı?.....

10. İşletmenin ilk kuruluş sermayesini aşağıdakilerden hangisi teşkil etmiştir?

- a) Öz kaynak b) Ticaret c) Kredi d) Diğer (Miras gibi)

11. İşletme hangi yıl üretime başladı?.....

12. İşletmenin ilk kuruluş yeri burası mıdır?.....

13. Burada kurulmadıysa , daha önceki kuruluş yeri neresidir?

ÖNCEKİ YER	YER DEĞİŞTİRME NEDENİ	YER DEĞİŞTİRME TARİHİ

14. İşletmenin Rize’de kurulmasının ilk öncelikli nedeni hangisidir?

- a) Hammaddeye yakınlık b) Ulaşım kolaylığı c) Enerji kaynağına yakınlık
d) Pazara yakınlık e) Su kaynaklarına yakınlık f) Devletin Teşvik Tedbirleri
g) Yerel Rekabet Yokluğu h) Rizeli olmak i) Ucuz İşgücü Temini k) Diğer....

15. İşletmenin Rize'de kurulmasının ikinci öncelikli nedeni hangisidir?

- a) Hammaddeye yakınlık b) Ulaşım kolaylığı c) Enerji kaynağına yakınlık
d) Pazara Yakınlık e) Su kaynaklarına yakınlık f) Devletin Teşvik Tedbirleri
g) Yerel Rekabet Yokluğu h) Rizeli olmak ı) Ucuz İşgücü Temini k) Diğer..

16. İşletmenin Rize'de kurulmasının üçüncü öncelikli nedeni hangisidir?

- a) Hammaddeye yakınlık b) Ulaşım kolaylığı c) Enerji kaynağına yakınlık
d) Pazara Yakınlık e) Su kaynaklarına yakınlık f) Devletin Teşvik Tedbirleri
g) Yerel Rekabet Yokluğu h) Rizeli olmak ı) Ucuz İşgücü Temini k) Diğer.

17. İşletmenin bulunduğu yeri seçmesinde hangi faktörler etkili oldu?

- a) Arsa sahipliği b) Altyapı c) Ucuz arsa olanakları d) Karayoluna yakınlık e) Su kaynağı
f) Diğer sanayilere yakınlık g) Hammadde Temini h) Pazara Yakınlık ı) Diğerleri

18. İşletmenin başka bir yerleşim merkezinde şubesi var mı?

- a) Yok b) Var ise c) Kendi şube

BİRİM ADI	ÜRETİM ALANI	YERİ

19. İşletme sürekli mi, mevsimlik olarak mı çalışmaktadır? a) Sürekli b) Mevsimlik**20. İş yerinde kaç vardiya halinde çalışılmaktadır?.....****21. İşletmenin kuruluşundan günümüze kadar üretimde bir artış sağlandı mı?**

- a) Evet b) Hayır c) Üretim durağandır

22. Hayır ise, üretim artışını sınırlayan faktörleri sıralayınız?

- a) Sermaye yetersizliği b) Kalifiye eleman sorunu c) Talep azlığı d) Rekabet fazlalığı
e) Bürokratik Sorunlar f) Pazar istikrarsızlığı g) Diğerleri.....

23. Nisan 1994, Kasım 2000, Şubat 2001'deki Türkiye'deki ve 2008-2009 Dünya ekonomik krizinden nasıl etkilendiniz?

- a) Üretim arttı b) Üretim geriledi c) Durağanlaştı d) Her hangi bir değişme olmadı

24. İstihdam edilen personelin niteliklerine ve cinsiyete göre dağılımı nedir? (Sayı olarak)

Teknik Personel		Ustabaşı		İşçi		Yönetim Personeli		Büro Personeli		Diğer		Toplam	
E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K

25. Çalışan personelin kökeni (nüfusa kayıtlı olduğu yer) daha çok neresidir?

- a) Rizeli (....) b) Bölgeden (....) c) Türkiye genelinden (....) d) Ülke dışından (....)

26. İş yerinizdeki personelin ne kadarı daimi, ne kadarı geçici personeldir?

- a) kişi sürekli personel b) kişi geçici personel

27. Geçici personelin hangi aylarda işe başlatıp hangi aylarda çıkış veriliyor?

Başlama.....

Çıkış:

28. İşyerinde kullanılan hammaddeler nelerdir?

HAMMADE TURU	MIKTARI (Yıllık)	TEMİN EDİLDİĞİ YER

29. Hammaddeyi nereden temin ediyorsunuz?

- a) Doğrudan üretici b) Tüccar c) İthal d) Tümü e) Diğer.....

30. Fabrikalardan yarı işlenmiş hammadde alıyormusunuz?

- a) Evet b) Hayır

31. Yıllara göre fabrika'nın yıllık üretim kapasitesi ne kadardır? (Ortalama yüzde)

- 1990 yılı
 1995 yılı.....
 2000 yılı.....
 2005 yılı.....
 2010 yılı.....
 2015 yılı.....

32. Üretimin en yoğun olduğu aylar hangileridir, Neden?**33. İşletmenizde üretilen ürünleri nerede pazarlıyorsunuz?**

- a) Rize b) Doğu Karadeniz c) Bölgesel..... d) Ulusal
 e) Uluslar arası(hangi ülkelere)

34. Müşterileriniz kimlerden oluşmaktadır? (Pazarlama kanalları)

- a) Doğrudan tüketici b) Bayi c) Diğer sanayi kuruluşları d) Tüccar e) Market zincirleri
 f) Kamu kuruluşları g) Müteahhitler
 h) Diğer..... i) Hepsi

35. Pazarlama kuruluşunuz var mı?

- a) Var (bulunduğu yerler) a) Yerel b) Bölgesel c) Ulusal d) Yurtdışı
 b) Yok

36. Ürün tanıtımınız yeterli midir?

- a) Evet b) Hayır

37. Su temini yeterli midir?

- a) Evet b) Hayır

38. İşletmenin kent merkezine olan uzaklığı nedir?

- a) 0 -1 km b)1-2 km c) 3 -10 km d) 11-20 km e) 21-50 km f) 51-100 km g) Kent merkezi

39. Ulaşım imkânları yeterli midir?

- a) Evet b) Hayır

40. İşletmenin ana karayoluna uzaklığı ne kadardır?

- a) Kenarında b) 0 - 200 m c) 200 - 500 m d) 500 m -1km e) 1 - 2 km f) 2 - 5 km g)5 -10 km h)10 - 25 km i) 25 - 50 km j) 50 km - +

41. Hammaddenin alımında tercih edilen ulaşım sektörü hangisidir?

- a) Karayolu b) Denizyolu c) Havayolu

- 42. Mamul maddenin pazarlanmasında tercih edilen ulaşım sistemi hangisidir?**
a) Karayolu b) Denizyolu c) Havayolu
- 43. İlde demiryollarının bulunmamasının kuruluşunuz için olumsuz bir etkisi var mıdır?**
a) Evet.....
b) Hayır.....
- 44. İşletmenin sahip olduğu kapalı alan ne kadardır? (m²)**
a) 100-249 b) 250-999 c) 1.000-3549 d) 3500-7999 e) 8000-9999 f) 10.000 +
- 45. İşletmenin sahip olduğu açık alan ne kadardır? (m²)**
a) 100-249 b) 250-999 c) 1.000-3549 d) 3500-7999 e) 8000-9999 f) 10.000 + g) Açık alan yok
- 46. İşletmenin hangi ana üniteleri vardır?**
a) Üretim ünitesi b) Depo/Antrepo c) Park yeri d) Arıtma tesisi
e) Yakıt ve su deposu f) Atık madde deposu g) Sosyal tesisler
- 47. İşletmenizin hangi alt üniteleri vardır?**
a) Yönetim b) Hammadde Alımı c) Kalite kontrol d) Personel e) AR-GE f) Pazarlama
g) Halkla İlişkiler h) İthalat-İhracat i) Muhasebe
- 48. İşletmenizin çevirici gücü ne kadardır? (kwh)**
a) 5-99 b) 100-199 c) 200-499 d) 500-999 e) 1.000 +
- 49. İşletmenin sahiplik durumu nedir?**
a) Kira b) Mülk işletmeye aittir
- 50. Yatırım projeleriniz var mı? a) Var b) Yok**
- 51. Başlıca yatırım projeleriniz nelerdir?**
a) Üretim teknolojilerini yenileme b) Üretimde çeşitlilik yaratma c) Yeni bina inşaatı
d) Makine arttırımı e) Diğer
- 52. Yatırım projelerinizi engelleyen nedenler nelerdir?**
a) Sermaye yetersizliği b) Talep istikrarsızlığı c) Rekabet fazlalığı
d) Kalifiye eleman eksikliği e) Bürokratik sorunlar f) Kredi temin edememe
g) Pazar Sorunu h) Diğer
- 53. İşletme kurulduktan sonra gerçekleştirilen yatırımlar hangi alanlardadır?**
a) Arsa b) Bina c) Yeni ünite kurma d) Teknoloji yenileme
e) Makine arttırımı f) Diğer.....
- 54. İşletmenin TSE belgesi var mı? a) Var b) Yok**
- 55. İşletmenizin TSE dışında İSO, HACCP, CE, BRC, IFS ve benzeri kalite, güvenlik ve hijyen sertifikaları var mı?**
a) Var.....
b) Yok
- 56. Avrupa Birliği müzakere sürecinde işletmeniz ve üretim şartlarında bir değişme oldu mu?**
a) Evet.....
b) Hayır
- 57. İşletmeniz kullandığınız makinelerin temin yeri neresidir?**
a) Yerli (Türkiye içi) b) Yabancı c) Her ikisi de.....
- 58. Rize'de teşvik uygulamasının sanayiye ve işletmenize olumlu ya da olumsuz etkileri nelerdir?**
a) Olumlu
b) Olumsuz

- 59. İşletmenizde iş gücünün (nitelikli-niteliksiz) eğitimiyle ilgili sıkıntı var mı?**
a) Evet
b) Hayır
- 60. Meslek liseleri ve meslek yüksekokulları işletmenizde işgücü ihtiyacınızı karşılamada yeterli midir?**
a) Evet yeterlidir. b) Kısmen yeterlidir. c) Hayır yeterli değildir. d)Bağılantısız.
- 61. İklimin işletmenizde hammadde, üretim, pazarlamada olumlu-olumsuz etkileri nelerdir?**
a) Olum.....
b) Olumsuz..... c) Etkisiz
- 62. Karadeniz Sahil karayolunun hizmete açılması sanayi için olumlu bir etki yaptı mı?**
a) Evet.....
b) Hair.....
- 63. İşletmenin organize sanayi bölgesinde olmasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?**
a) Olum.....
b) Olum.....
- 64. Çevre kirliliği ve atık problemlerine karşı aldığınız bir önlem var mı?**
a)Evet.....
b) Hayır
- 65. İşletmenin şu anda yaşadığınız ilk öncelikli sorunu hangisidir?**
a) Hammadde bulamama b) Ulaşım sorunu c) Teknolojik eksikliği d) Enerji sorunu
e) Bürokratik Sorunlar f) Kredi ve Sermaye Sorunu g) Nitelikli İşçi Temini h)Pazar sorunu
ı) Rekabet fazlalığı k)Talep istikrarsızlığı l) Diğer
- 66. İşletmenin şu anda yaşadığınız ikinci öncelikli sorunu hangisidir?**
a) Hammadde bulamama b) Ulaşım sorunu c) Teknolojik eksikliği d) Enerji sorunu
e) Bürokratik Sorunlar f) Kredi ve Sermaye Sorunu g) Nitelikli İşçi Temini h)Pazar sorunu
ı) Rekabet fazlalığı k)Talep istikrarsızlığı l) Diğer.....
- 67. İşletmenin şu anda yaşadığınız üçüncü öncelikli sorunu hangisidir?**
a) Hammadde bulamama b) Ulaşım sorunu c) Teknolojik eksikliği d) Enerji sorunu
e) Bürokratik Sorunlar f) Kredi ve Sermaye Sorunu g) Nitelikli İşçi Temini h)Pazar sorunu
ı) Rekabet fazlalığı k)Talep istikrarsızlığı l) Diğer.....
- 68. İşletmenizde kuruluş yeri ile ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?**
a) Şehir içinde kalma b) Kent içi trafik yoğunluğu c) Su Temini
d) Katı ve sıvı atık sorunu e) Görüntü kirliliği yaratma f) Diğer.....
.....
- 69. Rize'de sanayinin karşı karşıya kaldığı sorunlar nelerdir?** a) Kalifiye eleman eksikliği
b) Arazi darlığı ve arsa bulma sorunu c) Ulaşımın kısıtlı ve pahalı olması d) Maliyetler ve rekabet
fazlalığı e) hammadde temini f) Teknolojik gerilik g) Piyasa istikrarsızlığı h) Kurumsallaşma ve planlama
sorunları ı) Altyapı eksikliği j) Bürokratik sorunlar k) Yan sanayinin olmaması ve uzaklığı
l) Diğer.....
- 70. Rize'de sanayinin geleceği hakkında neler düşünüyorsunuz?** a) Olumlu b) Olumsuz
.....
.....
.....

Ek 2. Rize İlinde Anket Uygulanan Sanayi Tesisleri

1	Çaykur Ambarlı Çay Fabrikası	23	Şar Beton
2	Esi Süt	24	Maltepe Çay
3	Alçay	25	Üçel Gıda
4	Rimeks Unlu Gıda	26	Betel Beton
5	Kaçkar Unlu Gıda	27	Bey Çay
6	Kalite Çay	28	Er Çay
7	Işık Çay	29	Dokumacı Çay
8	Vega Çay	30	On Çay
9	Çaykur Salarha Çay Fabrikası	31	Torsan Makine
10	Karali Çay Çaykent Çay Fabrikası	32	İdeal Karçelik
11	Horasan Orman Ürünleri	33	Kar-Taş Parke
12	Çaykur Camıdağı Çay Fabrikası	34	Kur Çay
13	Oyak (Yamako) Beton	35	Kut Çay
14	Kaçkar Orman Ürünleri	36	Pekmezli Çay
15	Filiz Çay	37	Risaş Çay
16	Özgür Çay Yolveren Çay Fabrikası	38	Nergis Çay
17	Ribsan Orman Ürünleri	39	Er-Em Makine
18	Aşkale Çimento Hazır Beton	40	Net Çay
19	Ahsen Çay	41	Karadeniz Pelet
20	Ketenciler Çay	42	Çaykur Cumhuriyet Çay Fabrikası
21	Rika Ahşap Ürünleri	43	Ritaş Beton
22	Doğuş Çay Yolveren Çay Fabrikası	44	Yelkenciler Mutfak Soğutma
		45	Hilal Çelik Kapı

46	Özbalçılar Çay	69	Fazlıoğlu Çay
47	Metal Teknik Makine	70	Aklar Çay
48	Aksaş Cam, PVC	71	Çaykur Zihni Derin Çay Fabrikası
49	Selçuk Çay	72	Çaykur Ortapazar Çay Fabrikası
50	Yılkar Kereste	73	Çaykur Selimiye Çay Fabrikası
51	Dağ Çay	74	Çaykur Azaklı Hoca Çay Fabrikası
52	Kopuzlar Mobilya	75	Altınbaşak Çay
53	Okumuş Çay Gündoğdu Çay Fabrikası	76	Onur Çay
54	Temel Kavurma	77	Çaykur 100. Yıl Çay Paketleme Fabrikası
55	Şimşekler Çay	78	Ken Çay
56	Ali Pınarbaşı Kavurma	79	Çaykur Pazarköy Çay Fabrikası
57	Bağcılar Çay	80	Üçyıldız-Demircioğlu Kereste
58	Altunsu Çay	81	Nalkıran Kardeşler Çay
59	Rıkar Kavurma	82	Tadım Çay İyidere Çay Fabrikası
60	Tadım Çay Veliköy Çay Fabrikası	83	Çaykur Çiftlik Çay Fabrikası
61	Çaykur Veliköy Çay Fabrikası	84	Çaykur Kalecik Çay Fabrikası
62	Çaykur Gündoğdu Çay Fabrikası	85	Üçtaş Çay
63	Önder Ekmek	86	Büçaş Çay
64	Orsa Ahşap	87	Doğuş İyidere Çay Fabrikası
65	Çaykur Kendirli Çay Fabrikası	88	Çaysan Teneke
66	Hilal Çay	89	Çaykur İyidere Çay Fabrikası
67	Farklı Çay	90	Şar Beton
68	Köseoğlu Çay		

91	Of Çay İyidere Çay Fabrikası	113	Ergin Çay
92	Başaklı Çay	114	Şifa Çay
93	İyidere Mermer	115	Gelincik Çay
94	Akmehmet Un	116	Astaş Beton
95	Cevahir Hazır Beton	117	İsar Gıda (Nur Çay)
96	Çaykur Taşçılar Çay Fabrikası	118	Areksan Unlu Gıda
97	Çaykur Kalkandere Çay Fabrikası	119	Ayduş Banyo Plastik
98	Acem Çay	120	Serum Çay
99	Doğuş Kalkandere Çay Fabrikası	121	Kalkavan Mobilya
100	Yamako Beton (Kalkandere)	122	Sürsan Balık Unu ve Yağı
101	Çaykur Tersane Çay Fabrikası	123	Moral Demir
102	Çaykur Derepazarı Çay Fabrikası	124	Çevik Çay
103	Lipton (Dosan Gıda) Fındıklı Çay Fabrikası	125	Doğuş Çay Pazar Çay Fabrikası
104	Çaykur Işıklı Çay Fabrikası	126	Of Çay Pazar Çay Fabrikası
105	Sembol Çay	127	İspaş Kadirli Çay
106	Hancı Çay	128	Naiboğlu Hazır Beton
107	Çaykur Ardeşen Çay Fabrikası	129	Çaykur Kirazlık Çay Fabrikası
108	Karaca Çay	130	Çaykur Pazar Çay Fabrikası
109	Ferah Çay	131	Çaykur Melyat Çay Fabrikası
110	Ela Mobilya	132	Ulusoy Çay
111	Ayder Su	133	Lipton (Dosan Gıda) Pazar Çay Fabrikası
112	Karabal Çay	134	Bey Çay
		135	Ezo Çay

136	Kaçkar Çay	158	Şar Beton
137	Okumuş Çay Çayeli Çay Fabrikası	159	Özhur Çay
138	Kibaroğlu Çay	160	Özgür Çay Güneysu Çay Fabrikası
139	Çaykur Aşıklar Çay Fabrikası	161	Ay Çay
140	Çaykur Çayeli Çay Fabrikası	162	Kalendar Çay
141	Sarginsa Orman Ürünleri	163	Kanaat Çay
142	Mersan Yapı PVC	164	Aynes Çay
143	Çaykur Musadağı Çay Fabrikası	165	Yılmaz Çay
144	Çaycılar Çay	166	Kanaat Çay
145	Saruhan Çay	167	Örnek Çay
146	Çaykur Büyükköy Çay Fabrikası	168	Or Çay
147	Aktaş Plastik	169	Yarımada Çay
148	Karaçay Mühendislik	170	Karali Çay Dumankaya Çay Fabrikası
149	Dizayn Mühendislik	171	Yeni Mevim Çay
150	Eyüpoğlu Torna	172	Çaykur Ulucami Çay Fabrikası
151	Kanburoğlu Çelik Metal Makina	173	Ada Çay
152	Ritaş Hazır Beton	174	Marka Tahin, Lokum
153	Can Mırcı, Beton	175	Çaykur Hemşin Çay Fabrikası
154	Neşe Çay	176	Güneyce Çay
155	Çaykur Sabancılar Çay Fabrikası	177	Anzer Su
156	Çayeli Bakır A.Ş.	178	Dergah Pastaneleri
157	Adaş Metal	179	Çaykur Anatamir Fabrikası
		180	Karali Çay Fındıklı Çay Fabrikası

- 181 aykur Fındıklı ay Fabrikası
- 182 Doğuş ay Fındıklı ay Fabrikası
- 183 Ardeşen Silah
- 184 Yiplast
- 185 Ünye imento Paketleme
- 186 Parsan Hazır Beton
- 187 Kaynak Et Gündoğdu
- 188 Baltacı Makine
- 189 Tulunoęlu Mak
- 190 Gürkan Yapı PVC
- 191 Ta Enerji PVC
- 192 Natural Gaz
- 193 Alkapen PVC
- 194 Hikmet Aktaş Bordür

